

B

B, b, andet bogstav i det lat. alfabet; dets form er lånt fra gr. θ .
 B, autom.-kendingsrnr. 1) f. Frederiksborg amt; 2) for Belgien.
 B, kern. tegn for bor.
 b (7), mus., tonen et halvtone trin under h.
 B-dur har 2 b'er, b-mol 5 b'er.
 B 93, fork. f. Boldklubben af 1893.
 B 1903, fork. f. Boldklubben 1903.
 B. A. ['bi: 'æi] (eng.), fork. f. Bachelor of Arts.

Ba, kem. tegn for barium.

Ba'al (semit: herre), fællesnavn for de opr. lokale mandlige frugtbarhedsgudomme hos oldtidens vestsemitiske, agerbrugsdyrkende folk. B-s helligdomme fandtes på høje og i lunde, en tørseklads udgjorde kultscenen, hvortil hørte en masseba og en ashera, en sten og træpæl, hellige symboler. B-kultens store motiv var avlingsakten, naturens og menneskers, ofte indgik den i gudstjenesten, der havde ekstatiske karakter.

Ba'al-lat, hunksform til Ba'al, alm. i kanaaneisk-syriske kuite, opfattet som kvindeligt sidestykke til Ba'al.

Ba'al'bek (dalens herre), by i Syrien i dalen V f. Antilibanon; ca. 4000 indb.

Ruiner af Bacchus-templet i Bjalbrak.

Oldtidens *Heliópolis* (gr. solby). Opr. fønikisk solgudehelligdom. Rom. kolonisering i kejsertiden; storslåede ruiner.

Bab, egl. *Bāb-ud-Din*, porten til sandheden, profetnavn f. *Ali Muhamed* (1821-50), stifter af den pers.-eur. sekt babismen.
 Ba'ba, Kap, Lilleasiens og Asiens vestligste punkt (26° 0. 1.). NV f. Izmir.

babas'sukager, olieager, fremstillet af frø af palmearten babassu. b virker højnende på mælkenes fedtprocent.

Babbitt ['bābit], titel på roman af Sinclair Lewis, bruges som betegn. for gennemsnitsamerikaneren.

babbitts metal [bābits-] (efter den arner, opfinder Isaac Babbitt (1799-1862)), tinn-antimon-kobber-legering, der bruges som lejemetal.

'Ba'bel, hebr. form for Babylon.

•Babel, *Isaak E.* (f. 1894), sovjettruss. forf., som efter at have deltaget i borgerkrigen i Budjonnyjs rytcerarmé gengav sine indtryk i noveller, karakteriserede ved et ejendommeligt slangagtigt sprog og en kras naturalistisk tematik.

Babel-Bibel striden, det røre, som rejstes af et af den ty. assyriolog Friedrich Delitzsch i 1902 holdt foredrag, hvori han påviste, hvilke lån jøderne havde modtaget fra babyl. rel. og kultur.

'Babel 'Mandeb (arab: tåreporten), indløbet til Rødehavet ved Aden, 26 km bredt; delt af øen Perim, der hører under den brit. koloni Aden.

Babelsberg ['bæ:βl'sbærk], slot i Potsdam, bygget af Schinkel 1834 (nygotik).

Babelstærnet (hebr. *bab-el* guds port), et tårn, som menneskene ifl. 1.Mos. 11 ville bygge op til himlen; Gud straffede dem da m. en alm. sprogförvirring. Ruiner af et trappeformet tårn v. et babyl. Marduk-templel kan have fremkaldt fortællingen herom.

'Babenberg ['baibaenbærk], frankisk familie, som 976-1246 var markgrever og (fra 1156) hertuger af Östrik.

Baber ['bæ:bar] (mongolsk: tigreren), egl. *Zahir-ved-*din Muhammad* (1483-1530), indisk stormogul. Ætling af Timur; fyrste i Turkestan; erobrede efter 1500 Afghanistan og trængte videre til Indien, hvor B erobrede Delhi 1526 og oprettede stormogulernes rige. Erindringer (på tyrk.) udg.

Babeuf ['bæ:bof], *Francois*, kaldet *Gracchus* (1760-97), fr. socialist, fremsatte kommunistiske ideer under direktorieregeringen, henrettet efter sammensværgelsesforsøg.

Babinski['bæ:β'ski], *Joseph Frangois* (1857-1932), fr. neurolog. Talr. vidensk. arb. om nervesygdomme. Opdager af B-s tåfænomen (en refleksbevægelse), der bruges i med. til at påvise lidelser i rygmarv og hjerne.

ba'bisme, pers.-eur. rel. sekt, stiftet 1844 af profeten *Bab*, efter dennes henrettelse 1850 fornyet under behæg, *behaisme* og bragt til Eur. af Bahā-ullāh (d. 1892). b forener gi.-pers. rel. elementer med orient, filosofi og moderne europ. humanitetstanker, f. eks. pacifisme, internationalisme osv. Stor udbredelse i N-Amer.

Babits ['bōbi:t], *Mihály* (f. 1883), ung. digter; B er en formløsende lyriker, der bl. a. har oversat Dante og Shakespeare til ung.; han har desuden forf. en række romaner, hvoraf den bekendteste er *Halálfiai* (dødens børn) (1927), der skildrer det ung. samfund fra 1867 til 1919.

bablah, frugterne af forsk. arter *Acacia*, der p. gr. af deres indhold af garvestof benyttes til brun- og sortfarvning og til garvning.

'Babrius (3. årh. e. Kr.), gr. digter. Versificerede asopiske dyrefabler.

baby ['bæ:bi] (eng.), spædt barn.

baby-car ['bæ:bi 'kæ] (eng. car vogn), biler med små motorer (indtil ca. 20 HK).

'Ba'bylon (gr. *Babylon*, assyrisk-babylonisk *Bāb-ilu* gudens (el. gudernes) port), hovedstaden i oldtidens Babylonien, ved Eufrat. S f. Bagdad. Ty. udgravning 1899-1917 ved R. Koldewey. Det ældre B er på få undtagelser nær utilgængeligt, idet grundvandet er steget siden oldtiden; det gnm. udgravn. kendte B er det fra byens anden blomstring under det nybabyl. dynasti (Nebukadnezar omkr. 600 f. Kr.). Udgravne ruiner: 1) *Fæstningsværker*. B havde to dobbeltmure med grave foran (den indre grav gnstl. ca. 40 m br.). Gnm. den indre mur førte Ishtarporten, vel den prægtigste (om end ikke den største) bl. B-s monumentale bygninger. 2) *Paladser*. I den indre by lå den såkaldte sydborg med Nebukadnezars tronsal, 52 x 17 m. På denne borgs område lå måske »de hængende haver«. I det ydre B lå den såkaldte nordborg, hvis murværk imponerer ved både masse (en mur måler 17 m i tykkelse) og tekn. fuldkommenhed. Den rummede et antiknuseum. 3) *Helligdomme*. Fl. af B-s 53 templer er genfundet. For det største (Esagilas) vedk. har man dog kun kunnet fastslå templets og dets sikkurrants mål. 4) *Huse*. Der fandtes på et enkelt sted levninger af det gi. B-s beboelsehuse, fra den nybabyl. tid et helt boligkvarter med gader, torve og templel. - Alexander d. St. påtænkte at gøre B til hovedstad i sit orient. rige; hans efterflg. forlagde den til Seleukia mod SØ. Altid har der ligget en by af bet. i denne egn, som var (og er) et vigtigt knudepunkt for handelen, således efter Seleukia Ktesifon og Bagdad.

Baby'lo'nien, oldtidsrige, navn efter hovedstaden Babylon. B havde i to perioder stormagtsstilling: 1) under l. *babyl. dyn.* (gi. babyl. tid 1900-1700), hvortil Hammurabi hørte; B omfattede under ham: Sumer, Akkad, Assur, dele af Mesopotamien og Elam. Dets herredømme betød semitternes endelige sejr over sume-

terne i landet; 2) under det *nybabyl. dyn.* (625-538 f. Kr.), grl. af Nabopolassar, der 625 besteg tronen i Babylon og 612 afsluttede et næsten 100-årigt assyr. herredømme i B ved erobring af Ninive (s. m. mederen Kyaxares); under Nebukadnezar oplevede det nybabyl. rige en strålende, men kortvarig blomstring m. Hammurabitiden som bevidst forbillede; det omfattede da Babylonien, Assyrien, Syrien, Palæstina, Elam (?). Ml. disse perioder beherskedes landet af en kassitisk overklasse, der havde grebet til, efter at Babylon var bukket under for et hittitisk overfald, senere, mer el. mindre effektivt, af de assyr. monarker; de fleste af disse viste respekt for B med dets kulturelle position; for en enkelt (Sankerib) trådte den i skyggen for det polit. fjendskab, og han ødelagde hovedstaden. - Babylonske kongers *indskrifter* adskiller sig fra de assyr. ved ikke at udmale deres krigserbejder. Nebukadnezar taler således næsten udelukkende om sine enorme byggearbejder. Hammurabis Lovhar en litt. fortale og efterskrift. Fra alle perioder er bevaret talr. jur.-økon. dokumenter. I gi. babyl. tid uformedes også de (væsentligt assyr. overleverede) store digtninge om verdens tilblivelse og indtæring (Enuma elish) og om heroen Gilgamesh' sejrrejse færd og tragiske skæbne. Store områder af *religionen* er sumersk, i babyl. iklædning; hovedguddommen, Marduk, dog babyl. Myter, legender og ritus overtoges af assyrerne, hvorfor de er kommet til os i assyr. form. Af B-s *kunst* kender vi især den nybabyl. arkit., Ishtar-porten og hovedguden Marduks pragt-templel Esagila. (Hertil tavle, samt kort under orientalsk arkæologi).

baby'lo'niske cylindre, d. s. s. seglcy-lindre.

baby'lo'niske fangenskab el. *ek'si'let*, jødernes tvangsophold i Babylonien efter kong Nebukadnezars erobring af Jerusalem 597 og 586 f. Kr. Perserkongen Kyros gav i 538 f. Kr. de deporterede lov til at vende tilbage til Jerusalem. I ek'si'let havde jødernes måttet undvære templekulten, til gengæld lagde de så meget mere vægt på Skriftstudiet, overholdelse af sabbaten, omskærelse og de vigtigste renhedslove, så at de kunne bevare deres særpræg i de fremmede omgivelser. En repræsentant for denne ændretning var profeten Ezekiel, der virkede i ek'si'let og blev den efterrettsilske menigheds ånd^l lige fader.

baby'lo'niske skøge, i Joh. Åb. smæde-navn for verdenshovedstaden Rom.

baby'lo'nisk matem'atik. Man kender fra Babylonien fl. hundrede kilekrift tekster af mat. indhold stammende fra ca. 2000 til ca. 300 f. Kr. De viser bl. a. en højt udviklet regneteknik, der kan jävnføres med vor egen og er baseret på det i Babylonien opfundne seksagesimalsystem (60-talsystem). En del indeholder tabeller (multiplikation, reciprokke tal, kvadrat- og kubiktal m. fl.), de øvrige mat. opgaver ofte i systematisk orden, delvis med løsningsrner, fortrinvis af algebraisk indhold (ligninger af 1., 2. og højere grad med en el. fl. ubekendte). Fl. geom. sætninger, deriblandt Pythagoras', var allerede kendt i Babylonien.

Bacar'di (navn efter destillatoren, fabrikanten), 1) varemærke for en spec. Cubaner, 2) cocktail, bestående af B 75 %, citronsaft 12V₂% syroppomme 12¹/₈ %.

Bacău ['bæ:kul, by i Rumænien ved Siret-ty NNØ f. Bucuresti; ca. 35 000 indb. Nær B rige olieklider.

baccalaureus (mlat. (fra keltisk *baccalaris* forpagter), fr. *bachelier*, eng. *bachelor*. Opr. en riddersvend for ridderlaget, en yngre kannik. Ved universiteter (dog ikke i Danm.) betegn. for laveste akad. grad.

Joh. Seb. Bach. Francis Bacon.

Baccarat [t-'ra], lille fr. by ved Meurthe. Krystalglasfabr.

baccarat [-'ra], fr. hasard-kortspil; mindst 3 deltagere (bankør og 2 modspillere).

baccha'nalia [baka-], i Rom rel. natlige fester for Bacchus; blev forbudt 186 f. Kr., men fejredes derefter skjult.

bac'chan'ter (*bakanter*), betegn. for deltagere i bacchanalia, kultiske fester for Bacchus (Dionysos).

Bacchelli [ba'kæln], *Riccardo* (f. 1891), i tal. forfatter og litteraturhistoriker; doktor h. c. fra univ. i Bologna for sin hist. dokumenterede slægtroman // *mulino del Po* (1938-40; da. *Møllen på Floden 1938-40*), som kan betragtes som et prosaepos.

Bacchus ['bakus] (lat. af gr. *Bdkchos*), det af romerne anv. navn for den gr. gud Dionysos.

Bach [baf]* *thiiringsk musikerslægt*, der i adsk. generationer i 16.-18. årh. virkede i forsk. musikgrene. Stamfaderen var Hans B (f. ca. 1520); hans sønnesøn Hans B (d. 1626), der var Joh. Seb. B-s oldefader, var musiker og udd. i Gotha. Slægtens sidste bet. medl. var Joh. Seb. B-s sønnesøn Wilhelm Friedrich Ernst B (1757-1845), som 1789 blev cembalist hos dronning Louise af Preussen. I alt regner man, at ca. 60 større el. mindre komp. er fremstået af denne slægt. Af Joh. Seb. B-s 20 børn døde de 10, inden de var fyldt 5 år; af de resterende var de 4 døde. Af de 6 tiloversblevne sønner, der alle blev musikere, døde en som ung, medens 4 - Wilh. Friedemann, C. Ph. Em., Joh. Christoph Fr. og Joh. Chr. - udviklede sig til at blive betydelige komp.

Bach [bal], *Carl Philipp Emanuel* (1714-88), ty. komp., søn af J. S. B. 1738 bosat i Berlin, 1740 kammercembalist hos Frederik d. Store, 1767 kirke musikdirektør i Hamburg. Fik med sine ca. 150 klaver-sonater *Sonataensamling for Kenner og Liebhaber* afgørende bet. for den nyere tids klaverkunst (Haydn og Mozart). Komp. endv. 52 koncerter, 22 passioner, adsk. kantater, oratorier m. v. Skrev *Versuch über die wahre Art das Klavier zu spielen* 1-2 (1753-62).

Bach [-k], *Z'einrich* (f. 1905), da. germanist. Fra 1938 prof. i germ. filologi v. Århus Univ. Studier over ældre ty. sprog.

Bach [bal], *Johann Christian* (1735-82), ty. komp., søn af J. S. B. Drog 1754 til Milano, bosatte sig 1762 i London. Foranstaltede fra 1775 sammen med K. Fr. Abel de Bach-Abelske koncerter. Komp. 16 ital. og 4 fr. operaer, symfonier, klaverkoncerter, kammermusik, klaverværker m. v.

Bach [ba'], *Johann Christoph* Friedrich (1732-95), ty. komp., søn af J. S. B. Har - til tekst af Herder - komp. oratorierne *Die Kindheit Jesu*, *Die Aufferweckung des Lazarus* og *Der Fremdling auf Golgatha*. Desuden kantater, symfonier, klaverkoncerter, kammermusik m. v.

Bach [baf], *Johann Sebastian* (21.3. 1685-28.7. 1750), ty. komp., f. i Eisenach.søn af musikus Ambrosius B (1645-95). Udd. af sin broder Johann Christoph B (1671-1721). Fik 1700 friplads på Michaelskolen i Lüneburg. 1703 violinist i Weimar, 1703-07 organist i Arnstadt, 1707-08 organist iMithlhausem, 1708-17 kammermusik og hoforganist (1714 kapelmester og kammermusikdirektør i Kothem SV for Berlin, 1723 kantor ved Thomaskirken i Leipzig. B var to gange

gift: 1) 1707 m. sin halvkusine Maria Barbara B (1684-1721), med hvem han havde 7 børn, 2) 1721 m. Anna Magdalene Wilken (1701-60), med hvem han havde 13 børn. (Se I. art. Bach). Blev 1750 blind. Dikterede sin sidste komposition til sin svigersøn. Har komp. *Messe i h-mol* (1733-38), *Johannes passion* (1723-27), *Matthæus passion* (1729), *Juleoratorium* (1733-34), *Magnificat* (1723), 4 små messer (1737-40), motetter, 295 kirkekantater, hvoraf 202 er bevarede, verdslige kantater, kammermusik, orkesterværker, bl. a. 6 Brandenburgerkoncerter, ouverturer (d. v. s. suiter), violinkoncerter, klaverværker, bl. a. *Italienske Koncert*, *Wohltemperiertes Klavier* 1-2 (1722-44), orgelværker og *Die Kunst der Fuge* (1748-50). B-s samlede værker fylder i nyudg. i folio 46 bd. (Portræt).

Bach [-k], *Knud* (1871-1948), da. landpolit. Gårdmand (Røngård v. Randers), stiftede 1930 »Landbrugernes Sammenstilling«, hvis formand B blev. Deltog i 1930'erne ivrigt i LS for at skabe bedre vilkår for landbruget under krisen, skarpt vendt mod Soc.dem., eafh. itaktisksamarb. m. nationalsocialisterne, forhandlede under besættelsen m. tyskerne bag om regerings ryg for at skaffe højere priser for landbrugseksporten, bidrog til Harteis og Sehesteds arb. for m. ty. hjælp at styrte da. reg.; juli 1947 dømt til 5 års fængsel, benådet okt. s. å.

Bach [bat], *Wilhelm Friedemann* (1710-84), ty. komp., søn af J. S. B. 1733-46 organist i Dresden, 1747-64 organist i Halle. Flakkede derefter rundt nogle år, 1774 i Berlin, hvor han døde som et forkomment geni. Komp. 21 kirkekantater, 9 symfonier, orkesterkoncerter, klaverkoncerter, kammermusik, orgelværker m. v.

Bacharach ['bafarat], ty. turistby ved Rhinen, ca. 40 km S f. Koblenz; med borgen Stahleck. 1900 indø. (1939).

Bache ['baks], *Holger* (1870-1948), da. ingeniør, prof. i maskiniseri v. Polyt. Læreanstalt 1906-40.

Bache [vbaks], *Otto* (1839-1927), da. maler; har udf. genre-, portræt-, hist.- og dyre-

Otto Bache; El Kobbelt Heste uden for en Kro.

bill. Hovedværker: *Et Kobbelt Heste uden for en Kro* (1878), *De Da. Troppers Indtog i Kbh.* 1849 (1894), *Chr. 9. til Hest* (1896).

Bache [baka], *Paulus* (f. 1882), da. violoncellist. 1908-15 l. solocellist i Berlins Filharmoniske Orkester. 1916 medstifter af Breuning-Bache kvartetten.

Bachelor of Arts ['bât'f'ciarav 'a:ts], eng. univ.s-grad, der erhverves efter 4 års studium v. det filos. fakultet.

Bachelor of Science ['bât'fsfor sv'saisns], i Engl. og USA en afsluttende grad i de mat.-naturvidensk. fag.

Bachofen ['bo-'], *Johann Jakob* (1815-87), schw. jurist og sociolog. I sit hovedværk *Das Mutterrecht* (1861) hævdede han, at en kulturudvikling fra promiskuitet over moderret til faderret var fælles for alle folkeslag.

Bachtshisarai, anden stavemåde for Bah-tijsaraj.

bacil ['sil] (lat. *bacillum* lille stav), 1) stavformet bakterie, 2) d. s. s. bakterie.

bacilbærere, personer, der, uden selv at være syge, udsdiller bakterier og derved kan udbrede smitte. B spiller en stor rolle ved tyfus, paratyfus, difteri og meningitis.

back [bak], eng. *full back*, forsvarsspiller i forsk. boldspil.

Baéka ['batrka], sletten ml. nedre Tisza og Donau i Jugoslavien.

'Backer, *Harriet* (1845-1932), no. malerinde, udd. i Munchen og Paris (Bonnat); en forfinet kolorist, der især har dyrket interiører m. fig.

Backer, *Jacob Adriaensz* (1608-51), holl. maler. Påvirket af Rembrandt. Har malet portrætter. *Dameportræt* (kunstmus., Kbh.).

backfisch ['bakfij] (ty: stegt fisk (forstået som ikke »rigtig« mad)), ung pige i 14-17 årsalderen.

backgammon ['båkgåman] (eng.), d. s. s. tric trac.

backhammer, hyppigt anv. brydegreb i liggende kamp.

backhand ['båk'hånd] (eng.), baghåndslag.

Backhaus ['bak-], *Wilhelm* (f. 1884), ty. pianist. Elev af Eugen d'Albert. Fremragende Beethovenfortolker.

Bachhuisen ['bakhoysan], *Ludolf* (1631-1708), hoU. maler. Elev af H. Dubbels. Marinebilleder, lidt ufriske i farven; repr. på kunstmus., Kbh.

'Backlund [-lund], *Helge* (f. 1878), sv. geolog, prof. i Uppsala 1924-43. Deltager i eksp. t. Spitzbergen, Asien S- og N-Amer., Grønland og Island. Vigtige arb. om eruptiver og grundfjeldsdannelser.

Bacon ['bæikan], *John*, d. æ. (1740-99), eng. billedhugger. Har udført to mindesmærker for *William Pitt* d. æ. (Westminster Abbey og Guildhall, London).

Sønnen, *John B* d. y. (1777-1859), eng. billedhugger, er mester for mindesmærket over general *Sir John Moore* i St. Paul's Cathedral i London.

Bacon of Verulam ['bæikan av 'værlum], *Francis* (1561-1626), eng. filosof og statsmand. Fremhævede i *Novum Organum* (1620) i mods. til skolastikken den på erfaring baserede induktive metodes bet. for vidensk. Det væsentl. ved fænomenerne skelnes fra det uvæsentl. ved sammenlign. af enkelttilf., ved iagttagelse af proportionale variationer og ved udelukkelse af negative tilfælde. Hindringer for sand erkendelse er 4 arter af fordomme («idoler»): slægtillusioner, d. v. s. antropologiske tænkemåder, f. eks. formålsforklaringer; hulleillusioner, d. v. s. personlige fordomme; torvets illusioner, d. v. s. vildledende sprogbrug, og skuepladens illusioner, d. v. s. overleverede teories indflydelse. Fremtrædende rådgiver for Jakob 1., fra 1618 Lord Chancellor; styrtet 1621 af parlamentsoppositionen med begrundet anklage for bestikkelighed. (Portræt).

Bacon ['bæikan], *Roger* (ca. 1214-1294), eng. filosof og franciskaner munk. Foregreb den moderne vidensk. metodes vekselvirkning ml. deduktion og eksperiment, hypotesedannelse og verifikation. Hovedværket *Opus Majus* er en encyclopædisk oversigt over datidens vidensk.

bacon ['bæ:kon] (eng.), lletsalt (evt. røget), kødfyldt flæsk af unge svin (55-80 kg slagtet vægt).

baconsvin, svin af den lettede, kødfyldige type, egnede til baconproduktion. Velegnede racer kaldes baconracer.

Baconsvin, dansk landrace.

Baconudvalg, *Landbrugsministeriets* (nedsat 1932) har til opgave at fordele de ugentl. leverancer af svin til hjemmemarkedet og de udenlandske markeder.

bactericid [-'si'å] (*bakteri-* -j- -cid), bakteriedræbende.

Bacterium rad'icicola (lat. *radix* rod + *colere* bebo), kvælstofbindende bakterie, der lever i jorden. B lever symbiotisk i bælgplanternes rodknolde og er år-

sagen til, at bælgplanterne indirekte kan binde luftens frie kvælstof.

'ba'culavæ'v (lat. *baculum* stav), d. s. s. trædg.

Bacu'rites (lat. *baculum* stav), ammonit-slægt fra kridt perioden, med stavformet skal.

bad, 1) *med.*, opr. var b knyttet til visse naturlige kilder, som man har tilskrevet helbredende virkning, og omkring hvilke bele badebyer voksede op. *Med. b* er lokale el. universelle b, der kan varieres ved forsk. temp. og varighed og ved tilsetning af forsk. stoffer (salt, fyrrensls-ekstrakt, kulsyre). Foruden kar-b og douche anv. damp- og heluftsv. b, slam- og tæppepakning; 2) *kern.*, beholder med vædske, hvori et objekt, der ønskes opvarmet, kan nedsænkes. Opvarmningen sker da ved varmeoverføring gnm. b-vædsken. Hermed formidles kndt. brænderen ved opvarmning af brændbare stoffer, og der opnås en jævn opvarmning. Alt efter den ønskede temp. anv. f. eks. vandb, dampb, olieel. metalb.

Badajoz [*bada'Djo*], sp. by ved Guadiana nær grænsen til Portugal; 102 000 indb. Gl. sp. grænsfæstning mod Portugal. Ved fremstød sydfra erobrede Franco 14. 8. 1936 B og fik dermed forb. m. nationalisterne i N-Span.; afgørende for borgerkrigen.

Badakhshân [bâdât'la:n], landskab i NØ-Afghanistan.

badeanstalt, kendtes allerede i oldtiden; berømt er Diocletians termer i Rom. Badene var dog her svedebade (sml. badstue), der *efter* Roms undergang levede videre i Orienten (tyrkiske bade), b anv. også om svømmehaller og bygninger i forb. med friluftsbade.

Baden ['baidanj, bad og kursted (svovlkilder) i Aargau, Schw.; 10 000 indb. (1941).

Baden ['bæ:danj, tidl. ty. land grænsende til Frankrig og Schweiz; 15 069 km²; 2 518 103 indb. (1939). Hovedstad var Karlsruhe. Hovederhverv: agerbrug; bet. industri baseret på udnyttelse af vandkraft. *Historie*. B kom i l. årh. e. Kr. under romerne; efter 200 erobret af alemanner (sydl.) og efter 400 af franker (nordl.). Gradvist voksende markgrevs-*skab* under fyrstehuset Zähringen. 1803-16 v. fr. hjælp samlet storherterugdømme fra Bodensøen over Basel Jangs Rhinen op til Mannheim. Fik 1818 Tyskls.s mest frsindede forfatn.; ind i Det Ty. Rige 1870-71, republik 1918. Siden 1946 er Sudbaden et land i den fr. zone; resten af B er en del af Wiirttemberg-Baden i USA-zonen.

Baden (bei Wien) ['ba:dsn bai 'vi:nj, kursted med mineralske kilder, S f. Wien, Østr; 23 000 indb. (1946).

Baden ['ba'Qan], *Jakob* (1861-1940), da. bogbinder, udd. bl. a. i Leipzig og Paris; vandt grand prix på en række verdens-udstillinger.

'Baden-Baden, ty. by og kursted i Schwarzwald; 33 000 indb. (1939). Varme saltkilder. 1112-1706 Badens hovedstad.

Baden-Powell ['bæidn'pouæl], *Robert Stephensen Smyth, Baron of Gilwell* (1857-1941), brit. officer og grundlægger af spejderbev. Officer i Indien, Afghanistan og S-Afrika; forsvarede under Boerkrigen byen Mafeking i 7 mdr. (1899-1900) mod bet. overmagt; generalmajor 1900, generalinspektør for det brit. kavaleri 1903-07, general 1908, adledes 1909, baronet 1920, peer 1929. Gri. 1908 spejderbev., hvis hovedorganisasator og overhoved han forblev indtil sin død. Forf. til talr. bøger, bl. a. *Scouting for Boys* (1908), hvori han optrækker programmet for spejderbev. (Portræt).

badeovn, elektr., gas- el. kulfyret vandvarmer, der er sammenbygget med en bruser.

Bad Lands ['bâd 'landz], tørre, ufugt-bare landområder med dybt nedskårne fioddale umiddelbart o f. Rocky Mountains i USA.

badminton ['badmintDn] (efter hertugen af Beauforts gods, B-House, h/or det spillede 1. gang), boldspil af struktur som tennis, men spillet m. fjerbold, på mindre bane (13,40x6,10 m), med let-

R. Sr. S. Baden-Powell.

Pietro Badoglio.

Jens Baggesen.

Fredrik Bajer.

tere ketcher og højere net. Ca. 1925 indpas i Danm., som med de stærkeste spillere og størst antal b-baner er førende b-nation.

Badminton Forbund, Dansk (fork. DBF), gri. 1930. 1948: 22 057 aktive. 7263 passive medl.

Badoglio [bu'doljo], *Pietro* (f. 1871), ital. general. Generalstabschef 1919-21, 1925 ^28, 1933-35; kuede 1928-33 de libyske arabere, overtog 1935 ledelsen af Abessinienkrigen efter de Bono, indtog maj 1936 Addis Abbeba. 1936-40 generalstabschef, gik af efter nederlag i Albanien. Regeringschef juli 1943 efter Mussolinis fald, opløste fascistpartiet, indledede forhandl. m. de Allierede og sluttede 3. 9. 1943 våbenstilstand (offentliggjort 8. 9.). Erklærede okt. 1943 Tyskl. krig. Savnede, skønt klart antifascist, tillid i de demokratiske partier, fik mistillidsvotum efter Viktor Emanuels foreløbige tilbagetræden og gik af juni 1944. (Portr.).

badskær (*baa* omdannet af *bart* skæg + *skær* klipper, skærer), person der i tidl. tid virkede som barber og læge (især kirurg).

Badstrup, tidl. skrivemåde for Bastrup.

badstue, et til dampbad anv. rum i selvstændig bygn. el. som del af beboelsesbygn. Dampen fremkommer ved, at glødende sten overhældes med vand. b kendes fra middelalderen i de fem nord. lande og Rusl., men er nu i Skandinavien sjældne undt. i Fini. og N-Sv., dog forsøger man fl. st. at genoplive den primitive b.

ba'dspring, akrobatspring; komisk halsbrækkende spring.

Baer [bæ:r], *Karl Ernst von* (1792-1876), zoolog, ty. balter, virkede i Konigsberg, senere i St. Petersburg, grundlægger af den mod. embryologi.

Baeyer [pbajsr], *Adolf von* (1835-1917), ty. kemiker, udførte grundlæggende arb. inden for den org. kemi, bl. a. vedr. farvestoffer og benzolets bygning. Nobelpris i kemi 1905.

Baffin ['bafin], *William* (1584-1622), eng. polarforsker, søgte 1612-16 Nordvestpassagen, nåede 77°45\ udforskede Baffin Bugten og Baffin Land.

Baffin Bugt, eng. *B. Bay* ['bâfin 'bæ:], farvand mi. Grønland og Baffin Land. mod S forbundet med Atlanterhavet gnm. Davisstrædet, mod N gnm. snævre sund med Ishavet. Største dybde godt 5 km.

Baffin Land, eng. *B. Island* ['bâfin'aibnd], canadisk polare. jordens femtestørste o; 522 125 km²; omgivet af Baffin Bugten, Davis Strædet, Hudson Strædet, Foxe Strædet, Boothia Golfen, Lancaster Sound. Den østl. og nordl. del er et indtil 2 km højt firnækket bjergland af arkæisk gnejs, enkelte steder tertiære brunkullag ved kysten. Sydvestl. dei er lavland med unge marine aflejringer. N- og Ø-kysten er en fjord- og skærgårds-kyst. Fra luftbase v. Frobrisher Bay (anlagt 1942) forb. til baserne på Grønland.

bag [bâg] (eng. taske), i goif den taske (ca. 90 cm h.), hvori kollerne bæres.

bageage [ba'ga:Ja] (fr.), rejsegods, oppakning.

bagaksel på en bil overfører motorkraften til baghjulene og er i alm. omgivet af et rør, bagbroen, der er fast forbundet med differensialhuset og overfører briens vægt til hjulene. Der skelnes ml. 3 akseltyper: halvflydende b, hvor lejerne for b er anbragt således, at b er udsat både for vridding og bøjning; trekvartflydende b, hvor en væsentlig del af bøjningspåvirkningerne overføres direkte til bag-

broen, så at b foruden vridding også er udsat for en ring bøjning; helflydende b, hvor b kun udsættes for vridding, medens alle bøjende kræfter optages af bagbroen.

Bagamojo [ba:ga'mâioju], lille havneby på Østafra.s kyst over for øen Zanzibar. Missionscentrum og udgangspunkt for talrige opdagelsesrejser (Burton, Speke, Grant og Stanley).

bagat'el* (fr.), ubetydelighed.

bagbord, skibs venstre side, når man agterfra ser ret forefter; om natten afmærket med rødt lys.

'Bagdad, arab. *Baghdad*, Iraqs hovedstad, omtr. midt i landet ved Tigris; ca. 7* mill. indb. Vigtigt trafik- og handelscen-

IIPATM JA

Rester af den gamle fæstning.

trum med flodhavn, baner til Tyrkiet. Basra (B-banen) og Iraqs oliefelder; vejte bl. a. til Tehran og Damaskus. Vigtig lufthavn. Univ. - B havde størst bet. som hovedstad for de abbassidiske kalif-fer fra 762 til 1258, da erobr, af Hulagus mongoler; derpå i tilbagegang. Tyrkisk 1638-1917. Hovedstad i Iraq fra 1921.

'bagdad (tidl. *bagdaHVri*), let gardinstof af bomuldsgarn i lærredsbinding, mønstret med figurkæde el. -skud.

Bagdad-banen, jernbanel fra Istanbul (Haydarpasa) over Konya-Adana-Aleppo-Mosul til Bagdad (2632 km) og derfra til Basra (567 km) v. Den Persiske Bugt. B, der blev påbegyndt i 1873, videreført m. ty. kapital 1903-18 og fuldført 1940, ligger på Tyrkiets, Syriens og Iraqs territorium. Ty. kapital s indflydelse over anlægget af B bidrog før l. Verdenskrig til ty.-eng. spænding.

bagda'li'n, tekstil, tidl. navn på bagdad.

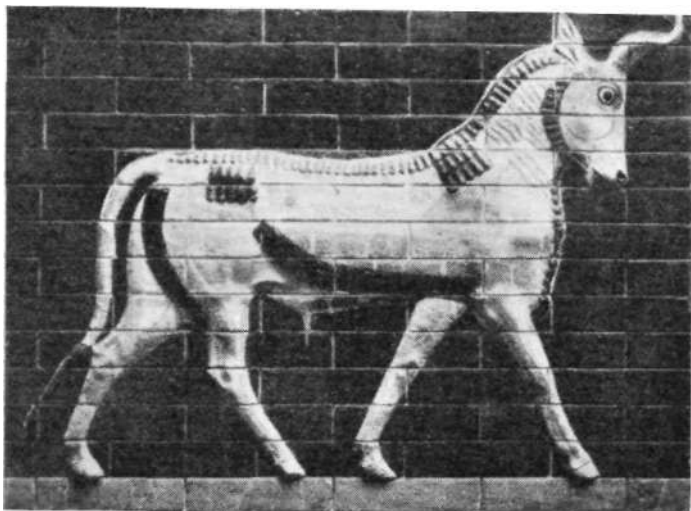
bagdækning, en af arrieregarden udskilt, bag denne gående dækningsstyrke.

bageovne, de egenskaber, der gør mel egnet til brodbagning, f. eks. at dejen hæver sig i rette grad, b beror bl. a. på meleets glutenindhold, b kan forbedres f. eks. ved tilsetning af kaliumbromat, der hæmmer de proteolytiske enzymer nedbrydning af glutenet.

'Bagenkop, stations- og havneby på S-Langeland; 701 indb. (1945).

bageovne i industrien er i alm. rør- el. kanalovne, der kan opvarmes med alm. brændsel, olie el. gas. Også elektr. opvarmning vinder indpas i Danm. Ovn-temp. ligger fra ca. 210 til 270° C. I *rorovne* benyttes til overføring af varmen vand- resp. dampholdige rør af stål, hvis ene ende stikker ind i fyret, mens den anden strækker sig ind over og under herderne (de flader, på hvilke brødet bages). I *kanalovnene* stryger forbrændingsproduktterne fra fyret gnm. medens kanaler omkr. herderne. I brodfabrikkerne benyttes store udrækkerder, der løber på ruller og automatisk kan hæves og sænkes ved påsætning og aftagning af brødene. Endelig anv. kontinuerlig drift i 20-40 m l. *kædeovne* med en vandrende herd af kæder el. trædet.

SUMERISK OG BABYLONSK KUNST

Tyr fra Ishtarporten. Nybabylonsk. Emailleret murstensrelief. (Berlin).

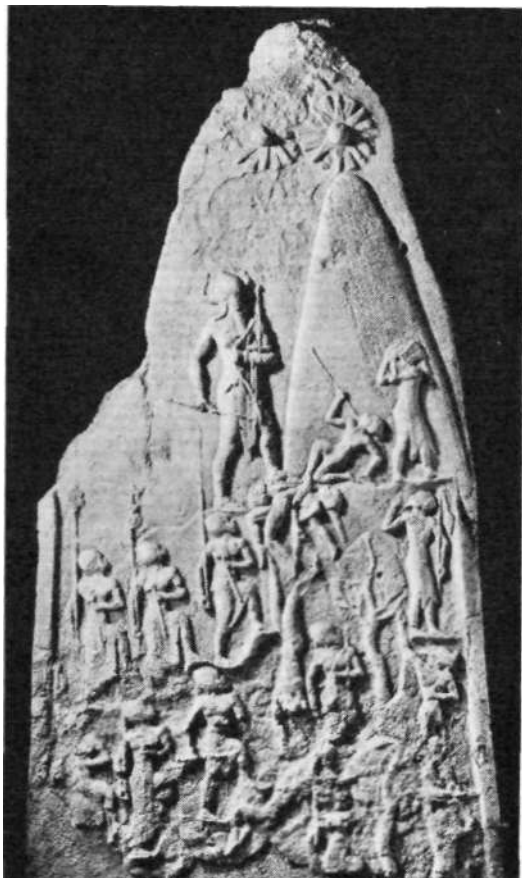
Gudea. Statuette. Grøn, sortpletet steatit. Nysumerisk. (Glyptoteket).

!^-\ v>4" >
i

Seglcylinder med heroisk scene. Serpentin. Akkadisk. (Nationalmuseet).

Relief på Hammurabis lovstøtte; Hammurabi modtager lovene af guden Shamash. Basalt. Gl. babylonsk. (Louvre).

Naram-Sins sejrstelelf jendenovergiver sig til Naram-Sin (øverst) og hans tropper (f. neden t. v.). Lyserød sandsten. Akkadisk. (Louvre).

bagepulver anv. til hævning af bagværk, som indeholder så rigeligt sukker og fedtstof, at gør ikke kan anv. Det består i reglen af natriumbikarbonat og et surt stof, f. eks. vinsten el. natriumpyrofosfat, der reagerer med hinanden under kulsyreudvikling; kulsyren hæver dejen. Endv. indeholder **b** et fyldstof (i reglen stivelse), der hindrer udtidig kulsyreudvikling.

Bager, Oluf (ca. 1521-1602), købmand i Odense, tjente kæmpeformue på lån og leverancer til staten under Sværkrigen, på korn- og studehandel. Opførte pragtfulde købstadshuse. Sagn om B-s fattigdom på hans gås. dage er overdrevet.

'Bagge, Gosta (f. 1882), sv. polit. Fra 1921 prof. i nationaløkon. v. Sthlm.s Hog-skola, udg. værker om arbejdsløshed og arbejds-løn. Medl. af 1. Kammer 1932-36, af 2. Kammer 1937-47; Højres leder 1935-44, eklelesiastikmin. dec. 1939-dec. 1944, afgik efter Højres valg-nederlag.

bagger (ty.), gravemaskine og muddermaskine.

'Bagger, Carl (1807-46), da. forf. Illegitim embedsmandsson. Løssluppet studentertiliv, afspejlet i romanen *Min Broders Lønnet* (1835); n. å. red. af "Fyns Stiftstid.-". B-s lyrik har sine forudsætninger bl. a. i Byron'sk trods og Bellman'sk forfalds poesi.

Bagger, Hans (1646-93), Sjællands biskop, udarb. kirkeritual og alterbogen og fik indført store betedag (1686).

Bagger, Hedelevig (1842-1926), da. børnehævepædagog. Studerede Frobels tanker i Tysk., grl. 1880 en børnehøve i Kbh. og 1885 s. m. sin mand (Sofus B., 1848-1943) et kursus for børnehøve-lærere, der 1904 fik navnet Frobelseminæret. 1901 åbnede hun den første folkehøve-høve i Kbh.

'Baggesen, Jens (1764-1826), da. forfatter, f. i Korsør i pietistisk småkærshjem. 1782 student (Slagelse). Debut med *Komiske Fortællinger* (1785) i Wielands og Wessels manér. 1789 ypperlig overs., af Holbergs lat. »Niels Klim«. S. å. nat. mistenkeligtjort p. gr. af ty. adelsprotektion; med augustenborgsk støtte I V., års rejse (Tysk., Schweiz, Frankr.), litt. udnyttet i rejsebogen *Labrinten* (1792-93), hvis egl. emne er B selv, og hvis lunefulde, følsomme og kokette stil (efter Stenø) er en bevirkenhed i da. prosas hft. Fra 1790 ca. 14 års ophold i Kbh., ca. 22 i udlandet i 6-7 perioder. Af B-s litt. indsats fra disse år er især kendt: dialogdigtet *Gengangeren og Han Selv* (1807), et forsøg på tilnærmelse til Oehlenschlägers (og Goethes) poesi, *de fædrelandske digte* 1808-11, foranlediget af de nat. ulykker og formet som spøgende rimbrev (B-s mestergener) af skipperen Knud Sjællandsfar, der rummer uheldigtelig da. alvor, og *fejden mod Oehlenschläger* og hans tilhængere (1813-20). Hverken som menneske, digter, kritiker el. tænker fik B samling på sine rige evner. (Portr. sp. 288).

Baggesgaard Rasmussen, //ans Thoring (f. 1888), prof. iorg. kemi vedDanm. Farmaceutiske Højskole fra 1922.

Baggesvogn, hovedgård NØ f. Hjørring.

store halvøer; omfatter Burma, Siam og Indokina. Mod S Malaccahalvøen.

baglading. Ved **b** af skyts føres projektilet og ladningen ind i skytset bagfra, hvorefter der lukkes af med en gastæt baglademekanisme, inden ladningen påtændes, og skuddet går. Bagladegeværet indførtes fra 1841 i den preuss. hær (tændnålsgeværet). i de følg. årtier i andre lande.

bagler ['baglɜr] (oldno. *bagall* bispestav), no. parti i kongsemestriden. B hævdede kirakens uafhængighed mod S verre og opstillede kongsemnerne Inge 1196-1203, Erling Steinvegg 1204-07 og Filip 1208.

bagmuringssten, mursten, der ikke bliver synlige i det færdige murværk.

bagne [banj] (fr.), betegn. for strenge straffeanstalter i fr. havnebyer (afskaf-teft 1830-73). Jfr. bagno.

Bagnéres-de-Bigorre [ba'njæ:trdabi-ə'dir], fr. kursted ved Adour i dept. Hautes-Pyrénées, 50 mine ral kilder.

Bagnéres-de-Luchon [ba'njæ:rd3ly'ʃj], fr. kursted i dept. Haute-Garonne i Pyreneerne. Mineralkilder.

Bagnes, Val de [valda'banj], 28 km 1. schv. bjergdal i Valais.

bagning, 1) varmebehandling af dej, der herved danner en porøs el. svampeagtig blod masse, krummen, omgivet af en sprød skal, skorpem. Brødb foretages i en ovn, hvor temp. holdes på 200-250°, og der indledes damp for at undgå, at skorpem revner. Når temp. inde i brødet er steget til 60-65°, koagulerer protein-stofferne og danner det faste skelet i brødet, samtidig forklistrer stivelsen og optager tilstedeværende vand, hvorfor krummen føles røt til trods for at den indeholder 45% vand. Kun skorpem temp. overstiger 100°, hvorved stivelsen omdannes til dekstrin, sukkeret karame-liserer, og proteinstofferne brankes. 2) Varmebehandling ved 45-110° hvorved lakerede genstande får en blank, hård overflade.

bagno [banjo] (ital./bad), slavefængsel; straffeanstalt i Frankr. (afskaffet ca. 1850). Navnet skyldes, at der lå et beryg-tet fængsel v. siden af saraillets bade i Konstantinopel.

Bagpomern (po. *Pomorze Zaehodnie* Vestpomern), den del af Pomern, der ligger Ø f. Oder (siden 1945 i Polen).

bagspring, gymn. spring på langs over hest, buk el. plint.

bagstap, på et skib tov el. vire, der af-støtter en mast agterefter.

Bagsværd, stations- (Slangerupbanen) og villa-by. V f. Lyngby (Gladsaxe sogn) v. den af skov omgivne B Sø.

Bagtalelsens Skole, komedie af Sheri-dan (ca. 800 opførelser på Det Kgl. Teater siden 1784).

bagtrav, mil., opr. et bag hovedstyrken ridende dækningshold, senere også op-samlehold for efterløbere og flakkefolk.

bagtrok, mil., en af bagdækningsen ud-skilt, bag denne gående dækningsstyrke; tit et kompagni.

Baguirmi [bagir'mi], sultanat i Fr. Vest-afr.; 184 000 km²; 1 mill. indb. Fr. fra 1897.

bag vand, afløbsvandet fra vandhjul og turbiner.

bagvaskelse, i da. strafferet fremsættelse el. udbredelse af en æreformerende sigtelse, som er bevidst urigtig, el. som gerningsmanden savner rimelig grund til at anse for sand. Straffen er hæfte el. fængsel indtil 2 år, under formlidende om-stændigheder dog bøde.

Ba'hama Ærne, eng. ofF. *Colony of the Bahamas* [bs'ha:maz], brit. øgruppe i An-tillerne, skilt fra Florida ved Florida Strædet; ialt 114 000 km²; 70 000 indb. (1944) heraf ca. 85% farvede. Hovedstad: Nassau på New Providence. (Kort se Vest-indien). B består af 29 større og 660 mindre øer foruden et utal af småsker på under-søiske korallbanker. Andros Æne er størst. Æne er lave, består af porøs kalk og er uden rindende vand. Klimaet er tropisk; hovedsagelig sommerregn; NØ-passaten blæser hele året. Plantevæksten er savan-ne med krat af kaktus og fyr. Over 80%

af befolkn. er negre og mulatter. Vigtig-ste erhverv er landbrug: ananas, sisal, grape frugt og tomater. Stort fiskeri af vaskesvampe, der eksporteres. 12. 10. 1492 landede Columbus på en af de østl. øer, muligvis San Salvador (en tid kaldt Watlings Island). B blev besat af Engl. i 1640erne. Delvis selvstyrende kron-koloni. 1940 (traktat 27. 3. 1941) forpag-tede USA støttepartiet på B.

Bahawalpur (eng. [ba'haiwal'pua]), indisk fyrstestat i Punjab (Pakistan); 42 562 km²; 1 341 000 indb. (1941). Land-brug kun v. hj. af vanding.

bahia [ba'ia] (sp.), bugt.

Bahia, ældre stavemåde for Baia.

Bahia Bianca [ba'ia'bla'ka], havneby for den sydl. del af Pampas, Argentina. 122 000 indb. (1945). Udførsel af hvede, havre, uld og kød.

Bahmut [bal-], tidl. navn på Artjomovsk, Sovj.

'Bahnsen, Poul (f. 1899), da. psykotek-niker. Leder af Kbh.s komm.s psyko-tekn. kontor.

'Bahnsøn, Jesper (1827-1909), da. of-ficer. Ivrig forsvarsagitator, 1884-94 krigsm. under Estrup som repr. for yderste højre fløj; anlagde Kbh.s befæst-ning; oprettede provisorisk gendarmeri-korps. Fælededes ved forliget 1894. Kom-mand, general i Kbh. 1894-97.

'Bahnsøn, K. B. (1855-97), da. arkæo-log og etnograf; hovedværk: *Etnografien* 1-2 (1900).

Bahr [ba:ʀ], *Hermann* (1863-1934), østr. forf. og kritiker. Med smidig journalistisk pen gik B i skranken for de vekslende litt. strømninger. *Die Vberwindung des Naturalismus* (1891).

Bahrain Ærne [ba:'re:in], arab. *Bah-rain* [bah'rem], af Storbritannien afhængi-gøgruppe (sultanat) i Den Persiske Bugt nær den arab. kyst; 550 km²; ca. 100 000 indb. På B udvinder Standard Oil fra 1932 olie (1947: 1,1 mill. t). Perleffiskeri. Hovedstad: Manāma. -Mønten er indisk. Arab. herskerslagt, under eng. indflydelse fra ca. 1820.

Bahr el-Abyad [bahr əl'əbjɑd] (= hvide flod), arab. navn på Den Hvide Nil.

Bahr el-Azraq [bahr əl'əzraq] (= blå flod), arab. navn på Den Blå Nil.

Bahr el-Ghazāl [bahr əl'gɑzɑl:] (arab.: gazeltteflod), biflod til Nilens venstre bred i det sydl. Anglo-Ægypt. Sudan.

Bahr el-Jebel [bahr əl'dʒəbal] (arab.: klippeflod), Nilen fra Albert-søen til Bahr el-Ghazāl's munding.

baht el. tical, siamesisk mønt = 100 satang (sept. 1948 = 0.50 kr.).

Bahtjō's'raj [bat'tji:], lille by på Krim NØ f. Sevastopol; ca. fra 1500 til 1783 residens for de tatariske khaner på Krim.

Bai [bai], *Tommaso* (ca. 1650-1714), ital. kirkekomponist, opr. korsanger ved Vati-kanet. Komp. bl. a. et 5-stemmigt *misere-re*.

Baia [ba'ia], 1) stat i NØ-Brasilien; 430 800 km²; 4 378 000 indb. (1946).

2) (off. B de Sao Salvador) hovedstad i 1), ved B de Todos os Santos (AUehelgen-sbugt); 388 000 indb. (1939). Udførsel af kakao, tobak, bomuld. - Grl. i 16. årh. Brass. hovedstad til 1763.

Baif [ba'if], *Jean Antoine de* (1532-89), fr. digter, tilhørte »Piejaden«; søgte at reformere fr. versekunst ved hensyntagen til klassisk metrik og musik.

Baile Atha Cliath ['bwa:b a:ha 'kli:a], oftest ['bwa:lɑ:'kli:3] el. [blɑ:'kli:a], irsk navn på Dublin.

Bailey [bæili], *Hamilton* (f. 1894), eng. kirurg, hvis *Surgery of Modern Warfare* (moderne krigskirurgi) (3. udg. 1943) under 2. Verdenskrig blev alm. anv. af kirurger i de allierede armeer.

Bailey-Bridge ['bæili bridʒ], et under 2. Verdenskrig af den eng. ingeniør D. C. Bailey (f. 1901) konstrueret bromateriel, der består af standardelementer, der sammenbygges v. hj. af simple bolte-for. B er en gitterbro, brobanen ca. 3 m bred. B har især strategisk betyd-n., men har også fundet permanent anv. for civil trafik.

Baily [ba'ji], *Jean* (1736-93), fr. polit., astronom. Ledede edsafflæggelsen i Bold-huset 1789, formand for Nationalforsam-

lingen; trængtes hurtigt i baggrunden som moderat, guillotineret under Rædselsperioden.

Bain [bæin], *Alexander* (1818-1903), eng. psykolog. Udviklede i *The Senses and the Intellect* (1855) o. a. skrifter associationspsyk. teorier.

Bains [bæ], fr. navn for badesteder med mineraliske kilder. B-en-Vosges og B du Mont Doré.

Bai'ram (tyrk: fest), navn for to årl. islam. fester; 1) det store Kurbanb (offerfest) i 12. måned; 2) den lille Ramadanb ved slutn. af 9. måned af det muslim. år.

Baird [bæad], *John Logie* (1888-1946), skotsk radioing. B konstr. det første brugelige fjernsynsapparat. Det af ham grl. B-Televison Ltd. samarb. med BBC fra 1929 vedr. regelmæss. fjernsynsuds. B er tillige opfinder af apparatet noctovisor, som gør det muligt at se i mørke ved hj. af infrarøde stråler.

baisse [bæ:s3] (fr.), nedgang i varepriser el. værdipapir-kurser. Den, der spekulerer i la b (en baissier [bæ'sje], baissist, i eng. og amer. børssprog ofte *bear* (bjørn)) sælger varer el. papirer til senere levering, idet han regner med p. gr. af prisfald at kunne købe dem billigere forinden.

baissekla'u's'u'l [bæ:sa-], aftale ved leveringsforretninger om, at kontraktprisen skal gælde, hvis markedsprisen på leveringsdagen er den samme som el. højere end på kontrakt dagen, men reduceres, hvis markedsprisen er faldet.

baj (oldfr.), også *bay, boy, bov*, også kaldet *nordisk klæde*, er et af uld, kradsuld og bomuld fremstillet løst, glatvævet stof, der ved valkning og runing får ladden overflade; bruges til trøjer, møbel- og dekorationstøf o. a.

baja'derer, eur. navn af portug. opr. for ind. tempel tjenerinder og -danserinder ved Vishnu- og Civatempler.

bajads [-jas] (ital.), opr. commedia dell'arte-fig. (*pagliaccio*, egl. halmdrads), en klovragtigt person i madrasstrøbet tøj; senere komisk fig. v. gøglertropper, spasmager.

Bajads'er, ital. / *Pagliacci*, opera. Tekst og musik af Ruggiero Leoncavallo. (Milano 1892. Kbh. 1893).

'Baj'er, *Fredrik* (1837-1922), da. fredsv. Folketingsm. (Venstre) 1872-95, agiterede for kvinders ligestilling m. mænd, for skandinavisme, afholdssagen, fredsagen. Arbejdede for en principielt neutral da. udenrigspolitik, stiftede 1882 »Dansk Fredsforening«, 1891 verdensfredsbureauet i Bern; ivrig for interparlamentarisk samarbejde. Fik 1908 halvdelen af Nobels fredspris. (Portr. sp. 288).

Baje'sid, tyrk. *Bayazit* [-ja'zit], tyrk. *sultaner*; Bajesid 1. Jilderim (lynet) (1347-1403), søn af Murad 1., reg. 1389-1402, fanget af Timur ved Ankara 1402. - Bajesid 2., reg. 1481-1512.

Baj'kal-søen, største sø i Sibirien; 34 932 km²; største dybde: 1552 m. Søen er en gravsænkning, gennemstrømmes af Selenga-Angara. Tilstedeværelsen af en sølar tyder på tidl. forb. m. havet.

bajonet [-'næt] (efter *Bayonne*, hvor b først blev fremstillet), blankt våben, som påsat geværet gør dette til et stødvåben.

bajonettfatning el. *swanfatning*, lampeholder til elektr. glødelamper, hvor glødelampen fastholdes ved, at to små stifter på dens sokkel drejes ind i to hakker på holderen, så at lampen presses ind mod to fjedrende kontakter i holderens bund.

bajonet knæ, forbindelsen m. tagrende og nedlørsrør (jfr. svanehals).

bajonettlås, forb. ml. to dele, 1) f. eks. to metalstænger, hvor den ene skydes ind over den anden, til et fremspring på den ene går i bund i en vinkelformet rille i den anden.

bajonetplanten (*Sansevieria*), der indbefatter fl. arter, som hører til konvaffalm., er kendelige på de lange, smalle, bajonettlign. rosetstillede blade. Afrika. Dyrkes alm. som stueplante. Formeres ved stiklinger bestående af bladstykker.

Bajonetknæ.

Bajæ, det gi. Roms mondæne badested, nær Napoli: bet. ruiner af villaer, templer m. v.

bak el. *baksdæk*, forreste del af øverste skibsdæk, oftest hævet over dette som et mindre dæk for sig.

baka-bombe (jap. *baka dum*), amer. navn for de jap. *jinrai* raketbomber.

Bakchi'ader (efter stamfaderen *Bakchis*), det gi. Korinths adel.

Bake'lit, det i størst mængde fremstillede formstoff. Opfundet 1909 af den amer. kemiker *Leo H. Baekeland* (1863-1944) (deraf navnet). Det er et fenol-ibermaldehyd-kondensationsprodukt (fenoplast). Ved kondensering i alkalisk vædske gennemløber produktet 3 stadier: resot (flydende, lemsmelteleg masse), resitol (uopløseligt og usmelteligt, men stadig blødt ved ophegning), ved yderligere ophegning resit; på resit-stadiet er produktet fuldstændig uopløseligt og usmelteligt. Ved kondensering i sur vædske fås et produkt *novolak*, der er smelteligt og opløseligt; anv. som schellakerstatning. B blandes inden færdigkondenseringen med fyldstoffer og formes f. eks. ved varmpressning til mangfoldige nytgenstande spec. for elektroteknikken. Som bindemiddel anv. B i laminaer (f. eks. krydsfinner, splintriff glas). Af fenol-aldehydharpiks, fyrrerharpiks (abietinsyre) og glycerin fås olieopløselige fenoplaster, der kan benyttes til fede lakker.

Baker ['bækar], *Josephine* (f. 1906), fr. revykunstnerinde af negerblod, f. i USA. Deb. 1925 i Paris, hvor hun fik succes på sin skønhed, charme og groteske, uhæmmede dans. Turneer i Eur. og USA; i Kbh 1928 og 1946. Har medvirket i fl. film.

Baker fæbøika]. Sir *Samuel* (1821-93), eng. opdagelsesrejsende, opdagede 1864 Albert Søen i Afr.

bakshshish [ba'ji:] (pers.), drikkepenge; bestikkelse.

Bakin, *Kyokutei* (1767—1848), Japans mest berømte romanforfatter, krevt hist.-romantiske romaner; hans hovedværk er *Hakkenden* (historien om de otte hunde) (1841).

bak'kan'al (af *bacchanalia*), drikkelag.

bak'kan'ter, anden stavemåde for bacchanter.

bakke (eng. *back* bevæge (sig) tilbage), *søv.*, 1) lade maskinen gå mods. af frem, sål. bak, 2) b fyret, dæmpe ilden under kedlen, 3) b et sejl, få vinde ind på dets forside, 4) b op, rette (mandskabets) mad an.

bakke, afrundet forhøjning i et lavland. I Danmark oftest opstået ved indlandsisens og smeltevandets virksomhed, f. eks. morænebakkeland. Må bakke, eller ved floderosion f. eks. falsk bakke.

bakke, lille, lavt drivhus, hvis glasflade dannes af aftagelige drivbænkvinduer.

bakkebremser (ty. *Backe*, kind, kæbe), bremse, der virker ved friktionen ml. klodser (bremsebakker, bremseblokke) og en roterende tromle (bremsetromle, bremseak). Bakkegrund, grund S f. Amager på Bornholm; 5 m u. havet.

bakkegrus, tekn. betegn. for diluvalgrus; anv. til beton, vejbelægning o. a.

Bakkehus, Gamle, Danms. ældste ånds-vægeanstalt (Frederiksberg), grl. af 1855 lægen J.R. Hubertz (1794-1855).

Bakkehuset, K. L. og Kamms Rahbeks bolig under deres ægteskab 1798-1829 og litt. samlingssted af stor bet. Fra 1925 litt.hist. museum, Frederiksberg. (III. sp. 294).

bakkeland, ujævnt, bakket lavland.

bakke marmor, se marmorere.

'Bakkenbarter (ty. *Backe* kind + *Bart* skæg), kindsæg (isser kortklippet) ned foran øret. Kom i brug ca. 1796 og bares især i 19. årh.s 1. halvdel.

bakker (ty. *Backe* kind, kæbe), 1) *tekn.*, kæber, hvorimellem et arbejdsstykke fastspændes. Sk ære-b er de skærende dele i gevindskæreværktøjer.

'Bakker, *Piet* (f. 1897), holl. forfatter. Har skrevet rejseskildringer og romaner som *Ciske de Rat* (1943; da. *Frans* 1943) og *Ciske groeit op* (1944; da. *Frans vokser op* 1944) og *Cis de man* (1946; da. *Frans bliver Mand* 1946).

Bakkehuset.

bakkesand, tekn. betegn. f. diluvalsand; anv. til beton og mørtel m. m.

bakkestjerne (*'Erigeron*), slægt af kurvblomstfam. I Danmark er bitter b (*E. acer*) alm. på tørre bakker, og canadisk b (*E. canadense*), der er indslæbt fra N-Amer., breder sig stadig, især i sandjordsegne. Et par udeln. arter (asterlign. stauder) dyrkes til haver.

bakke tidsel (*Carlina vulpæris*), art af kurvblomstfam., en lav og stiv urt med fligede el. tandede blade, forsynet med lange, tynde torne. Kurvene rodgule. Ret alm. i Danmark, på tørre skrænter. Andre arter stenhøjsplanter.

bakkeøer, landstrækninger i Vestjylland, der ligger højere end hedesletterne og helt er omgivet af disse.

Bakony-bjergene ['bokonj], skovbevokset højedrag i Ung. NØ f. søen Balaton. Højeste punkt 713 m.

Bakst, *Leon* (1866-1924), russ. maler og grafiker, hvis stil er påvirket af Jugendstil og har et noget dekadent præg. Kendt for teaterdekorationer og -kostumer.

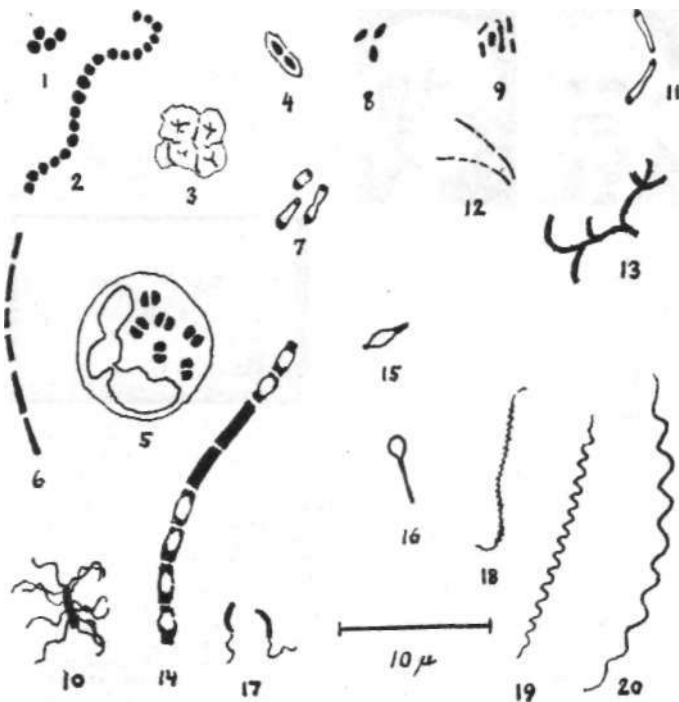
bakteri- (gr. *baktérion* lille stav), bakterie-, baktericid [-'si:] (*bakteri-* + *-cid*), bakterieredbende.

bakteriedyrkning. De fleste bakterier kan dyrkes på kunstige næringsstrukturer; af disse kan nævnes de syntetiske substrater, som er sammensat af kem. veldefinerede stoffer, og bouillon-pepton-substrater; ved tilsætning af agar el. gelatine kan fremstilles faste substrater. Til det flydende el. faste substrat kan yderligere sættes blod, serum el. andre særlige næringsstoffer, som tjener dels til at fremme væksten, dels til undersøgelse af, hvilke stoffer bakterier er i stand til at omdanne og udnytte. Disse omdannelser sker ved enzym virkning, dels i træds, dels ekstracellulært.

bakteriefarvning. Bakterier kan iagttages dels ufarvet, dels efter farvning med basiske farvestoffer, f. eks. metylenblåt. En del af dem kan desuden farves efter Grams metode. Visse bakterier, bl. a. tuberkelbacillen, samt bakteriers sporer er syrefaste, d. v. s. at de vanskeligt optager farve, men også vanskeligt afgiver den igen, selv ved behandling med stærke syreopløsnere.

bakteriefiltre, filtre med så små porer, at bakterier holdes tilbage. De mest benyttede b fremstilles af uglaseret porcelæn, infusoriejord el. asbest; de anv. bl. a. til fremstilling af toksiner, virusopløsninger og bakteriot. næringsstrukturer.

bak'terier (gr. *baktérion* lille stav), meget små, encellede organismer, som i alm. regnes til planteriget. I tværmål er de oftest under 1 μ . b har ingen velafgrænset kerne; de formerer sig antagelig alene ved tværdeling, uden kønsprocesser. Hurtigt voksende b kan fordoble deres antal hvert 20. minut, b kan være runde, ovale, stav-, skruformede el. uregelmæssige. Stavformede b kan vokse ud til lange træde; sirålesvampgrupper b danner tillige forgreninger el. vinkelvækst. Nogle b indeholder korn af forsk. art. Mange b er bevægelige v. hj. af svingtråde: nogle omgiver sig med en kapsel. En del af de stavformede b danner sporer, som er runde el. ovale, stærkt lysbrydende legemer. *Inddelingen af b* kan ske dels på grundlag af deres form, dels ud fra deres næringskrav og de stoffer, de kan omdanne; ved den finere inddeling, navnlig af patogene b, spiller seroreaktioner en stor rolle. Inden for med. og vet.med. benyttes morfologien som middel til den groveste inddeling. De kugleformede -f nogle af de

7. Stafylokokker. 2. Streptokokker. 3. Sarcina. 4. Pneumokok. 5. Gono- eller meningokokker i hvidt blodlegeme. 6. Streptobacillus casei. 7. Pestbaciller. 8. Kighostebaciller. 9. Kalvekastningsbaciller. 10. Tyfusbacil medsvingtråde. 11. Diffteribaciller. 12. Tuberkelbaciller. 13. Grenet mækesyre bakterie. 14. Miltbrandbaciller. 15. Pølsegiftbakterie. 16. Stivkrampebacil. 17. Koleravibrioner med svingtråde. 18. Weil-spirokete. 19. Syfilis-spirokete. 20. Tilbagefaldsfeber spirer i okete.

let aflange b (kokkerne) deles i stafylokokker, streptokokker, pneumokokker og sarcina; til de ikke sporedannende stave hører strålesvampgruppen (herunder difteri- og tuberkel bacillen), coli-, salmonella-, dysenteri- og pasteurrelgruppen, pest-, kighoste- og kalvekastningsbacillen. De vigtigste sporedannende stav-b er den aerob voksende miltbrandbacil, høbacilgruppen og de anaerobe klostridier (herunder bl. a. pølsegift- og stivkrampebacillen). Til de skrueformede b hører syfilismikroben, de b, som fremkalder tilbagefaldsfeber og Weils sygdom og forsk. mund-b. Vibrierer er skrueformede b, som falder hen i stykker, der kun udgør en halv vinding («kommabaciller»); hertil hører kolera vibrieren og mange uskadelige vandbakterier, b findes i de øvre jordlag, i vand, i luft og på overfladen af alle mulige genstande, hos dyr og mennesker bl. a. på mundens og svelgets slimhinder og i stor mængde i tarmkanalen. Det indre af sunde væv hos planter, dyr og mennesker er som regel frit for b. Efter deres næringskrav kan b deles i autotrofe og heterotrofe b. Som energikilde benytter de autotrofe b iltning af forsk. uorg. stoffer: brint, svovlbrinte, nitrit, til dels under lysets medvirkning; den saaledes indvundne energi benyttes til omdannelse af kulsyre til org. kulstofforb. Mange b kan benytte både autotrofe og heterotrofe ernæringsmåder. De heterotrofe b kan inddeles videre efter deres kvælstofkrav; enkelte b kan udnytte frit kvælstof; af de øvrige kan nogle nøjes med ammoniumsalte, medens andre kræver forsk. kombinationer af aminosyrer, vitaminer og vitaminlig. stoffer. Nogle b angriber særlig proteinstoffer, andre særlig kulhydrater, alkoholer, glykosider og org. syrer. De enkelte b-arter og -grupper karakteriseres dels ved det udvalg af stoffer, de er i stand til at angribe, dels ved omdannelsesprodukterne, f. eks. indol, ammoniak, eddikesyre, mælkesyre, smørsyre. Nogle b danner farvestoffer; andre fremkalder kern. processer, som ser

ledsaget af lysudvikling. M. h. t. forholdet over for luftens ilt kan man skelne ml. aerobe b, som kun kan vokse i berøring med atm. luft, obligat anaerobe b, som kun kan vokse i iltfri el. iltfattige omgivelser, og fakultativt anaerobe b, som kan vokse både under aerobe og anaerobe betingelser, b-s forhold over for temp.: Over for afkøling, selv til meget lave kuldegrader, er b som regel meget resistente. Der gives b, som kan vokse ved temp. under 0° (kryofile el. psykofile b); de fleste af de b, som forekommer hos dyr og mennesker, vokser bedst ved temp. i nærheden af 37° (mesofile b), medens ydergrænserne for væksten ligger meget forsk.; termofile b vokser bedst ved temp. omkr. 50°. De fleste ikke-sporedannende b dræbes ret hurtigt ved temp. over 60° hvorimod b-spore tåler kogning i kortere el. længere tid; ved opædning i autoklave til 120-130° dræbes de dog hurtigt. Også over for kern. desinfektionsmidler er sporer bet. mere resistente end de ikke-sporeholdige former. Ved stærk og langvarig lyspåvirkning dræbes mange b; virksomst er de ultraviolette stråler.

Gnm. deres kern. virkninger spiller b en meget stor rolle både i naturens og i menneskets husholdning. Ved forrådnelse og gæring nedbryder de stofferne i døde planter og dyr samt i dyrenes tarmudtømmelser og urin til ganske simple forb., som kan udnyttes af planterne. I føde-middelinindustrien, særlig mejeribrug, tager mennesket direkte b i sin tjeneste, idet bestemte mælkesyre-b er nødvendige ved fremstilling af smør, ost o. a. mælkeprodukter; på den anden side er forrådnelses-b årsag til den ringe holdbarhed af mælk og kødvarer. - Et mindretal af samtlige b-arter er i stand til at trænge ind i planter, dyr og mennesker og fremkalde sygdom, evt. død. Nogle af disse patogene b formerer sig livligt i organismen, medens andre bliver på det sted, hvor de er kommet ind, men herfra kan den øvrige organisme beskadiges ved overgang af b-s toksiner i blodet. Orga-

nismen besvarer b-s angreb, dels ved at visse celler direkte angriber b, dels ved dannelse af antitoksiner o. a. antistoffer.

bakterio-, d. s. s. bakteri-

bakterio'fa'g (bakterio- + -fag), virus, som beskadiger el. ødelægger levende bakterier, forekommer bl. a. i tarmen.

bakteriolo'gi' (bakterio- 4- -logi), læren om bakterier.

bakteriologisk krigsførelse, tilstøt spredning af smittestof bl. fjendens troper el. civilbefolkning (forbudt efter overenskomst i Geneve 1925).

bakteri'ose, fællesnavn for bakteriesygdomme hos planter.

bakterio'stase'foa/c/m'o- + -stase), standsning af bakteriers vækst og formering, fremkaldes af mange antiseptiske midler.

bakteriu'ri', forekomst af bakterier i urinen.

bakteriæ'mi' (bakteri- + -eemi), tilstand, i hvilken bakterier i større mængde findes i blodet og giver anledning til sygdom.

'Baktrien, satrapi i Perseriget omkr. hovedstaden Baktra (nu Balkh), ca. 250-130 f. Kr., uafh. under gr. konger.

Ba'ku, hovedstad i Azerbajdzjan, Sovj., ved Kaspishavet på S-kysten af halvøen Apsjeron; 809 000 indb. (1939). Hovedby i Sovjs mest produktive oliefelt (15 mill.

Baku. Kirov Boulevard.

t 1940); havn, jernbanecentrum; olieledninger til Batumi (1717 km) ved Sortehavet. Alsidig industri (olieraffinaderi, fødevarer, bore materiel).

Baku, Det Andet, oliefelt i Sovj. N f. Kaspishavet; udbygget i 1930erne. Største felt S f. Ufa.

ba'kuba el. bushongo [-Ja^go], fællesnavn for fl. ba-nufole i Congo ml. floderne Kasai og Sankourou, bl. a. stammerne bambala, bakete, bangongo. Grundede et rige med handelsforb. mod N og S. Agerbrugere, dygtige vævere, fremragende billedskærere. (III. se tavle Negerskulptur).

Ba'kunin, Mihail (1814-76), russ. anarkist. Under studier i Tyskl., Frankr., Schweiz (Hegel) i forb. m. Marx og Proudhon; dødsdømt for deltagelse i revolution i Dresden 1849, udløvet 1851 til Rusl., flygtede efter Sibirien-fangenskab 1857-60 til London. B-s anarkisme førte 1872 til hans eksklusion af I. Internationale og skarp konflikt m. Marx. Grl. 1869 den anarkistiske Alliance de la démocratie socialist.

bal' (fr. *balle* kugle), betegn. for kuglen i billard, cricket m. m.

bal' (fr. fra vulgærlat. *ballare* danse), selkabelig sammenkomst med dans.

BAL, fork. af British-^nti-Lewisite, middel mod giftgas.

Bala'kirev [-ref], M. A. (1837-1910), russ. komp. og pianist. Orkesterværker (symfoniske digtninge: *Russia* og *Thamor*), sange og klaverstykker.

Bala'klava, lille havneby på S-Krim S f. Sevastopol. Under Krimkrigen udmærkede eng. kavalleri sig v. B 25. 10. 1854.

bala'lajka, russ. guitarinstrument med trekantet lydkasse.

balance [ba'la'sa] (lat. *bis* to gange + *lanx* vægtskål), fægtvægt. I bogholderi: 1) en på grundlag af bogføringer udarbejdet opstilling over aktiver og passiver; 2) d. s. s. rabalance og/el.

Balalajka.

Bernt Batchen.

Stanley Bcidwin.

A. J. Balfour.

N. E. Balle.

saldobalance; 3) det beløb (saldoen), der opføres i den ene side af en konto for at føre den til at balancere, d. v. s. få begge sider til at være lige store. - *Teknisk:* 1) vippearv v. ældre dampmaskiner; 2) bærebjelke for byrder v. løftekranter (kranbalance).

balanceklap, forflade på en flyvemaskine. Med b, der er anbragt på bagkanten af bærepplanet yderste halvdele, tilvejebringes tværskibs styring.

balancelle [bal'jæl] (fr.), kystfartøj i Middelhavet.

balanceror, skibsrør med en del af rorfladen anbragt foran rorrammen.

Balanchine (fr. [bal'a'jin] arner, ['bafont-Jin]), *George* (f. 1904, russ. danser; koreograf 1925-29 ved Diaghileffs russiske ballet. *A portion Musage tes* (1928), 1930-31 gæst ved Det Kgl. Teater. Nu i USA.

balancier [la'vje] (fr. af *balancer* bringe i ligevægt) *maskintekn.*, vægtstangsforbindelse, der overfører bevægelse, f. eks. v. dampmaskiner.

ba'la'ner, d. s. s. rurer.

bala'nitis (gr. *balanos* agern + *-iitis*), *forhudsbetændelse*.

balano'glossus (gr. *balanos* agern -f *glossa* tunge), ormeh'gn. havdyr, hørende til protochordaterne.

balano'p'stitis (gr. *balanos* agern + *páste* penis -f *-iitis*), *forhudsbetændelse*.

balan'tidium 'coli (nlat. af gr. *balan-tidion* lille pung + *coli* tyktarms-), infusionsdyr, der snylter i tyktarmen hos svin og sjældnere hos mennesket. Kan forværrer tilstedeværende tarmlidelser.

Balasar (eng. [bafo'sá:]), ind. *Báteshwar* [ba:'lejarv], by i prov. Orissa, Hindustan, ved kysten 220 km SV f. Calcutta; ca. 20 000 indb. I B-distriktet d. faktorer til 1846.

ba'lata (sp. af tapi-sprog), tørret mælkesaft fra et sydamer. træ, *Mimusops balata* (sapotilfam.), guttaperkalig. anv. *Anv. til b-drivremme* og blandet med kautsjuk og guttaperka til isolation af elektr. ledninger, tyggegummi m. m.

Balaton ['bobton], ty. *Platte nsee*, ung. sø; 660 km², 4-11 m dyb. Stort fiskeri, i omegnens vinavl.

Balázs [b'ola:z], *Beta* (f. 1884), ty.-ung. film teoretiker. Forf. til filmmanuskripter og bøgerne *Der sichtbare Mensch* (1923) og *Der Geist des Films* (1930), bidrag til filmens æstetik og psyk.

Bal'binus (d. 238), rom. senator, modkejser s. m. Pupienus mod Maximinus Thrax 238, myrdet af soldaterne.

'Balbo, *Italo* (1896-1940), i tal. flyver. Fascist, luftfartsmin. 1929, ledede Atlanterhavsflyvninger 1931 og 1933; 1933-40 guvernør i Libyen, dræbt v. flyveulykke.

Balboa [bal'føa], *Vasco Nunez de* (1475-1517), sp. opdagelsesrejsende, nåede 1513 som første europæer tværs over Panamatingen til Stillehavet.

bal'boa (efter den sp. rejsende *Balboa*), mønt i Panama = 100 cents.

Balch [bá:k], *Emily Greene* (f. 1867), arner, forkæmper for fredssagen, prof. i nationaløkon. ved Wellesley College, Mass.. Sekr. i Kvindernes Internat. Liga for Fred og Frihed (Geneve) 1919-22. Fik halvdelen af Nobels fredspris 1946.

Balchasch, anden stavemåde for Balhasj. 'Balchen [k:], *Bernt* (f. 1899), no. flyver, fløj s. m. Byrd over Nordatlanten 1927 og over Sydpolen 1929. Under 2. Verdenskrig general i d. arner, hærs luftstyrker og organisator af USAs flyvebaser på Grønland. Direktør i DNL 1946-48. (Portræt).

baldakin (af gi. ital. *Baldacco* Bagdad), 1) middelalderlig betegn, f. kostbart stof, især guldbrokaede, vævet i Orienten (Bagdad). 2) Himmel af dyrebar vævning båret over højformet person el. anbr. *over alter*, trone, prædikestol el. seng. 3) Prydtag af sten, metal el. træ på søjler el. murfast, *over alter*, monument el. statue.

Baldensperger [bald'Espæx'se], *Fer nand* (f. 1871), fr. litteraturhistoriker; repr. for den sammenlignende litt.forskning.

'Barder [-Id-], i nord. rel. gud bl. aserne; if. mytterne søn af Odin og Frigg, g. m. Nanna, bolig Bredablik; aserne tog alle ting i ed på ikke at skade den milde B, men glern misteltenen; denne omdannedes af Loke til en pil, hvormed den blinde Høder ved list bragtes til at dræbe B. Nederst i denne myte ligger en gi. kultulgende fra bondens rel.: gudens død som udtryk for plantelivets undergang om efteråret. I sin overleverede form er den imidlertid udtryk for vikingetidens psyk.: den tragiske følelse ved anelsen om kulturens nær forestående undergang, slægtens opløsning gnm. krig, Ragnarok.

baldersbrå (oldn. *brd* øjenhår), gi. folkeligt navn for fl. kulvblomstrede, bl. a. gæseurt og kamille.

Balders Hospital, sygehus i Kbh., opr. åndssvageanstalt, oprettet 1880, 1903 erhvervet af Kbh.s komm. (hosp. for med. sygd.); 1933 filial af Komm.hosp.s psyk. afd.; 1947 filial af Rud. Berghs Hosp. til behandling af hud- og kønssygd. 79 senge.

Bal'dini, *Antonio* (f. 1889), ital. forfatter. Mønsterværdig i sproglig henseende. Hans humanistiske hovedværk er *Michelaccio* (1924).

Baldinucci [-'nut:ji], *Filippo* (1624-96), ital. kunsthistoriker. Hans efterladte bøger er vigtige kunsthist. kildeskrifter. 'baldrian (*ValerVana*), slægt af baldrianfam. Urter med hvide el. røde blomster i kvaste; frugter med fnok, 200 arter, i Danmark, 3, der vokser på fugtige steder, bl. a. læge-b, der indeholder nerveberoligende stoffer. Lugten af b tiltrækker katte.

baldriandråber, beroligende middel, udvindes af læge-baldrian.

baldrianolie, vides ved vanddestillation af baldrianrod, anv. i med.

Balduin, to *byzantinske kejserer*: Balduin I., reg. 1204-05, opr. greve af Flandern. I. latinske kejser over korsfarernes erobring af Byzans. Balduin 2., reg. 1228-61 (d. 1273); sidste lat. kejser.

'Balduin, fem *konger af Jerusalem*: Balduin I., Godfred af Bouillons broder, reg. 1100-18, erobrede Edessa og en række kystbyer og organiserede riget. Balduin 3., reg. 1143-62, tabte Edessa, indtog Askalon.

'Baldung, *Hans*, kaldet *Grien* [grin:] (ca. 1480-1545), ty. maler og grafiker. Virksom i Strasbourg og Freiburg under påvirkning af Durer. Har malet højaltret i domkirken i Freiburg og udført træsnit og glasmalerier.

Baldwin ['bá:ldwin], *James Mark* (1861-1934), arner, filosof, psykolog og sociolog. Var pioner for eksperimentalspsyk. i Arner. Udg. bl. a. *Dictionary of Philosophy and Psychology* (1901-06).

Baldwin ['bá:ldwin], *Stanley*, Earl of Bewdley. Viscount Corvedale (1867-1947), brit. polit. 1908-37 medl. af Underhuset (kons.). Protektionist 1921-22 handelsminister, 1922-23 finansmin., 1923-jan. 1924 premiermin., faldt på kravet om

toldbeskyttelse. Premiermin. okt. 1924-29. 1931 Lord President i Mac Donalds nationalreg., premiermin. 1935-37. Forte vakkende polit. i Abessinien-krigen 1935-36; fremtrædende rolle ved Edvard 8.s abdikation 1936. Skænkede ved 2. Verdenskrigs udbrud '1 af sin ejendom til staten. (Portræt).

bal'dy'ring (fr. *brodure* broderi), almuesyning fra hebeboerne omkr. 1840; består af udtrukne grunde m. ret store huller udfyldt m. takker, ringe, buer

osv. syet i knaphulsting omgivet af tætsiddende småblåde i fladsyning. De tunge frugter m. bladdusken i toppen (granatåble) er karakteristiske for mønstertegningen til denne syning.

Båle [bæ:l], fr. navn på Basel, Schw. Bale'a'rerne, sp. 'Isias *Baleares*, sp. øgruppe og prov. i det vestl. Middelhav; omfatter de egl. Balearer med øerne Mallorca, Menorca og Cabrera, samt vestligere Pituserne med øerne Ibiza og Formentera; i alt 5014 km², 422000 indb. (1945). Hovedby: Palma på Mallorca. B er bjergige og når 1445 m i Pung Mayor på Mallorca. Klimaet er subtropisk med vinterregn; vegetationen maki, i større højde ege- og nåleskov. Der dyrkes hvede, vin, oliven, mandler og oranger. Sardiniskeri.

Bale'a'riske Hav, Middelhavets vestl. del omkr. Balearerne, indtil 3069 m dybt.

bale-kapaci'te't [bæil-] (eng. *bale* balle), rumindholdet af et lastrum i et skib, maldt indvendigt på spanten, dæksbjælker og garnering, b er et mål for det antal kasser o. l. som lastrummet kan rumme.

ba'lester (lat. *balista* kastemaskine), en forbedret form af armbrøst med jernskæfte og dobbelt buestreg.

Balfour [bálfua], Arthur 'arnes, Viscount Traprain of Whittingehame, (1922) I. Earl of B (1848-1930), brit. politiker, 1874 underhusmedl. (kons.), statssekretær f. Irland 1887-91, skærpede kursen mod de irske nationalistler; første skattekammerlord 1891-92, 1895-1902. 1902-05 premiermin. Udenrigsmin. og lordkansler 1916-19 og 1922. Delegeret på Fredskongressen i Folkeforb. og v. Washington-konf. 1921-22. (Portræt).

B alf o ur-deklarationer [balfua-], erklæring af 2. 11. 1917, udstedt af Lord Balfour til Lionel Walter Rothschild (1868-1937). I B udtales, at den brit. regering ser med velvilje på oprettelsen af et nationalt hjem for det jød. folk i Palæstina.

Balhasj-søen [bal'faf-], saltsø i Kazhstan, Sovj.; 18 453 km²; dybde: 25 m.

'Bali, ø i Holl. Indien 0 f. Java; 5396 km², ca. 12 milli. indb. Højeste punkt: vulkanen Goenoeng Agoeng, 3165 m h. Indb., der er kendt for deres skønhed, er Brahma-tilhængere. Sproget er bali-nesisk. Til 1882 var B delt ml. fl. rajaher under voksende holl. kontrol; derpå del-

Maalestok: 1:8 500 000

Udarbejdelse: J. Humlum

Kort over Balkan.

vis inddraget under dir. holl. kolonistyre. Ca. 1839-56 øvede da. købm. Mads Lange stor indflydelse på B.

Balikpapan [bali'papan], by på Ø-kysten af Holl. Borneo; 30 000 indb. (1930). Olieeksport.

Ba'lilla (navn efter en dreng, B, der 1746 gav signal til opstand i Genova mod de østrigske besættelsestropper), fascistisk ungdomsorganisation, grl. 1925.

Baliol [bæ'lijal], John, konge af Skotland med eng. hjælp 1291-96. Hans søn Ed-

vard B optrådte med eng. hjælp som modkonge 1332-35 med David 2.

balk, nu forelædet, poet. og dialektalt: bjælke, skillevæg; større afsnit i de nord. (no. og sv.) love.

Balkan (*Balkanhalvøen*), Eur.s sydøstl. halvø, opkaldt efter B-bjergene, mod N begrænset af floderne Donau-Sava; 0,5 mill. km²; ca. 25 mill. indb.; omfatter størstedelen af Jugoslavien og hele Bulg., Albanien, Grækenland og eur. Tyrki. B er overmåde bjergrig. Bjergene, der når

op mod 3000 m, besværliggør trafik og udelukker mange steder landbrug, så at halvøen som helhed er tyndtbeboet. Store tætbeboede, frugtbare lavlande findes kun langs Donau og Maritsa, medens Grækenland kun har mindre områder, især nær de stærkt indskænte kyster. Klimaet er i indlandet temp., vintertemp. når ned på ca. 0°, medens sommertemp. i lavlandet når ca. 25°. Nedbøren falder her hele året og er kun i lavlandsområderne ved nedre Donau

og ved Maritsa utilstrækkelig til skov, hvorfor græsslette her er dominerende plantevæxt. Ved kysterne af Adriaterhavet, Middelhavet og i Det Gr. Øhav nær vinterens middeltemp. ikke under 5°, og klimaet er subtropisk med varm, tør sommer og regntid om vinteren og dertil svarende maki el. stedsegrøn skov.

Balkan Bjergene (bulg. *'Stara Plani'na*), 600 km l. Ø-V-gående bjergkæde i Midt-Bulg., der har gyldt navn til hele halvøen. Højeste punkt 2385 m.

Balkanententen [-a^h'tai'dan], sammen-slutn. 1934 ml. Jugoslavien, Rumænien, Græken.. Tyrkiet til garanti af bestående grænser. Skulle holde bulg. krav i skak, men brød sammen 1940.

balkanfilologien, studiet af de på Balkanhalvøen talte sprog, især af de efterhånden opståede fællestræk hos de opr. ikke el. kun fjernere beslægtede sprog.

Balkankrigene 1912-13, 2 krige ml. Tyrkiet og de kristne Balkanstater. Okt. 1912 angreb Tyrkiet af Grækenland, Bulg., Serb. og Montenegro. Særlig ved bulg. indsats sprængtes tyrk. hovedstyrke (Kirk Kijse okt. 1912, Adrianopol marts 1913); fred i London maj 1913. Østr. hindrede Serb. vejen til havet ved at oprette Albanien; Serb. forlangte kompensation fra Bulg. i Makedonien, og da Bulg. afsløg, forenedes Serb.-Grækenl. mod Bulg., der samtidig angreb af Rumænien og Tyrk. og aug. 1913 måtte bøje sig ved freden i Bucuresti. Tyrk. beholdt Adrianopol, Rumænien tog sydl. Dobruzsja fra Bulg., der beholdt vestl. Thrakien m. adgang til Ægæerhavet; Grækenland og Serbien delte Makedonien.

Balkanpagten, traktaten, der 1934 samlede Balkanententens lande.

Balke, Peder (1804-87), no. maler; fantasifulde, virtuose og dramatiske marine- og måneskinsbilleder.

balikon [-koT'] (fr. afoldhøjty *balco* bjælke), åben udbygning på ind- el. udvendig side af en mur, forsynet med rækværk og bæret af konsoller, søjler el. 1. I teater er b det nederste etagegalleri.

ballade (ital. *ballata* lille dans), 1) litt., fra 12. årh. brugt i Ital. om kort lyrisk danselse (af provencalsk opr.), siden i Frankr. om lign. poesi, men i Engl. og Skotl. mest om episk-lyriske viser. Alle- rede i 6. årh. fandtes dog episke fr. dansereviser under navnet b, og herfra stammer den eng. og ty. b; genren rigest udviklet i Danmark (folkevisen), især i 12.-13. årh. Fra Percy's udg. 1765 af eng. b udgår nyere b-digtning (Burger, Goethe, Schiller, Oehlsenschläger m. fl.); intet skarpt skel ml. b og romance. En moderne da. fornyer af b-genren er Nis Petersen. 2) mus., opr. (14. og 15. årh.) den af instrumenter ledsagede danserise; har senere antaget forsk. former: 1) i tiden omkr. 1800 en gennemkomp. sang af handlingsbevæget indhold, f. eks. Schuberts *Erldânig*, 2) omkr. 1850 et korværk med sagnagtigt indhold, f. eks. Gades *Elverskuud*, 3) omkr. 1840-50 en instrumentalkomposition af en vis indholds- mæssig eventyragtig karakter (Chopin).

Ballarat ['båb'råt], opr. guldmineby i Victoria, Austr., nu tekstil- og landbrugs- industri. 40 000 indb. (1947, som i 1852).

ballast (*bar tom + last*), 1) søv., dødvægt (sand, sten el. vand) indladet i skib uden ladning til sikring mod kæntring. 2) jernb., det under svellemerne i jernbane- spor anbragte materiale, som skal virke trykfordelende og vandanedende samt hindre længde- og sidesforvridninger af sporet. På hovedbaner anv. knuste sten på 30 x 70 mm, på sidebaner og i stationernes sidespor grus.

ballastpænge, skibsafgift til havn, når der losses el. indtages ballast.

balle, hos husdyr hovens og klovens bage- ste elastiske parti lige under kode- bøjningen.

balle, 1) l b papir er = 10 ris à 20 bøger à 24 ark skrìvepapir el. 25 ark tryk-papir. 2) l b flæsk er = 4 flæskesider (m. vedhængende bove og skinker), indsyede i hessian for eksport (norm. 100-120 kg).

Balle, Nicolai Edinger (1744-1816), da- teolog og biskop. Ligestillede tro og for- nuft. Som Sjællands biskop (fra 1783) stod han med front mod den yngre supranaturalisme og den radikale kirke- opløsning. Skrev en rationaliserende *Lærebog* (1791) og udgav *Evangelisk- Kristelig Salmebog* (1798). Udrettede meget for skolevæsenet. (Portr. sp. 299).

balle'rina (ital.), danserinde. Prima b, første danserinde.

balle'rune, juleleg el. legestraf: slag i ryggen.

Ball'erup, stationsby NV f. Kbh. (Frede- rikssund-banen); 2949 indb. (1945).

ballet [-læt] (fr. fra ital. *ballare* danse), kunstdans knyttet til teatret. Kunstdans af mimisk-plastisk-dramatisk karakter al- lerede kendt i oldtiden, ofte med stærkt burlesk indslag, b som moderne begreb opstod ved de ital. ræmæssancehoffer, næde sin første kulmination ved hoffet i Versailles, hvor konger og adel deltog. Efterhånden overtog professionelle b. I det 18. årh. førte Noverre b som mimisk-plastisk kunstart ind i fastere baner, i det 19. årh. kulminerede den romantiske ballet ved operaen i Paris. I Rusland næde b ved årh.s slutning en teknisk blomstring. I det 20. årh. bragte Fokins arbejde med den russ. b, som Diaghileff 1909 førte t2 Vesteur., til internat. revo- lution i b-s verden. I Tyskl. uformedes i årh.s første fjerdedel den fri ekspres- sionistiske dans, en ny form for b op- stod, opr. inspireret af Duncans teorier, men bragt til blomstring af betydelige mimisk-plastiske kunstnere, som søgte en ny form uafhængigt af den klass. b-teknik.

I Danmark fandt b sit hjemsted ved Det Kgl. Teater. Allerede i 18. årh. ydes dets fremragende b-kunst under Galeotti, i det 19. årh. skabte Aug. Boumouville den da. b-s traditioner. I vort årh. er et nyt højdepunkt nået under Harald Lander. Fra 1920'ernes slutning har den da. b oprådt i udlandet, især Engl., Frankr. og USA.

'**Ballin**, Albert (1851-1918), ty.-jød. forret- ningsmand; fra 1899 direktør f. Hapag., ivrig for ty. handels ekspansion.

Balling, da. stationsby NV f. Skive; 525 indb. (1945).

Balliol College [bæiilj 'kålidz] (eng.), et af Oxford univ.s ældste colleges (grl. ca. 1260).

ball'list (lat. bal[l]ista af gr. *ballein* kaste), romersk kastema- skine, med hvilken den udslyn- gedes meget store pile, undertiden også sten.

balli'stik (gr. *ball- lein* kaste), læren om projektilets bevægelse. Medens den indre b er læ- ren om projekti- lets bevægelse in- de i skydevåb- nets løb, er den ydre b læren om projektilets bevægelse efter at det har forladt skydevåbnet's munding.

Balli'stit el. *nitroglycerinkruidt*, en røg- svag kruidt-sort, der væsentlig består af nitrocellulose gelatineret med nitrogly- cerin (Nobel, 1888).

ballon [*bTj] (fr.), luftfartøj lettere end luft uden mekanisk fremdrivningskraft. b består af et kugleformet hylster, fyldt med en luftart (varmluft, brint, lysgas el. helium), der er lettere end den om- givende atm. og derfor giver b en vis opdrift. Varmluftb (montgolfieren) blev opfundet 1782, men fortrængtes hurtigt af brintb (charliéren), som opfandtes s. år. b-hylsteret består af gummiimpreg- neret, tætvævet lærred. Man skelner ml. friballon og standballoner (lænebal- loner). - Frib er en kugleb., bestående af b-hylster med appendiks, ventil, sprængklap, b-net, b-kurv, ballast, anker og slæbeline. Appendiks er hylsterens ned- ad vendende åbning, der benyttes ved fyldning og, hvis gassen under opstigning

Friballon.

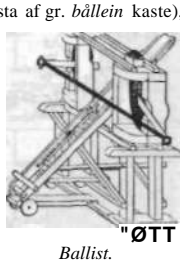
udvides stærkt, tillige som udstrømnings- åbning. Ventilen, der sidder øverst på hylsteret, benyttes, når b skal dale, og gas derfor lukkes ud. Sprængklappen, der ligeledes sidder øverst på hylsteret, tjener til hurtigtmønning ved landing, b-nettet, af tovværk, omslutter b og samles nedtil i en krans, hvori b-kurven op- hænges, b-kurven, hvori fører og evt. passagerer opholder sig, er af vægt- hensen oftest fremstillet af panskrøb og vis jer forstærket med asketræslister; ballasten, sække med sand, op hænges i reglen udenpå b-kurven. Samme sted op hænges slæbeline og anker, der be- nyttes under landing. - Foruden til b-fårter benyttes kugleb. stationært, som ml. observationsstade ved bl. a. artilleri- observationer. Som stand b blev den dog efterhånden fortrængt af spec. typer som f. eks. drageb., der er aflang og bagtil forsynet med stabiliserings finner. Fortøjningskabet er befæstet til drage- således, at denne ligger skråt i luften. Vindens tryk på undersiden af b forøger derved opdriften. - Under begge Verdens- krige har drageb med held været anv. som spærreb., som - bærende et net af stålviser - har ydet en ret effektiv be- skyttelse af sårbare mål (byer, fabriks- anlæg) mod angreb af dykbombere og andre lavtflyvende maskiner. - Til vi- densk. brug har man udviklet spec. frib- typer, bl. a. stratosfæreb., der benyttes ved udforskning af højere luftlag.

ballondæk, automobildek, der har større dimensioner og oppumpes med tilsv. mindre lufttryk end alm. dek. b giver blødere kørsel, men noget større rullende modstand end alm. dek.

ballonart, opstigning og befordring med ballon. I begyndelsen foretoges b kun som folkeforlystelse og sport. Senere tog man b i videnskabens tjeneste, men som egl. befordringsmiddel har ballonen al- drig kunnet gøre sig gældende, da den ikke er styrbar. Den første b, hvor mennesker medfulgte, foretoges i Frankr. nov. 1783 med en af brødrene Mont- golfier fremstillet varmluftballon. Dec. s. å., foretog den fr. prof. Charles en to timer lang b med en af ham selv konstr. brintballon og jan. 1785 besejredes Den Eng. Kanal. - Efter årh.-skiftet tog den vidensk. b et kraftigt opsving takket være tekniske forbedringer samt atm., meteor. og fysiol. undersøgelser. I ind- værende årh. er foretaget fl. opstigninger til stratosfæren. Højerekorden er ca. 22 000 m. Med ubemandet ballon er nået ca. 26 000 m. - I Danmark har b næsten udelukkende forment sig som sport, den første opstigning fandt sted 1806 (russ. ballon og fører), den første da. b foretoges 1811, i 1889 etableredes en mil. ballonpark. Danmark har to gange været repræsenteret ved det internat. Gordon- Benne t-ballons løb vne.

ballon-klyver, stort stagejl af let sejl- dug. Anv. i lystfartøjer, dels som klyver, dels som spiler.

ballonspærring, opstilling af spærre- balloner omkr. byer og andre mål for

Ballist.

at beskytte disse mod fjendtlige bombeangreb. Anv. i begge Verdenskrige. Den b, som i 1944 var opstillet tværs over det sydøstl. Engl. til værn mod V-bomber, omfattede ca. 2000 balloner.

ballo'te'ring (fr. *balotte* lille kugle), hemmelig afstemm. v. hj. af forsk. farvede kugler.

Ballum-kvæg, ensfarvet rødt kvæg fra den nordslaviske marsk (landsbyen Ballum). B spillede omkr. 1850 en rolle for dannelsen af rød dansk malke Race. Ballum Sluse, tidl. overfartssted til Rømø, ved Brede As udløb.

ballyhoo ['bālīhu:] (amer.), markskrigersk reklame.

Bahne, Col de [kaldabalm], 2202 m h. Alpepas ml. Montblanc og Dent-du-Midi massiverne.

Balmer-formlen, en empirisk fundet formel, der tillader at beregne bølge-længderne for brints nye synlige spektrallinier med uhjort stor nøjagtighed. Opstillet 1885 af *Johann Jakob Balmer* (1825-98), lærer i Basel. B udgør en vigtig del af det eksperimentelle grundlag for Bohrs atomteori, der i 1913 forklarede B ved brintatomets bygning.

Balmer-serien, den serie af spektrallinier brintspekret, for hvilken den

Balmerserien. (Fot. negativ).

første spektralformel (Balmer-formlen) blev fundet.

Balmes ['balmæs], *Jaime Luciano* (1810 -A8), sp. filosof. Søgte at forene den thomistiske filosofi med moderne vidensk. Hovedværk *Filosofia fundamental* (1846).

Balmont, *Konstantin Dimiritjev* (1867 -1943), russ. digter, godsejer. En virtuoso, undertiden kunstig repr. for 1890ernes dekadente lyrik. Efter 1917 bosat i Paris.

Balmoral Castle [baf'moral 'kfl:s], kgl. slot ved Dee-fjorden, Ø-Skott. (opf. 1854). Hypp. anv. af prins Albert, dronn. Victoria, Edvard 7.

balneo- (lat. af *gr. balaneion* bad), bad- 'balneoterapi' [*balneo* — *terapi*], badekures anvendelse i lægekunsten.

balottement [baf'marj] (fr: rysten), med., betegn. for den gyngende el. vippende fornemmelse, som fremkaldes ved en særlig form for lægelig palpation, f. eks. af nyre, fosterhoved.

balsa ['bflsa] (sp.), båd dannet af sammenbundne bastknipper, bl. a. hos indianere ved Titicaca-søen (Peru-Bolivien).

•balsam (gr.), fælles betegn. for forsk. plantesekretter bestående af opløsninger af harpikser i æteriske olier, b har forsk. anv. bl. a. i med., f. eks. såkaldt Peru-b.

balsame'ring, kunsten at beskytte lig mod forrådnelse, bedst kendt fra det g. Ægypten. Den sædv. metode var: indvoldene udtoges, legemet lagdes 70 dage i et natronbad, legemshulene fyldtes med myrrha og æteriske olier, mumien bandageredes. Nu foretages b ved injektion af konserverende vædsker gnm. de store kar.

balsamgran (*Abies balsamea*) er af samme slægt som og ligner alm. ædelgran, men har violette kogler og to meget påfaldende hvide stribes på nålenes underside. Fra N-Amer. Plantet hist og her i Danmark, f. eks. i Jyllands plantager.

balsa'mi'n [*l'm'patiens*], slægt af balsaminfam. I Danmark, er spring-b (*. noli tangere*) med en klase af 2-4 store, hængende, gule, rødprykkede blomster, der er forsynet med krum spore, alm. i fugtige skove. Småblomstret b (*. parviflora*) er indslæbt fra Ø-Asien og nu alm. i N-Sjælland. I haver og som stueplante dyrkes **have-b** (*. balsamina*) med blomster af forsk. farve. Den kraftige, meterhøje 1. roylei *Spring-balsamin*.

[roylei-] med store, purpurrøde blomster og ret spore er alm. prydblante i haver. Disse to stammer fra Ostindien. »Flittig Lise« er også en b-art.

balsampoppel (*Populus balsamifera*) er et træ med æg-el. ruderformede, på undersiden hvidagtige, netnære blade. Hjemmehørende i N-Amer. Planter hist og her.

'balsatråe, det meget lette væd af træet *Ochroma lagopus* fra Arner. B bruges til redningsbælter, isolering, flyvemaskiner o. a. Vf. kun 1/8 af kork.

'Balsfjord, 50 km l. norsk fjord, S f. Tromsø.

'Bal'slev, Carl Frederik (1805-95), biskop i Ribe, Forf. af *Luthers Katekismus med Kort Forklaring* (1849), alm. brugt fra 1856.

Baltå [-tal], sumplandet ved nedre Donau i Rumænien.

'bal'ter, de folk, der taler baltiske sprog, d. v. s. letter, litauer og de uddøde preussere.

'Balthasar (bably: guden Bal skærme), navn på en af de hellige tre konger.

Baltic, The Tita 'bā:hik] (eng., egl: Østersøen), Londons fragt- og kornbørs, grl. 1744 i et kaffehus ved navn B.

Baltic and International Maritime Conference ['bā:ltik and inta'nāKaɪnl 'māritaim 'kanfarsns], internat. rederiorganisation med hovedkontor i Kbh., grl. 1905.

Bal'ti'sk, ty. *Pillau*, havneby i Sovj. (tidl. 1945 i Østpreussen) ved indsejlingen til Kaliningrad (ty. Kongigsberg) fra Gdansk-bugien (Danziger Bucht).

'Baltikum (lat.), fællesnavn for Estland, Letland og Litauen.

Baltimore ['bā:(j)t3mo:(r)], største by i Maryland, USA, ved Chesapeake Bugten; 859 000 indb. (1940), deraf V« negre. John Hopkins Univ. Største industri er stålindustrien (Bethlehem Steel Co.) baseret på kul fra West Virginia og malm fra Chile; desuden tekstilindustri, kemisk industri, østersfangst. B er USA's 3. vigtigste havn ved Atlanterhavet (hvedeeksport). Grl. 1729. Stor brand 1904.

Baltischport ['balti:jpDrt], ty. navn på Paldiski, Estland.

'baltisk (mlat. *Mare balticum* Østersøen), som vedr. Østersøen el. Østersølandene.

Baltiske Entente [-av'ta'da], forbund ml. Estland, Letland, Litauen 12. 9. 1934, foreskrev nøje udenrigspolitik. samarbejde, ophævet 1940.

baltiske isstrømme, de isstrømme i istidens slutning, der fulgte Østersøens dalgang og fra Ø el. SØ drejede ind over syd. Danmark.

baltiske moræneryg, en bakket og søfyldt højryg, der strækker sig langs Østersøens sydvest gnm. N-Tyskl. og N-Polen til Valдай-Højene i Sovj. B er i tredje istid dannet ved isranden af indlandisen.

baltiske provinser, de tidl. russ. guvernementer Estland, Livland og Kurland.

baltiske sprog, en indoeur. sprogklasse, der er beslægtet med de slav. sprog. Klassen består af det nu uddøde oldpreussisk, samt af litauisk og lettisk.

Baltiske Stater, de nu. sovjetrep. Estland, Letland og Litauen.

baltisk-geodætisk kommission, en vidensk. sammenslutning af geodæter fra de lande, der støder op til Østersøen, grl. 1924. Formål: fælles udførelse af forsk. geod. opgaver, der var vanskelige el. slet ikke lader sig udføre af de enkelte lande, f. eks. en samlet udjævning af en triangulationskæde omkr. Østersøen, en samtidig udførelse af længdemålinger på de enkelte landes hovedstationer, basismålinger og tyngdemålinger udført i de enkelte lande af fælles ekspeditioner. Baltisk, urigtig stavemåde for Paldiski, Estland.

ba'luba, bantufolk i Congo ml. floderne Kassai og Lomami; fremragende billedskærere. (III. se tavle Negerskulptur).

Baluchistan (eng. [bā'uitjistan, -sta:n]), autonom prov. i Pakistan, i den tørre sydøstl. del af Det Eranske Højlend (kort se Indien); inkl. fyrstestater

349 212 km²; 858 000 indb. (1941), der dels lever i de spredte oaser som agerdyrkere (hirse, hvede, byg, frugt, ris, majs, kartofler), dels som færenomalder i busksteprovinser. Balucherne taler et iransk sprog. Hovedstad: Quetta. I oldt. i alm. under Perseriget, fra 7. årh. e. Kr. u. arab. styre, fra senmiddelalderen overvejende uafh. Fra 1854 afh. af Engl., fra 1870'erne delvis besat.

ba'luster (fr.), lille, ofte profileret lille el. søjle (rækværkstremme), der bærer en håndliste (III. se vindeltrappe).

balu'stråde (fr.), stenrækværk på terrasser, trapper o. l., bestående af en række balustre, der står på fælles sokkel og bærer en håndliste, b kan anv. til kroning af en bygningshovedgesims.

Balzac [bal'zak], *Honoré de* (1799-1850), fr. forf. Hari roman-

serien *La comédie humaine* givet en monumental skildring af sin samtid, præget af rig fantasi, overbevisende realisme og et utal af levende figurer. Berømt test er *Le père Goriot* (1834; da. *Fader Goriot* 1875) og *EugénieGrandet* (1835; da. 1878). Skrev desuden små erotiske fortællinger *Contes drolatiques* (1832 ff.; da. *Skæmtomme Historier* 1944).

Balzac [bal'zak], *Jean-Louis Guez de* (1597-1654), fr. bre vskri ver. *Lettres* (1624-36).

Bama'ko, hovedstad i Fr. Sudan; ved Niger; 70 000 indb. (1946).

'Bamberg [-bærk], ty. by i N-Bayern; 59 000 indb. (1939). Betydelig tekstilindustri, i omegnen store gartnerier.

Bamberg. Alte Hofhaltung, t. v. domkirken.

Mange barokbygninger. Fra 11. årh. bispedømme, 1802 under Bayern; 1817 erkebispedese. Ca. 10 % ødelagt i 2. Verdenskrig.

Bam'bing (ital: lille barn), træbillede af Jesusbarnet i kirken Santa Maria in Ara coeli, Rom; anses for undergørende. I alm. Jesusbarnet i maleri og plastik.

'bambus (*Bambusa*), slægt af græsfam. med blomster i top. Stråene stærkt kiselholdige og forvedede, opnår en højde af indtil 40 m. Meget hurtigvoksende, indtil 1 m i døgnet, b lever ca. 60 år, for blomstringen indtræder. 50 arter i alle trop. egne, b danner mægtige skove og krat. Nogle arter anv. til bygning af huse, til møbler, samt musikinstrumenter o. a. Basttrævlerne anv. til fremst. af papir. De unge skud kan i syltet stand spises.

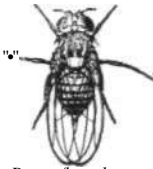
bambushøjrn el. panda (*AeHuropus melanoHeuchus*), ejendommeligt lille bjørn, sort og hvid, planteæder, i tibetanske bjergskove.

ban (flertal *bani*), rum. mønt = 1/100 leu. bân[ba'n] (serbisk: herre), øverstbefalende i tidl. ung.-kroatiske grænsedistrikter over for Tyrkiet (Banatet).

•Bana (7. årh. e. Kr.), ind. digter; har bl. a. forfattet en *levnedsbeskrivelse over kong Harsha* i N-Indien, en roman, *Kadambari*, og dramaet *Ratnavali* (periehalsbåndet), der dog efter en tradition er forfattet af kong Harsha, ved hvis hof B levede.

Ba'naba, tidl. navn for Ocean Øen i Stillehavet.

ba'na'l (fr.), hverdagslig, forslidt.
Ba'nana (fr. [-'na]), handelsplads i Belg. Congo ved Congos munding.
ba'na'nfluer (*Drosophiidae*), fam. af små fluer (3-4 mm), hvis larver lever i rådne vegetabilier o. i. P. gr. af deres frugtbarhed, og fordi de meget let holdes i kulturer, er b blevet de mest anv. forsøgsdyr inden for den mod. arveligheds lære og biol. Under kontrol er i laboratorierne opstået *Banan/lue*, hun. tair, mutanter, hvis arvelighedsforhold kendes. Den alm. art har fire kromosompar, der ret nøje er kortlagt m. h. t. genernes indbyrdes beliggenhed. I larvens spytkirtler er kromosomerne meget store og af ejendommeligt stribet struktur. Adskillige arter i Danmark.

ba'na'nplante (*Musa* el. *'Pisang*), slægt af pisangfam., meget store, flerårige urter med en »stamme«, der er dannet af de ansligge, skrue-stillede blade, hvis bladplader har en kraftig midtstreng og svage sidestreng. Blomsterstanden er aks, udgående fra den korte rodstock; ved grunden af akset kun hun-, midtpå tveköns- og øverst hanblomster; derfor sidder frugterne, bananaer, som en bær, kun ved grunden af akset. Bananen, der er aflang, har inden for den sejle skal et melstofrigt kød, der mod modningen bliver sukkerholdigt og indeholder de talrige frø. Disse mangler dog hos de dyrkede former. 80 arter i det trop. Australien, Asien og Afrika. Fra frugtens skyld dyrkes fl. arter; kulturen er gi., har været kendt i oldtiden. Af en art fås manila-hamp (af karstregene), af andre udvindes en slags mel, vigtigt for tropebeboerne, (b-mel indeholder ca. 78% stivelse og 5-6% sukker). Bladene bruges til tækning. Et par arter (*M. ensata* og *M. coccinea*) er prydplanter. Eksporthavne ligger især på den vestl. halvkugle, navnlig i Mellemamer.s østl. kystegne og Vestindien, hvor arbejdet i plantagerne udføres af negre. Dertil kommer syd. Mexico, Colombia og Bras. (staterne Sao Paulo og Rio). Eneste betydende eksportlande på østl. halvkugle er De Canariske Øer og Formosa. Verdenseksporten androg 1938 ca. 2,5 mill. t; heraf eksporterede Jamaica 403 000 t, Mexico 314 000 t og Guatemala 219 000 t. Avlen i Mellemamer. og Vestindien samt handelen i USA beherskes af United Fruit Company (amer.), hvoraf Fyffes er et datterselskab. Ca. 1/3 af importen falder på USA. Eur. aftog over Va-

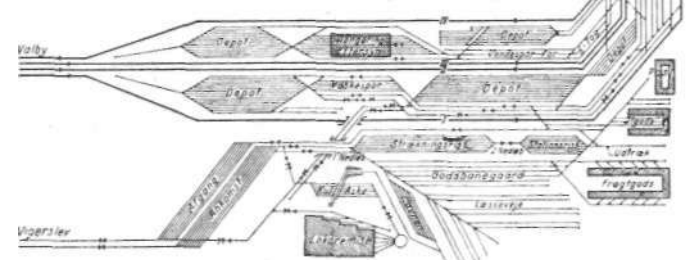

band (oldnord. *bann* forbud) el. *ekskommunikation*, udelukkelse af kirken. If. kanonisk ret enten lille **b** (udelukkelse fra sakramenterne) el. stort **b** (anathema; udelukkelse af menigheden). I Danm. efter Reformationen væsentlig kun det første.
band [bånd] (eng.) orkester. Ordet anv. i engelsktalende lande især om militær- og danseorkestre, i Danm. om mindre jazzensembler.
 'banda, lyshudet, rimeligvis hamitblandet negerfolk ved øvre Chari, Fr. Ækvatorialaf.
bandage [-'daijs] (fr.), *med.*, betegner som regel et støtteapparat, oftest af gips el. læder, hvormed man f. eks. holder et knoglebrud på plads el. støtter en ikke belastningsdygtig ekstremitet.
bandagist [-'jist] (fr.), fremstiller af bandager, brokbind o. l.
Bandai-san [*baridaisa-rj*], 1820 m høj jap. vulkan på N-Honshu.
'Bandak, no. sø, vestl. Telemark; 29 km²; indgår i B-Nordsjø-Skien kanalen (15 sluser).
band'annos (hindustani *bandhnu* beteg. f. spec. farvetødder), fine, ostindiske silkestoffer med påtrykte mønstre; nu også d. s. s. foulards.
Bandar Shah [bāndār 'D:h] (*Bender Shah*) by i N-Iran ved Kaspiahavets SØ-hjørne; havn og endestation for den transiranske bane; ruteskibe til Sovj.
Bandar Shāhpur [bāndār'Š:pu:r] (*Bender Skahpur*), by i SV-Iran ved Den Iranske Bugt; endestation for den transiranske bane; fiskerihavn.
 'Bandasoen, farvandet S f. Molukkerne.
'Banda Øerne, lille holl. øgruppe S f. Molukkerne; 42 km²; ca. 13 000 indb. Højest punkt: vulkanen Goenoeng Api (520 m).
Ban'dello, *Matteo* (1484-1561), ital. forf. Udmærket novellist. Lope de Vega såvel som Shakespeare og de Musset har hentet emner fra hans noveller.
banderilleros [-'ri'ljæros], sp. tyrefægtere, der tirret tyren ved at stikke småspyd (banderillas) i dens nakke.
bande'role (f.) 1) lansefane; 2) bånd m. forklarende indskrift på gi. kunstværker; 3) stempelpligtig papirstrimmel, som skal klæbes på visse varer (cigaretter, vin m. fl.), der er pålagt forbrugsafgift (banderolleskat).
Bandholm, ladeplads og badested på N-Lolland; 839 indb. (1945). Endepunkt f. Maribo—B-banen.
'Bandikuter (telugusprog *pandi* svin + *kokku* rotte), d. s. s. punggrævlinger.
Bandi'nelli, *Bartolommeo*, kaldet *Baccio* [bat'fo] (1493-1560), ital. billedhugger. Har bl. a. udført *Adam* og *Eva* i Palazzo Bargello (museo nazionale) i Firenze.
ban'dit (ital. *bandito*, egl: landsforvist), røver.
Bandjermasin [-d3ar'masin], største by (havn) på Holl. Borneo; ca. 70 000 indb.
'Bandoeng [-du*?], by i bjerglandet på V-Java; ca. 175 000 indb. Byggemåden er stærkt holl. præget. Radiostation. Kininfabrik.
bando'le'r (sp. *bandolera*, egl: lille bånd), skulderrem med foringsmiddel til våben, patroner, håndgranater o. l.
bando lé'rvin, en rød rødvin fra Provence.
ban'dura (gr. *pandura* et strengeinstru-

ment), ukrainsk lutagtigt strengeinstrument med oval lydkasse, hvelvet bund og fladt læg med rundt lyd hul i midten. I Rusl. kendt siden 15. årh.
bandy [bāndi], fra Engl. stammende boldspil på isbane; af struktur som fodbold; spilles af 2 11-mandshold på skøjter, med krumme stokke og lille, beklædt korbald. Til Danm. 1895, men ringe udbredelse.
bane, *tekn.*, den arbejdende, ofte plane el. hvelvede del af hammer, ambolt o. l. værktøj.
 banebestemmelse, *astron.*, bestemmelse af et himmellegemes rumlige bane ud fra iagttagelser af dets løb på himmelkuglen.
banegård el. *jernbanestation*, det sted på en jernbanelinie som danner forb. ml. jernbanen og trafikkanterne og rummer drifts anleggene, f. eks. til ordning og henstilling af tog, behandling af lokomotiver m. v. Der skelnes ml. 1) person-b (person- og rejsegodstrafik), 2) opstillings-, drifts- el. depot-b (ordning af persontog), 3) gods-b (afsendelse og modtagelse af stykgods og vognladningsgods), 4) ranger-b (omrangering af godstog), 5) lokomotiv-b (hensætning, behandling og udbedring af lokomotiver og motorvogne), 6) s p e c i a l -b (kvæg tørvs-, havne-, fabriks-, færg-b osv.). I storbyer og på store jernbaneknudepunkter er de anførte b-typer ofte lokalt adskilt fra hinanden således, at f. eks. person-b og gods-b findes så nær byens centrum som muligt, medens opstillings-b, ranger-b og lokomotiv-b lægges ud i forstæderne el. omegnen. (III. sp. 311-312 f. n.).
banegårdsbreve, alm. brevforansønder, der ønskes udleveret på banegården straks ved togets ankomst. Forsendelsen påtegnes tydeligt »banegårdsbrev« samt 3 lodrettede streger og adresseres til en banegård.
 banelegeme, jordlegemet og bygværker, hvorpå jernbanesporene er udlagt.
banepakker er ved de da. jernbane il-godssendinger indtil 25 kg, beføret uden fragtbrev. Som kvittering for fragt sættes jernbanefrimærker på **b**.
Baner [-'ne:r], *Johan* (1596-1641), sv. general. Bidrog til sejren ved Breitenfeld 1631; efter 1634 ledende for sv. styrker i Tyskl., fortsatte trods underlegenhed kampene i Brandenburg-Pommern, sejrede 1636 v. Wittstock i Brandenburg.
banerømmer, foran lokomotivets forreste hjulpar, tæt over skinnerne anbragt konstruktionsdel, som skal hindre, at genstande, der ligger på sporet, kommer ind under hjulene.
Banff [bām'f], grevskab i NØ-Skotl.; 1631 km²; 52 000 indb. (1947).
Bang, ^{Anton} Christian (1840-1913), no. teolog; meget produktiv og grundig, men ikke ganske upartisk kirkehistoriker; 1893-95 kirkeminister (Højre), siden biskop i Kristiania.
Bang, Arne (f. 1901), billedhugger og keramikker (stentøj), arbejder nu for Holmegårds Glasværk.
Bang, Bernhard L. F. (1848-1932), da. ve-

bananstik, elektr. kontaktprop (navn efter formen).
bananædere (*Musophagidae*), fam. af gøge, store, fasanlign. fugle, frugtædere, kun Afr.
Ba'na'tet, lavland ml. Tisza, Mures og Donau, til 1920 ung., derpå delt ml. Rum., Jugoslav. og Ungarn. B var tidl. ung.-kroatisk militærdistrikt v. den tyrk. grænse med en ban som øverstbefalende.
ba'nau'sisk (gr. *bdnaunos* en, der driver simpelt håndværk, egl: ovnarbejder), håndværksmæssig (nedsættende) om kunstudøvelse.
'banco (ital: disk i bank), ældre betegn. for omsætningsmiddel skabt ved bankvirksomhed (f. eks. Hamborger **b** i 18.-19. årh.).
'Banco, Nanni di (ca. 1373-1420), ital. billedhugger. Hans bedste arbejde er den siddende *statue af evangelisten Lukas* i domkirken i Firenze (1408-15) og reliefet *Madonna della Cintola* over Porta della Mandorla på domkirken. B var med til at indføre Renæssancen i Toscana.

København's Hoved- og Godsbanegaard

Bernhard Bang.

Herman Bang

Nina Bang.

P. G. Bang.

terinær og læge. Lærer i kirurgi v. Landbohøjskolen 1879. Prof. 1892. Indførte antiseptikken i vet.-kir. 1883 leder af Landøkon. Forsøgslaboratoriums bakteriol. afd., hvor han udførte en række eksperim. arb., der både vidensk. og prakt. bragte Danm. uvurderlige tjenester. Kampen mod kvægtuberkulosen føres overalt efter Bangs metode. B indførte tuberkulintet som diagnostisk middel, ligesom den tvungne pasteurisering af den fra mejerierne til gården leverede returmelk skyldes B-s arbejde. (Portræt).

Bang, Gustav (1871-1915), da. historiker. Soc.dem., folketingsm. 1910-15, journalist. Udg. 1899 *Europas Kulturhistorie*, 1908 *Vor Tid*; 1897 disputatsen *Den Gamle Da. Adels Forfald* (påstand om fysisk degeneration i 16.-17. årh.; skarpt angrebet, anses for uholdbar); 1906 *Kirkebosstudier*. G. m. Nina B.

Bang, Herman (1857-1912), da. prof. Første sng af gi. kulturslægt. Student 1875. Fagstudium opgivet f. teaterinteresser. Efter mislykkede skuespillerplaner forf. og litt. journalist. Fra ca. 1900 yndet oplæser af egne værker. Degenerationsromanerne *Håbløse Slægter* (1880) og *Fædra* (1883) og Københavnromanen *Stuk* (1887) samt de selvforklarende kunstnerromaner *Mikael* (1904), *De uden Fædreland* (1906) er mindre lodig kunst end erindringsromaner som *Tine* (1889), *Ludvigsbakke* (1896) og *Det Hvide Hus* (1883); højest når B i novellesaml. *Stille Eksistens* (1886) (hvori *Ved Vejen*) og *Under Åget* (1890) (hvori *Irene Holm*). Som impressionistisk kunstner folte han sig i særlig gæld til Jonas Lie. (Portræt).

Bang, Jacob Eiler (f. 1899), da. ark. Især kendt for sin store, kunstneriske indsats som medarb. ved Holmegårds Glasværk. Har s. m. Erik Jensen opf. *Christianskirken i Lyngby* (1939-41).

Bang, /acob Peter (1865-1936), da. teolog. Søgte at forene Grundtvigs og Ritschls tanker. Fremtrædende kirk. polemiker.

red. af Dansk Kirketidende; 1909-24 prof. i dogmatik.

Bang, Jens (d. 1644), handelsmand i Ålborg fra 1605. Byggede 1623-24 det såkaldte J. B-s Stenhus; døde fattig.

Bang, Nina, f. Ellinger (1866-1928), da. soc.dem., historiker; g. m. Gustav B. Udg. Øresunds-toldregnskaberne efter 1497 i tabelform (til 1660); undervisningsmin. (Danm.s l. kvindelige min.) 1924-26. (Portræt).

Bang, Oluf (f. 1882), da. forf. af fi. naturalistiske problemdramaer, bl. a. *Dommeren* (1925). Instruktør ved Statsradiofonien siden 1928.

Bang, Oluf (1881-1937), da. veterinær, søn af Bernhard Bang. Prof. v. Landbohøjsk. 1914. B har især arbejdet med bekæmpelsen af tuberkulose og smitsom kastning hos kvæg.

Bang, Peter Georg (1797-1861), da. embedsmand. Jurist; prof. 1830, forsigtigt liberal stendermedl. fra 1835; knyttet til Chr. 8. 1845 som rentekammerdeputeret, deltog i arbejdet på dødfodt forfatningsprojekt jan.-marts 1848, søgte forgæves forlig i martsdagene (selvstyre for Sønderjylland), Indenrigsmin. 1848-49 (nedsatte landbokommission), atter under Bluhme jan. 1852-apr. 1853. Dec. 1854-okt. 1856 konselspræsident for blandingsmin., men viste ikke ledende evner. Justitarius i højesteret 1856-61. (Portræt).

Bang, Sophus (f. 1866), da. tuberkuloselæge. Overlæge ved kommunehosp. i Kbh. 1916-1936; prof. 1934-36 ved Kbh.s Univ.

ban'gala [ban-J. bantufolk i Belg. Congo ml. Congo og nedre Oubangui. Agerbrugere og ivrige handelsfolk.

Bangalore (eng. [bɑ'ŋɑ:lɑ:]), ind. *Bengaluru* [bɑ'gɑ:uuru], hovedstad i den indiske fyrstestat Mysore V f. Madras; 248 000 indb, med den selvst. europ. bydel B Station [stø:jan] 406 000 indb. (1941). Jernbanecentrum, nogen industri.

Bangert ['batfart], *Emilius* (f. 1883), da. komponist, elev af Carl Nielsen. 1919 domkantor i Roskilde. Fra 1948 ekstrarord. prof. v. musikonservatoriet.

'Bangka, ø i Holl. Indien 0 f. S-Sumatra, 11 340 km², ca. 1/2 mill. indb. Tinlejer.

'Bangkok (siam. [bɑi'tʃkɔ:k]), off. *Krung Thep*, Thailands hovedstad, ved Menams delta; ca. 800 000 indb. Vigtig

Vandgade i Bangkok.

havneby (havn for store skibe ca. 10 km ned ad floden); jernbanecentrum. Stor eksport af ris og teak. Møller, savværker, tændstik- og tekstilindustri. Univ.; mange templer; pragtfuldt kongepalads. - Grl. 1769.

Bangor ['bɑ:ŋg], eng. havneby og bade- sted ved Menai-strædet, NV-Wales, 13 000 indb. (1939). Skiferindustri. University college.

'Bang'sbo', tidl. hovedgård SSV f. Frederikshavn. Hovedbyggn. fra ca. 1750; fredet i kl. B.

Bang'sbo'stran'd; sydl. bydel i Frederikshavn; 2940 indb. (1945).

'Bang'sted, *Helge* (f. 1898), da. journalist; har deltaget i n. Grønlandseksped. Red. sekretær v. »B.T.« 1932-40, chefred. v. »Fædrelandet« 1940-45. Sept. 1946 idømt 8 års fængsel for unat. virksomhed under besættelsen.

Bangui [bɑ'gi], hovedstad i Oubangui-Chari, Fr. Ækvatorialfr.

Bangweulu-søen, eng. Lake B [læk bɑ'ŋwi:ui:u:], lavvandet sø og papyrus-sump (ca. 4500 km²) i N-Rhodesia, afvandet til Congo af Luapula; 1130 m o. h. Opdaget af Livingstone 1868.

'Banja'luka, jugosl. by i Bosnien, SØ f. Zagreb, 33 000 indb. (1948). 50% muhamedanere.

'banjerdæk (af *bagno*), det dæk i et krigsskib, hvor besætningen har opholdsrummene.

'banjo (negres forvanskning af gr. *pandura* el. strengeinstrument), opr. arner, negerinstrumen t; langhals t strengeinstrument m. 4-9 strenge og lydbund af skind over en lille rund lyd-kasse af træ el. metal.

Banjo.

bankfital.fcanca, egl: bæk, bord), betegn. for forsk. kreditinstitutioner. Man skelner ofte ml. central-b, der skal regulere landets pengevæsen, og de private b. b-virksomhed kan i hovedsagen opdeles i: 1) *aktivforretninger*, herunder især vekselediskontering, kreditter til handel, industri og byggeri (særl. kassekredit og kontokurant), evt. lån th staten - nu hovedsagl. fra centralbanken; 2) *passivforretninger*, især modtagelse af indskud (deposita) hvorover der kan disponeres på anfordring (særl. ved checks) el. efter opsigelse (særl. indskud på tid el. på bankbog), samt seddeludstedelse - nu oftest et centralbank-monopol; 3) *emissionsvirksomhed*, især udbydning af offent. lån el. af aktiver til tegning - som kommissionær el. efter at b har overtaget vedk. papirer. Efter arten af en b-s hovedforretninger skelner man ml. seddel-b, deposito-b, emissions-b osv.

b-s oprindelse står i forb. med ital. byers optagelse af statslån i 12. årh.; på tilsv. grundlag opstod med fremvæksten af en handelskapital seddel-b, således Bank of England 1694. De eng. b

Bankernes (undt. Danmarks Nationalbanks) balance i Danmark ultimo 1930-47 (i mill. kr.).

	o	ci	1947				
			I alt	heral			
				Stor-ban-ker	b i ho-vedst.-i øvr.	b i pro-vinsen	
Aktiver:	180	174	164	161	3	14	144
	121	172	2687	1621	1333	158	130
	471	387	1827	1333	624	135	574
	417	346	155	336	99	60	177
Udlån (modpart el. kaution) ..	305	296	522	777	230	141	406
	787	779	751	1532	621	236	675
	330	187	290	411	174	68	169
	601	606	2007	1385	633	167	585
Saml. aktiver = saml. passiver	3032	2773	8239	7395	3714	965	2716
Passiver:							
	283	282	305	321	140	52	129
	143	141	273	293	134	28	131
	141	118	913	685	251	95	339
	473	415	2072	1547	1208	121	218
	576	476	1711	1496	589	293	614
Indlån p. best. tid el. opsigelse	920	880	1239	1658	443	240	975
	496	461	1727	1395	949	136	310

) Højkonjunktur. •) Depression. •) Stor pengeregighed.

indførte siden brugen af checks, et nyt omsætningsmiddel der blev af største bet. f. pengeøkon.s gennembrud. Efterh. består b-væsenet i de fleste lande af en central-b med sæddeludstedelsesmonopol og uden større direkte forb. med publikum samt en flerhed af b, oftest organiseret som a/s.

Den moderne b (kreditb) karakteriseres, mods. sparekasserne, ved sine aktivforret. og sin evne til at yde kredit ud over de indsatte midlers omfang. Dette muligegøres gnm. check-konti, hvorved publikum kan trække på indsatte midler el. på kreditter stillet til rådighed af bs medens b kun behøver at holde dækn. for den del af disse beløb, som forventes fordrøet kontant udbetalt, og derfor kan udlåne resten, b-væsenets udvikl. hænger nøje sammen med udvikl. af det kapitalistiske samfunds kreditøkonomi; ofte indtager storbankerne en økon. (og evt. polit.) dominerende stilling »høj-finansen«. - Den første da. b var den sak. Kurant-b, grl.1736, der som sæddel-b afløstes af Riggsbanken 1813, 1818 Nationalbanken. Fra ca. 1850 stiftedes de første private da. b. Arene omkr. 1908 samt 1920-30 prægedes af talr. b-sammenbrud, hvoraf det største var Landmandsbankens 1922-23.

bank, *spil*, 1) i hasardspil som hvoraf gevinsterne udbetales; b fremkommer v. indbetaling af spillernes indsat og tab; 2) da. hasardspil.

bankbog, bog der udviser ejerens (indskyderens) tilgodehavende hos den udstedende bank, idet indskud, udbet. og renttilskrivn. *Wføres i b. Nærmere regler om b findes i gældsbrovsløven af 1938, kap. 4.

banke, 1) d. s. s. bakke, 2) undersøisk, jævnt forhøjet på havbunden.

Banke, *Jørgen* (f. 1877), da. biblioteksmænd. 1920-46 konsulent i statens bibl.-tillsyn, ihærdig agitator for bibl.sagen, især i landkommunerne. Talr. faglige og skønnlitt. publikationer.

Banke, *Niels* (f. 1907), da. embedsmænd. Søn af bibl.konsulent Jørgen B. Cand. polit., kantonchef i prisdirektoratet 1944-47, derpå underdirektør; *lektor* v. Handelshøjskolen fra 1939. Deltog i grundlæggelsen af Dansk Samling 1936; deltog i modstandsbevægelsen (dæknavn: *kantorchef Høj*), fra apr. 1945 medl. af Danm.s Frihedsråd.

bankebyg, grove, delvis afskallede byggryn.

banke rot (ital. *banca rotta* sønderbrudt disk, idet den vekselerer, der ikke opfylder sine forpligtelser, fik sit pengebrød slået i stykker), ældre udtryk for fallit.

banket [ban-] (fr. *banquette*, egl: bänk), 1) off. festmåltid (ofte af polit. karakter); 2) *tekn.*, vandret, smal jordstrimmel til beskyttelse af en skrånning (foroven, forenden el. som afsats) mod skred. Ved grænsen til vand ligger b oftest lidt under daglig vand.

banketærskel (tvært- el. *totærskel*), et stykke træ med håndtag, ofte smukt udskåret, til bankning ved tøjvask (tvætning el. toning) i ældre tid.

bank holidays [bank 'holidz], fra 1871 4 dage (2. påskedag, 2. pinsedag, 1. mandag i aug. og 2. juledag) ud over helligdagene, hvor bankerne, og derfor de fleste forretninger, i Engl. holder lukket.

bankhæftelse, prioritet pålagt jorder, tiender og bygninger ved Riggsbankens oprettelse 1813 m. fortrinsret fremfor alle andre hæftelser for at skaffe Riggsbanken midler gnm. indbetaling el. forrentn. af b. Ved Riggsbankens overgang til Nationalbanken 1818 ændredes b og knyttedes til aktieret i denne, b bortfaldt med aktiernes udløs. 1936.

bankier [-'kje] (fr.), person, der driver bankvirksomhed.

banking-teorien [bankin-], nat.økon. teori (i Engl. i 19. årh.), hævdede, mods. currency-teorien, at mængden af indløselige banksedler i omløb automatisk tilpasser sig omsætnings behov, således at sæddeludstedelsens omfang, forudsat indløselighed, er uden indflydelse på priseniveauet.

ban'kivahøne *CGaluts ferruginus*),

brun og gullig vild høne, rød kam. Stamform til tamhønen. Indien.

bankning, *tekn.*, den for hurtige eksplosion af luft-brændstof-blandingen i forbrændingsmotorer. Bank fasthed betegner brændstoffernes, især benzinenes evne til ikke ved selvantænding at forbrænde i forbrændingsmotoren. Den er afhængig af brændstoffets molekylære opbyg. og tilsatte inhibitorer, måles i oktantal.

Bank of England [bank av 'ingbnd], Engls. centralbank, grl. 1694 som privat a/s, nationaliseret 1946.

bankpolitik, disciplin i nationaløkon., behandler bankforhold og i forb. hermed penge- og valutaforhold.

bankrate el. *bankdiskonto*, centralbankens off. diskonto.

bankseddel el. *banknote*, i daglig tale *pengeseddel*, et af en bank (nu i alm. landets centralbank) udstedt gældsbevis, der lyder på en rund sum at betale på anfordring til ihændehavever.

Banks Halvøen [banks], på østkysten af New Zealand's sydø.

Banks Land, eng. *Banks Island* [banks 'ailand], den vestligste af de canad. porlærer med kul og sandsten fra kultiden; forholdsvis lav og derfor ikke nediset.

'banksolaveksel, veksels, som nationalbanken udsteder på sig selv.

Banks Øer [banks], nordligste (vulkaniske) øer bl. Ny Hebriderne.

Banktillsynet, admin. under bankinspektørens ledelse statens tillsyn m. bankerne; oprettet 1919, ændret 1930.

ban'kør (fr. *banquier* vekselerer), den, der i hasardspil holder banken og således spiller med alle de andre deltagere.

Bann (gi-ty: bud), den kgl. myndighed i Tyskl. i middelalderen; den straf, som overtræderen af det kgl. bud ifaldt, især dens hårdeste form, udelukkelse af samfundet. Jfr. *Acht* »(A)cht und Bann«.

Bann [ban], 137 km l. flod i Nordirland; løber gnm. Lough Neagh.

'løber gnm., egl. en på tværsang hængt fane el. mærke. Senere kun fane. Stryke stillet af en lensmand.

Bannockburn [bångk 'ba:ni], skotsk landsby tæt S f. Stirling, hvor Robert I. slog Engl. 1314.

BanquedeFrance [ba:kda'ftY7:s], Frankr.s centralbank og fra 1848 eneste sæddelbank, grl. 1800. Privat a/s under statskontrol til 1945, da den nationaliseredes.

Banskå Bystrica [banska: 'bistrisla], *tv.* *Neusohl*, slovak, by, Tjsehoslov.; 15 000 indb. (1930). Tændstik- og papirindustri.

'bantam, vægtklasse i 1) boksning 50,8-54 kg, 2) brydning 52,5-56 kg, 3) vægtløftning (ikke internat. anv.) indtil 55 kg.

'banteng (*Bos banteng*), vildtlevende, grå-rød okseart. Bagindien, Sundaøerne, tamform på Bali i.

Banting ['bãntin], *Frederick Grant* (1891-1941), canad. fysiolog, fremstillede 1922 s. m. den canad. fysiolog Charles Best (f. 1899) på Macleod's labor. i Toronto insulin. Nobelprisen imedicin 1923 s. m. Macleod.

'Bantis sygdom, lidelse, beskrevet af d. ital. læge Guido *Banti* (1853-1925). Hovedsymptom er miltsvulst (splenomegali). Der optræder desuden anæmi, leverlidelse, mavetilfælde, gulsot og asktise.

'bantu, afr. sproget, udbredt ml. en buget linie i N fra Cameroon til N for Mombasa og en linie langs Oranje-floden i S; omfatter de grupper af negre, der bruger roden -*ntu* som betegn. for menneske i forb. med pluralpræfikset *ba-* *bantu*: menneskene.

Banville [ba'vif], *Théodore de* (1823-91), fr. digter, elev af Th. Gautier, formens skønhedsdyrker.

'ban'zai [-z-] (jap., egl: 10000 år), leve! hurra!

'baobabtræ (*Adan'sonia*), en slægt af silkebomuldstræernes fam.; afr. savanne-træ, meget tyk og lav stamme, veddet let og blødt. Frugterne spiselige. (**III** sp. 318).

ba'ptisme (gr. *baptizein* døbe), kirk. anskuelse, som forkaster barnedåb og kræver dåb efter et bevidst trosgennembrud.

ba'ptister (gr. *baptisté*s dører), kristent

samfund, der forkaster barnedåben. Hyppigt på Reformationstiden. De nuv. bgår tilbage til et eng. samfund fra 1611 og er især udbredt i Engl. og Arner. I Danm. siden ca. 1840. Nu ca. 7000 b i Danm. - b har ingen formuleret bekendelse, men vil i alt holde sig til skriften. Dåb sker ved neddykning. I missionen har b gjort en meget stor indsats.

bapti'sterium, dåbskapel; som regel ved de gi. hovedkirker og mest S f. Alperne.

Baptisterium. S. Giovanni in Fonte, Ravenna.

Bar [ba:r], gi. hertugdømme v. Meuse, 1301 delv. under fr. overhøjhed, i 15. årh. indlemmet i Lorraine.

bar (gr. *báros* tyngde), abs. enhed for tryk; i fys. er 1 bar = 1 dyn pr. cm², i meteor. er 1 bar = 10⁶ dyn pr. cm², hvilket på det nærmeste er \approx lufttrykket ved barometerstanden 750 mm; 1/1000 deraf kaldes 1 millibar.

bar (eng. *bar* skranke), udskænkingslokale for spirituøse drikke, som gæsterne i alm. indtager siddende på høje taburetter v. en høj skranke; 2) i angelsaksiske lande spec. a) den skranke, som i retssalen skiller dommersædet fra den øvrige del af salen; b) safgrønsånden som helhed.

Bar, *Karl Ludvig von* (1836-1913), ty. retslærd, især kendt for sit forf. skab inden for internat. privatret og strafferet.

'Barabbas (aramæisk: Abbas søn), den røver, jøderne forlangte frigivet i st. f. Jesus, da Pilatus tilbød en fange.

ba'rak (fr.), bygning af led materiale, til midlertidig brug, f. eks. soldater-b, husvilde-b, sygehus-b.

ba'ran'ker (russ. *baran* væder), skind af ufoede lam.

Bárány [ba:ra:nj], *Robert* (1876-1936), ung. ørelæge, prof. i Uppsala 1917; Nobelpris i medicin 1914 for undersøgelser over ørelabyrinthens funktion.

Barbados [ba:'bæidouz], brit. ø bl. de Små Antiller; 430 km²; 195 000 indb. (1946), d. v. s. 500 pr. km², den tættest befolkede af alle de Små Antiller. B er opbygget af kalk, højest punkt er 350 m. B ligger i det trop. passatbælte; hovedsagelig sommerregn. Befolkn. er negre, der dyrker sukker og bomuld. Hovedstad: Bridgetown. B er kronkoloni med folkevalgt forsaml. Eng. siden 1625.

barbadossyge, elefantiasis, opkaldt efter den vestind. ø B.

bar'ba'r (gr. *barbaros* udvænder (egl: som taler uforståeligt), udlåneret person; umenneske; bar'ba'ri', råhed, grusomhed, uvidenhed; bar'ba'risk, råt, grusomt).

'**Far'bara**, kvindenavn (gr.); opkaldelse efter helgeninden B, skytshelgen for artillerister.

Barba'resk-sta terne (i tal. *barbaresco*, afledn. af berber), ældre navn på Atlaslandene og Tripolis. Sær!, anvendt for perioden ca. 1500-1850, hvor fyrsterne i Alger, Tunis og Tripolis drev sørøveri mod Middelhavshandelen og anvendte fangne kristne søfolk til slavearb. Adsk. stater, bl. a. Danm., købte sikkerhed for skibene v. tributbetaling.

'**Barbari**, *Jacopo de* (ca. 1440-ca. 1515), ital. maler og kobberstikker. Virksom i Venezia; senere i Tysk- og Nederl. Har bl. a. malet bibelske billeder. Også kendt under navnet Jakob Walsh.

Barba'rossa (ital.; rods-kæg), kejser Frederik I.s tilnavn.

Barba'rossa, *Chaired'din* (arab. *Khair ed-Din Khizr*) (d. 1546), søroverfyrte til N-Afr. Beherskede fra 1520'erne Alger og Tunis, kæmpede som sultanens vasaal og Frankr.'s forbundsfælle mod Karl 5.

•**barbe** (lat. *barbus* skæg) ('*Barbus*), artsrig slægt af karpefisk, udbredt over Afr. og S-Asien. Adskillige holdes som akvariefisk.

Barberen i Sevilla, opera af Rossini. Tekst efter Beaumarchais (Rom 1816, Kbh. 1822).

Barbe'rini, ital. adellslæggt, d^ i 17. årh. havde stor indflydelse i Rom (Urban 8. var en B); byggede Palazzo B.

Barbe'rino, *Andrea* (ca. 1370-ca. 1431), ital. forfatter af ridderromaner.

barbermaskine, apparat til barbering v. hj. af bladformede el. roterende, tromle- el. skiveformede knive; den alm. B blev opfundet 1901 af amerikaneren King Camp Gillette (1855-1932); den elektr. B er en tør-b, der drives ved elektricitet. Den første brugbare elektr. B fremkom i 1931.

barbette [bar'bæt] (fr. af *Barbara* skytshelgen for artillerister), fast pansertårn, over hvis overkant en drejelig kanon kan skyde.

Barbey d'Aurevilly [bar'bædorvi'ji] *Jules* (1808-89), fr. forfatter, katolik, reagerede heftigt mod naturalismen, skrev noveller *Les Diaboliques* (1874) og romaner *Le Chevalier des Touches* (1864).

barbi'tu'rsyre $C_4H_4O_6N_2$ (lat. *usnea barbata* skægval + urinsyre), farveløst, krystallinsk, cyklisk stof, ureid af malonsyre, fås af urinstof og malonsyreester. Grundstammen for en lang række sovemidler, f. eks. dial og veronal.

Barbizonskolen [wə-z] el. *Fontainebleauskolen*, betegn. for en kreds af fr. malere, som søgte den mest umiddelbare kontakt med naturen i skovene ved landsbyen Barbizon og slottet Fontainebleau, nær Paris. Hertil hørte: Th. Rousseau, Diaz de la Pena, Corot, Millet og Daubigny.

Barbour [ba:ba], *John* (ca. 1320-95), skotsk digter. Skrev *The Bruce* (omkr. 1375), Skotl.s nationalepos, om kong Robert Bruce.

Barbuda [ba:'bu:d.], brit. ø i nord, det af De Små Antiller; 161 km²; 1000 indb. (1946).

Barbusse [bar'bys], *Henri* (1874-1935), fr. forfatter. Verdensberømt for sin pacifistiske krigsroman *Le feu* (1916; da. *Ilden* 1919), udgav 1919 bogen *Clarté*, der gav navn til Clarté-organisationen; stiftede antifascist, liga i Paris; døde som areisborger i Moskva.

'**Barea**, indtil 880 m h. kalkstensplateau ved kysten af Cirenaica, N-Afr.

Barcelona [bor'læ:'bna], nordøstspansk by ved Middelhavskysten; 1 130 000 indb. (1945). B er Spaniens næststørste, med forstæder Sp.s største, by; betydeligste havne-, handels- og industriby, et vigtigt jernbaneknudepunkt og luftfartscentrum. Univ. og andre højere læreanstalter. *Historie*. I 9. årh. hovedstad i det franske markgrevskab B, 1135 til Aragonien. Midtpunkt i Cataloniens rejsning efter 1641, med Østr. u. Sp. Arveftg.krig til 1714. I 19. årh. stærk arbejderudvikling (anarkis tisk-syndikalis tisk), centrum f. katalanske selvstyrebevægelser, fra 1931-32 hovedstad i Catalonien. Kaptulerede til Francos tropper 26. 1. 1939.

•**barchent** [-kæn't] (arab. *bar rakân* groft udstof), alm. betegn. for tætte kiper- el. atlasvævede bomuldssoffer af grove el. mellemfine garner og mere el. mindre ruede. I middelalderen blev B vævet med hørkæde og bomuldsskud.

Barclay's Bank Ltd. [b'f:kliz 'bâ'k •linitid], eng. storbank, grl. 1896.

Bår->ardalur [b'ardarda:lør], dal i N-Isl., gennemstrømmet af Skjalfandalfjot.

barde'valer (*Mystaco'ceti*), underorden af hvaler, mangler tænder, ganefolderne udviklet som bårder, trekantede hornplader, der hænger som kulisser parvis ned fra ganen. Lever af småfisk, krebsdyr o. l., som sies fra ved bårdernes hjælp. De fleste B er meget store, adskillige arter i alle oceaner. Genstand for omfattende fangst.

'**Bar'denfleth** [-flæ't], Carl Emil (1807-57), da. politiker. Amtm., knyttet til Fred. 7., som B før og efter tronbestigelsen 1848 tilskyndede til at give fri fo'atn. som en uømgængelig nødvendighed (B selv kons.). Justitsmin. marts 1848-51, min f. Slesvig 1851-52.

Bar'denfleth, *Gunnar* (f. 1889), kammerherre, kgl. kabinetsekretær fra 1936.

barde'r, kelternes digtere og sangere. Bardedigt. dyrkedes indtil 12. årh. i Irland og Wales og hyldede i lyrik og fortællinger fyrster og krigerer (Arthur).

bar'de'ring (fr.), ombinding af kød med tynde spekkiver.

Bar'dia, militær havn og befæstet grænsestation i Libyen (Cirenaica) på grænsen til Ægypten, 110 km 0 f. Tobruk. Den ital. fæstn. erobredes 5. 1. 1941 af Wavell m. svære ital. tab, tabtes atter 12. 4. s. å. Kaptulerede til Auchinleck 2. 1. 1942, atter tabt juni s. å. Erobert af engl. 13. 11. 1942 efter el-Alamein-gennembruddet.

Bar'ditus, udtryk i Tacitus' »Germania«, sandsynligvis germ. krigsråb, i 18. årh. sat i forb. med barde (digter), hvorefter Klopstock skrev Bar'dieten [-di-], lyriske kordramer.

Bar'dossy [ba:rdø'ji], *Lászlo von* (1890-1946), ung. diplomat. Jan. 1941 udenrigsmin., april s. å. tillige førstemin., overtog nordl. Jugoslavien, erklærede 22. 6. Sovj. krig; gik af marts 1942. Henrettet som krigsforbryder.

'**Bar'dowick** [-vik] (tidl. *Bardowiek*), ty. landsby i Hannover; 2500 indb. (1939). Indtil 1189 en af Nordtysk'l.s rigeste handelsbyer; afbrændt af Henrik Løve.

Bar'dsey [ba:dzij, eng. ø ud for Caermarvon-halvøen, Wales, Klosteruin og kirkegård, hvor 20 000 munke fra hele Engl. er begravet.

bar'du'ner, hampe- el. ståltøve, der afstøtter mastetoppen, b anv. tidl. til afstøtning ml. flyvemaskinens dele. B fremstilles ofte af stålstænger med strømlinie tværsnit.

Barea [bu:'rae], *Arturo* (f. 1897), sp. forfatter, deltog i borgerkrigen ved radio-propaganda (»den ukendte stemme fra Madrid«), senere landflygtig i Engl. Har i trilogien *The Forge*, *The Track*, *The Clash* (1940, 1943 og 1944; da. *Smeden*, *Den Blodige Vej*, *Oprøret* 1946-47) skildret sp. kolonikampe og borgerkrigen. (Portræt).

barége[ba'rae:](efter byen Baréges[-'rae:] i Pyrenæerne), fint, gazeagtigt lærreds- el. drejervævet stof, der anv. til balkjoler m. m. B vævedes efter helt af uld.

Den Hellige Families Kirke i Barcelona.

Arturo Barea.

J.-L. Barrauli.

Bareilly (eng. [ba'ræili]), ind. *Bareli* [bâreli:], by i United Provinces, Hindustan, 0 f. Delhi; 193 000 indb. (1941). Jernbanecentrum med industri.

•**Barents, Willem** (ca. 1550-97), nederl. opdagelsesrejsende, forsøgte at gennemsejl Nordøstpassagen, opdagede 1594-97 Bjørnøya, Spitsbergen og Novaja Zemlja.

'**Barents-havet**, den del af Ishavet, der ligger ml. N-Eur., Svalbard og Novaja Zemlja.

ba'ret, blød, flad hue med skygge el. udstående puld. Anv. af fornemme mænd og kvinder i 16. årh., ofte prydet med perler og fjer. En sort B er en del af den eng. advokats embedsdragt.

Barfleuv [bar'flæ:r], fr. badested på Cotentin-halvøen.

'**Barfo'd, Børge** (f. 1909), da. nationaløkonom. 1947 prof. i driftsøkonomi ved Aarhus Universitet.

Barfo'd, *Frederik* (1811-96), da. historiker. Grundtvigsk; ivrig skandinav; udg. 1863 *Fortællinger af Fædrelandets Historie*. Rigsdagsmand 1848-69.

Barfo'd, Aage (f. 1878), departementschef i undervisningsmin. og administrator ved kunstakad. fra 1933. Udgiver af skolelove.

Barfoed, Per (1890-1939), da. journalist og visedigter, broder til Viggo B. Red-sekretær ved »Berl. Tid.«, skrev under mærket »Bror Mikka« aktuelle viser i »B.T.« og viste sig i *P. Sørensen-Fuglhols digte* (udg. samlet 1942) som en fremragende parodist.

Barfoed, Viggo (1895-1948), da. journalist, broder til Per B; 1918 v.»B.T.«, 1926 ved »Dagens Nyheder«, fra 1934 ved »Berl. Tid.«. Skrev under mærket »Ærbødigt« hver dag på vers humoristiske kommentarer til aktuelle foretrelser.

Barfoed, Aage (f. 1879), da. forfatter, især af hist. romaner. Operatexten *Leonora Christina* (1926) (musik af Siegfried Salomon).

'**barfed** (*mnts.berchvede* beskyttet sted), middelalderlig betegn. f. træe af vidt forsk. art: forsvarstårne af tårn el. sten, boligårne (donjon), tårn i bymur.

•**Bar**, ital. by i Apulien ved Adriaterhavet; 253 000 indb. (1947). Havne-, handels- og fiskerby. I II.-12. årh. vigtigt handelscentrum.

bari'ba'l (*Ursus amerVcanus*), arner, landbjørn, lidt mindre end den brune bjørn, ret alm. i N-Arner.

'**bar** i ske **vindlov** el. *Buyss-Ballots lov*, udsiger, at på den nordl. halvkugle blæser vinden med det høje lufttryk bagud til venstre, på den sydl. halvkugle med det høje tryk bagud til højre. Fænomenet skyldes Jordens rotation.

'**barium** (gr. *barys* tung), grundstof, sølvhvidt metal, kern. tegn Ba, atom-nr. 56, atomvægt 137, vf. 3,7, smp. 850°, valens 2. Forekommer især i mineralerne tungspat (sulfat) og witherit (karbonat) og kan fremstilles af disse, B tilhører jordalkalimetallerne, er nær beslægtet med kalcium og angribes ligesom dette af vand under dannelse af hydrokzyd. Enkelte B-forb. har fundet anv., f. eks. B-peroksyd og B-sulfat. B-atomer absorberer røntgenstråler stærkt. Oploselige B-forb. er meget giftige.

bariumoverilte, d. s. s. barium peroksyd. **bariumperoksyd**, BaO_2 , brintoveriltes bariumsait, fås af bariumoksyd ved opredning i kuldioksydfri ilt. Anv. til fremstilling af brintoverilte.

bariumplatincyanur, *bariumplatinocyanid*, $BaPt(CN)_4 \cdot 4H_2O \cdot 4HX$, gulbrunne krystaller, der fluorescerer, når de rammes af

reatgenstråler. Ved røntgenundersøgelse anv. derfor skjærme med b.

bariumsalte (gr. *barys* tung), uopløselige b ansv. i med. til røntgenkontrast midler, opl. b er meget giftige.

bariumsulfat, *BaSO₄*, et meget tungt-opløseligt, hvidt stof. Anv. i malerfarver og farvelækker, som fyldstof i papir og gummi, og som skyggegivende substans (barytgrød) ved røntgenfoto. af mave og tarmkanal.

bark, bot., det væv, som ligger lige uden for dannelsesvævet. Af forsk. træer anv. b, f. eks. hos birke til tag- og vægebeklædning, af korbek b, a. til kork, af lind til bast, af andre f. eks. tørstetræ, til med. brug. Kanel-b er krydderi, b af eg, gran, birke m. m. anv. til udvinding af garve-ekstrakt.

bark el. *barkskib*, sejskib med 3 el. fl. master, der er fuldrigget undt. på 40'gerste mast, der er uden rasejl. (III. se tavle Sejskibstyper).

bar'ka'n, parabelformet klit i ørkenegne med mundingen vendt i læsiden. Store b findes i sandørkenen som Sahara og i Centralasien. Ordet b stammer fra Turkestan.

barka'role (ital. *barcarola* bådsang), opr. gondolieresang. Kendes hos romantikerne (Chopin, Offenbach, Mendelssohn) som et lyrisk betonnet musiktykke i 6/8 el. 12/8 takt.

bar'kasse, opr. et krigsskibs største fartøj, nu i alm. større damp- el. motorbåd.

barkbiller (*ScoHytidae*), små, mørke, cylindriske biller, hovedet er ofte skjult af det store forbryst; blege, lemmeløse larver.

Barkbiller Melarvets gange i elmestrebark.

b lever i syge træer, laver karakterist. gang-systemer i bast-laget el. veddet. Larverne lever af svampe, som vokser på b-s ekskrementer i gangene. Fl. arter meget skadelige på gran og fyr (f. eks. typografen).

barkdyr, d. s. s. Stellers søko.

barkedte sejl, imprægnerede sejl, ofte dypet i barkafkog.

barken'tine, bark, der kun har rasejl på forreste mast. (III. se tavle Sejskibstyper).

Barker ['ba:ka], Sir *Evelyn* (f. 1894), brit. generaløjtant. Deltog i 1. Verdenskrig (Frankr. og S-Rusl.) og i 2. 1945 guvernør for Slesvig-Holsten. Marts-sept. 1946 øverstkommand. i Palæstina (afløst af MacMillan), derefter f. Ø-Engl.

barke'role (ital.), lille Middelhavs-fartøj uden mast.

barkhol'ter (agt. beskyttende træ), svære planker el. stålplader, der afslutter skibssiden foroven.

Barking ['ba:kh:θ], østl. forstad til London; 79 000 indb. (1948).

barkkantet el. *vankantet* kaldes tømmer, der ikke er fuldkantet, fordi dets overflade delvis er stammens.

'Barka [-la], *Charles Glover* (1877-1946), eng. fysiker. Påviste 1904 røntgenstrålernes polarisation og fandt 1908 grundstof-fernes karakteristiske røntgenstråling. K- og L-strålingen, hvilken opdagelse dannede spiren til røntgenspektroskopien. Nobelpris i fysik 1917.

barkning, en behandling af fiskegam m. tjære, barkudtræk, kateku el. blåsten m. m. for at forlænge holdbarheden.

Bar-'Kokba (aramæisk; stjernesønnen), rejste jøderne til oprør mod romerne, men dræbtes (135 e. Kr.).

barkslag, træsygdom der viser sig ved at barken i uregelm. pletter dør, flusser op og løsner sig fra veddet.

barktorne, bot., egl. omdannede hår. b findes f. eks. hos rose og brombær.

'Bar'kul, oaseby i Øst-Sin-kiang (Kina) ved N-foden af Tien-shan.

'Barka'ér, ældste da. landsby (fra dyesiddit, ca. 2500 f. Kr.), på Djursland. Den består af to parallelle ca. 100 m l. og

6,5 og 7,5 m br. husrækker, inddelt i ca. 50 boliger og liggende i øst-vest med en 10 m bred gade iml.

Barlaam [-k*~əm] og 'Josafat, legende om eremitten Barlaams omvendelse af den indiske prins Josafat, opr. refererede sig til Buddha, senere kristeligasketisk. B er skabt i Afghanistan (6. årh. f. Kr.), udbredt i ind., pers., gr.-lat. versioner, endv. kendt i Norden og i vesteru. litt. Ty. version fra 13. årh.

'Barlach *i-a*], *Ernst* (1870-1938), ty. billedhugger og forf. Arbejder i porcelæn;

Ernst Barlach: Flygtingen. 1920.

ekspressionist. træskulpturer, påvirket af gotikken. Endv. fl. skuespil og en selvbiogr. (1928).

Bar-le-Duc [barla'dyk], fr. by i dept. Meuse; 15 000 indb. (1946). Tekstil- og maskinindustri. Handel m. vin.

Barletta, sydital. havneby 50 km VNV f. Bari; 52 000 indb. (1936).

barley-corn ['ba:li:kən] (eng. bygkorn), eng. længdemål = 8,5 mm.

Barlows sygdom (efter d. eng. læge Th. Barlow [ba:lou] (f. 1845)), skørbuglignende sygdom i barnealderen, med tilbøjelighed til blødninger i forsk. organer, også i tandkødet; særlig optræder disse blødninger under behandleren på de lange rørknegler.

barm el. *skødbarm*, søv., hjørnet af et sejl.

'**Barmen**, til 1929 ty. by; nu del af Wuppertal.

Barmhjertige Brødre, opr. sp. munkorden til sygepleje, grl. 1540.

Barmhjertige Søstre, nonneorden til sygepleje, grl. i Fr. 1633. Løfterne fornyes årligt.

'**Barnabas**, en af Paulus' rejsefæller og medarbejdere.

Barnabas-brevet, brev (tilskrevet Barnabas) af ukendt forf.; skrevet til hedningekristne ca. 130, tendensen er stærkt antijudaistisk.

Barnaby ['ba:nabi], Sir *Nathaniel* (1829-1915), eng. skibsenjører. Fremragende krigsskibskonstruktør. Indførte stål i st. f. jern i skibbygning.

Barna'ul, industriby i V-Sibirien, Sovj. Station på Turksib-banen; 148 000 indb. (1939).

barnebeg (*jeconium*), fosterets tarmindhold.

barnefødsel i dølgsmål var indtil 1930 strafbar i tilfælde af en fødsel uden for ægteskab, hvis barnet fandtes død, uden at det kunne bevises at være dødfødt.

•**Barnekow**, *Christian* (1556-1612), da. diplomat, lensmand, faldt i kampen på Skållinge Hede 21. 2. 1612. Traditionen, at B ofrede livet ved at give den flygtende Chr. 4. sin hest, synes ukorrekt.

Barnekow, *Christian* (1837-1913), da. komponist. Ledede en overgang Samfundet til Udgivelse af Dansk Musik. Kendt for sine åndelige sange, sine salmer og sin kammermusik.

barnemor, moderens drab af sit barn under el. straks efter fødslen. Strfl. 1930 § 238 fastsætter en væsentlig mildere straf for b end for alm. manddrab (§ 237), når det må antages, at moderen har handlet i nød, af frygt f. vanære el. under påvirkning af en v. fødslen fremkaldt svækkelse, forvirring el. rådvildhed. Sager om b hører principielt under nævningeting. Straffen er fængsel indt. 4 år; ved forsøg kan straffen bortfalde.

barnerov, i daglig tale den i straffelovens § 215 omhandlede forbrydelse, der består i, at man undrager en person under 18 år foreldres el. anden rette vedk.s myndighed el. forsorg, el. bidrager til, at han undrager sig sådan myndighed el. forsorg. Straffes med fængsel indtil 4 år el. under formild. omstændigheder m. hæfte.

Barnes [ba:nz], sydvestl. forstad til London; 41 000 indb. (1948).

Barnesfbomz, *Harry Elmer* (f. 1889), amer. sociolog. 1929-40 knyttet til Scripps-Howard koncernen, ofte benyttet til off. hverv. Bl. B-s produktion mærket *The Genesis of the World War* (1926), *Studies in American Imperialism* (1928 fl.) og *Society in Transition* (1939).

barneske, ved medicindotation svarer til 10 cm³.

Barnet ['bo:nit] el. *High Barnet*, eng. by (Hertfordshire), hvor York 1471 besejrede Lancaster-hæren under Warwick (dræbt). 25 000 indb. (1948).

Barnets Dag, velgørenhedsdag til fordel for optagelseshjemmet Barnets Hus, afholdt, siden 1917, årl. på kongens fødselsdag (fra 1947 11. 3.).

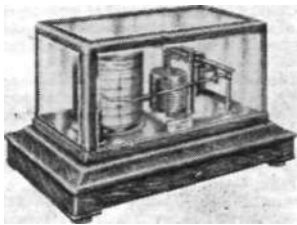
Barnsley ['ba:nzli], industriby i Midt-Engl., N f. Sheffield; 75 000 indb. (1948). Kulminer, lærreds-, skotøjs- og jernindustri.

Barnum ['barnam], *Phineas Taylor* (1810-91), amer. reklamemager. Startede 1835 ved at fremvise den ca. 70-årige negerkvinde Joyce Heth som »George Washingtons sorte amme, 161 år gi.« Tjente 1850 store summer ved engagement af den sv. sangerinde Jenny Lind. Bevarede, trods økon. modgang nu og da, ved stadig nye påfund sit ry som »humbuggens konge«.

'**baro-** (gr. *báros* tyngde, vægt), tryk-
Barocci [bar' Dt:fi], *Federigo* (ca. 1528-1612), ital. maler. I Rom påvirket af Raffael, i Urbino af Correggio. *Maries Bebudelse* og *Dameportret* (kunstmus., Kbh.).

Ba'roda (eng. [bs'rouda]), 1) indisk fyrstestat, tilsluttet Hindustan, N f. Bombay; 21 143 km²; 3 343 000 indb. (1946). 2) Hovedstad i 1); 153 000 indb. (1941). Banecentral med tekstilindustri.

baro'graf (*baro-* + *-graf*), registrerende barometer.

Barograf.

baro'gram' (*baro-* 4- *-gram*), afregistrering af luftens tryk v. hj. af barograf.

Baroja [ba'ro a], *Pío* (f. 1872), sp. romanforfatter, kraftig virkelighedsskildrer og karak. ter tegner, bl. a. af basdiskke typer.

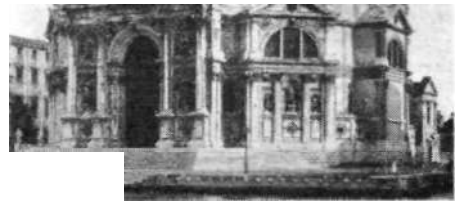
bar'rok (portug. *barroca* uregelmæssig formet perle), som stilbetegn. først anv. ca. 1800 i Fr. som småøredot den kunstretn., der udførtes ca. 1550-1600, som en voldsommere og mere effektiv udvikling af ital. renaissancekunst. b-s egl. banebryder er Michelangelo, hvis udtryksfulde og m. hensynsløse kraftformede figurstil og pompose arkit. blev bestemmende for b. I Fr., Tysk. og Holl. var b fremherskende i 17. og langt ind i 18. årh., og i Fr. omformedes b under Ludvig 15. til rokokko, der kom til at beherske Eur.s billed- og bygningskunst. Det karakteristiske b-ornament er brusværket, udviklet på grundlag af antikke faunmasker m. gubende munde og tomme øjne, overdådigt udformet især i ty. og nord. b (bl. a. arkitekturdsmuskn. fra Chr. 4-s tid), senere overalt afløst af det lette og gratiøse rokokkoverk. (Hertil tavle).

Fontana di Trevi, Rom.

Peter Paul Rubens: Dioskurene røver Leukippos' Døtre. (München).

Santa Maria della Salute, Venezia.

Karl Barth.

Chr. Bartholdy.

Caspar Bartholin.

Th. Bartholin.

Béla Bartok.

Bernard Baruch.

men dilettantiske litt.hist. værk *Die deutsche Dichtung der Gegenwart* (1897) og *Geschichte der deutschen Literatur* (1901-02) fik succes under nazismen, takket være B-s glødende jødehad.

• **bartender** [-nd-] (eng.), opvarter der tilbereder og serverer drikkevarerne ved en bar.

Barth, Heinrich (1821-65), ty. opdagelsesrejsende, udforskede 1849-55 Sahara og Sudan.

Barth, Karl (f. 1886), sch w. teolog, grundlægger af den dialektiske teol. (barthianismen), som bygger på en kvalitativ modsætning ml. Gud og menneske; går mod enhver kristendomsopfattelse, der bygger på psyk. erfaring el. oplevelse, og troen på muligheden af en vej fra mennesket til Gud. Kristendommen er den hellige Guds tale til syndige mennesker. B var prof. i Münster og Bonn, men fordroves af nazismen, 1935 prof. i Basel. Hans gennembruds værk var *Der Romerbrief* (1918), og af hans omfattende produktion er det store endnu uafsluttede værk *Kirchliche Dogmatik* (1932 flf.) det vigtigste. (Portræt).

Barth, Tbm(as) Fredrik Weiby (f. 1899), no. geolog og mineralog. Prof. i Washington 1929, i Oslo 1937. Har udg. tår. arb. inden for mineralologi, geokemien og petrografen (pegmatidannelse).

• **Barthel, Max** (f. 1893), ty. forfatter. B skrev som aktiv kommunist i fængsel balladesamlingen *Das fferz in erhobener Faust* (1920). 1933 ivrig nazist.

Bartholdi Frédéric Auguste (1834-1904), fr. billedhugger. Har udført *Løven i Belfort* til minde om krigen 1870-71.

Bartholdy I-Holail Christian (f. 1899), da. præst, siden 1943 i Haslev; siden 1934 formand for Kirk. Forening for Indre Mission. (Portræt).

Bartholdy I-toldi, Johan (1853-1904), da. komponist. Skrev bl. a. opererne *Loreley* (1887) og *Dyveke* (1889), instrumentalværker, kantater og sange.

• **Bartholin, Caspar** (1585-1629), da. læge og teolog. Verdensberømt gnm. sin anat. lærebog, *Institutiones anatomicae* (1611), der senere bearbejdedes af sønnen Thomas og indtil 1686 kom i 30 udg. på forsk. sprog. B forlod 1624 med. og blev prof. teologi. (Portræt).

Bartholin, Caspar, denyngre (1655-1738), da. læge, søn af anatomen Thomas B. Hans navn er knyttet til den B-ske kirtel og til udførselsgangen for glandula sublingualis (tungspepykirtel). Blev 1690 assessor i højestret.

• **Bartholin, Rasmus** (1625-1698), da. naturforsker, søn af Caspar B. Prof. v. univ. 1656, assessor v. højestret 1675. Opdagede 1669 lysets dobbeltbrydning i isl. kalkspat.

Bartholin, Thomas (1616-80), da. anatom, søn af Caspar B. Berømt for opdagelsen af lymfekarerne og brystgängen hos mennesket. Prof. v. univ. 1647, decanus perpetuus i det med. fakultet 1656, den drivende kraft i red. af Danm.s første farmakopé (1658), medvirk. v. affattelsen af Danm.s første lægelov (1672), udg. det første da. med. tidsskr. *Acta medica et philosophica Hafniensis* (1673-80). Højestreassessor 1675. Univ.s rektor 1654, 1671, 1680. (Portræt).

• **Bartholin, Thomas** (1659-90), da. historiker, søn af anatomen Th. B. Organiserede indsaml. af da. middelalder-

kilder, udg. 1689, støttet til Arni Magnussens værk om nordboerne i oldtiden, der blev grundlæggende for efterflg. tids opfattelse.

Bartholin'ske kirtler, to knap haselnødstore kirtler på hver sin side af indgangen til skeden. Først påvist af Caspar Bartholin.

Bartholo'mé, Paul Albert (1848-1928), fr. billedhugger og maler. Hans hovedværk er *Monument aux Morts* (monument over de døde) på Père-Lachaise kirkegård i Paris, fuldendt 1895.

Bartholo'mæus (egl: Tholomæus' søn), en af Jesu apostle.

Bartholomæusnatten, natten til St. Bartholomæus' dag (24. 8.) 1572, da der blev begået massedrab på huguenotpartiets ledende mænd, der var samlet i Paris i anledn. af Henrik 4. af Navarras bryllup med Katarina af Medicis datter. Anstiftet af Katarina og Guiserne; formentlig omkom et par tusind huguenoter, bl. a. Coligny.

Barthou [bar'tu], Louis (1862-1934), fr. polit. Jurist, moderat, bidrog som førstemin. 1913 til 3-årig militærtjeneste. Undergrnsm. under Doumergue 1934, søgte at skabe europæisk blok mod Hitler, myrdet 9. 10. s. å. i Marseille s. m. Alexander af Jugoslavien.

Bartlett [bat'lit], Fredric Charles (f. 1886), eng. psykolog; forfatter af betydelige bøger og afh.

Bartlett, Verrion (f. 1894), eng. forf. og journalist. Polit. radiokommentator 1927-33. Bøger om verdenspolit. spørgsmål.

Bartok ['borto:k], Béla (1881-1945), ung. komponist og pianist, samler af ung. folkemusik. Elev af bl. a. Dohnányi. Påvirket af Liszt fandt han snart frem til en kraftig, personlig stil, der har sine rødder i ung. folkemus. 3940 flygtede B til USA, hvor han døde. Balletten *Træprinsen* (1914-16), operaen *Ridder Blåskoegs Borg* (1911), orkesterværker (Concerto 1944), 3 klaverkoncerter (1926, -31 og -45), violinkoncert, koncert for viola koncert for 2 klaverer og slagtø m. v., 6 strykekvartetter, klavermusik (*Mikrokosmos* 1935), korværker, sange. (Portr.)

Bartolom'neo, Fra (1472-1517), ital. maler. Elev af Cos i mo Roselli. Påvirket af Savonarola gik B i kloster. Nogle år

Fra Bartolomeo: Nedtagelsen af Korset. (Firenze).

senere rejste han til Venezia, derpå til Rom og Lucca; var påvirket af Peruginio. Særlig smukke er hans tegninger. Værker: *Portræt af Savonarola* (San Marco i Firenze), *Mater Misericordia* (katedralen i Lucca).

Bartolozzi[-'l3t:sij]/-a«r«co(1728-1815), ital. grafiker. Fra 1764 i London, senere i Lissabon. Fuldkommgjorde den fr. crayonstik-teknik.

• **Bartolus de Saxoferrato** (1314-ca. 1357), sin tids største ital. retslærde; hans værker opnåede enestående anseelse.

barto'nella, små, aflange mikrober, som fortrinvis lever i de røde blodlegemer. b bacilliformis forårsager verruga peruviana.

• **bartske'r(er)** (ty. *Bartscherer* skægklipper), *arntsmester*, *amtskirurg*, kaldtes medlemmerne af det gi. barberlav, der til lige praktiserede som særlæger og i pest-tider som »pestmestre«.

Baruch [ba'ruk], Bernard Afannes (f. 1870), US A-forretningsmand. Wilsons rådgiver i økon. spørgsmål under 1. Verdenskrig og på fredskonf. 1919; 1934 formand for komité t. begrænsning af rustningsindustriens for tjeneste. Personl. rådgiver f. Byrnes ang. krigsproduktion. 1945 Roosevelts repræs. til Eur. ang. efterkrigsproblemer. 1946-47 form. f. FNs atomenergi-kommision. (Portræt).

Ba'ruk, Jeremias' disciple, som nedskrev hans ord. Den apokryfe B-s Bog og to apokalypser (en syr. og en gr.) fra 2. årh. e. Kr. tilægges ham.

• **'bary-** (gr. *barys*, tung), tung, tyngde-

Barye [ba'ril, Antoine (1796-1875), fr. billedhugger. Elev af Gros og påvirket af Gérault. B er især kendt for sine livfulde dyrefremstillinger.

Baryka [ba'rika], Piotr (1600-75), po. forfatter, bekendt for komedien *Bonden forvandet til Konge* (1637) med samme emne som Holbergs »Jeppe på Bjerget«.

bary'sfæren (bary- + sfære), Jordens indre del, bestående af tungere stoffer (bl. a. nikkeljern) end den ydre Jordskorpe.

ba'ryt (gr. *barys* tung), 1) i *miner*, tungspat; 2) i *kemien* gi. betegn. f. bariumoksyd.

barytrød, bariumsulfat, skyggegivende substans ved røntgenfot., ugiftig ved sin uoploselighed.

barytult, bariumkromat.

• **'barytun** (bary- —tone), 1) mandsstemme, hvis toneomfang ligger ml. tenor og bas; 2) violoncel-lignende strygeinstrument m. 6 hovedstreng og 8-27 medklingende streng. Yndet i 18. årh.

ba'rytonon (gr.), ord m. ubetonet slut-

stavelse.

• **'barytpapir**, med bariumsulfat præpareret papir, der anv. v. fremstillingen af fot. papirer.

ba'rytvand, vandig opløsning af bariumhydroksyd.

baryum, se barium.

barzel'letta [-del-J (ital: spøgefuldt indfald, vittighed), betegn. for en spøgende folkevise.

bas (ital: *basso* lav, dyb), 1) dybeste mandsstemme; omfang D-d'; 2) dybeste stemme i musikstykke; 3) fors. f. kontrabas.

ba'sa'lceller (gr. *basis* grund), dybeste cellelag i overhuden.

ba'sa'lstofskifte (gr. *basis* grund), stofskiftet målt i hvile, ved indifferent temp. 12-14 timer efter sidste måltid. Hos voksne: 200-250 cm³ ilt pr. min. el. ca. 1700 kcal pr. døgn.

ba'sal't (gr. *basanit*s sten fra Basan), sort dagbjergart, hovedbestanddele Labrador og aagit undertiden med olivin. Mandelstensstruktur hyppig i lavastrome. b understøtter af mange af nutidens vulkaner, og meget store mængder fremkom i tertiær (Skotl., Færøer, Isl., Grøn.). basaltmasse, sort støtøsmasse (f. eks. i Wedgwood-stentøj).

• **Basan** (hebr. [ba'Ja:n]), landskab i Østjordanlandet, som på G.T.-s tid var be-

rømt for sine egeskove og sit yppige kvæg. Kaldtes på Jesu tid *Batanea*.

basanit (gr. *basanites* sten fra Basan), en slags basalt, hvis hovedbestanddele er plagioklas, augit og olivin samt leucit (leucit-b) el. nefelin (nefelin-b).

ba'sa'r (pers.), handelsags el. -torv i Orienten; butik med billige varer; udsalg af varer i velgørende øjemed, o. l. **Basarabia** [-'ra:-] det rumænske navn på Bessarabien.

ba'sa'rbygning, 1-etages bygn. m. fl. butikker, uden beboelse.

'bas-buffo, en af de stående fig. i opera buffa. Dækkede som regel narrede formynder, fædre, hanrejer el. tjener.

bascule [ba'sky :la] (fr. vippe), vægtstangs-mekanik.

bascul'e'ring [basky-] (fr. *basculer* vippe), bevægelse, der foretages af klappen på en klappbro, når broen åbnes.

basdybhed, manglende evne til at høre dybe toner; som regel tegn på en lidelse i den lyddelende del af høretørganen.

'base (gr. *basis* grund), kern. forb., der er i stand til at forbinde sig med brintioner. Efter ældre definition et stof, der ved opløsning i vand fraspalter hydrokysyler og fremkalder alkalisk reaktion, d. v. s. reagerer med syrer under skaddnelse og farver lakmus blå. b er efter den mod. definition (I. N. Brønsted 1923) ikke blot alkalier, som natrium- og kaliumhydroksyd, men også ammoniak, A/ys, og svage syrers syrerestioner, f. eks. karbonationer, CO₃---, el. acetationen, CH₃COO---. Optager en b brintion, fås den tilsvarende, sak. korresponderende, syre.

'base, mil., d. s. s. basis; jfr. baser, USAs. **base-ball** ['bæs :bå:] (j), USAs national-sport; rundboldlignende spil, opkaldt efter de 4 »bases« (heller) i banens 4 hjørner, b spilles med bevirket gummibold og rundt boldtræ af to 9-mar.dshold, som skiftevis er »inde« og i marken. Spillet går ud på, at markholdet skal forhindre indeholdtets slære (batters) i at løbe banen rundt, passerende helle. »Slære« er ude, bl. a. hvis han bliver grebet ud, hvis han slår ved siden af 3 bolde, hvis bolden kastes til 1. base inden han når derhen. Når 3 slære er ude, skifter holdene (1 inning). Formålet er at opnå flest mulige løb inden for kampens 9 innings.

'basebudsplanter, planter, der trives bedst på neutral-basisk bund, bl. a. fordi de i sur jord forgiftes af aluminium (byg) el. af mangan (tobak).

Basedow [b'rtzadz:], *Johann Bernhard* (1724-1790), ty. pædagog, grl. filantropismen. Prof. i moral v. Sorø Akademi 1753. 1761 forflyttet til Altona og senere afskediget p. gr. af sine rationalistiske anskuelser. 1770 udgav B sit pædagog, hovedværk *Das Methodenhuch*. 1776 kom *Das Elementarwerk*, der indeholdt lærebøger i alle skolens fag. 1774 åbnede B en internatskole, Philantropinum, i Dessau, hvor han søgte at realisere sine Rousseau-påvirkede ideer: legemlig opdragelse, anskuighed, nyttige kundskaber.

'Basedows sygdom (efter den ty. læge K. A. V. *Basedow* (1799-1854)), skyldes en i reglen arvelig lidelse i skjoldbrusk-tkirtlen, som oftest er forstørret (struma). Basalstofskiftet er forhøjet, der er hurtig puls, afmagring, fremdrivning af øjeæblet (exoftalmus) og nervøse symptomer. B er hyppigst hos yngre kvinder.

Basel ['barzal], fr. *Bâle* (romernes *Bas'Uia*), kanton og by i Schweiz. Kantonen deles i to halv-kantoner: B-Stadt (byen B, 37 km²; 170 000 indb. (1941); 94% tysktalende, 65% protest.) og B-Land (427 km²; 94 000 indb. (1941), 97% tysktalende; 75% protest.). B ligger ved Rhinknæet på begge sider af Rhinen, der bliver sejlbart herfra. Univ. (grl. 1460). Vigtigt trafikknudepunkt og industriby (fremstilling af silkestoffer, bånd og andre modevarer samt af maskiner m. v.) - Kanton 1501. (III).

Ba'seler-missionselskab, stiftet af protestant, præster og lægfolk 1815 i Basel. Har udd. missionærer til andre selsk. og fra 1821 selv drev mission.

'Ba'sel-kon'ci'liet (1431-49), det sidste af reformkoncilierne i 15. årh.; nåede langt i retn. af kirkens tilbagevenden til kanonisk ret, men den politiske splid i Eur. gav paven anledn. til et spalte B. Efter 1439 uden bet.

baser, USAs, støttepunkter for USAs militærmagt uden for USAs eget territorium. Som led i USAs magtforøgelse i arner, farvande har USA fra 1900 sikret sig indflydelse over en række mellem-ærner, smålande og (1903) Panama-kanal-zonen. Fra sept. 1940 begyndte USA at leje eng. støttepunkter i Arner; traktat underskrevet i London 27. 3. 1941. (Baser på Bahamaerne, Bermuda, Jamaica, New Foundl., Guaiana, mod overdragelse af destroyers til Engl.). 1941 fik USA af Ecuador ret til at anlægge baser på Galápagosøerne; 9. 4. 1941 sluttede Kauffmann Grønlandstraktaten, der gav USA baser på G.; juli s. å. fik det støttepunkter på Island; nov. s. å. i Mexico og Holl. Guayana, sept. i Liberia, marts 1942 i Austr., okt. 1943 Azorerne (s. m. Engl.). Efter krigen har USA fastholdt baserne på Grøn- og retten til at benytte Keflavik flyveplads på Isl. samt sikret sig baser samtidig m. anerkendelse af Filipinerne uafhængighed. Azorerne rømmedes nov. 1947. 1948 udbyggedes store b i tidl. ital. Libia.

ba'se're (gr. *basis* grund), underbygge, opbygge.

Basic English [bæisik i'glij] (eng. fundamentalt (elementært) engelsk; B her tillige fork. f. British, American, Scientific, /nternational, Commercial), et især for ordforrådets vedk. simplificeret engelsk, konstr. i 1920'erne af englænderen C. K. Ogden, beregnet på at tjene dels som et internat, hjælpesprog, dels som introduktion til tilegnelsen af alm. engelsk. Ogden har skrevet adsk. bøger om systemet og dets fordele fremfor de hidtidige internat, hjælpesprog: *Basic English*, *Debabelization*, *The A BC of Basic English* m. fl. I årene 1931-41 blev der trykt over 100 bøger på B, bl. a. N.T.; i 1944 blev systemet købt af den eng. regering. I Danm. udsendtes de første lærebøger i B i 1933, og systemet bruges nu en del ved engelsk-undervisning for voksne samt i den eksamensfri mellemskole. - Hele systemet fylder ikke mere end et alm. ark brepapir (se omstående side); det består af 850 ord: 100 »funktionsord« (verber, pronominer, partikler m. m.); 600 subst., hvoraf 200, der lader sig afbilde, er udskift for sig; 150 adj., opdelt i 100 alm. og 50 af disses modsætninger. Reduktionen af ordforrådet er opnået ved at udelade sjældne ord og ord, som især har stilistisk værdi; men den største reduktion er fremkommet ved at udelade ord, der lader sig definere ved ikke over 10 fundamentale ord. I st. f. *urgent* ('sidsant') (presserende) bruges således *important*; *difficult* ['difikkatt] (vanskelig) erstattes med *hard*; *enough* [i'näf] (nok) opløses i *as much as is necessary*; *disembark* [disim-'bæ:k] (gå i land) i *get off a ship*; *feed* [fi:d] (fodre) i *put the food for*. Mest på-faldende er verbernes antal (18'). - Ved hj. af dette begrænsede, men omhygge-

ligt valgte ordforråd på 850 ord (som gives m. udtale og da. overs. sp. 337-45) 4-50 internat, ord (f. eks. *radio, hotel, piano*) → sammensætninger (: *house-coat, air-plane*) og afledninger med endelser -ing, -er, -ed (: *designing, designer, designed*) er det iflg. Ogdens muligt at udtrykke de begreber, der sædvanlig dækkes af et ordforråd på 20 000, d. v. s. tilstrækkeligt til alm. meddelelser. - Sætningsbygningen er som i alm. eng. En tekst på B vil derfor fremtræde som naturligt eng., men fylde mere p. gr. af de nævnte omskrivninger. Et afsnit af en tale af Mussolini i den opr. form og omsat til B (fra Ogdens: »Debabelization«) vil vise B-s udtryksmåde: »Italy - let me repeat it - will never take the initiative of starting a war, Italy needs peace; Fascism desires to secure for the Italian people in co-operation with all the other peoples of the world, a future of prosperity and peace.« - »Italy, let me say it again, will not ever be the first to go to war. Italy has need of quiet; the desire of Fascism is for a happy Italy, working in harmony with all the other countries of the Earth - for a future without war, and for the development of trade and the well-being of the nation.«
K. Schibbye.

basici't'et [-s], kern. I) en syres ækvi-valens, d. v. s. antallet af brintatomer pr. molekyle syre, der kan fraspaltes som brintioner. Saltsyre, HCl, og eddikesyre, CH₃COOH, har således b 1 (er enbasiske), medens svovlsyre, H₂SO₄, og ravsyre, HOOC'CH'COOH, har b 2, og fosforsyre H₃PO₄ er trebasisk; 2) undertiden anv. ordet b analogt med aciditet som udtryk for en bases styrke.

basidiomyceter [-'sye's] (nylat. *basidium* lille basis -i gr. myk's svamp), *køllespor-svampe*, er en klasse af svampe, karakteriseret ved, at sporerne dannes i ba-'si'dier, som er opsvulmede hyfeender. Det, man alm. forstår ved svampe og paddehatte, er b.

basileus [-'lou's] (gr.), 1) konge; 2) archon-ten for religion i Athen.

Basilicata [-zili'ka-], før 1932 navn på Lucania (ital. landsdel).

ba'silika (gr. *basiliké* [stod] den kongelige (søjlehal)), 1) bygningstype, muligvis opstået i hellenistiske kongestæder før 200 f. Kr. som en videreudvikling af den

Basilika. S. Apol'inare in Classe. Ravenna.

med søjlegange omgivne gård. I b overdækket gårdspladsen med et højt løftet tag med vinduer i den bærende mur over søjlerne. Denne form har de rom. torve-b allerede omkr. 170 f. Kr.; især kendt er den kæmpestore, nyligt udgravne B Ulpia ved Trajans forum i Rom (omkr. 110-17 e. Kr.). 2) Kunsthist. betegn. for en af mindst 3 skibe bestående kirketype, hvis tværnsnit er basili'ka'lt, d. v. s. med lave sideskibe, flankerede af bre-dere og højere midtskib, hvis langmure har vinduer over sideskibstagnene.

ba'silikum i°*Ocimumbasilicum*), en art af læbeblomstfam., giver en olieekstrakt (basilikumolie), der anv. ved fremst. af fr. likør.

Ba'silios, to *byzantinske kejsere*: Basilios I_M reg. 867-86, grl. det makedonske dynasti. Basilios 2., reg. 976-1025, erobrede Bulgarien 990-1018.

Ba'silios den Store (d. 379), gr. kirke-fader, biskop i Caesarea, støttede Athanasios' nikænske ortodoksi.

Basel, Augustiner-gasse.

BASIC ENGLISH

OPERA- TIONS etc. 100	THINGS				QUALITIES			EXAMPLES OF WORD ORDER		
	400 general	200 pictured	100 gene-	co-opposi-	tes					
get	account	education	metal	sense	angle	*at	knife	angry	: ra awake	
give	addition	end	milk	sex	*apple	apple	knot	anbly	acid - bad	
go	adjustment	error	mind	shake	arm	leaf	au to ma tic	bitter	black certain	The camera
keep	advertisement	event	mine	shake	arm	leg	beautiful	blue	blackbrow	man who
Je	agreement	example	minute	shame	army	library	boiling	cold	cheap	made
make	air	exchange	mother	shock	bag	line	boiling	cold	cheap	made
put	amount	existence	money	side	bag	Up	brigh hi	complet e	brigh hi	complet e
seem	amusement	expansion	month	sign	ball	lock	broken	cruel	brown	an attempt
take	animal	experience	morning	silk	band	map	brown	dark	broken	to take
be	answer	father	move	slip	basin	match	cheap	dead	brigh hi	complet e
do	apparatus	fact	motion	sis ter	basket	monkey	chemical	dear	clear	different
have	approval	fall	moumain	size	bath	moon	chief	del i ca te	clear	dirty
say	argument	family	move	bee	bed	mouth	clear	different	clear	dirty
	argl	father		bee	bed	mouth	clear	different	clear	dirty
send	attack	fear	name	slip	bell	nail	common	dry	common	dry
may	attempt	feeling	nation	siopie	berry	neck	complex	false	berry	neck
will	attention	held	new s	smell	bird	needle	conscious	feeble	bird	needle
about	attraction	held	new s	smell	blade	nerve	conscious	feeble	blade	nerve
across	authorily	fight	night	smile	board	net	deep	foolish	board	net
af ler	back	fire	noise	smoke	boat	nose	dependent	future	boat	nose
again	balance	flame	note	sneede	bone	nut	early	green	bone	nut
among	base	flight	number	soap	book	office	electric	last	book	office
at	behaviour	flower	observation	soap	boot	orange	equal	late	boot	orange
before	belief	fold	offer	society	bottle	oven	equal	late	bottle	oven
between	birth	food	Oil	parcel	box	parcel	fertile	low	box	parcel
by	bit	force	operation	song	boy	pen	fertile	low	boy	pen
	bite	form	operation	Son	brain	pencil	fixed	low	brain	pencil
in	blow	front	organization	soup	branch	Pig	flat	mixed	branch	Pig
off	body	brass	glass	owner	stage	bridge	pipe	full	stage	bridge
brass	bread	gold	page	statement	brush	plane	full	opposite	brush	plane
over	breath	governmen	page	statement	bucket	plate	general	public	bucket	plate
through	to	brother	grain	paini	bulb	plough	great	sad	bulb	plough
under	building	grass	paper	steel	button	pockei	grey	safe	button	pockei
up	bum	s+p	part	stitch	cake	pot	hanging	seeret	cake	pot
with	burst	group	pas te	stitch	camera	potato	happy	short	camera	potato
as	business	growih	payment	stop	card	prison	hard	shut	card	prison
for	butter	guide	peace	story	carriage	pump	healthy	simple	carriage	pump
of	car	harbour	person	stretch	cart	rat	high	slow	cart	rat
of	till	care	harmony	plant	chain	receipt	hollow	small	chain	receipt
ihan	eau se	chalk	hearing	play	cheese	ring	imponant	soft	cheese	ring
the	change	help	point	suggestion	chm	roof	living	Strange	chm	roof
all	cloth	history	poison	support	church	root	long	thin	church	root
any	every	coaj	hole	polish	porter	clock	school	male	porter	clock
no	another	comfort	hour	position	swim	cloud	scissors	material	swim	cloud
other	committee	humour	powder	talk	coat	seed	medical	NO	coat	seed
lit tie	company	ice	price	tax	collar	sheep	military	'VERBS'	collar	sheep
much	comparison	idea	print	teaching	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
such	competition	impulse	Process	teaching	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
that	condition	increase	Process	teaching	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
this	connection	industry	produce	tendency	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
l	control	ink	profit	test	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
he	cook	insect	property	theory	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
you	copper	insurment	protest	thought	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
who	copy	insurance	protest	thought	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
and	corn	interest	pull	time	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
because	cost on	invention	punishment	time	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
but	cough	purpose	top	time	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
or	country	jelly	push	top	comb	sheep	natural	It	comb	sheep
if	ih ou gh	credit	oumey	question	trade	egg	square	probable	trade	egg
white	crime	ump	range	rate	tramp	engine	stamp	probable	tramp	engine
when	crush	rick	rate	trouble	trick	eye	star	quiet	trick	eye
why	current	kiss	knowledge	reaction	lurn	twist	red	ready	lurn	twist
again	curve	land	reading	reason	unit	finger	stocking	regular	unit	finger
ever	damage	language	reason	use	use	fish	s to mach	responsible	use	fish
far	danger	laugh	record	regret	vers«	flag	street	round	regret	vers«
forward	daughter	law	relation	view	fork	table	second	English	law	relation
near	death	learning	religion	voice	fork	tail	separate	serious	learning	religion
now	debt	leather	representative	waik	fork	tail	separate	serious	leather	representative
still	decision	letter	request	respect	fork	tail	separate	serious	letter	request
then	degree	level	rest	wash	fork	tail	separate	serious	level	rest
there	desire	light	reward	waste	fork	tail	separate	serious	light	reward
together	destruction	limit	rhythm	wave	fork	tail	separate	serious	limit	rhythm
well	detail	linen	rice	wax	fork	tail	separate	serious	linen	rice
almost	development	list	road	weather	fork	tail	separate	serious	list	road
enough	direction	look	roll	room	fork	tail	separate	serious	look	roll
noi	discovery	loss	rub	rule	fork	tail	separate	serious	loss	rub
only	discussion	love	rule	wine	fork	tail	separate	serious	love	rule
disease	disgust	man	run	wine	fork	tail	separate	serious	man	run
very	distance	manager	salt	winter	fork	tail	separate	serious	manager	salt
tomorrow	distribution	markel	scale	science	fork	tail	separate	serious	markel	scale
yesterday	doubt	measure	sea	scat	fork	tail	separate	serious	measure	sea
north	drink	mass	secretary	selection	fork	tail	separate	serious	mass	secretary
south	driving	meat	secretary	selection	fork	tail	separate	serious	meat	secretary
east	dust	meeting	selection	writing	fork	tail	separate	serious	meeting	selection
west	earth	meeting	selection	writing	fork	tail	separate	serious	earth	meeting
please	edge	memory	self	year	fork	tail	separate	serious	memory	self
yes	edge	memory	self	year	fork	tail	separate	serious	edge	memory

Komplet liste over ordene i Basic English; i kolonnerne tilhøjre desuden korte grammatiske regler. Se artiklen Basic English samt efterfølgende liste med udtalegen- givelser og oversættelser til dansk.

Basic English Jh

<p><i>linen</i> [ˈlɪnɪŋ] <i>liquid</i> [ˈlɪkwɪd] <i>list</i> [lɪst] <i>look</i> [lʊk]</p> <p><i>loss</i> [lɒs] <i>love</i> »əv <i>machine</i> [məʃiːn] <i>man</i> [mæn] <i>manager</i> [ˈmænɪdʒɪs] <i>mark</i> [mɑːk] <i>market</i> [ˈmɑːkɪt] <i>mass</i> [mæs] <i>meal</i> [miːl] <i>measure</i> Eˈmɛəʒ]</p> <p><i>meat</i> [miːt] <i>meeting</i> [ˈmiːtɪŋ] <i>memory</i> [ˈmɛməriː]</p> <p><i>metal</i> [mɛtəl] <i>m iddle</i> [mɪdɪl] <i>m ilk</i> [miːk] <i>mind</i> [maɪnd] <i>m ine</i> [maɪn] <i>minute</i> [ˈmɪnɪt] <i>mist</i> [mɪst] <i>money</i> [ˈmʌni] <i>month</i> [mʌnθ] <i>morning</i> [ˈmɔːnɪŋ]</p> <p><i>mother</i> ˈmʌðə <i>motion</i> [ˈməʊʃən] <i>mountain</i> [ˈmaʊntɪn] <i>move</i> [muːv]</p> <p><i>music</i> [ˈmjuzɪk]</p> <p><i>name</i> [neɪm] <i>nation</i> [ˈneɪʃn] <i>need</i> [niːd] <i>new s</i> [njuːz]</p> <p><i>/tigh</i> [naɪt] <i>no ise</i> [naɪz] <i>note</i> [nəʊt]</p> <p><i>number</i> [ˈnʌmbə] <i>observation</i> [əbzəvəˈʃən]</p> <p><i>offer</i> [ˈɔfə] <i>oil</i> [aɪl] <i>operation</i> [əpəˈreɪʃən]</p> <p><i>opinion</i> [əˈpɪnɪən] <i>order</i> [ˈɔːdə] <i>organ iza- tion</i> [ˈɔːɡənɪzəˈʃən]</p> <p><i>ornament</i> [ˈɔːnəmənt] <i>owner</i> [ˈəʊnə] <i>page</i> [peɪdʒ] <i>pain</i> [peɪn] <i>paint</i> [peɪnt] <i>paper</i> [ˈpeɪpə] <i>part</i> [pɑːt] <i>pante</i> [ˈpeɪst]</p> <p><i>payment</i> [ˈpeɪmənt] <i>peace</i> [piːs] <i>person</i> [ˈpɜːsn] <i>place</i> [pleɪs] <i>plant</i> [plɑːnt] <i>play</i> [pleɪ]</p> <p><i>pleasure</i> [ˈpleʒə]</p> <p><i>point</i> [pɔɪnt] <i>poison</i> [ˈpɔɪzn] <i>polish</i> tˈpɔːlɪʃ]</p> <p><i>porter</i> [ˈpɑːtə] <i>position</i> [pəˈzɪʃən]</p> <p><i>po wder</i> [ˈpəʊdə]</p> <p><i>power</i> [ˈpaʊə] <i>price</i> [praɪs] <i>print</i> [prɪnt] <i>process</i> [ˈprəʊsəs] <i>produce</i> ˈprɒdjuːs <i>profit</i> [ˈprɒfɪt] <i>property</i> [ˈprɒpərti]</p> <p><i>prose</i> [prəʊz] <i>protest</i> [ˈprəʊtɛst] <i>pull</i> [Dʌl] <i>punishment</i> [ˈpʌnɪʃmənt] <i>pu pose</i> [ˈpʌtpas] <i>push</i> [puʃ] <i>quality</i> [ˈkwɔːlɪti] <i>question</i> [ˈkwɛstʃən] <i>rain</i> [reɪn] <i>range</i> [ræŋdʒ]</p>	<p>lærred, linned vædske liste blik, udseende, udtryk tab kærlighed maskine mand, menneske bestyrer mærke, tegn markered masse måltid, groft mel mål, målestok, forholdsregel kød mede hukommelse, erindring metal midte mælk sind, tanke grube, mine minut tåge penge måned morgen, formid- dag moder bevægelse, forslag bjerg flytning, bevæ- gelse musik, musik- stykke navn nation, folk trang, nød, behov efterretning- nyhed nat, aften støj note, notits, node, pengeseddel nummer, tal, antal iagttagelse (-sevne), bemærk- ning tilbud olie operation, virk- somhed mening ordre, orden organisation, sel- skab, tilrettelæg- gelse smykke, ornament ejer side smerte maling, sminke papir, avis del, rolle klister, pasta, po- stet betaling fred person plads, sted, stilling plante, fabrik leg, spil, teater- stykke fornøjelse, glæde, behag spids, punkt gift pudsecreme, pole- ring, politur, dan- nelse drager, portner beliggenhed, stil- ling pulver, pudder, krudt magt, kraft pris tryk, aftryk proces produkt fortjeneste, fordel ejendom, egen- skab prosa protest træk straf hensigt, formål stød, skub egenskab, kvalitet spørgsmål regn række, udstræk- ning, rækkevidde</p>	<p><i>rate</i> [reɪt] <i>ray</i> [reɪ] <i>reaction</i> [riˈækʃən] <i>reading</i> [ˈriːdɪŋ] <i>reason</i> [riːzn]</p> <p><i>recora</i> [ˈrɛkɔːd]</p> <p><i>regret</i> [riˈgrɛt]</p> <p><i>relation</i> [riˈtɛɪʃən]</p> <p><i>religion</i> [riˈlɪdʒɪn]</p> <p><i>represe/ita</i> <i>ti ve</i> <i>request</i> [rɛpriˈzɛntatɪv] <i>represent</i> [riˈkwɛst]</p> <p><i>respeti</i> [riˈspɛktɪ] <i>rest</i> [rɛst] <i>reward</i> [riˈwɔːd] <i>rhythm</i> [ˈrɪθəm] <i>rice</i> [raɪs] <i>river</i> [ˈrɪvə] <i>road</i> [rəʊd] <i>roll</i> [rəʊl] <i>room</i> [ruːm] <i>rub</i> [rʌb] <i>rule</i> [ruːl] <i>run</i> [rʌn] <i>salt</i> [sɑːlt] <i>sand</i> [sænd] <i>scale</i> [skeɪl]</p> <p><i>science</i> [ˈsaɪənsɪ] <i>sea</i> [siː] <i>seat</i> [siːt] <i>secretary</i> tˈsɛkrətəri <i>selection</i> [sɪˈleɪʃən] <i>self</i> [sɛlf] <i>sense</i> [sɛns]</p> <p><i>ser vant</i> [ˈsɑːvənt]</p> <p><i>sex</i> [sɛks] <i>shade</i> [ʃeɪd] <i>shake</i> [ʃeɪk] <i>shame</i> [ʃeɪm] <i>shock</i> [ʃɒk] <i>side</i> [saɪd] <i>sign</i> [saɪn] <i>silk</i> [sɪlk] <i>Silver</i> [ˈsɪlvɪs] <i>sister</i> [ˈsɪstə] <i>size</i> [saɪz] <i>sky</i> [skaɪ] <i>sleep</i> [sliːp] <i>slip</i> [slɪp] <i>slope</i> [sləʊp]</p> <p><i>smash</i> [smæʃ]</p> <p><i>smelt</i> [smɛlt] <i>smile</i> [smɪl] <i>smoke</i> [sməʊk] <i>sneeze</i> [sniːz] <i>snow</i> [snəʊ] <i>soap</i> [səʊp] <i>society</i> [səˈsaɪəti]</p> <p><i>son</i> [sɒn] <i>song</i> [sɔŋ] <i>sort</i> [sɔːt] <i>sound</i> [saʊnd] <i>soup</i> [suːp] <i>space</i> [speɪs] <i>stage</i> [steɪdʒ]</p> <p><i>start</i> [stɑːt] <i>statement</i> [ˈstætɪmənt]</p> <p><i>steam</i> [stiːm] <i>steel</i> [stiːl] <i>step</i> [s tɛp] <i>stitch</i> [stɪtʃ] <i>stone</i> [stəʊn] <i>stop</i> [stɒp]</p> <p><i>story</i> [ˈstɔːri] <i>stretch</i> [s tɹɛ tʃ]</p> <p><i>structure</i> ˈstrʌktʃɪtʃ]</p> <p><i>substance</i> [ˈsʌbstəns] <i>sugar</i> [ˈʃʊɡə] <i>suggestion</i> [sʒˈdʒestʃən] <i>summer</i> [ˈsʌmə] <i>support</i> [səˈpɔːt]</p> <p><i>surprise</i> [səˈpraɪz] <i>swim</i> [swɪm] <i>system</i> [ˈsɪstɪm] <i>talk</i> [tɔːk]</p> <p><i>taste</i> [teɪst] <i>tax</i> [tæks] <i>teaching</i> [ˈtiːtʃɪŋ]</p>	<p>takst, fart kurs stråle reaktion læsning grund, årsag, for- nuft rekord, optegnelse, grammofon- plade beklagelse, fortry- delse forhold, forbin- delse, slætning religion repræsentant anmodning, efter- spørgsel agtelse, respekt hvile, rest belønning rytme, takt ris flod vej rullen, rundstykke værelse, plads gnidning styre, regel løb, løbetur, serie salt sand målestok, vægt, skala videnskab hav siddeplads, sæde sekretær valg, udvalg selv, jeg fornuft, sans, betydning tjener, tjeneste- pige køn skygge, nuance rysten, håndtryk skam stød, chok side tegn, skilt silk, silketråd sølv søster størrelse himmel søvn gliden, fald hældning, skrånning itusetlæn, sammen- stød, fallit lugt, duft smil røg, rygning nysen sne sæbe selskab, samfund, forening søn sang slags lyd suppe areal, plads, rum scene, stadium, stillads begyndelse, start udtalelse, fremstilling damp stål skridt, trin sting, syning sten standsning, ophold, punktum historie, fortælling strækken, strækning bygning, kon- struktion, struktur stof, hovedsag sukker forslag, suggestion sommer støtte, under- støttelse overraskelse svømmer system tale, samtale, foredrag smag skat undervisning, lære</p>	<p><i>tendency</i> [ˈtɛndənsɪ] <i>test</i> [tɛst] <i>theory</i> [ˈθɪəri] <i>thing</i> [θɪŋ] <i>thought</i> [θɔːt] <i>thu nider</i> [ˈθʌndɪs] <i>time</i> [taɪm] <i>tin</i> [tɪn] <i>top</i> [tɒp] <i>touch</i> [tʌtʃ] <i>tråde</i> [ˈtrædɪz] <i>transport</i> [ˈtrɒnzpɔːt] <i>trick</i> [trɪk] <i>trouble</i> [ˈtrʌbl]</p> <p><i>turn</i> [tɜːn] <i>twist</i> [twɪst] <i>unit</i> fˈjuːnɪt <i>use</i> [tjuːs] <i>valne</i> tˈvɔːljʊː <i>verse</i> [vɜːs] <i>vessel</i> [vɛsl] <i>view</i> [vjuː]</p> <p><i>voice</i> [vɔɪs] <i>walk</i> [wɔːk] <i>war</i> [wɔː] <i>wash</i> [wɔʃ] <i>waste</i> [wæst]</p> <p><i>water</i> tˈwɔːtə <i>wave</i> [weɪv] <i>wax</i> [wɔːks] <i>way</i> [weɪ] <i>weather</i> ˈwɛðə <i>weath</i> [wɛθ] <i>weight</i> [weɪt] <i>wind</i> [waɪnd] <i>wine</i> [waɪn] <i>winter</i> [ˈwɪntə] <i>woman</i> [ˈwʊmən] <i>wood</i> [wʊd] <i>wool</i> [wʊl] <i>word</i> [wɜːd] <i>work</i> [wɜːk]</p> <p><i>wound</i> [waʊnd] <i>writing</i> [ˈraɪtɪŋ] <i>year</i> [ˈjɪə]</p>	<p>tendens prøve, eksamen teori ting tanke torden tid, gang, takt tin, dåse top berøring handel, fag transport trick, kneb besvær, vanskelig- hed, forstyrrelse drejning, tur vridning, snoning enhed brug, nytte værd, værdi vers kar, skib overblik, mening, udsigt stemme gang, spadseretur krig vask, afvaskning spild, svind, af- fald, ørken vand bølge, vinke voks vej, måde, skik vejr uge vægt, byrde, lod vind vin vinter kvinde træ, skov uld, uldgarn ord arbejde, gerning, værk sår skrivning, skrift år</p> <p><i>angle</i> ˈɔːŋgl]</p> <p><i>ant</i> [ant] <i>apple</i> [æpl] <i>arch</i> [ɑːtʃ] <i>arm</i> [ɑːm] <i>army</i> [ˈɑːmi] <i>baby</i> [ˈbeɪbi] <i>bag</i> [bæg] <i>ball</i> [bɔːl] <i>band</i> [bænd]</p> <p><i>basin</i> [ˈbeɪsɪn] <i>basket</i> [ˈbæskɪt] <i>bath</i> [bɑːθ] <i>bed</i> [bed] <i>bee</i> [biː] <i>bet</i> [bɛt] <i>berry</i> [ˈbɛəri] <i>bird</i> [bɜːd] <i>blade</i> [bleɪd] <i>board</i> [bɔːd] <i>boat</i> [bəʊt] <i>bone</i> [bəʊn] <i>book</i> [bʊk] <i>boot</i> [buːt] <i>bottle</i> [ˈbɒtlɪ] <i>box</i> [bɒks] <i>bov</i> [bəʊ] <i>brain</i> [breɪn] <i>brake</i> [breɪk] <i>branch</i> [brɑːntʃ] <i>brick</i> [brɪk] <i>bridge</i> [brɪdʒ] <i>brush</i> [brʌʃ]</p> <p><i>bucket</i> [ˈbʌkɪt] <i>bulb</i> [bʌɪb]</p> <p><i>but ton</i> [batn] <i>cake</i> [keɪk] <i>camera</i> [ˈkæmərə] <i>card</i> [kɑːd] <i>carriage</i> tˈkærɪdʒs <i>cart</i> [kɑːt] <i>cat</i> [kæt] <i>chain</i> [tʃeɪn]</p> <p><i>cheese</i> [tʃiːz] <i>chest</i> [tʃɛst] <i>chin</i> [tʃɪn] <i>church</i> [tʃɜːtʃ] <i>cir c e</i> [sɜːkɪ] <i>clock</i> [klɒk] <i>cloud</i> [klaʊd] <i>coat</i> [kəʊt] <i>collar</i> [ˈkɔːlə]</p> <p>vinkel, hjørne synsvinkel myre æble bue arm hær spædbarn taske, kuffert, pose bold, kugle bånd, skare, or- kester vandfad, bassin kury bad seng, leje, bed bi klokke, bjælde bær fugl blad, sværd bræt, tavle båd knogle, ben qog støvle flaske æske, kasse dreg hjerne bremse gren, filial mursten bro børste, afbørst- ning pensel spand løg, elektrisk pære knap kage fotografiapp. kort vogn, transport arbejdsvogn kat kæde, lænke, række ost bryst, kisse hage kirke cirkel (stue)ur sky frakke, tyndt lag krave, flip</p>
---	--	--	---	---	---

basi'lisk (gr. *basilikos* lille konge.) 1) fabeldyr, som bærer en ^Λ krone; 2) (*Basiliiscus*), ^{vJLm±} *E3 sydamer. krybdyr, ejen- ^{Q/—}if i dommelige med høje ^{vj^i^iL} kamme på hovedet og ^{iEgGSStSfci} halen.

basin [-sæ'] (afledet af *basin*), svært, tætbevæget bomuldstrøj, omtr. som barchent. *basipe*'ta'1 (*basis* + *-petaV*), *bot.*, mod grunden søgende, midtpunktfløyende (om blomsterstand).

'basis (flertal *baser*) (gr.), grundvold, underdel; grundlag, forudsætning; *arkit.*: underbygning, fod, hvorpå en bygn. el. et bygningssled hviler, især søjle-b (sml. attisk b); *mil.*: udgangspunkt for mil. foretagender (operativ b); *metal-h.*: hovedmetal i en legering, f. eks. aluminium-b.

'basifrak'tur, brud af kraniet's basis. Da undersiden af hjernen er sædet for afgang af alle hjernenerverne, og de vigtige centre for åndedræt og hjerte-virksomhed ligger her, er b en særlig farlig type af kraniebrud.

'ba'sisk (af base, kern.), 1) b reaktion, kern. reaktion karakteristisk for baser; 2) med talangivelse (en-b osv.) om syrer for at betegne basiciteten; 3) om salte, der indeholder hydrokysylgrupper.

basiske bjergarter (af base, kern.), de kiselisyrefattige, overvejende mørke eruptivbjergarter (under 55% *SiO₂*).

'basimåling, måling af længden af geodætiske linier, b over meget små afstande kan ske v. hj. af Väisälä's interferens-apparat. 1 alm. udføres b v. hj. af basistråde, idet linien deles i 24 m intervaller, hvor der i endepunkterne rejses pæle med lodrette målebølter. Disse aligneres (stilles på ret linie) v. hj. af et alignementsinstrument el. en teodolit. Højdeforskellene bestemmes v. alm. nivellement. Basistråden danner under ophængningen en kædelinie. Etalonnering af den sker v. lign. ophengning i Väisälä's interferens-apparat. Ønskes mindre nøjagtighed kan b foretages med stål-målebånd.

'basismarkose, delvis bedøvelse, i rgl. med et sovemiddel, anv. for lettere at bringe patienten i fuld bedøvelse med æter, kvælstofforilte el. lign.; nedsætter markosefare.

'basistråde, i alm. 24 m l. mælkestråde af invar, anv. ved basismåling, b udspændt v. hj. af 10 kg lodder og har i hver ende en 8 cm l., mm-inddelt målestok, hvorpå aflæsningen foretages.

basj'ki'rer, opr. finsk-ugrisk, nu tyrk-talende (muhamedansk) folk af mongolisk race i S-Ural. Tidl. nomader, nu til dels agerbrugere el. arbejdere i Urals industribyer. 842 000 b (1939).

Basj'ki'rien, ASSR i RSFSR, Sovj., i SV-Ural; 140 500 km²; 3 145 000 indb. (1939), deraf ^{1/4} basjkirer. Hovedstad: Ufa. Landbrug (korn, smør). Oliefeltet Det Andet Baku.

basker, folkeslag ved det inderste af Biscaya-bugten og i Pyrenæerne, taler ikke-indoeur. sprog af usikker opr. Hævede særstilling under romerne, over for maurerne og Karl d. Store; bevarede ved Spaniens samling særrettigheder, for hvis forsvar b 1830 sluttede sig til carlistjerne. Krævede selvstyre efter revolutionen 1931, støttede 1936 folkefronts-regeringen, men besejredes 1936-37 af Mola.

baskerhue, blød, rund uldhue uden skyge, opr. brugt af baskerne.

baskertromme, tambourin.

baskerville ['baskvıl], meget benyttet skrift (antikva) i bogtryk, tegnet af den eng. bogtrykker og skriftstøber John B (1705-75), der udgav bl. a. Vergil, Horats og Ariost.

basket-ball ['bä:skit'bä:l] el. *kurvebold*, arner., håndboldlign. spil, udført af 2 5-mandshold. Målet er et ca. 30 cm br. åbent net, ophængt i en metalring i godt 3 m-s højde, b spilles 2x20 min. med 10 min. pause.

Basket-Ball Forbund, Dansk, grl. 1947; 1948: ca 200 aktive medl.

Baskiske Provinser, sp. *Provincias Vascongadas* [baskäVgadas], samlingsnavn

for de sp. prov. Álava, Guipizcoa og Vizcaya; omfatter et bjergrigt område ved den inderste del af Biscaya-bugten og er kernen i det af baskerne bebodde område. Producerer jermalm. Sammen med Navarra udgør B et sp. landskab, Vascongadas v. Navarra; 17 633 km², 1 325 000 indb. (1940). Overvejende mod Franco 1936, slået ned ved Molas offensiv 1937.

baskisk sprog, et isoleret sprog, der nutildags tales af ca. en halv mill. mennesker i Pyrenæerne i Fr. og Sp. Talrige dialekter.

Baskuntjak [-'tjak] Søen, 124 km² stor saltsø i Sovj., 0 f. Volgas delta; saltudvinding (300 000 t årlig).

Basnæs, hovedgård S f. Skælskør. Ofte gæstet af H. C. Andersen. Nuv. bygning opført i 1846 af J. B. Scavenius.

basnøgle, *mus.*, f-nøglen, placeret på nodesystemets 4. linie, som an- ^{rv g r} givelse for placeringen af tonen f. ^{A 1}.

'Bassa, Iraqs vigtigste havneby, ved Shatt al *Arab nær dens munding i Den Iranske Bugt; ca. 150 000 indb.; bane til Bagdad; flodtrafik på Tigris. Stor eksport af olieprodukter og dadler, der dyrkes nær B.

basrelief ['bareljæf] (fr. *bas* lav), lavt relief.

Bas-Rhin [ba'rte], fr. dept. i Alsace; 4786 km²; 673 000 indb. (1946). Hovedstad: Strasbourg.

'bassa (ital. dyb), *mus.*, angiver i forb. med 8va (ottava), at, de derved betegnede noder skal spilles en oktav dybere end noteret.

'Bassai, lat. *Bassce* oldgr. tempel i do-

risk stil ved Figaleia i Arkadien; påbegyndt ca. 450 f. Kr. af Iktinos, fuldført ca. 420 og indviet til Apollon.

Bas'sano, *Jacopda Fonte*, kaldet B (1518 el. 19-92), ital. maler; f. i Bassano (40 km N f. Padova). Elev af sin fader Francesco B (o. 1475-1540) og påvirket af Veronese og Tintoretto. Har malet landskaber med bibelske figurer, scener af dagligt liv, ofte i effektivt belysning og med mørke skygepartier, kraftfulde portrætter m. m. Også hans 4 sønner og fl. medl. af slægten var malere. *Mandsportret* (kunstmus., Kb.).

Bassano: En Kardinal (Budapest).

Bassein [ba'si:n], burm. *Pathin*, havneby i Burma V f. Rangoon; ca. 60 000 indb. Risesoprt.

Basselinn [bas'ke], *Olivier* (15. årh.), fr. digter fra Vire i Normandiet. Tilskrivs muntre viser kaldet Vaux-de-Vire efter hans hjemstavn (Vire-dalen) (heraf måske ordet vaudeville).

bassee-lisse [ba:s'lis] (fr. *bas* lav (d. v. s. vandret) + *lissee* vævning), vævemåde, ved hvilken gobeliner el. tæpper fremstilles på vævestol med vandret kæde; især brugt ved gobelinvævning, f. eks. i Abusson, fordi man kan lægge kartonen med forboldet under kæden; mods. haute-lisse, hvor kæden står lodret. 'Bassermann, *Albert* (f. 1867), tv. skuespiller. 1890-95 ved Meininger Hoftheater, 1899-1915 ved Deutsches Theater og Lessing-Theater i Berlin, siden ved forsk. scener. Blev hos Otto Brohm og Reinhardt en fremragende karakter-skuespiller. Deb. 1911 på film. Gæstespillede efter 1933 (i Kb.). 33. mest uden for Tyskl. 1937-46 i USA, hvor han har medvirket i fl. film. 1946 åter i Tyskl.

Basses-Alpes [ba:'zælp], fr. dept. ved den ital. grænse; 6988 km²; 83 000 indb. (1946). Hovedstad: Digne.

Basses-Pyrénées [ba:s'pire'né], dept. i SV-Frankr.; 7712 km²; 416 000 indb. (1946). Hovedstad: Pau.

bas'set-horn (ital. *como di bas'setto*) forældt træblæseinstrument af klarinettype, men med toneomfang f-c.

'bassiafedt, fedt fra frøene af de i Indien og Afr. voksende træer af slægten *Bassia* (Sapotaceæ); herunder hører mahua-, illipé- og sheasmør. b anv. på stedet som spisefedt; i øvr. til lys- og sæbefremstilling.

bassin [ba'sæi'] (fr.), større vandbeholder el. -område, navnlig kunstigt anlæg, f. eks. svømmeh. havneb.

'basso con'tinuo (ital: fortløbende bas), d. s. s. generalbas.

bassoon [ba'sum], eng. betegn. for fagot. 'basso osti'nato (ital: hårdnakket bas), kort basnotiv, der stadig betegnes med nyt mus. stof i overstemmerne.

Bass Rock ['bas'rak], 100 m h. klippe ved mundingen af Firth of Forth, Skotl. Sulen ruger her.

Bass Strædet [bäs], det ø-rige sund ml. Austr. og Tasmanien, 224 km bredt. Opdaget 1797-98 af George Bass (d. ca. 1812).

bast, 1) i *daglig tale* betegn. for sejge plantetrævrer, der fås af bærk, især af lind, poppel, pil og akacie. Anv. til opbinding af planter, til kurve, måtter m. m. 2) *bot.*, betegn. for lancellet styrkekvæ i plantestænger med afstivende betydn. De lange celler kaldes *taver* og anv. tekn. i spindeindustrien, f. eks. tåver af hør, hamp, jute; 3) i *jagtsproget* den hårde hud, der beklæder hjortevildtets takker, indtil disse er helt udviklede, hvorefter b tørrer ind og fjernes ved fejing.

Bast, Ægypt. gudinde, til hvis ære der fejredes store kårnevalsliggende fester; fremstilles med kattehoved; af grækerne sidestillet med Artemis.

Bast, *Anton* (1867-1938), da. præst, 1920-26 skand. metodistbiskop, ledede omfattet. filantropiske virksomheder, men idømtes 1926 fængselsstraf for ulovlig admin.; afsat som biskop; præst for en frit kreds.

Bast, *Jørgen* (f. 1894), da. journalist, fra 1914 medarbej. ved de berlingske aviser, usendt korrespondent i en række lande. Har bl.a. skrevet *En Konge Valgte* (1937), *To Krige - men Ikke Eet Skud* (1939), *Mænd, der Skabte Freden* (1945) og *Italien* (1946).

'basta (ital.), det er nok! stop!

'basta (sp. *basto*), klør es i l'homme.

ba'stan't (ital. *bastante* fyldestgørende), meget solid.

ba'star'd (ital. *basto* pakæsel af blandet afstamning), uægte barn. I *biol.* d. s. s. *hybrid* (krydsning ml. menneskeracer og ml. arter el. varieteter af dyr og planter). b-s afkom udviser gerne stor variation, større, jo mere forældrene har afvejet fra hinanden. Størst variation giver slægts- og artsbastarder, de første er meget sjældne. Sådanne b ml. fjernstående er gerne lide frugtbare el. helt sterile, men ofte kraftige (f. eks. muldyr). Denne særegne livskraft betegnes ofte heterosis (b-ypiggheid). b med fordoblet kromosomtal kendes fra planter og har sikkert dannet udgangspunkt for mange nulevende arter.

bastar'de'ringshypotesen, den hypotese, at arts krydsning kan fore frem til nye arter; vigtig del af de mod. nedstammings teorier.

bastardmørtel, muremørtel, hvis bindelem er kalk og cement, b er stærkere end alm. kalkmørtel.
 bastardnattergal, d. s. s. gulbug.
 bastbrøner, *zool.*, fællesbetegn. f. typografen o. a. til slægten *Tomicus* hørende barkbiller.

Bastei [-'stai], sandstensklippe ved Elben i Sachsisk Schweiz; 170 m over Elben.
 Bastholm, ubeboet ø i Lille-Bælt, ml. Båge og Årø, 0,06 km².
 Bastholm, *Christian* (1740-1819), da. teolog. Stod opr. på Balles standpunkt, men gled over i den yngre supranaturalisme. Hans *Geistlige Talekunst* (1775) var et forsøg på at aktualisere prædikenen m. h. t. formen. I samme ånd var hans forslag til en ændret liturgi. Som hofpræst havde han indtil 1800 stor indfl.

Bastia (ital. [-'a], fr. [-'tja]), fr. by på østkysten af Corsica; 49 000 indb. (1946). Vigtig handelsby; sardin- og korallfiskeri.
 'Bastian, mandnavn, af (St.) Sebastian.
 'Bastian, Den Store, børnebog, en fri da. bearbejdelse (1867) ved handelsagent Simon Simonsen (1808-1879) af Heinrich Hoffmanns »Struwwelpeter« (1844).

Bastiat [bas'tja], *Frédéric* (1801-50), fr. liberalistisk nationaløkonom. Hovedværk *Les Harmonies économiques* (1850).

Bastien-Lepage [bastje'l'pa:3], *Jules* (1848-84), fr. maler; skildrede landommen i sin hjemstavn, Lorraine. Værker: *Høst* (Louvre) og *Landsby tiggeren* (1880. Glyptoteke).

bastille (fr. [ba'sti:j], da. [ba'stilja]), i Frankr. egl. borg m. tårne; især om B i Paris, bygget af Karl 5. ca. 1380 for at holde pariserne i ro, efter 1700 statsfængsel; stod for pariserne som indbegreb af enevældig vilkårlighed i retsplejen. Stormedes 14.7.1789, kommandanten kapitulerede, men myrdedes af pøbelen. Der var da næsten ingen fanger i B. Nedrevet s. år. (III. sp. 349).

Bastillen i Paris.

basti'o'n (fr. af *bastille*), *mil.*, fremspring fra en hovedvold, hvorfra stormangreb mod denne kan sideskydes. Ældre da.: bolværk.

bastio'nært rids, et i ældre tid brugt fæstningsgrundruds, der muliggjorde sideskydning fra fremspring, bastioner, af ethvert stormangreb mod hovedvolden. b er først anv. i Ital. i midten af 16. årh.

Bastogne [ba'stonj], belg. stationsby i Ardennerne. Under v. Rundstedts Ardenner-offensiv omringedes ca. 10 000 arner. i B 25. 12. 1944, men holdt ud trods yderst hårde kampe; undsat 31. 12.

baston'nåde (fr. af ital. *bastone* stok), stokkepyrl (navnlign som straf).

Bastrup Sø, da. sø, ml. Farum og Slangerup, Nordsjælland, afvanded af Mølleåen, 0,3 km².

Bastrup-tårnet, ruin af donjon fra omkr. 1100, v. N-siden af Bastrup Sø i N-Sjælland. Det runde tårn af frådsten, har været 21 m i udvendigt tværmål; muren er 6,3 m tyk.

ba'su'n (lat. *bucina* horn (blæseinstrument)) el. *trombone* (ital.), messingblæseinstrument, større end trompet og med dybere toneomfang. Bygges i to former: 1) ventil-b, hvor man ved ventiler indel. udskdyrer forsk. bøjler og derved forandrer luftvejens længde, og 2) træk-b, hvor man ved at trække røret ud og ind forandrer luftvejens længde og derved toernes højde.

ba'suto, kvæggavlende bechuanerfolk indvandet til Basutofand i Brit. S-Afr. i 19. årh.s beg.

Ba'sutoland, siden 1868 brit. protektorat, omsluttet af Den Sydafr. Union; 30 350 km², 562 000 indb. (1936), deraf 1400 eur. De indfødte er basutoer; mange (ca. 100 000) arbejder midlertidigt i Den Sydafr. Union.

bat (eng.), boldtræ i cricket, bordtennis og base-ball.

Bat'a [batja], *Tomas* (1876-1932), cech. skotsofsfabrikant. Omkom v. flyveulykke. Grl. 1894 i Zlín i Ø-Mahren B-værkerne, der blev verdens største skotsofsfabrik (1936: 48 000 arbejdere; kapacitet 250 000 par på de cech. fabrikker). Ca. 10 fabrikker i andre lande. De cech. fabrikker nationaliseredes i 1945.

Bataan (arnær. [ba'tøm]), filip. (btfta'on), halvø V f. Manila på øen Luzon bl. Filipinerne. Ved S-spidsen fæstningen *Corregidor* på en lille ø. B forsvaredes mod jap. angreb 1942 af arner, tropper under Mac Arthur, fra febr. 42 under Wainwright; kapitulerede 9.4. 1942. Hundreder af fanger omkom af tørst og mishandling under efterlg. transport til koncentrationslejr («B-dødsmarschen»); ansvarl. jap. general Masaharu Homma henrettet 3.4. 1946. Generobret af arner. 16. 2. 1945.

bataille (da. [-'tja], fr. [-'ta:j]) (fr.), kamp, slag, træning.

Bataille [ba'ta:j], *Henry* (1872-1922), fr. dram. forfatter; i sin tid berømt for moderne samfundsstykker.

bataillon (da. [-'taljo:n], fr. [-'tja]) (fr.), hærs minds te se Ivs tændige fodfolksafdeling. b deles i kompagnier, b-inddeling bruges også ved fæstnings- og kyst-artilleri, ingeniører og træned.

'batak, malayfolk i b-landet omkr. Tobasøen, Sumatra; agerbrugere, dygtige vævere og billedskærere med litt. i gl.-javansk skrift. Ande tro, lejlighedsvis kannibalisme.

Batalha [batalja], portug. by i prov. Estremadura, 100 km N f. Lisboa; kendt for sit prægtige dominikanerkloster Mosteiro de Santa Maria da Vitoria (14. årh.); ca. 6000 indb.

Batangas [-'ta:gas], by på Midt-Luzon, Filipinerne; 41 000 indb. (1930).

ba'ta'er er stængelknolde af den til snerlefam. hørende *Ipomœa batatas*. b. der findes i stort antal ved hver plante, vejer fra 1-5 kg pr. stk. og anv. på samme måde som kartofler. Dyres alm. i mange trop. lande. Smager ret sødt og kaldes derfor også »søde kartofler«.

ba'ta'vær, germansk folk ml. Rhinen og Waal, rom. forbundsfæller fra Augustus; gjorde år 70 oprør under Civilis.

Bat'avia (efter det Oidgerm. folk *bata-verse*), 1) lat. navn på Holland; 2) by på V-Javas N-kyst, hovedstad i Holl. Indien; 471 000 indb. (1940), deraf 40 000 eur. Hovedhavn for Holl. Indien. Grl. af Holl. 1619. Besat af Jap. 6.3. 1942-28.9. 1945.

Bat'aviske Republik, Nederlandene som fr. vasalstat efter 1795, opr. m. fri forfatn., autoritært ændret under Napoleon, der 1806 omdannede B til kongeriget Holland (1806-10).

Bateman [ba'eitmsn], *Henry Mayo* (f. 1887), eng. tegner, f. i Austr.; humoristiske bidrag til den periodiske presse, bl. a. »Punch«.

Bates [ba'eit], *Herbert Ernest* (f. 1905), eng. forf. af romaner og noveller, *Country Tales* (1940) o. a.; skildrer især provinsmilieuer.

Bateson [ba'eit(3)n], *William* (1861-1926), eng. arvelighedsforsker. Skrev *Materials for the Study of Variation* (1894) og *Mendel's Principles of Heredity* (1902). Arbejdede bl. a. med problemet kobling

ml. egenskaber. Skabte betegn. genetik for den moderne arvelighedsforskning.
 Bath [ba:p], eng. by ved (Lower) Avon, SØ f. Bristol. 77 000 indb. (1948). En af Engl.s smukkeste byer. Kursted med varme, radiumhødkilder. Gotisk domkirke. Ruiner fra rom. tid. Glansperiode i 17. årh.

bathrnetal [ba:p-] (efter byen Bath), prinmetalt, kobber-zink legering (17-45% zink, evt. tilsat antimon).

batho'litter (gr. *bathos* dybde + *lithos* sten), mægtige uregelmæssige forekomster af eruptivbergarter, tortsættende nedad til ukendt dybde.

bath-ordenen *Vba-p-j* (eng. *bath* bad; de nyoptagne riddere blev badede), eng. orden; sandsynligvis stiftet 1399, nov. organisation 1859. Består af en civil og en militær afd., hver på 3 klasser.

Båthory [ba'tori], fyrsteslægt i Transsilvanien 15.-17. årh. Stefan B (1503-86), konge i Polen 1574-86 (se Stefan B).

Bathurst [ba'>3(st)], hovedstad i den brit. koloni Gambia, V-Afr.; 24 000 indb. (1944).

bathy- (gr. *bathys* dyb), dybde-, dyb-, ba'thybius (*bathy-* + gr. *bios* liv), en formodet uorganisme, beskrevet fra store havdybder i 19. årh. Viste sig ved nærmere undersøgelse at være uorganiske udfældninger ved konservering af bundmateriale.

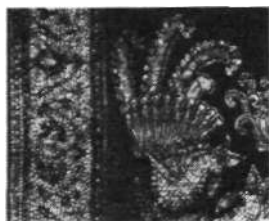
bathy'ge'ne (*bathy-* 4- *-gen'*) kaldes aflæjringer, opståede i dybt vand (100-900 m).

bathype'la'gisk (*bathy-* + gr. *pélagos* hav) kaldes organismer, der lever frit i vandet, men på store dybder.

bathy'sfære (*bathy-* + *sphere*), hul stålkugle til dybhavsundersøgelser. b, der kan rumme 2 personer, er forsynet med kvartsvindue, telefon og lyskaster. Konstr. i 1930 af den arner, biolog William Beebe og bl. a. benyttet af ham i 1934 til biol. unders. i 920 m dybde ved Bermuda Øerne.

Batignolles, Les [le bat'i'njo:l], nordvestl. bydel i Paris.

ba'tik (malajisk), en fra Java stammende metode til farvning af bomuldstøj, som

males med en smeltet blanding af voks og harpiks. Når tøjet derefter dyppes i farve, trænger denne kun ind der, hvor vokset ikke el. ufuldkomment beskytter tøjet.

ba'tist (efter den første fabrikant af b, franskmænd *Baptiste* (13. årh.)), let, tyndt, men tæt, lærdevævet stof af yderst fint garn.

Batley [bati:] , industrby i Midt-Engl., SV f. Leeds; 40 000 indb. (1948). Centrum for uldindustri (spec. kradsuld).

'batman, stærkt varierende iransk og tyrk. vægt; d. s. s. maund.

bato'me'ter (gr. *balthos* dybde *-f* *-meter*), dybmåler til store havdybder baseret på sammentrykning af et vist rumfang luft.

baton [ba'to:] (fr. stok), 1) *mil.*, marskaltstav; 2) i *heraldikken* betegner b sønestre [se'næstra] (fr. venstre stav), af våbnets første modtager var uægte født; 3) *mus.*, taktstok.

Bat'oni el. *Bat'Honi, Pompeo* (1708-87), ital. maler. Påvirket af Correggio. Virksom i Rom. Har malet portrætter, rel. og mytol. billeder m. m. Den sentimentale og stærkt overvurderede *Bodfærdige Magdalene* regnes for hans hovedværk.

Baton Rouge [bat'nru:¹], hovedstad i Louisiana, USA, ved Mississippifloden. 35 000 indb. (1940). Dyb havn; pipe line til Louisianas oliefelt. Univ. (ca. 10 000 stud.).

Charles Baudelaire.

Harry Baur.

Batrachomyomachia [-ko-'kia] (gr. kampen ml. frøer og mus), oldgr. episk digt, der parodierer Homers Iliade.

'**Batsæba**, Urias' hustru, som efter dennes død blev g. m. David og fødte Salomo.

Batten [batn], Jean (f. 1909), australsk flyversker; gennemførte 1935 soloflyvning London-Buenos Aires; satte 1936 soloflyvningsrekord Engl.-Austr. (5 døgn 12 timer) og 1937 rekord i mods. retning (5 døgn 18 timer).

'**Battenberg**, ty. fyrstelig slægt, nedstammer fra prins Alexander af Hessen (1823-88) i morganatisk ægteskab m. po. grevinde Julie v. Haucke. Af dennes sønner blev Alexander af B fyrste af Bulg.; Louis (Ludvig) af B (1854-1921) blev eng. søfficer, ægtede datterdatter af dronning Victoria og ændrede 1917 navn til Mountbatten, Marquess of Milford Haven (fader til Viscount M. of Burma og til Louise (f. 1889), 1923 g. m. kronprins Gustav Adolf af Sv.).

batter'i' (fr. *batter i.e.g.*: kamp), 1) artilleri-undersafdeling, tiest på 2-6 stk. skyns; 2) skanse med kanoner; 3) det el. de dek, hvor et skibs skanser er opstillet; 4) elektr., sammenstilling af fl. serie- el. parallelkoblede enkeltdele, f. eks. akkumulatorceller el. kondensatorer.

bat'teribooster [-'bu:star] (el. *puffermaskine*, elektr. maskine, der kobles i serie med et batteri og under belastning giver en tillegsspænding, hvorved batteriets fortrinvis tager belastningsstødene i parallelledrift med en dynamo.

batteritænding, tændingsssystem for automobilmotorer, hvor den elektr. strøm tages fra bilens akkumulatorbatteri og omformes til højspændt vekselstrøm i en såk. tændspole.

Battersea [båtssj], fabriksbydel i SV-London; 117 000 indb. (1948).

Batt'i'stini, Matt'la (1857-1928), i tal. operasanger (baryton). Deb. Rom 1878. En af sin tids fineste sangere af den gi. ital. bel-canto-skole.

battle-dress ['bäl:'dræs], soldatuniform bestående af sportsbluse, lange bukser spændt sammen ved korte gancher, samt baskerhue el. skråhue, B indførtes sept. 1939 som eng. krigsuniform og bredte sig i løbet af 2. Verdenskrig til de fleste krigsførende lande, f. eks. USA 1943, Den Da. Brigade i Sv. 1944, den da. hær og flåde 1945.

bat'tuta (ital. slag), *mus.*, taktslaget; a battuta, a tempo (i »strenge« takt).

Batu (d. 1256), mongolsk khan, Djengis-khans sønnesøn; som khan af Kapthjak erobrede han Rusl. og Ung. 1237-41; havde den egl. magt, mens fættener Mangu var stor-khan.

Ba'tumi, russ. *Ba'um*, hovedstad Adzjaristan i Georgien, Sovj., ved Sorte-havets øst. del; 71000 indb. (1939). Olieeksport; rørledninger (1717 km) og jernbane fra Baku v. Kaspiahavet.

baty-, d. s. s. bathy.

baud [bo] (efter den fr. ingeniør J. M. E. Baudot (1845-1903)), enhed for telegrafieringshastighed. Angiver antallet af strømkridt pr. sek. Ved fjernskrivere er telegrafieringshast. ca. 50 b, svarende til ca. 70 ord pr. min.

Baudelaire [bo'dæ:ra], Charles (1821-67), fr. digter, hvid digtsaml. *Les Fleurs du mal* (1857; da. *Syndens Blomster* 1921) har haft den største betydn. for fr. poesi ved lidenskabelig skønhedsdrang og sans for raffinerede, ofte sygelige stemninger. (Portræt).

'**Bauditz**, Sophus (1850-1915), da. forf.,

skoledirektør i Kbh. fra 1896. Kultiveret og yndet hyggefor., bl. a. *Historier fra Skovridergarden* (1889), *Krøniker fra Gårnsbyen* (1892), *Hjortholm* (1896), *Abalsøns Brønd* (1901).

Baudouin [bo'dw't?] (flamsk *Boudewijn* ['boudsvæin]) (f. 1930), belg. kronprins, hertug af Brabant. Søn af Leopold 3. og Astrid af Sv.

Baudouin [bo'dwæ], Paul (f. 1894), fr. polit. Kons., 1931-40 dir. i Banque de l'Indochine, udenrigsmin. juni-okt. 1940 under Reynaud og Pétaïin, fortsat min. i Vichy-reg. til 1944. Til Tyskl. 1944. 1947 dømt til 5 års strafarb., formuekonfiskation og tab af borgerl. rettigheder.

'**Bauer**, Gustav (f. 1870), ty. soc.dem.; ledede 1919-20 den reg., der underskrev Versailles-traktalen.

'**Bauer**, Otto (1881-1938), østr. soc.dem. Udenrigsmin. 1918-19, bl. partilederne 1920-34; for socialisering. Flygtede til Tjchoslov. 1934; d. i Paris.

'**Bauers** galaktoseprøve, leverfunktionsprøve. Ved indgift af 40g galaktose måder efter 6 timer ikke være udskilt over 3 g.

Bauhin [bo'æ], Gaspard (1550-1624), schw. botaniker og anatom. Hans system, arbejder var grundlæggende for den nyere nomenklatur.

Bau'hinia (efter G. *Bauhin*), ostind. bælgplante, hvis taver anv. til tove m. v.

Bauhin ske **klap** [bo'har?_] (efter G. *Bauhin*), slimhindefold på overgangen ml.tynd- og tyktarmen. Hindrer fårindholdet i at løbe tilbage fra tyk- til tyndtarm.

Baum, Vicki (f. 1888), østr. forfatterinde, jøde. Emigrant i USA. Skrev på tv. (og eng. talrige underholdningsromaner., filmatiseret og oversat. *Menschen im Hotel* (1929; da. *Grand Hotel*, 1932).

'**Baumann**'), Povl (f. 1878), da. arkitekt. Villaer, landstedet *Svasitka* v. Rungsted (1927), beboelseshuse i Kbh.: *Vibevænger* (1928), *Ved Skolen*, Frederiksbergvej (1939), *Jernindustriens bygn.* v. Nørrebrod (1939).

baumégrader [bo'mæ'] (efter d. fr. kemiker Antoine *Baumé* (1728-1804)), ældre skala-inddeling på aræometre; fortrænges af direkte angivelse af vægtfylden.

'**Baumgarten**, Alexander Gottlieb (1714-62), ty. filosof. Tilhænger af Chr. Wolffs filos. Indførte i *Aesthetica* (1750) betegn. »aestetik« for læren om det skønne.

Baur, Erwin (1875-1933), ty. arvelighedsforsker og planteforædrer. Kendt bl. a. for sine undersøgelser vedr. sødlinp og sine muntationsforsøg hos løvemund.

Baur, Ferdinand Christian (1792-1860), ty. teolog, prof. i Tübingen, grundlægger af tiibin gerskolen, der anlagde Hegels historiesyn på urkristendommens hist.

Baur[bo:'r], Harry (1881-1943), fr. skuespiller. Deb. 1906, fremragende karakter-skuespiller, også på film (fra 1930), bl.a. i »David Golder« (1932), »Forbrydelse og Straf« (1935), »Rasputin« (1940) og »Ungkarlesynder« (1942). (Portræt).

'bautaste'n, indskriftløse mindesten rejst

i oldtiden, hovedsagelig i y. bronzealder og y. jernalder, ofte i forb. med grave.

'**Bautzen** [-ts-], ty. by i Sachsen, ved Spree; 42 000 indb. (1939). Tekstilindustri, jernværker. 20.-21. 5. 1813 slog Napoleon de Allierede v. B. Ca. 15% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Baux, Les [le'bo], fr. landsby i Provence; gi. maleriske huse; lejer af bauxit (opkaldt efter B).

bau'xit (efter d. fr. landsby *Les Baux*), byggeligt mineral, tæt el. jordagtigt, bestående af aluminiumhydroksyder. For-

vitringsprodukt, der forekommer som lag (bl. a. Frankrig, USA, Ungarn) og anv. som aluminiumalm.

Ba'varia, lat. navn på Bayern.

Bavelse Sø, sydøstl. del af Tystrup-Bavelse Sø (0,9 km²).

bavi'a'n el. *babi'a'n*, vagtmand i et fartøj. Udtrykket stammer fra b.ers (abers) formodede sædvaner at udstille vagtposter.

bavianer, gruppe af hundeaber med langstrakt snude, kraftige, næsten alt-

Bavian.

ædende aber, særlig knyttet til klippegene i Arabien og Afr.; hertil kappeb (Papio hamadryas) og den stærkt færvædede mandril.

bavn, nu foreledet, poet. og dialektalt, vedstabel på en høj. Antændtes som signal i krigs tilfælde.

'Bavnodde-grønsand, grønsand og grønsands-mergel fra Bornholm (ældre se non).

Bax [baks], Arnold (f. 1883), eng. komponist. Regnes bl. Engls. betydeligste komp. 7 symfonier; 2 balletter, bl. a. *The Truth about the Russian Dancers* (1920) for Diaghileff, o. a.

Baxter [båkst], Richard (1615-91), eng. puritaner og opbyggelsesforf. Fl. af hans værker (f. eks. *The Saints' Everlasting Rest*, 1650; de helliges evige hvile) er blevet stående til nutiden.

bay [bæi] (eng.), bugt.

Bay [bai'i], Christian Øvistgaard (f. 1881), da. civiling. Prof. i vej- og jernbanebygning samt byplanlægning ved Polyt. Lærestanstalt 1946.

Bay, Jens Christian (f. 1871), da.-arner, biblioteksmand, opr. plantefysiolog. Siden 1901 knyttet til USAs bibl.-væsen, fra 1929/17 som chef for det store, hovedsagelig naturvid., bibl. John Crerar Library i Chicago.

Bay, Rudolph (1791-1856), da. komponist, 1834 kantor ved Holmens kirke. Kendt for romancer som *Smilende håb*, *Du er rig, du er dejlig, o Syd*, *Fred hviler over land og by* og fædrelandssangen *Vift stolt på Kodans bølge* (Algier 1817).

Bay ar [-'ja], Celal, tyrk. polit., bankmand; økon.min. under Inönü, efterfulgte denne som førstem. 1937-39; dannede jan. 1946 demokratisk oppositionsparti, der erklærede sig for tilhænger af Atatürks program, men modstøder af Folkepartiets politik.

Bayard [ba'ja:r], Pierre de (1476-1524), ridderen uden frygt og dadel, udmærkede sig under Karl 8.s, Ludvig 12.s og Frans I.s tog til Italien.

Bayer [bairs], firma-navn for medicin fra det opr. ty. firma IG-Farben. Nu findes B-firmaer i London, USA og Canada.

'**Bayern** (ty. ['baiarn]), Tyskl.s største land (USA-zonen); 72 345 km²; 8 988 000 indb. (1946). (Kort se Tyskland). Hovedstad: München. B består af de to højletter, den schwabisk-bayerske og den franske adskilt af den franske Jura og omgivet af bjerge. På grund af højen er klimaet køligt, kontinentalt; på bjergskråningerne nåleskov. Land- og

skovbrug er de vigtigste erhverv. I dalene dyrkes vin, på højsletten humle. I bjergene er der sæterdrift. Betydelig industri som følge af udnyttelsen af vandkraft. - *Historie*. Syd-B var fra 15. f. Kr. del af den rom. provins Rhetien. I slutn. af 5. årh. indvandrede de germanske bayrer (bajuværer), hvis hertuger 531 blev frankerkongernes vasaller. 788 afsatte Karl den Store den sidste stammeherug, Tassilo 3.; 912 genoprettedes B som hertugdømme. 1070-1180 herskede Welferne i B. 1180-1918 Wittelsbacherne, af hvilke Ludvig 4. blev ty. kejser. B var i sen, middelalder ofte delt, men samledes igen 1503. Derefter udvikledes stærkere, fast katolsk fyrstetægt; uvilig mod Habsburg, der truede B med omklarmning, venlig mod Frankr. Under 30-årskrigen vandt Maximilian 1. kurfyrsteværdighed og Øverpfalz. Venskab m. Frankr. under Ludvig 14., hvor B var krigsskueplads, ligeledes under Den Østgræske Arvefølgekrig 1740-48, hvor Karl Albert af B en tid vandt kejserkronen (Karl 7.). Da de bayerske Wittelsbacher uddøde 1777, arvede den pfalziske tron, tron, trods østgræske modkrav (b. arvefølgekrig 1778-79). Under Napoleon blev B kongerige og fik udvidelser 1803-06 ved fr.-venlig polit. Førte efter 1815 liberal politik m. fri forfatn. Gik med Østr. 1866, men slap uskadt, da Bismarck ville vinde B for Tyskls samling ad fredelig vej. Trods nogen betænkelighed 1870-71 ind i Det Ty. Rige, men nærede soon næststørste land i sammenslutningen og som katolsk en vis skingsye mod Preussen. Republik 1918. Def. af amer. besættelseszone 1945 m. egen reg. (Kristelig-Sociale Union).

'Bay'erske Alper, d. s. s. Nordtiroler Alperne, Østrig.

Bayeux [ba'jø], fr. by i Normandiet; 10200 indb. (1946). Museum m. B-tapetet. Ved invasionen 6. 6. 1944 målet for de Allieredes gennembrud af de ty. befæstninger; erobret 7. 6.

Bayeux-tapetet (efter byen Bayeux), broderi fra ca. 1100, som gengiver nor-

Detaille af Bayeux-tapetet.

manneres sejr over englænderne (1066). Det omtales først 1476. Udført med uldtråd på hørålerred. 63 x 0,46 m.

Bayle [bæ:l], Pierre (1647-1706), fr. filosof. Hans *Dictionnaire historique et critique* (1695 ff.) blev forbilledet for den store fr. encyclopædi. Forkæmper for rel. tolerance og åndsfrihed. Kritisk over for den teol. dogmatik.

bay-olie [bat'-] (eng. bay laurbær træ), æsterisk olie af bladene af *Pimenta acris* (St. Thomas, Jamaica osv.).

Bayonne, 1) [ba'jon], fr. havneby ved Biscaya-bugten; 33 000 indb. (1946). Handel m. tømmer, vin, skinker, chokolade m. v. Tidl. vigtig fæstning; eng. 1152-1451. - 2) [bæ'o:n, bæ'jo:n], by i New Jersey, USA del af Stor-N. York over for Brooklyn; 79 000 indb. (1940).

Bayonne-sinker (efter den fr. by Bayonne) små, vin- og sukkersaltede skinker, som efter let røgning koges m. vin i vandet og oftest efterglaseres m. sukker.

Bayreuth [bai'oyt], ty. by i N-Bayern; 45 000 indb. (1939). Bekt. tekstil- og maskinindustri. Kendt for Wagner-festspil (siden 1872). Festsplisluget (udelukkende for Wagner-operaer) åbnedes 1876 med en fuldstændig opførelse af »Nibelungens Ring«. Ca. 40% ødelagt i 2. Verdenskrig.

P.-A. C. de Beaumarchais.

W.M.A. Beaverbrook.

Bayrischer Wald [bai'ri:ar 'valt], bjergparti i Sydtydskland langs venstre bred af Donau. Højeste punkt 1092 m.

bay-rum [bai-'r], blanding af rom, sprit, vand og bay-olie; anv. som hævrand.

Bayuda-steppe f.-ju', ørken- og steppeagtigt område V f. Nilen omkr. Khar-toum.

Bazine [ba'zæ:n], Francis (1811-88), fr. general. Udmærkede sig i Krimkrigen og Italien, førte de fr. tropper i Mexico 1863-67. Indesluttedes 1870 af tyskerne i Metz, hvor B efter nogen tids passivitet kapitulerede. Mistænkt for forræderi, dødsdømt 1873, benådet; flygtede fra fængslet, d. i Madrid.

ba'zar-maund [b3'za:ma:nd], off. vægt i Indien = 37,324 kg.

bazooka [ba'zju:ka], amer. betegn. for et let rekylfrit stk. skyts med granat med uthudning, benyttet under 2. Verdenskrig til kampvognsbekæmpelse på 50 til 150 m afstand.

Bazzi, Giovanni Antonio de, se Sodoma.

Bazzini [ba'd:zi:ni], Antonio (1818-97), ital. violinist og komponist. Lærer ved konservatoriet i Milano. Korværker, strygekvartetter m. m. samt den symfon. digtning *Francesco di Rimini*.

B B B, fork. for Best British Briar, kendt eng. shagpipe-mærke.

B B C ['bi:'bi:'si:], fork. for det eng. radiofoniselskab British Broadcasting Corporation.

bbi, fork. f. barrel.

B-dur, dur-toneart med grundtonen b. Har fortegnen J for h og e. Paralleltoneart til g-mol.

Be, kem. tegn for beryllium.

BEA ['bh'k'æi], fork. f. British European Airways Corporation.

beach [bi:tj] (eng.), strandbred.

Beachy Head ['bi:tji'hæd], 162 m h. kridtforbjerg ved Kanalen ml. Brighton og Hastings

Beaconsfield ['bæ:ksnzfnld], by N f. Windsor, S-Engl.; 7200 indb. (1948). Disraeli tog herfra titlen Earl of B.

bea'gi'dgas, acetylen udviklet i en slags kippis luftudviklingsapparat v. hj. af særlige karbidpatroner.

beam system [bi:m] (eng. beam stråle), radiosystem med korte bølger udsendt fra retningsantennær.

Beardsley ['bisdzfli], Aubrey (1872-98), eng. illustratur. Har bl. a. udf. *HL til Oscar Wildes Salome*. Hans kunst er udpræget dekadent.

Béarn [be'arn, be'a:r], gi. fr. vicegrevskab v. Pyreneerne. 1290 forenet med Navarra, Henrik 4.s stamland, under fr. krone 1589.

bearnaise-essens [bea'rna:s-] (fr., fra landskabet Béarn), udtræk af krydderier med eddike og vin.

beatifikation (lat. *beatus* salig + *fikation*), pavens erklæring om, at en person skal holdes for salig og æres som sådan; sidste trin for kanoniseringen.

be'ati possi'dentes (lat.: lykkelige de, der er besiddere), jur. udtryk for, at den der besidder en ting, og hvis adkomst til denne bestrides, kan forlange, at sagsøgeren beviser sin bedre ret til tingen.

Bea'trice [-sa] (lat. *beatrix* den lykkebringende), kvindenavn. Navnet på den kvindelige hovedperson i Dantes Guddommelige Komedie, hvis levende model var Dantes ungdomselskede B. *ital.* [bea'·trifel] Portinari (d. 1290).

Beatty ['bi:ti], Sir David (1871-1936), brit. admiral. 39 år gi. kontreadmiral.

Slog ty. eskadre v. Dogger Banke 1915; kommanderede eskadre i Jyllandslaget 1916; flådechef 1916-19. Modtog 1918 d. ty. flådes overgivelse. First Sea Lord 1919-27.

Beaucaire [bo'kæ:r], fr. by ved Rhone over for Tarascon; ca. 10 000 indb. Tekstilindustri, m. v.

Beauce [bo:s], fr. landskab ml. Loire og Seinen.

Beaufort ['boufat], eng. adelsfamilie; nedstammede fra en yngre søn af Edward 3. - Edmund B (d. 1455), hertug af Somerset, kommanderede englænderne i Hundredeårskrigen sidste år (1448-53), da alt på nær Calais gik tabt. - Henry B (d. 1447), eng. statsmand, kansler for Henrik 4., 5. og 6. af Engl.; kardinal 1427. - Margaret B (1443-1509), g. m. Edm. Tudor og moder til Henrik 7. af Engl. **Beaufort** ['boufat], Francis B. (1774-1857), eng. admiral. B opstillede i 1805 en skala, der angiver vindens styrke ved 12 tal (fra 0-12), den såk. B-s vindskala. (Jfr. vindstyrke).

Beaufort Sea ['boufat 'si:], del af Ishavet, N f. Alaska.

Beaugency [bo'a:si], lille fr. by i dept. Loire; berømt for slaget v. B 1429, hvor Jeanne d'Arc slog engl. Dec. 1870 blev den fr. Loire-hær slået af tyskerne ved B.

Beauharnais [boar'næ], Eugène (1781-1824), fr. general, søn af general Alexandre B (henrettet 1794) og Josephine (senere g. m. Napoleon 1.). Vicekonge for sin stedfader i Italien 1805-14; hertug af Leuchtenberg, stamfader til fyrstehus. B-s søster Hortense (s. d.) var moder til Napoleon 3.

Beaumarchais [bom'Sæ'Pierre-Auguste Caron de (1732-99), fr. dram. forf., især kendt for *Le barbiere de Séville* (1775; da 1777) og *Le mariage de Figaro* (1778, opført 1784; da. Figaros Bryllup 1862); fornyer den fr. komedie ved verve, åndrigthed og soc. satire. (Portræt).

Beaumaris [bo'ma:ris], hovedby på eng. øAnglesey; 2100 indb. (1948). Badedsted.

beau monde [bo'mD'nd] (fr. *beau monde* den fine verden), overklassen, det gode selskab.

Beaumont [bo-'mant], olieby i Texas, USA, 110 km NØ f. Galveston; 59 000 indb. (1940).

Beaumont, Elie de [e'li d(a) bo'm5] (1798-1874), fr. geolog, generalinspektør for de fr. bjergværker. Forklærede bjergkæddannelsen som resultat af jordens skrumpning.

Beaumont ['boumant], Francis (1584-1616), eng. digter, skrev i samarb. med John Fletcher ca. 50 komedier og tragedier.

Beaune [bo:n], fr. by i dept. Cote-d'Or;

12 000 indb. (1946).

Beausoleil [böss'la:zj], fr. kursted nær Monaco, i dept. Alpes-Maritimes; 11 000 indb. (1946).

beauté [bo'te] (fr.), skønhed.

Beauvais [bo'væ], fr. by i dept. Oise; 23 000 indb. (1946). Berømt gobelinindustri, grl. af Colbert 1664. Bet. ødelæggelser under 2. Verdenskrig.

Beauvais [bo'væ], A/S, (tidl. *De Da, Vin- og Konserves-Fabriker*) sammenslutning ('906) af den af J. D. B i 1850 grl. virksomhed med den af Mads Rasmussen i 1888 i Fåborg oprettede konservesfabrik. Der fremstilles både frugt-, grønt-, kød- og fiskekonserves; endv. frugtsaft, frugtvin og likør. 1947 beskæftigedes 350 funktionærer og arbejdere. Aktiekapital 1948: 3 mill. kr.

Beaverbrook ['bi:vabruk], William Maxwell Aitken, (1917) 1. Baron (f. 1879 i Canada); brit. bladkonge og politiker, 1910-17 i Underhuset (unionist), 1918 kansler f. hertugd. Lancaster og informationsmin. I sine blade »Daily Express«, »Sunday Express« og »Evening Standard« talsmand f. empire-polit. og Engels isolation fra kontinentet (angreb på da.-eng. samhandel). 1940-41 min. f. flyve-maskineindustrien, 1941-42 forsyningsmin., febr. 1942 produktionsmin. Medl. af krigskabinetet fra aug. 1940, indtil B 1942 rejste til USA for at koordinere krigsproduktionen. 1943-juli 1945 Lord Privy Seal. (Portræt).

• **Bebel**, August (1840-1913), ty. socialdemokrat. Partileder fra ca. 1870, førte soc. dem. frem til Tyskls. største parti; fastholdt marxismen; mådeholden i praktisk politik.

beboelsesrum, iflg. byggeloven ethvert rum, som er beregnet til at opvarmes; det skal have et minimumsareal på 5,91 m², en fri højde på 2,51 m, være forsynet med oplukkeligt vindue til det fri (mindst 10 % af gulvarealet). For birum som køkken gælder de samme mål, som dog i visse undtagelsestilfælde kan lempes efter dispensation i hvert enkelt tilfælde.

be-bop [bi: bap], nyere jazz-stil, fremkommet i USA i 1940'erne. Man har her forladt den negroïdt påvirkede skala med de blå toner til fordel for den vester-toneskala med hele den mod. complicerede harmonik. Virker som overgangsform ml. opr. jazz og egl. kunstmusik.

bebyggelsesgeografi, den gren af antropogeografien, der beskæftiger sig med bebyggelsens former og årsagerne hertil.

bebygget areal. For det b af en grund i forh. til hele grunden fastsætter bygningslovgivningen maksimumsgrænser, der varierer efter beliggenhed, byggehøjde og anvendelse.

Beccaria [-kk-], *Cesare Marchese di* (1738-94), ital. social- og rettsfilosof. For-kæmper for afskaffelse af tortur og dødsstraf.

Bech [-k], August (f. 1879), da. landmand. Bidrog til oprettelse af Tolvmændsforeningerne 1923, hvor B var næstformand 1923-36, formand 1936-42. Fra 1943 president f. Kgl. Da. Landhusholdnings-selskab. Forpagter af Vallø Hovedgård fra 1917.

Bech, Bodil (1889-1942), da. forfatterinde. Har i 5 digtsaml. udløst et stærkt temperament; hendes særprægede kunst er stundom bestemt som surrealisme.

bechamel [beja:mæl] (efter Louis de B. Ludvig 14.s kok), hvid, afbagt sauce.

Becher [bæx-l. Johannese (f. 1891)], ty. forfatter. Ekspresionistisk, kommunist, lyriker. Efter 1933 førende ty. digter i Moskva. *Abschied* (1945), kritisk miljø- og udviklingsroman fra tiden for 1914. B blev 1945 president for »Kulturbund zur demokratischen Erneuerung Deutschlands«.

'Bechgaard' [-k], *Julius* (1843-1917), da. komponist, udd. i Leipzig og Kbh. (Gebauer). Skrev sange som *Solen er slukket*, *Sømandsliv*, instrumentaltværker (symfoni), operaen *Frode* (1893) m. v.

Bech Nygaard, Jacob (f. 1911), da. forf. Vakte opmærksomhed med børnehjemsromanen *Guds Blinde Øje* (1940) og dens (ringere) forts. *Du Blev Træl* (s. å.); senere bl. a. udg. fiskerromanen *Livets Dræt og Dødens* (1943). B er reporter mere end kunstner.

Bechstein [-kjtajn], *Carl* (1826-1900), ty. klaverfabrikant, etablerede sig 1853 i Berlin; blev verdenskendt på sine flygler.

Bechtere, anden stavemåde for Behterev.

Bechuanaland (eng. [bætju'a:-naland]), 1) siden 1895 brit. protektorat i det indre S-Afr., omfattende det meste af busksteppen Kalahari; 712 000 km², 284 000 indb. (1946), deraf 2300 hvide. Bechuanerne er bantuneger. De driver kvægavl og dyrker i de fugtige dalstrøg majs, durra, bønner, græskar og meloner. Største by: Serowe; hovedstad: Mafeking. 2) Tidl. brit. koloni S. f. 1., indlemmet i Kap-Provinsen 1895.

bechu'a'ner [tju:-j. kvægavlande bantuer i Kalahari (Bechuanaland); vigtigste stammer: bamangwato og basuto.

Beck, gods i Westfalen (Minden), 1646 erhvervet af Hans d. yngres sønsson August Filip, der tog titel hertug af Sies-ving-Holsten-Sønderborg-Beck. Den fiske-linje skiftede 1825 navn til Glucksborg med hertug Vilhelm, fader til Chr. 9. af Danm.

Beck, Ellen (f. 1873), da. koncertsangerinde (mezzo-sopran). Deb. 1891. Kgl. kammerangerinde 1906. Var som romancesangerinde bl. de ypperste.

Beck, Hans (f. 1861), da. danser og balletmester ved Den Kgl. Ballet, hvis ypperste

Jdze/Beck.

Vilhelm Beck.

Knut Becker.

L. van Beethoven.

danser han blev fra omkr. årh.skiftet til 1. Verdenskrig. Solodanser 1881 og ballettens leder 1894-1915. Størst bet. ved at genoplive Bournonville-repertoiret. Har skabt koreografien til *Den Lille Havfrue* (1909).

Beck, Johannes Tobias (d. 1878), ty. teolog, prof. i Tiibingen, hvor en streng biblicistisk retn. udgik fra ham, i mods. til tubingerskolens kriticisme.

Beck, Józef (1894-1944), po. udenrigsminister 1932-39. Officer, knyttet til Pilsudski. Sluttede ty.-polsk venskabs-traktat 1934; accepterede Vestmagtens tilbud om garanti 1939, flygtede ved sammenbruddet s. å. til Rumænien. (Portr.).

Beck, Ludvig (1880-1944), ty. generalstabschef 1935-39, modstander af angreb på Cechoslov. Ledende i attentatet mod Hitler 20. 7. 1944, begik selvmord samme dag, da kup i Berlin mislyk-kedes.

Beck, Vilhelm (1829-1901), da. præst. Som præst på Sjælland fik B en lægmands-foren, til Indre Mission omdannet til et samarbejde ml. præster og lægmænd (Forening for Indre Mission, 1861) og blev dens faktiske leder. B var en fremragende prædikant, som uden ophør be-rejste landet. Æren for, at den indremissionsske vækkelse forblev i kirken, er væsentl. B-s. (Portræt).

Beckenham [bæknam], villaforstad til London, 12 km SØ f. City; 75 000 indb. (1948).

Becker, Frits Christian (f. 1882), da. civilingeniør. 1935 prof. i opvarmning og ventilation ved Danmarks Tekniske Høj-skole.

Becker, Knut (f. 1893), da. forf. Opvækst i indremiss. miljø (hjem, opdragelses-anstalt); gnm. årene beskæftiget med mange slags praktisk arb. B-s oprør mod militarisme og borgerlig skinmoral i digt-saml. *Silhouetteer* 1-3 (1921-28) genfindes i romanserien om Kai Gøtsche: *Det Daglige Brød* - *Verden Verten* - *Uroligt Forår* - *Toget Kører* (1932-44, endnu uafsl.), men det afgørende i dette delvis selvbiogr. værk er børne- og ungdoms-psyk. og den stærkt detaljerede hverdags-realisme. (Portræt).

Beckett [bækbit], *Thomas* (d. 1170), eng. gejstlig; først kansler hos Henry 2. af Engl., og dennes hjælper med at lægge kirken under kronen; som ærkebiskop af Canterbury (fra 1162) hævdede han kirkens frihed. 1170 dræbtes han, måske på kongens foranledning. Den eng. kirkes kæreste helgen (fra 1172).

Beckett [bækait], *Francis* (1868-1943), da. kunsthistoriker; 1909-31 docent v. Kbh.s Univ., 1915-33 direktør f. afstøbningssaml., 1924-38 medl. af Ny Carlsbergfondets direktion; har skrevet bl. a. *Kbh.s Rådhus (1905)* *Frederiksborg* (1914), *Dann.s Kunst* 1-2 (1924-27).

Beckford [bækfsd], *William* (1759-1844), eng. forfatter. Især kendt for den fantastisk østerlandske fortælling *Vathek* (1786).

'Beckomberga sjukhus [-bærja Ju:ki-hii:s], Sthlm., sv. kommunalt sundsyge-hosp. Opf. i beg. af 1930'erne, 1604 senge.

Beccue [bæk], *Henry* (1837-99), fr. naturalistisk dram. forf.; bekendteste skuespil *Les corbeaux* (ravne) (1882) og *La Parisienne* (1885).

Bëcquer [bækær], *Gustavo Adolfo* (1836 -70), sp. lyriker, Spaniens store kærlig-hedsdigter; sammenlignet med Heine. **Beccuerel** [bækkræl], *Antoine Henri* (1852-1908), fr. fysiker. Opdagede 1896

radioaktiviteten hos uran. Fik 1903 Nobelprisen s. m. ægteparret Curie.

'Beda el. Beda (672-735), førende skikkel-se i oldeng. kulturs blomstringstid. Berømt Englandshist., *Historia Ecclesia-stica Genis Anglorum* (731).

Bedaux [ba'dø], *Charles* (1880-1944), fr.-amer. ingeniør, ophavsmnd til B-syste-met (arbejdsstudie- og rationaliserings-sy-stem).

bedding [be5-] (holl.), det underlag, hvor-på skibet bygges, b-s vogn, en svær vogn-konstruktion til ophaling af skibe.

bede (*Beta*), slægt af salturtfam., har en kraftig pælerod, der tit er knoldformet. Biosteret 5-talligt og oversvædget. Ved da. kyster vokser strandb (*B.maritima*), som menes at være stamplante til de vigtige kulturformer: runkelroer, suk-kerroer og rødbered. Et par arter er pryd-planter i haver.

bede, kastreret handyr af fåreslægten. **bededag**. Efter Reformationen indførtes lejlighedsvis (første gang 1546) b under krig og farsot. I 17. årh. var disse b (som regel tre på rad) hyppige og holdtes strengt; desuden indførtes en ugentl. b (i byerne) og en månedlig (på landet) med særligt bodsritual (litani). 1686 fast-lagdes store b (s. d.), de uregelm. b ophørte, og op imod 1840 var store b eneste b.

bedeflue (*Pego'myia hyos'cyami*) lille blomsterflue, hvis larver lever i roeblade, forvolder undertiden bet. skade.

'bedeguargaller E-går' (pers. *bādāward* en art tidsel), muligsn. galler på rosenblade, fremkaldt af rosenaglhæpsens larver.

bedejordloppe (*ChaeUocnema con'cinna*), lille grønlig, brunlig, metalglinsende jordloppe. Angriber bl. a. sukker- og run-kelroer. Noget skadelig.

Bedel [ba'dæl], *Maurice* (f. 1884), fr. forf., kendt for livlige, satiriske romaner som *Jérôme*, *60° Latitude Nord* (Prix Gon-court 1927; da. *Jéromes Norske Eventyr* 1928).

bedelus (*Aphis 'fabae*), bladlus, skade-dyr på roer, lever om vinteren på benved. **bedemand**, den person, der ordner det foretningssmessige ved kirkelige handlinger, b el. bydemand betyder opr. den mand, der »beder tid«, d. v. s. indbyder til bryllup, barsel og begravelse.

bede-ræmme (hebr. *tefillin* af *tefilla* bøn) bruges af de rettro jøder ved bønnen; vindes om venstre arm og panden.

bederust, rustsvamp, som hører til slægten *excellerust* og især angriber sukker- og foderoer.

bedeslag, de 3 x 3 slag (for Faderen, Sønnen og den Helligånd), hvormed klok-keringningen fra kirken slutter.

Bedford [bædfad], by i S-Engl. NNV f. London; 53 000 indb. (1948). Maskin-industri, handel.

Bedford [bædfad], *Johan af Lancaster, hertug af* (1389-1435), søn af Henrik 4. af Engl., eng. statholder i Frankrig 1422-35; Jeanne d'Arc afværgede hans truende erobring af hele Fr.

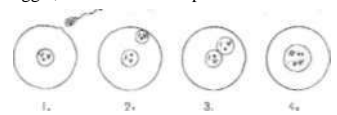
Bedfordshire [bædfadjis], eng. grev-skab NNV f. London; 1226 km²; 299 000 indb. (1948).

Bédier [be'dje], *Joseph* (1864-1938), fr. romanist, prof. ved Collège de France. Banebryder for udforskningen af den oldfr. episke litt.s opståen. Vigtigste værker *Les legendes épiques* (1908-13); udgave af *Chanson de Roland* (1922).

bedja [-d3a], opr. hamitiske nomadefolk i Ø-Afr. ml. Nilen og Det Røde Hav; undergrupper: bisharin og beni-amer.

køn ens, kaldes de isogameter, er de, som de oftest er, uens, således at den hnlige gamet er formet som et stort, næringsrigt æg og den hnlige som en selvbevægelig sædcelle (spermium el. spermatozo), kaldes de anisogameter. Kønscellerne dannes i særlige organer (hos dyrene: hnlige ovarier og hnlige tes tikler, hos mos- og bregneplanter hnlige arkegonier og hnlige antheridier, hertil svarer på en måde blomsternes frugtknuder og støvknapper, hvori kim-sække og støvkorn dannes).

Hos pattedyr, fugle, insekter, bløddyr m. v. overføres sædcellerne fra hamen til hunnen, hos padder, fisk, søstjerner o. a. vanddyr gydes æg og sæd samtidig i vandet, og b foregår da frit heri. Hos mos- og bregneplanter frigøres sædcellerne og baner sig i en dugdråbe vej til ægget, hos blomsterplanterne vokser

støvknoppen, hvori de egl. sædceller dannes, som et rør gnm. støvvejen til ægget, hvorved sædcellerne passivt føres frem til ægcellen, som befrugtes. Kun en sædcelle kan forene sig med ægget, selv om dette, som hos dyrene, omsværmes af tusinder af spermatozoer. Når den første sædcelle med sit hoved har banet sig vej ind i æggets plasma (fig. 1 og 2), forandrer dettes overlade sig lynsnart og danner en uigennemtrængelig membran. De to kerner smelter sammen (fig. 3).

Ved b sættes ægget i stand til at dele og udvikle sig til kim. Det befrugtede æg betegnes zygot og dets cellekerne består af to gameters kerneindhold og har derfor 2 gange disses kromosomtallet (fig. 4). De 2 kromosomerne er søde for de egenskabsbestemende faktorer (gener), vil det ny individ ved b have mod tage t lige s tör arv fra begge forældre. Kromosomtalsførgelsen ophæves senere for gameterne gnm. en særlig reduktionsdeling (meiose). Alle individets øvrige celler bibeholder ved fortatte celledelinger (mitoser) det dobbelte (diploide) tal. b og meiose danner overgangene ml. de 2 kromosomfaser. Udvikler der sig egl. individer i begge faser, tales om generations-skifte.

befrugtningsmembran, hinde, der danner sig om det befrugtede æg, når sædcellen er trængt ind.

befrugtningsstoffer, visse stoffer (termoner og gamoner), der spiller en rolle for kønscellernes bevægelighed og evne til sammensmeltning hos visse encellede organismer.

beg (lat. *pix* beg), sorte el. sortbrune, i kulden tungtflydende, rester fra destillation af tjære, ræolie o. I. Anv. bl. a. til imprægnering af tovværk, kalfatring af skibe, som vejmaterialer, bindemiddel i kulbriketter m. v.

Bega'relli, Antonio (ca. 1479-1565), ital. billedhugger. Virkede i Modena og Parma, har udført *Kristi Begrædelse* (1544) i San Pietro i Modena. Påvirket af Raffael.

Begås [be:]-, ty. kunstnerfamilie. 1) A71r/B (1794-1854), maler. Virksom i Berlin. Har malet genbilleder og alttavler, men er mest kendt som portrætmaler. 2) Reinholdt (1831-1911), søn af Karl B. Billedhugger. Virksom i Berlin. Hovedværker: *Neptun-Brønden* foran slottet i Berlin. *Mindesmarker for Vilhelm I. og Bismarck*.

begblende (ty. *Blende* mineral med metalglans), d. s. s. uranbegalmalm.

be'gi'ner (oldfr. *begard* tigger), kat. samfund af enlige kvinder, som lever under en vis regel; de har soc. opgaver, b opstod ca. 1200; findes endnu i Holland og Belgien.

be'gine-rå ef. *ber'gine-rå*, underste rå på den agterste mest i en fuldrigger.

begitte (holl. *begieten*), overgyde, nemlig halvtores lervarer med flydende masser af andet ler for at forskønne overfladen (smk. *engoberer*).

begkul, sort brunkul, der kan poleres og anv. som smykker.

Begna [bæ'na], no. elv fra Filefjell gnm. Valdres til Tyrifjord.

begolie, æterisk olie, fås ved destillation af tjære med kaliumkarbonat; benyttes som indgnidningsmiddel i med.

be'go'nie (navn efter en guvernør på San Domingo i 17. årh. M. *Bégon*), slægt af skævlbladfam. Urter el. halvbuske med skæve (uligesidede), tit prægtigt farvede blade. Særknodede blomster med 4- el. 5-talligt bioستر. 800 arter fra troperne.

Man skelner ml. blad- og blomster-b, de førstnævnte formeres ved blastiklinger. Blomster-b er enten stængel-b, der blomstrer om vinteren, el. knold-b, der visner om vinteren, men skyder frem igen om foråret fra den underjord, knold, b er alm. pottplanter, der findes i en mængde former, som langt overgår stamarterne i farvepræg.

begpap el. *begpapier*, groft papir, overstrøget med stenkulstjære; vandtæt.

begravelse, *religionshist.*; b har opr. det formål at bringe den døde ud over opløsningen (den dodes beredelse), at give den døde sjæl et sted, hvor den kan bo (b-akten) og at bringe den døde i det rette forhold til de efterlevende, så han ikke skader dem (ofre og ritualer). Ofte slutter sørgetiden med en dødsfest af mere aktiv og fremadvendt karakter; *jur.*; forud for b skal dødsattest og skifterattest forevises præsten; ved mord, selvmord el. ulukke kræves attestedt af kredslæge og politi. Skal ligbrænding foregås kræves politiets påtegning på attestedt. Regulativ for behandling af lig er udstedt af Justitsministeriet, b kan være kirkelig el. borgerlig (også for folkekirkemedl.); præsten har pligt til at foretage jordpåkæstelse, men ikke til at holde tale. Forsk. uautoriserede ritualer findes.

begravelse, i *bogtryk* overspringelser af et el. fl. af manuskriptets ord.

begravelseshjælp ydes 1) af begravelsskasser, 2) som del af sygekassernes obligatoriske ydelse, 3) af ullykkesforsikringen m. v. og 4) som særhjælp.

begravelseskasse, forening, der alene har til formål at sikre medl. begravelss-hjælp. Undergivet tilsyn efter lov af 1940. S. å. ophævedes sygekassernes selvst. b.

begreb. 1 logikken kaldes enhver veldefineret genstands, egenskabs- el. relations-betegn, et (klart) b. b-indholdet er de i definitionen indeholdte bestemmelser (»mærker«-) b-omfanget er mængden af de genstande el. fænomen, som har mærkerne og derfor »falder ind under« b. - I psyk. kaldes enhver betydningsel. genstandsbevidsthed et b.

begrebsrealisme, skolastisk teori om, at almenbegreberne (universalierne), f. eks. hunden, har en særlig art eksistens (subsisstens) uafhængig af enkelttingene og af de menneskelige bevidstheder.

begske, jernske for flydende beg. Anv. ved begning af nådderne i et skibsdæk, for at gøre det vandtæt.

begsten, vandholdige glasagtige dagbjergarter.

Begtrup [bæk-], Bodilf. 1903, da. kvindesagsforkæmper og diplomat; filmscensør 1939-48, form. f. Danske K vinders Na tionalråd 1946-49. Virksom inden for soc. og humanitært arb. Medl. af da. delegation til Folkeforb. 1938 og til FN fra 1946, form. f. FNs kommission til forbedring af kvindernes samfundsmæssige stilling. Medl. af komm. vedr. menneskerettigheder 1948. Da. gesandt i Island 1948. (Portræt).

Bodil Begtrup.

Holger Begtrup.

Begtrup, *Holger* (1859-1937), da. høj-skolemand og folketaler. Cand. theol., lærer ved Askov 1882. Grl. Frederiksborg højskole 1895 og ledede den til 1925. Har bl. a. udg. *Grundtvigs Udvalgte Skrifter* (1904-1909) og *Det Da. Folks Hist. i 19. Årh.* (1909-1914). (Portræt).

Begtrup-Hansen, *Knud* (f. 1882), da. politiembedsmand, 1919 politiinspektør v. statspol., 1938 vicepolitichef, fra 1941 konstitueret rigspolitichef.

Begtrup Vig, bugt S f. Mols (0 f. Århus), begyndelsesforretning, skifterettens bestidelsesagtelse af samtlige effekter i et bo, der skal underkastes skiftebehandling.

Behaim [be:]-, *Martin* (1459-1507), geograf, f. i Niirnberg, fremstillede en Jordglobus. Gnm. B blev Regiomontanus' soltabeller tilgængelige for de søfarende og benyttedes på de store opdagelsesrejser til astron. navigation.

beha'isme, den af Bahá-ullah fornyede babisme.

Beham [be:]-, 1) *Barthel* (1502-40), ty. maler og kobberstikker. Hører til de såk. »Kleinmeister« i Niirnberg. Genrescener og ornamentstik i tilknytning til ital. kunst. 2) *Hans Sebald* (1500-50), ty. maler og kobberstikker, broder til 1). Scener fra bøndernes liv m. m. under påvirkning af Durer.

behaviorisme [bihævio'risma] (amer. *behavior* adfærd, opførelse), moderne psyk. retning, grl. af J. B. Watson, if. hvilken psyk. må baseres på objektivt kontrollerbar iagttagelse af organismers adfærd uden hensyn til deres subjektive oplevelser.

'behennolie, ikke tørrende, fed olie fra frøene af træet Moringa aptera (arab. *behen*, deraf oliens navn), der dyrkes i trop. og subtrop. lande. Anv. bl. a. til macerationsprocessen til udvinding af æteriske olier af blomster.

Behistun, ældre navneform f. Bisuton.

behov, psyk., mangeltilstand ved en organisme, som denne selv føler som savn, ur, spænding m. v., og som den søger at afhjælp ved stræben. Ofte opfattes b som en slags psykiske »kræfter«, der sætter organismen i bevægelse. - I økon. teori den psyk. baggrund for al efterspørgsel.

'Behrend, *William* (1861-1940), da. musikhistoriker. 1922 musik anmelder ved Berl. Tid. Skrev bl. a. *///. Musikhist.* 2. 1905, N. *Gade* (1917) og *Beethovens Klaversonater* (1923).

'Be'hrsens, *Johan* ^ A. 1904, da. maler; dekarationier i »Starekassen«, *Zool. Have, Nørrebro's Teater*; i øvrigt spec. havne- og skibsbilleder.

Behring, *Emil* von (1854-1917), ty. læge, grl. 1890 s. m. japaneren *Shibasaburo Kitazato* (1852-1931) serumbehandling. Indførte senere vaccination mod difteri med toksin-antitoxinblandinger. Nobelprisen for medicin 1901.

Behrman [bæ'rman], *Samuel Nathaniel* (f. 1893), amer. dramatiker. Forfinede komedier f. eks. *Brief Moment* (1932), *Biography* (1933, da. *Furlige Minder* 1942).

Behterev [bæ'teref], *Vladimir Mihailovij* (1857-1927), russ. nerve- og sindssygelæge. Arbejder over lokalisationen af de forsk. center i hjernen. *General Bases of Human Reflexogy* (1926).

behæftelse, gældsforpligtelse, som hviler på en ejendom.

behændighedsøvelser, gymn. springøvelser uden redskab, f. eks. hovedspring, kraftspring, saltomortale.

bei [bai] (tyrk. *bey* el. *bes* herre), tidl. tyrk. titel.

Bef'd(h)avi (d. ca. 1290), muham. teolog, f. i Iran, forf. af en udbredt Korankommentar.

beige [bæ:] (fr.), gullig, lysebrun; også beteg. for naturfarverne, gullige el. brunlige uldne stoffer.

beignetsdejg [bæ'njæ-] (*betnet* fr. af kelt. *bigne* 'bule (efter slag)', tyk pandekagedejg, hvor fi sk, kod, grønssager el. frugt dyppes før fedtkogningen.

Beijer ['bæjar], *Harald* (f. 1896), sv. forf. Tidl. mekaniker og skuespiller. Har udg. fl. brede romaner, skematisk opbygget om moralske problemer; *Guds ogårnings-mum* (1933, da. 1937), *Jnos Riesel* (1939) og *Brita-bøgerne* 1-3 (1940-43, da. 1941-44), en udviklingsroman, der belyser stands-cirkulationen.

Beijeren [bæjar3(n)], *Abraham van* (1620 el. 21-ca. 74), holl. maler. Har malet nature-morte billeder med fisk i fint afstemte grålige toner.

Beijerland ['bæbrlant], d. s. s. Hoeksche Waard.

Beilstein ['bailtain], *Friedrich Konrad* (1838-1906), russ. kemiker. Udgav *Handbuch der organischen Chemie* (1880-83), hvis senere udgaver stadig bærer hans navn.

Beira [bæ'ra], 1) portug. prov. S f. Douro; 2) 573 km-, 1894 100 indb. (1940); 2) havneby i den portug. koloni Mozambique. Østaf.; 13 000 indb. (1942). Hoved-havn for Rhodesia og Katanga.

Beirut [bæ:'ru:t], fr. *Bevrouth*, hovedstad i Libanon; 234 000 indb. (1943). Oldtidens *Berytës*. Syriens og Libanons bedste havn

Havnen i Beirut.

med stor eksport af sydrugter, olivenolie, hvar, skind o. a. landbrugsprodukter. Jernbane til Palæstina og Tyrkiet. Olieledning fra Iraq. Opr. fønikisk by; ny blomstring efter 1860.

Beitstadsfjord ['bæi(2stafjo:r)], inderste del af Trondheims fjorden.

Beja [bæ'sa] portug., by i prov. Alentejo, 130 km SØ f. Lisboa; 12 500 indb.

Bejart [bæ'sarr], fr. skuespillerfamilie, knyttet til Molière og hans tur. Nævnes kan *Louis B* (1630-78) og søsteren *Armande B*, (1645-1700), som 1662 blev digterens hustru og spillede en række af hans berømteste roller.

bejdsfarvestoffer, tjærefarvestoffer fremstillet ud fra benzol, toluol, naftalin og antracen, især anv. til farvning af uld. For farvningen underkastes materialet en bejdsning med metalsalte.

bejdsr (ty. *beizen*, egl. lade bide, ætse), vædsker af forsk. sammensætning, hovedsagelig anv. til at forandre et stofs overflade. Sålødes 1) til at beskytte og for-skønne træ. 2) rense metaloverflader, der skal emalleres, galvaniseres osv., 3) fjerne kalk fra kalkede huder, 4) befri kun for brandsporer, 5) gøre tekstiler modtage-lige for farvning m. m.

bejdsning, 1) behandling af metalgenstande med svovl- el. saltsyre til fjernelse af oksyder, glødeskal osv., ofte tilsat en in-hibitor (sparbejds), der ned sætter syrens angreb på metallet, hvorved brintdan-nelse og dermed brint- el. bejdseskørdhed undgås; 2) dermed for landbruget d. s. s. afsvampning,

bekendelseskirken (ty. *die bekennende Kirche*), retning inden for den ev. kirke i Tyskl., dannet efter nationalsocialismens forsøg på gnm. »Deutsche Christen« også af nazificere den ev. kirke, b afviste af nazificering (også racemæssigt) og udd.

sine egne præster. En forende skikkelse var Martin Niemöller.

bekendelsesskrift, *teol.*, d. s. s. symbol. bekendtgørelse, anordning fra en stats-myndighed.

Békéscsaba ['bæke:J-tj; b;>], by i SØ-Ungarn; 52 000 indb. (1941). Handel med landbrugsprodukter.

bekkasiner (fr. *bec* næb) (*Ca'pellai*, slægt af vadefugle med meget langt, tyndt næb med følsom hud i spidsen, brunlige farver, b er genstand for jagt og anses for meget velsmagende. Hertil enkelt bekkasin, hørsegøg og tredækker.

beklædningsmur, mur, der danner be-grænsning foren jordmasse, anv. ved vej- og jernbaneanlæg, for at forhindre ned-skruden af jordskræninger.

beknibe sig, *sov.*, komme i klemme, kile sig fast.

bekræftelsesed, 1) løfteed, 2) sigtelsesed. Bel (babil: herren), hebr. *Ba'ai*, ofte anv. navn f. guden Marduk.

Bel- (russ.: hvid), anden stavemåde for Bjel- (atm. i russ. stednavne).

Béla ['bæ:bi], fire konger i Ungarn: Béla 3., reg. 1174-76, erobrede Dalmatien. - Béla 4., reg. 1235-70, blev 1241 slået af mongolerne, afværgede senere østr., mon-golske og serbiske angreb. Indkaldte ty. kolonister.

Belådsori (d. 892), arab. historieskriver, som har skildret araberens erobringer.

Bel-Ami, roman af Maupassant (1885; da. *Smukke Ven* 1898).

belasting, 1) byggetekn. På en bærende konstruktionsdel er b de ydre kræfter, der påvirker den. De altovervejende b er egenvægten og nyttelasten, f. eks. trafik, sne, møbler. På bropiller vindtryk, istryk m. m.; 2) elektr., den effekt en elektr. ma-skine kan afgive; måles i watt og er for jævnstrøm lig volt x ampere og for enfas-tet vekselstrøm volt x ampere x cos φ. Ofte omtales strømstyrken som b, idet spændingen gerne er konstant.

belastningsfaktor, forholdet ml. mid-delbelastningen (f. eks. for et elektricitets-værk) i et bestemt tidsrum og maxi-malbelastningen inden for samme tids-rum.

belastningskarakteristik, en kurve, der for en elektr. maskine viser spændin-gens afhængighed af belastningen.

belastningsprøve *a/en bygningskonstruk-tion* foretages, hvis det p. gr. af fejl i beregninger el. udførelse kan befrygtes, at konstruktionen ikke kan bære, hvad den skal b. anv. dog også ved større el. vigtigere konstruktioner uden at en sådan mistanke foreligger.

Belawan [ba'lawan], havneby for Medan på NØ-Sumatra; ca. 45 000 indb.

Belcanto (ital: skøn sang), 1) den gi.ital. sangmetode der fremelsker tone-skønheden fremfor det vokal-dramatiske udtryk; 2) kbh. mandskor, stiftet 1906.

Belchen pbæfjan], 1414 m h. bjergtop i Schwarzwald, Tyskl.

Beldenak ['bæla-J, tilnavn f. biskop Jens Andersen (d. 1537).

'Beldringe [-ld-], hovedgåd V f. Præsto, fra 1774 i slægten Raben(-Levetzau)*s eje, Bygn. fra 1561, fredet i kl. A.

Beldringe flyveplads, ca. 10 km NV for Odense, anlagt af tyskerne under besæt-telsen, overtaget af Min. f. Offend. Arbej-der til brug for civil luftfart. I retnng NØ-SV findes en 2000 m l. og 50 m br. betonstartbane.

belejningspark, navn både for artilleri- og ingeniørgods o. l., som samles til en belejring, og for stedet, hvor det lægges, belejningsskyts, det svære skyts, der væsentligst er bestemt til at anv. ved belejring af fæstninger.

belejningsstilstand. Erklæring af b el. undtagelsestilstand betyder, at en række af de borgerne tilkomende rettigheder suspenderes, så længe b består. Sålødes bliver ytrings-, presse- og forsamlingsfri-hed i reglen stærkt begrænset og doms-magten udøvet af standretter uden ad-gang til appel, b kan erklæres af de nation-ale myndigheder el. under krig af en militær magt, som holder fjendtligt terri-torium besat.

Belém, 1) [ba'irri], vestl. bydel i Lisboa, med kirke- og klosterbygning (1499) til minde om Vasco da Gamas rejse, samt

Belém-tårnet.

fæstning (Belém tårnet) fra 1520; 2) [be'lé] el. *Paré*, hovedstad i staten Pará, Brasilien; 318 000 indb. (1939); ved Amazonas-Tocantins* munding; havneby for hele Amazonlandet; udførsel af paranødder, kautsjuk, tropiske træsorter.

belemnittella (lat. forbindelsesform af *Belemnites*), slægt af belemnitter fra øvre kridt. B mucronata er ledefossil for øvre senon.

belemnitter (*Belemnites*) (gr. *bétemnon* kastespyd), uddødd gruppe af ti-armede blæksprutter med indre, hyppigt cigarformet, kompakt kalkskal (rostrum, såk. vætte-lys). I en kegleformet fordybning i dennes forende var en kamret, tragtmooen, tyndvættet skal (phragmooen) der fortsatte \$_*_frø i et tyndt blad (proostracum). \$_*_frø

I reglen er kun rostrum bevaret. \$_*_frø
fe; *Ej*
Vigtige ledeforsteninger fra jura
%jfw
w

bel esprit [bæ'æs'pri] (fr.), skøn-ånd, åndrig person.

beletage [-e:ta:Jš] (fr.), 1. sal i *Belem*-hus, hvor stuen er forholdsvist lav nit.

Belfast [bæ'fæst] (i Engl. 'bæ'fæst;d. hovedstad i Nordirland. 444 000 indb. (1938). Centrum for Irlands lærredsindus-tri. Store skibsværfter. Jern-, bomulds-, sukker- og whiskyindustri. Univ.

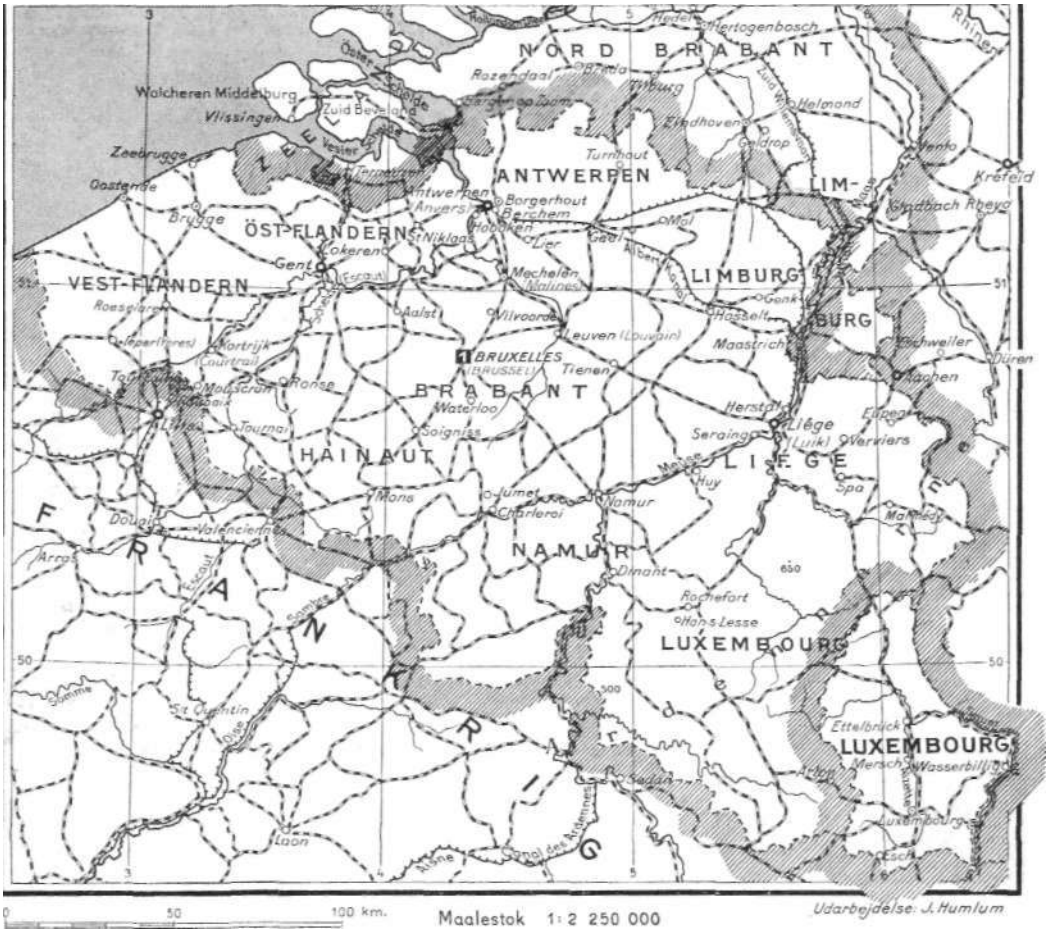
Belfort [bæ'fo :r], 1) fr. departement; 608 km², 87 000 indb. (1946); 2) Hoved-stad i 1); 37 000 indb. (1946). Vigtig fæstning, maskin- og tekstilindustri. Be-fæstet af Vauban 1686. Belejtret 3. 11. 1870-16. 2. 1871. Erobrt af tyskerne 18. 6. 1940, befriet 20. 11. 1944.

'belga, belg. møntenhed, indført 1926 - 5 francs.

belger, gallsk stamme 1) ml. Seine og Rhinen, besejret af Cæsar 57 f. Kr.; 2) i Hampshire, besejret af Claudius 44 e. Kr.

'Belgica-ekspeditionen, polarekspedi-tion under ledelse af Gerlache, 1897-99.

Belgien, fr.: *Belgique*, flamsk: *België* [bæ'via], kongerige i V-Eur. 30 500 km²; 8 452 600 indb. (1948), 277 pr. km², næst-tættet befolkede land i Eur. B er delt i 9 prov.: Oost- og West-Vlaanderen, Antwer-pen, Brabant, Hatnaut, Liège, Limburg, Luxembourg og Namur. Største byer: Bruxelles (hovedstad), Antwerpen, Liège, Charleroi og Gent. Den 65 km lange lige klitkyst er uden naturlige havne; bag denne ligger et marskælte. Det indre er et bølgeformet lavland, som V f. Schelde er leret og frugtbar, men som mod NØ er sandet (Kempen). Hinsides Maas og Sam-bre ligger det lave bjergplateau Arden-nerne. - B har tempereret *kystklima*. Bruxelles: jan. 3° C, juli 18° C; årl. ned-bør 860 mm; i Ardennerne er klimaet noget strengere. - *Befolkning*. Landet er to-sproget. Mod N og V br flamlænderne (53%), som taler en nederl. dialekt, mod S og SØ walloner (45 %), som taler en fr. dialekt; hertil kommer godt 1% tysktalende i prov. Liège og Luxembourg. Næ-

sten alle er katolikker. - *Mønt*; i belga = 5 francs, 1 franc = 100 centimes. *Mål og vægt*: Metersystemet. - *Erhverv*. 17% af befolkningen er beskæftiget med landbrug, 6% med minedrift og 42% med industri og håndværk. Landbruget er højt udviklet; 35% af B er agerjord. Jorden er delt i små brug; havre, hvede og rug er de vigtigste kornarter (udbytte 1946 henh.: 469 000 t, 336 000 t og 221 000 t). Derudover stor kornimport. Kartofler og sukkerroer dyrkes alm., og i Flandern er her en vigtig afgrøde; endv. dyrkes tobak, cikorie, humle m. v. Husdyrholdet er mindre end Danm.s (1947: 304 000 heste, 1 652 000 stk. hornkvæg, 217 000 får og geder, 839 000 svin, ca. 4 mill. høns (1935: 24 mill.). 18% af B er skov, mest i Ardennerne og Kempen. Største delen af træforbruget må indføres. *Bjergværksdrift*. Kul er Bs vigtigste mineral; det findes langs Sambre og Maas i Limburg og i Borinage. Produktion i 1938: 30 mill. t, 1947: 24 mill. t. Omkr. Liège findes højovnsanlæg for udsmelting af importeret jernmalm (især fra Lorraine V Stålproduktionen er stor (2,9 mill. t 1947), endv. udsmelting af zink, bly, kobber og tin. - *Indstri*. Tekstilindustrien har fra g. tid haft betydning, i B og forarbejder uld (Verviers m. fl. byer), bomuld (Gent), hør (Flandern) og kunstsilke (Tubize). Glasindustri er veludviklet i Sambre-dalen (Charleroi og Mons). I Antwerpen er der store diamanthuberier. Industriproduktionens indeks var 1947: 86 (1937 = 100). *Handel*. Handelsbalancen er normalt passiv; i gnst. for 1936-38 var indførslen 24 000 mill. fr., udførslen 22 000 mill. fr. i 1947 var de tilsv. tal 85 560 mill. fr. og 61 656 mill. fr. B har toldunion m. Luxem-

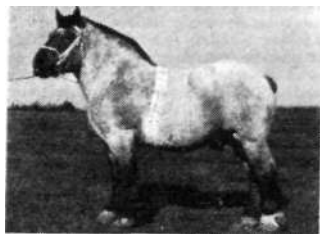
bourg og Hollj. (Benelux). De vigtigste handelsforb. er USA, Frankrig, Engl. og Holl. Jernbanenettet er det tætteste i Eur. - *Forfatning*. Kongemagten er arvelig i Leopold I.s mandslinie, i praksis bundet til parlamentarisme. Lovgivende magt hos Senat og Deputeretkammer. Senaten (101 medl.) vælges v. blanding af dir. og indir. valg. Deputeretkammeret (202 medl.) v. dir. valg; alm. valget for 21-årige mænd, kvinder fik stemmeret ved lov af 1948. Medl. af de lovgivende forsaml. vælges for 4 år, men reg. har opløsningsret til begge kamre. - *Kommunerne* har vidtgående lokalt selvstyre. - *Hær*. Alm. værnepligt. Første tjensttid under fanerne 12 måneder. Forsvarets genopbygning ikke endt (1948). - *Kirken*. Kardinalerkebiskoppen bor i Mechelen (Malines); 6 stifter og ca. 6 000 gejstlige. - *Skolevæsen*. I 1939 gik 50% i folkeskoler og resten i private sk., de fleste kat. konfessionelle. Den højere sk. er præget af privatsk. Décroly-metoden har stor bet. 2 statsuniv. havde 3 800 elever, 2 private 8 500. - *Hist.* B. i middelalderen forende del af Nederl. (handel, tekstilindustri), skiltes 1578-79 fra nordl. Nederl., der erklærede sig uafhængige, mens B forblev under Spån. Frankrig fik Artois 1659, Lille 1668, Cambrai 1678. 1713 afstodes B i Utrechtfreden til Østrig; erobredes 1792, varigt fra 1794, af de fr. revolutionshæere, forenedes 1814-15 m. nordl. Nederlande. Rel. modsætn. og liberal vilje mod kong Vilhelms stærke magt førte aug. 1830 til belg. rejsning. Med fr.-eng. støtte blev B 1830-31 anerkendt som suveræn stat, hvis neutralitet garanteredes af stormagterne.

Kongeriget B: Leopold I., 1831-65,

Leopold 2. -1909, Albert 1. -1934, Leopold 3. siden 1934. Fri forfatn. 1831, m. tokammersystem og census; Leopold af Sachsen-Coburg blev konge. Under samlingsministerier, siden skiftende liberalt og katolsk styre stod B som liberalt mønsterland, ledende i industr. udvikling på fastlandet. De liberale opdvidede valget i 1848, bekæmpede kirken magt over skole og social forsyng; Katolske Parti, der fik stor tilslutning fra bønderne i Flandern, støttede fra 1870erne bevægelsen for at skaffe flamsk sprogligstilling med fransk. Katolikkerne havde magten 1884-1914. Fra 1880erne fik Socialistisk Arbejderparti større magt, gennemvang 1893 efter strejker alm. valget, dog med ælægsstemmesystem. Sociale og religiøse modsætninger og flamsk-vallonsk konflikt gav B-s politik urolig karakter. 1908 knyttedes Congostaten til B. - I erkendelse af sin truede stilling udbyggede B Stærkt forsvar, især efter 1910. Da B aug. 1914 afsløg ty. krav om gennemmarch, brod ty. tropper 4. 8. ind i B, der tog kampen op, bidrog til at sinke ty. fremrykn. mod Frankr., men blev næsten helt besat af ty. tropper og hårdt behandlet. Efter befrielsen nov. 1918 fik B ved Versaillesfreden store erstatninger tilkendet fra Tyskl., samt efter afstemning områderne Eupen og Malmédy. B sluttede 1920 militæralliance med Frankrig, 1919 indførtes lige og alm. valget, hvorved Det Katolske Parti mistede sit flertal og omtrent stod lige med socialisterne, mens De Liberale var tunge på vægtskålen. 1923-25 deltog B i Ruhrbesættelsen. Efter indførelse af stabiliserende belg. mønt med guldmøntfod 1926-27, men under krisen i 1930erne blev den 1935 atter op-

givet af min. van Zeeland. Forsøg på at rejse belg. nationalsocialisme (Degrelles »rexister«) led nederlag ved valg apr. 1939. 1936 var B trådt ud af alliancen m. Frankr. og havde søgt tilnærmelse til Tyskl.; holdt sig neutralt 1939, men blev 10. 5. 1940 overfaldet af Tyskl. Efter svære tab under omringelsslaget i Flandern kapitulerede Leopold 3. 28. maj med hæren og interneredes i Tyskl., mens min. Pierlot hævdede, at kongens handling var ugyltig og flygtede til London. Tyskl. indlemmede Eupen og Malmédy, holdt B under militærstyre og udnyttede det efter evne, men måtte sept. 1944 hastigt rømme det meste af landet. Min. Pierlot vendte tilbage til Bruxelles og hævdede sig trods kritik og uro fra den belg. modstandsbevægelse til febr. 1945, da socialisten vanAcker tog ledelsen. Efter befrielsen rejstes stærk uro om Leopold 3.s stilling: Katolikkerne ønskede genindsættelse, Liberale og Soc. abdikation. Valg 1946 gav Liberale svære tab, Kommunisterne uvæsentlig fremgang; Katolikkerne genvandt stilling som B-s største parti, men var ikke stærke nok til at genindsætte Leopold, og skiftende koalitionsministere under soc. ledelse (van Acker, Spaak, Huysmans) fortsatte. Leopold 3. abdicerede ikke, men forblev i Schweiz, og hans broder prins Charles fortsatte som regent. Den økon. genrejning skete i ret hurtigt tempo. 1947-48 sluttede B sig til Benelux-samarbejdet, 1948 til Vestunionen, deltog 1949 i Atlantpagten.

belgiere (heste), også kaldet *brabanterheste*, er store, meget svære og energiske træk-

heste, som har vundet udbredelse over en meget stor del af verden.

Belgique [bæl'ʒik], fr. navn på Belgien. **belgisk granit**, mørkegrå forsteningsrig kalksten fra Belgiens kulfornation. Anv. som marmor.

belgisk kunst, se nederrl. kunst.

belgisk litteratur. En særlig b regner man i alm. først med efter oprettelsen af den belg. stat (1830). Det første store navn i den på fr. skrevne litt. er Charles De Coster; efter ham indtog Camille Lemonnier en central stilling. En rig blomstring er knyttet til bevægelsen omkring tidsskr. »La jeune Belgique« (grl. 1881). Symbolisterne Maeterlinck og Verhaeren gjorde belg. litt. verdensberømt. I nyeste tid har især romanforf. Charles Plisnier gjort sig bekendt. Den flamske litt.s betydligste navne fra den første tid er Ledeganck, Conscience og Guido Gezelle. Et særligt opsving skyldes senere en del digtere, der samledes om tidsskr. »Van Nû en Straks« (grl. 1893).

belgisk musik, se nederlandsk musik.

'Belgrad, da. (ty.) navn på Beograd.

Belgravia [bæl'grævja], forment kvarter i West End, London.

'Belial el. *Belial* (hebr. fordærvedhed), i Bibelen navn på Satan.

beliggenhedsenergi, den energi, et legeme besidder som følge af sin beliggenhed i forhold til jorden. Måles ved produktet af legemets vægt og dets højde over jorden.

Be'linskij, *Vissarion* (1810-48), russ. litt.kritiker, som med stor æstetisk finsans gav en selvstændig vurdering af den samtidige russ. litt. ud fra soc. synspunkter.

Beli'sa'r (505-65), byzantinsk feltherre under Justinian I., undertrykte Nikaoprøret 532, undertvang vandalerne 533-34 og østgoterne 535-40; erobrede Si-

A. Graham Bell.

C. M. Bellman.

cilien og Syditalien. Nyt felttog i Ital. 544-48. I sine sidste år i unåde.

Belitøng [bæ'litu'!], holl.-malajisk, men ikke off. stavemåde for Billiton.

Belize [bæ'H:z], hovedstad i British Honduras ved Honduras-golfen; ca. 18 000 indb. Udførsel af bananer, tyggegummi, mahogni.

Bell [bæll], *Alexander Graham* (1847-1922), telefonens opfinder. F. i Edinburgh og senere døvtummelerer i USA. Demonstrerede telefonen offentligt 1876. (Portr.)

Bell [bæll], *Andrew* (1753-1832), skotsk pædagog. Indførte indbyrdes undervisn. (opr. i en skole i Madras i Indien) og beskrev metoden 1798.

Bell [bæll], *Sir Charles* (1774-1842), eng. kirurg og fysiolog. Banebrydende arbejder inden for nervefysiologien.

Bell [bæll], *George* (f. 1883), eng. biskop af Chichester fra 1929; teol. forf. Foregangsmand i det økumeniske arbejderinteresseret i Tyskl.

Bell [bæll], *Gertrude* (1868-1926), brit. arkæolog, forfatterinde. Samarb. m. T. E. Lawrence i Arabien og virkede som polit. agent i Iraq under 1. Verdenskrig for detes autonome stilling. Udg. arb. om ældre kristen og muhamedansk arkitektur.

'Bella, *Stefano della* (1610-64), ital. kobberstikker. Virksom i Paris. Stik iCallots manér, bl. a. *Prospekt af Pont Neuf*.

bella'donnablade er de tørrede blade af galnebær (*Atrapa belladonna*), b anv. til fremst. af ekstrakt, der bruges i med. Belladonnapræparater indeholder i rgl. atropin el. scopolamin.

Bellahøj, højteliggende kvarter i Kbh. ml. Brønshøj og nordl. Frederiksberg, opkaldt efter en gård (nu restaurant). Her afholder De Samvirkende Sjøell. Landboforeninger deres år. fællesskue, indledet af den store Bellahøjudstilling, som, på initiativ af Landbrugsrådet, afholdtes 17.-26.6.1938 i anledn. af 150-året for stavnsbåndets løsning og landboreformernes gennemførelse. Til udstillingen var samlet de bedste dyr fra hele Danmark. (ca. 700 stk. kvæg, 220 heste, 690 svin, 100 får, 25 geder og 1000 stk. fjerkræ), ligesom enkelt-udstillinger belyste da. landbrugs udvikling. Til udstillingen var knyttet en landsmejeriudst. i Forum, hvori der deltog 1413 mejerier. Udst. besøget af 965 870 besøgende.

Bellamy ['bæbmi], *Edward* (1850-98), amer. forf.; især kendt for den utopiske roman *Looking Backward 2000-1887* (1888; da. *Tilbageblik År 2000* 1946), der skildrer socialismens gennemførelse i Amer.

Bellatrix [-ks] (lat: krigersk), stjernen 7 i Orion.

Bellay [bæ'læ], *Joachim du* (1524-60), fr. digter, tilhørte »Piejaden« og skrev dens teoretiske hovedskr. *Défense et illustration de la langue française* (1549).

Belle-Alliance [bæla'lja:s], gård S f. Waterloo i belg. prov. Brabant. Tyskerne bænævner ofte slaget ved Waterloo efter B.

Belleau [bæ'lo], *Remi* (1528-77), fr. digter, tilhørte »Piejaden«.

Belle-Ile [bæla:l], fr. ø ud for Bretagne; 90 km²; ca. 10 000 indb. Fiskeri, agerbrug.

Belle Isle, Straitof [stræit av 'bæl 'ail], 130 km l., 15 km br. stræde ml. Newfoundland og Labrador, fører ind til St. Lawrence Golfen.

Bellero'fontes, gr. sagnhelt, ejede Pegasos og bekæmpede Kimæren.

belles lettres [bæl'lætr] (fr.), skønlitt.; de skønne vidensk. (poesi, retorik, sprog). **belletri'stik**, fr. *belles lettres*, skøn litt., en især i 18. årh. brugt betegn. for fiktionlitt. uden andet formål end det æstetiske og for litt. kritik o.l.; *belletrist*, forf. af sådanne værker.

Bellevue [bæl'vuj] (fr. smuk udsigt), navn på slotte, villaeer m. m. i Danmark. især kendt som navn på bade- og udflugtssted ved Klampenborg, Fra 1734 traktørsted, senere lystgård, fra slutn. af 19. årh. badehotel og mondæn restaurant. Tildels kunstig sandstrand anlagt 1932.

Bell'ini, *ital. kunstnerfamilie* der havde afgørende bet. for udvikling af venetiansk kunst. 1) *Jacopo* (ca. 1400-ca. 1470), inleder det venetianske hist.maleri. 2) *Giovanni* (ca. 1428-1516), søn og elev af 1), videreudd. af A. Mantegna i Padua. Har malet blide og stiltfærdige Madonnafrem-

Giovanni Bellini: Madonna (Berlin).

stillinger med indtagende baggrundslandskaber. Bl. hans portrætter er *Dogen Loredanos* det kendteste. 3) *Gentile* (ca. 1429-1507), søn af 1). Var 1479-80 i Konstantinopel, hvor han udf. sultanen *Mohamet 2.s* portræt. *Udsmykning af Scuola di San Marco* i Venezia. Særlig fremragende som portrætmaler.

Bell'ini, *Vincenzo* (1801-35), ital. operakomp., udd. i Napoli, 1835 bosat i Paris. Skrev bl. a. / *Puritani* (Paris 1835, Kbh. 1838), *La sonnambula* (søvngængersken) (Milano 1831, Kbh. 1864) og *Norma* (Milano 1831, Kbh. 1840).

Bellinzona [-'dzona], hovedstad i Ticino, Schw.; 11 000 indb. (1941).

'bellis (lat. *bellus* smuk), d. s. s. tusindfyrd. **bel'it** (efter W. R. Bell, guldsøjer i Tasmanien), ammoniumnitrat-sprængstof indeholdende dini trobenzol; sikkerheds-sprængstof i kulgruber.

'Bellman, *Carl Michael* (1740-95), sv. digter og komponist. Levede under ringe ydre kår p. gr. af svigtende borgerlig talent. Stiftede som midtpunkt i den sthlm.ske halv verden »Bacchi orden«. Derfra milieuet i *Fredmans epistlar* (1790), en episk-lyrisk digtsamling. Efterhøst er *Fredmans sanger* (1791). Charmen ved B-s digte beror bl. a. på modsætn. ml. iagttagelsens realisme og stilens og melodien rokokoynde. B. komp. selv melodierne til sine digte, altid over fremmede forfillede som operasange, fr. chansons, folkeviser o. l., som han omformede med genial hånd. Foredrag selv sine sange til citherledsagelse. (Portræt).

Bello['bæjo], ~irfres (1781-1865), sydamer. digter og videnskabsmand; havde meget stor bet. for hele S-Amer.s intellektuelle udvikl. i tiden for løsrivelsen fra Spån.

'Belloc ['bælåkj, *Hilaire* (f. 1870), franskfødt eng. forf. og journalist, opdraget i Engl. Katolik og nær ven af Chesterton. Polit. romaner, der satiriserer over eng. forh., bl.a. parlamentarismen; rejsebøger, biogr. som *Napoleon* (1932) o. a., en Englandshist., digte, hist. og filos. essays og børnebøger, *The Bad Child's Book of Bernis* (1896).

Christen Berg.

Paal Berg.

Berg, Christen (Christen) (1829-91), da. venstrepolitiker. Gårdmandssøn, lærer, 1866-91 folketingsmand (Kolding). Hovedforfatter til Venstres program 1872, eafh. Venstres ledende mand i kamp for parlamentarisme; bidrog som taler og bladgrundlægger til at rejse jyske gårdmænd til aktiv støtte for bonde demokratiet, men evnede ikke at beherske mod-sætningen ml. moderat-grundtvigsk fløj (Bojsen) og Hørups radikale antimilitarisme. Bekæmpede de moderate efter første provisorium 1877, skabte efter 1881 samling om visnepoli tikken mod Estrup, håbede efter valgsejr 1884 på systemskifte, men skuffedes, brød m. Hørup. Folketingets formand 1883-86, domtes 1886 til 6 mdr. fængsel, da B ved møde i Holstebro havde foranlediget politimesteren fjernet fra tribunen. Isoleret under Hørups og Bojsens forhandlingspolitik, men bevarede vælgerens tilslutn., gik 1890-91 atter sammen med Hørup. (Portræt).

Berg, Claus (beg. af 16. årh.), da. billedskærer af ty. skole. Hovedværk: *alter-*

Detaille fra Claus Bergs altertavle i St. Knuds Kirke, Odense.

tavle til Gråbrødreloktret, Odense, nu i St. Knuds Kirke.

Berg [-j], Eva (f. 1904), sv. forfatterinde. Har i romaner og noveller behandlet moderne ægteskabsproblemer; *Ungt døtenskab* (1932, da. 1933), *Medeldæders man* (1937).

Berg, Kaj (f. 1899), da. ferskvandsbiolog. Siden 1939 prof. v. Kbh.s Univ.

Berg [-g], Magnus (1666-1739), no. billedskærer og maler; navnlig berømt for sine elfenbensarbejder (Rosenborg).

Berg [-j], Natanael (f. 1879), sv. komponist. Stor produktivitet med operaer, f. eks. *Judith* (1936) og *Genoveva* (1947), ballerter, symfonier m. v.

Berg E-gt *PM! Olav* (f. 1873), no. jurist. Specialist i arbejdsret. Højesteretsdommer fra 1913, form. (justitiarius) 1929-46. Socialmin. (Venstre) 1919-20., 1924-26. Forblev apr. 1940 i Oslo, tog som højsterets formand initiativ t. oprettelse af »administrationsrådet«, nåede derved at fjerne Quisling foreløbig (idet B dog måtte takke Q. for hans indsats); deltog sommer 1940 i forhandl. om modus vivendi m. tyskerne, men brød af 18. 6. I skarp opposition mod quislingerne, dec. 1940 ledende ved højsterets tilbagetræden. Bl. ledende i modstandsbewægelsen, formand f. hjemmefrontens ledelse. Søgte sommer 1945 efter Nygårdsvolds afgang forgæves at danne samlingsreg. (Portr.)

Berg, Sigurd (1868-1921), da. venstrepolitiker, søn af C. B. Redaktør af »Frederiksborg Amts Avis«, nøje knyttet til I. C. Christensen, indenrigsmin. 1905-08, faldt ved Alberti-affæren. 1910 af rigsretten dømt til bøde for utilstrækkelig tilsyn med Sjællandske Bondestands Sparekasse. Indenrigsmin. 1920-21.

Berg H], Yngve (f. 1887), sv. maler; har ill. en ny udg. af Bellman og udf. vægdekorationer m. *Bellmanmotiver i rådhuskælderen*, Stblm.

Berga'ma (oldtidens *Pérgamon*), by i Tvrkiet N f. Izmir; 16 000 indb. (1940).

berga'masca (efter byen *Bergamo*), gi. ital. dans i lige takt.

Berga'maskerne, del af de sydl. Kalkalper ml. Val Tellina og Po i Norditalien.

'Bergamo, ital. by i Lombardiet, 50 km NØ f. Milano; 102 000 indb. (1947). Tekstilindustri.

'bergamo el. *pergamo* (efter byen *Bergama*), håndknyttede -tyrkiske tæpper fra Lilleasien, en art smyrna.

berga'mot-orange [-o'rarj:s] (tyrk. *beg-armudi*, egl. fyrstepære) er en underart af appelsin, hvis frugtskal ved destillation giver bergamotolie, som anv. til parfume og i farmacia.

berga'mot(te) (tyrk. *beg-armudi* fyrstepære), fællesbetegn. for visse pæresorter med meget brede og korte frugter.

Bergen ['bærgan], næststørste no. by, udgør et eget fylke; 37 km²; 109 000 indb. (1946), på en halvø i byfjordens innerste del, Puddefjorden. På tangen ml. de to vige, Vågen og Lungedærvsvatn, ligger børsen, Korskirken, domkirken, rådhuset, jernbanestationen og flere tingskvarterer. I bydelen Sandviken ligger Tyskebyrbyggen, Mariakirken med Håkons-hallen (13. årh.) og Rosenkrantzårnet (16. årh.) (jfr. Bergenhus). I de sydl. dele ligger B museum, B nasjonale scene, Geofysisk institut og mod Ø villakvartret Kalfaret. En tovbane fører til Fløyfjellet 320 m o. h. Mangesidig industri, stor handel (børs) og skibsfart. Endepunkt for Bergensbanen. 1948 indviedes et univ. i B. - *Historie*. Efter sagen anlagt som købstad (Björgvin) af Olav Kyrre 1070. Blev snart midtpunkt for handelen med tørfisk. På kongsgården Bergenhus holdt mange no. konger til. Fra 14. årh. økon. behersket af hanseaterne fra 16.-17. årh. stærk holl. handel; til ca. 1850 Norges største by. 1413, 1702, 1756 store ildebrande. Vigtig ty. ubådsbasis efter tab af Frankr. 1944, bombet af RAF 4. 10. 1944. 20. 4. 1944 store odelæggeser ved eksplosion af ammunition i B-s havn. (Ludvig Holberg og Edvard Grieg er født i B). (III.)

Bergen ['bærya], flamsk navn på *Mons* (belg. by).

'Bergen-Belsen [-gan-], d. s. s. Belsen, ty. koncentrationslejr.

Bergen'hus, gi. borganlæg i Bergen. På stedet lå allerede i 11. årh. en kongsgård; Håkon 4. befæstede den m. mure og rejs-te Håkonshallen, sønnen M agnus e t boligårn, som 1562-68 ombyggedes til det nuv. imponante Rosenkrantz årn.

Senere blev B en stærk fæstning (bastionære udenværker 1646 og senere), fra 18. årh. stammer kommandantbol., vagtbyggn. m. m. Nu uden mil. bet. - 20. 4. 1944 stærkt beskadiget v. eksplosion af ty. ammunitionsskib v. kajen lige udf. **B. Ber'genia**, slægt af stenbrækfam. med store blade og røde el. hvide blomster, Asien. Mange arter er prydpflanter, især på stenhøj.

Bergen op Zoom ('bærfsn ob 'zo:m'), by i SV-Höll. nær Zooms udløb i Ooster Schelde; 28 000 indb. (1947). Store teglværker, fiskeri.

Bergens-banen ['bærgans-j. no. normalsporet bjerglandsbane, forb. Oslo m. Bergen. Længde 492 km, største stign.

m

Bergens-banen. Snetunnel.

21.5 o/«, mindste kurveradius 250 m. Fuldf. 1909. På den 100 km lange højfjeldstrækning ml. Myrdal og Haugastøl findes 178 tunneler på ialt 36,7 km; 172 km ligger i snetunneler af træ. B har nogle af Eur.s største roterende sneplowe.

Bergensjolle ['bærvans-j] (efter byen *Bergen*), spidsgattet, klinkbygget, let, åben båd med brede bord.

'Berger, Chr. Johan (1724-89), da. læge, Danmarks første prof. i fødselshjælp (1761). Medvirkede ved Struensees reformer, arresteret s. m. denne, forvist til Ålborg, senere benådet med et professorat i Kiel.

Berger [-gsr], Erna (f. 1900), ty. koloratur-sangeriide. Fra 1932 ansat ved operaen i Berlin og Dresden.

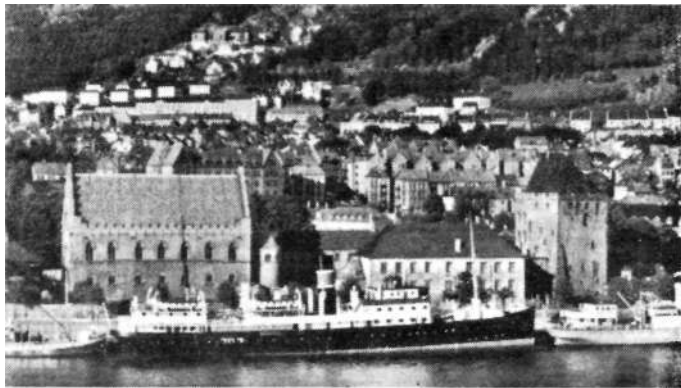
'Berger [-isr], Henning (1872-1924), sv. forf. Omsatte erfaringer fra et 8-årigt Amerikaophold i den impressionistiske roman *Dår ute* (1901); Storstadsmotiver heri fastholdtes i talr. senere romaner.

Bergerac [bær'aræk], fr. by i dept. Dordogne; 23 000 indb. (1946).

Ber ger-blanding (efter opfinderen, en fr. ingeniør Berger), sats, der med mil. formål benyttes til røgdviking.

Berggrav ['bærgra:v], Eivind (f. 1884), no. gejstlig, biskop i Tromsø 1928, i Oslo 1937. fører i kirkekampen under den ty. besættelse og klar modstander af tyskerne og Quisling-regimet. Afsat og interneret 1942. Udg. af tidsskr. »Kirke og Kultur«, fremragende rel.psyk. forf. (*Religions terskel* 1933). En hovedskikkelse i det økumeniske arbejde. (Portr. sp. 391).

'Berggreen, Andreas Feter (1801-80), da. komponist. Elev af Weyse. 1838 organist ved Trinitatis Kirke, 1843 sanglærer ved

Bergen, t.v. Håkonshallen, t.h. Walkendorfs årn.

Vitus J. Bering. George Berkeley.

i pågældende blad(e). Dersom kravet nægtes efterkommet, kan det forelægges berigtigelsesnævnet, bestående af en højesteretsdommer og to pressemænd, der afgør om betingelserne for optagelse af b er til stede.

Berija, Laventjif (f. 1899), sov. politiker, Georgier. 1931-38 formand for Georgiens kommunist. parti. 1938 -jan. 1946 folkekommissær for indre anliggender (NKVD). 1941 medl. af forsvarsrådet. Marts 1946 medl. af politbureau.

Bering, Vitus (1617-75), da. latindigter og hist.skriver, især beundret for sine stilistiske evner.

Bering, Vitus Tonassen (1681-1741), da. opdagelsesrejsende i russ. tjeneste; f. i Horsens. Berekste og kortlagde 1728-30 og fra 1734 NØ-Asiens kyster og opdagede 1741 Aleuterne og Alaska. (Portr.).

Bering-havet, S tillehavets N-randhav; mod S ud for Aleuterne 5369 m dyb, mod N kun 50 m; p. gr. af issmelting strømmer overfladevandet (32%) salt) mod S langs Kamtjatkas kyst som Oya Shio Strømmen. Opkaldt efter Vitus Bering, der 1728 opdagede dele af B.

Beringhavspørgsmålet, konflikt i 1880erne ml. USA og Storbrit. om ret til sælfangst i Bering-havet uden for tremilegrensen. En voldgiftskendelse 1892 gav ret til sådan fangst og fastsatte samtidig fredningsregler.

Bering-strødet, forb. Bering-havet med Ishavet; 96 km br.; største dybde 50 m. Opkaldt efter Vitus Bering, der opdagede B 1741.

Bering-øen, ø i Bering-havet; her døde Bering 1741.

Bériot [be'rijo], Charles Auguste de (1802-70), belg. violinvirtuos og komponist. 1858 blind og lam i venstre arm. En af grundlæggerne af den mod. violinstil. Skrev bl. a. 7 violinkoncerter, der endnu benyttes til undervisningsbrug.

Berkeley [ba:kli], by i SV-Engl., NØ f. Bristol. Normansk borg, hvor Edvard 2. myrdedes 1327.

Berkeley [bsrkli], univ.by i California, USA, ved San Francisco Bugten, N f. Oakland; 100 000 indb. (1946).

Berkeley [ba:kli], George (1684-1753), eng. filosof og teolog. Analyserede i sit hovedv.: Treatise on the Principles of Human Knowledge (1710) bl. a. eksistensbegrebet. Hævdede, at »esse est percipi« (at eksistere er at blive iagttaget), hvorfor han mente, at al eksistens forudsætter en iagttagende bevidsthed, en mennesk. sjæl el. en gud. Virkeligheden består blot af ideer, som alle er konkrete; såkaldte abstrakte almenforestillinger er blot individualforestillinger. Da materiebegrebet er abstrakt, eksisterer materien ikke. Rummet er et kompleks af syns- og berøringsideer. (Portræt).

Berkshire ['bo:kʃiʒ], eng. grevskab, V f. London. 1877 km², 331 000 indb. (1939). Landbrug. Hovedby: Reading!

Berkshire-svin [ba:kʃiʒ-], sort eng.

Berkshire-svin.

svinerace af spæktypen. 1860-80 indførtes en del b til Danm. Berlinlingen [-xhan], Gbtz von (1480-1562), ty. ridder, leje troppfører. Mistede højre hånd, erstattet m. jernarm. Efterlod upålidelige memoarer, som Goethe har udnedt i »G. v. B.«.

Berlin (da. [-li:n], ty. [-li:n]), Tyskls største by, i Brandenburg på begge sider af Havels biflod Spree; 32 mill. indb. (1946) (1939: 4.3 mill. indb.); siden 1945 under militær besættelse, opdelt i eng., amer., fr. og sov. zone med hhv. 623 000, 987 000, 457 000 og 1 185 000 indb. Til 1945 det industrielle og handelsmæssige centrum i Tyskl., sæde for regering, rigsdag, univ. (grl. 1810). B-s ældste del ligger på en ø i Spree og rummer bl. a. slotet, der ligger for enden af den øst-vestgående boulevard Unter den Linden, der tidl. rummede de ty. regeringskontor; desuden Leipziger Strasse til Potsdamer Platz samt den nu ødelagte Siegesallee m. Brandenburger Tor. Af nord-syd-gående gader må særlig nævnes Friedrichstrasse, B-s vigtigste forretningsgade, og Wilhelmstrasse, tidl. med det ty. udenrigsministerium og rigskanslerboligen. Af bygninger må særlig nævnes domkirken i ital. højrenæssance, det kejserl. slot (nu museum) samt talr. teatre og museer m.v. Uden for B store villakvarterer: Spandau, Wannsee, Charlottenburg m. v. - Historie. B er opstået ved sammensmeltning af den vendiske by Kolln på Spree-øen og det 0 f. liggende ty. B. Vigtigt vejknudepunkt på vejene fra Schlesien og Polen til Nordsøhavnen og fra Sachsen, Thüringen og Böhmen til Østersøhavnen. 1298 fik B stadsret. Vigtig hansestad, der modstod Valdemar Atterdags belejring 1349. Under 30-årskrigen led B stærkt, først under kurfyrst Frederik 3. blomstrede byen op. Under kong Frederik 2. blev befæstigingsværkerne nedlagt, B blev nu et vigtigt ty. kulturcentrum, 1810 grl. univ. Under Frederik Vilhelm 4. indlededes en stærk byggevirksomhed. Under martsrevolutionen 18.-20. 3. 1848 hårde gadekamp. 1871 blev B det ty. riges hovedstad og voksede fra da af yderst hurtigt (1878: ca. 1 mill. indb., 1902: 2 mill. indb., 1924: 4 mill. indb.). Under 2. Verdenskrig udsattes B for luftangreb allerede 1940, fra jan. 1942 blev ødelægg. store, og nov.-dec. 1943 ramtes B af hidtil ukendte ødelægg.; derefter til stadighed bombarderet (ca. 50 % af B ødelægtes under 2. Verdenskrig). 16. 4. 1945 blev russerne of Tensiv mod B fra Oder, 27. 4. var byen omringet og 30. s. m. stormedes rigsdagsbygningen. 2. 5. var erobringen fuldført. Særlig regeringskvarteret og

Tiergarten blev stærkt ødelagt. - Skønt B lå i den sov. zone af Tyskl., opdeltes B 1945 i 4 zoner ml. besættelsesmagterne i sammenhæng med at de Allieredes kontrolråd fik sæde her. Under voksende mod-sæt. ml. stormagterne viste berlinerne i de Vestallieredes zoner af B skarp uvilje mod det af Sovj. støttede socialistiske enhedsparti (SED), og det blev et prestigespørgsmål for Vestmagterne at hindre en kommunistisk sejr her. Efter at kontrolrådet i foråret 1948 faktisk havde ophørt at virke, indledte Sovj. stigende kontrol med tilførsler til de Vestallieredes dele af B. Fra 18. 6. 1948 indførte de Vestallierede den nye vesttyske mark i vektsektorerne af B, hvorefter Sovj. standede alle varetilførsler til B til lands og til vands og indførte »østmark« i Sovj.-zonen og i B-s Sovj.sektor. De Vestallierede forsynede derpå deres zoner ad luften; efter en lysning i aug., under forhandl.m.Stalin, strandede forhandl. ml. militærmyndighederne i B. Under skærpet international spænding indandede Vestmagterne 27. 9. »B-krisen« for Sikkerhedsrådet, men mæglingforsøg strandede. Nov. 1948 oprettedes ren kommunistisk administration i sovj.sektor; dec. 1948 gav valg i vektsektorerne (85% deltagelse) absolut flertal for soc.dem. Efter amer.-sovj. forhandlinger hævdede de gendelige trafikrestriktioner 12.5.1949.

Berlin [bar'lin] (egl. Baline), Irving (f. 1888), amer.-russ. komponist. En af jazzens pionerer: Alexander's Ragtime Band, Sav it with Music o. m. a.

Ber'li'n, Knud (f. 1864), da. retslærd. Prof. i Kbh., 1911-34. Hovedværk: Den Da. Statsforfatningsret 1-2 (1916-34).

ber'li'nerblåt, dybbål fældning af ferri-ferrocyanid, der bl. a. fås, når man til en opløsning af kaliumferrocyanid sætter en opløsning af et ferrisalt. b er farvekraftigt, men lidt dækkende (laserende), lysægte, men ikke alkaliægte. b er ugiftigt og anv. under mange betingelser som maler- og trykfarve (pariser-, stål-, mi/oriblåt osv.); i blanding med kromgrønt og zinkgrønt fås kromgrønt og zinkgrønt. Ved tøjrtyk kan b fremstilles direkte på taverne.

Ber'liner 'Borsenzeitung [-zantsai-], ty. upolit. dagblad, 1855-1944; repr. især handelen & industriens interesser; under nazismen det toneangivende udenrigspolit. organ. Gik 1944 op i »Deutsche Allgemeine Zeitung«.

Ber'liner Lo'kal-'Anzeiger [-tsai-], ty. upolit. dagblad, 1883-1945, grl. af Aug. Scherl, indtil 1933 meget udbredt.

Ber'liner 'Tageblatt, ty. liberalt dagblad, grl. 1871. B sloges 1939 sammen m. »Deutsche allgem. Zeitung«.

Advertisement for KBPIP BERLIN featuring a stylized logo and a list of locations: 1. RIGSDAGEN, 2. RIGSKANCELLIET, 3. UNIVERSITETET, * ALEXANDERPLATZ, RÄDHUSET.

Carl Berling.

Hector Berlioz.

Folke Bernadotte.

Prins Bernhard.

ber'li'nervogn, let, lukket vogn fra 18. og 19. årh. Først anv. i Berlin.

Berling, Carl (1812-71), da. bogtrykker og hofbedsmand, udg. af »Berlingske Tidende« efter 1836. Nøje knyttet til Fred. 7., der som kronprins gnm. B kom i forb. m. Louise Rasmussen, senere grevinde Danner. Hofbedsmand efter 1848, ildeset af Nat.lib., knyttet til Bondevennerne, bidrog til Hall's afgang nov. 1859; min. Rottwitt måtte dog dec. s. å. foranledige B-s afgang. (Portræt).

Berling, Ernst Heinrich (1708-50), da. bogtrykker og bladudg., først i Mecklenburg; grl. 1733 sit eget trykkeri i Kbh. og 1749 »Kbh.sDa. Post-Tid.«, den nuv. »Berl. Tid.«

Berlingske Aftenavis, da. kons. eftermiddagsblad, Kbh., grl. 1844. Oplag 1948: 34 000.

Berlingske Tidende, det ældste eksisterende da. dagblad, grl. 1749 af E. H. Berling som »Kiøbenhavnse Da. Post-Tidende«. B gik i arv i slægten. 1762 ændredes navnet til »Kiøbenhavnse Tidende«. 1808 erhvervedes et legationsråd Manthey bevilget privilegium på at udg. en »Statstidende«. 1835 ændredes navnet atter til »Berl. polit. og Avertissements Tid.« B, der fra 1841 udkom hver hverdag aften, fra 1844 tillige om morgenen, vedblev polit. at være føljende med regeringen, og visse ofr. bekendtgørelser skulle indrykkes deri. 1903 bortfaldt privilegiet, og B har siden været uafh. kons. organ med et stadigt voksende oplag. 1935 ændredes navnet til B. Bl. red. kan nævnes M. L. Nathanson, Emil Manicus (1823-1904), Chr. Blangstrup (1857-1926) og Chr. Gulmann. Red. i 1948: Terkel M. Terkelsen og Sv. Aage Lund. Oplag 1948: 190 000, søndage 226 000. Berlingske Forlag, grl. 1933, udg. bl. a. popul. kulturhist. værker, rejsebeskrivelser, håndbøger m. m.

Berlin-kongressen juni-juli 1878 fastlagde under Bismarcks ledelse Balkans forhold efter russ.-tyrk. krig 1877-78. Rumænien, Serbien, Montenegro blev uafhængige; Bulgarien tyrk. vasaalstat (mindre end Rusl. opr. havde tilstræbt); Grækenl. fik løfte om udividelse (Thessalien 1881). Østr. besatte Bosnien-Hercegovina, Engl. Kypern; Rusl. fik Kars, nåede frem til Donau, men fik ikke den tilstræbte magtudvidelse på Balkan.

Berlioz [-4jo:z], Hector (1803-1869), fr. komponist. Opnåede 1830 Grand Prix de Rome for kantaten *Sardanapale*. Levede i mange år som musikskribent, ansattes 1839 som konservator og 1852 som bibliotekar ved konservatoriet i Paris. B var en ivrig forkæmper for programmusikken. Hans værker er gennemgående for meget stor besætning og udmærker sig ved en strålende instrumentation. De omfatter bl. a. *Requiem* (1837), symfonierne *Harold en Italie* (med viola solo), *Symphonie Fantastique* og *Romeo et Juliette* (med kor), den dram. legende *La Damnation de Faust* (1846), operaen *Benvenuto Cellini* (1838) og ouverturen *Le Carnaval Romain*, (Portræt).

Berlitz School [bsrlitz 'sku:l], sprogskole, hvor undervisn. udelukkende foregår på det fremmede sprog, i alm. ved indfødte lærere. Grl. af tyskamerikanneren Maximilian Berlitz (d. 1921). Første skole i New York 1878.

ber'lok (fr. *breloque*), nipsgenstand til at hænge ved urkæder.

ber'lok-derma'titis, hudlidelse fremkaldt af parfumestoffer (bergamotolie) i

forb. med sollys (navnet skyldes at berlokker i gi. dage ofte brugtes som parfume flacon).

berme ['bær-] (fr. fra mnty., beslægtet med *brømme*), mil., smal vandret brømme på el. ved foden af en vold. Bruges for at hindre jordskred og som fodstü.

Bermejo, Rio [bær'mæho], 1200 km l. biflod til Rio Paraguay; gennemstrømmer Gran Chaco.

Bermondsey ['baimanzi], industribydel i London, SØ f. City; 96 000 indb. (1939).

ber'mudagræs (»*Cynodon dactylon*) er fodergræs i S-Afrika og Australien.

ber'mudaring, rig med høje, lidt hældende master og trekansejll, som rejses uden gaffel. Meget anv. i kapsejllads.

Ber'muda Øerne (eng. [ba'mju:ds]), lille, brit. øgruppe i Golfstrømmen i Atlanterhavet 1200 km SØ for New York (kort se Nordamerika); 50 km², 32 000 indb. B er opbygget af klitter af kalksand, der hviler på en undersøisk vulkan omgivet af korallrev. Klimaet er oceanisk-tropisk Udførsel til New York af tidlige kartofler, løg samt pæskeliljer. Vinterkursted for New York forretningsmænd. Vigtig flåde- og luftbase, siden 1941 også for USA. Station for transatlant. lufttrafik. Største by: Hamilton. - De ubeboede øer opgædes 1510 af spaniere og koloniseredes 1612 af Engl. Halvdelen af civilbefolkningen negre og mulatter.

Bern, fr. Berne [bærn]. 1) kanton i Schweiz; 6884 km²; 729 000 indb. (1941); 84% tysksalende; 6% protest. Omfatter S-Jura, Det Schw. Bakkeland og en del af

Forbundsregeringens bygning i Bern.

Berner Alperne. Gennemstrømmes af Aare. Land- og skovbrug, industri (tekstil, ure, chokolade). 1353 tilsluttet edsforb., hvor den store kanton B fik ledende stilling. 2) Hovedstad i 1) og i Schw. (siden 1848); 134 000 indb. (1944). Vigtig industriby (vandkraft), knudepunkt for luft- og jernbanetrafik. Univ. (grl. 1834).

Bernadotte (fr. [-'dat], sv. ['bærnadot]), slægt af fr. oprindelse, der med marskal Jean B (Karl 14. Johan) 1818 blev sv. kongeslægt. Navnet B føres af de af husets ætlinge, der ved ikke-fyrsteligt giftermål opgiver deres ret til tronen.

Bernadotte ['bærnadot], Carl (f. 1911), søn af sv. prins Carl, opgav arveret 1937 v. ægteskab m. Elsa v. Rosen. Belg. prinstitel.

Bernadotte ['bærnadDt], Folke (1895-1948), sv. greve (af Wisborg), søn af Gustav 5.s broder Oscar B. Spejderchef; officer; viceformand f. sv. Røde Kors 1943-45, derpå formand. Forhandlede fra 1943 (London, Schweiz) om krigsfangeudveksl. Udvirkede marts-april 1945 v. forhandling m. Himmler overførelse af ca. 19000 koncentrationslejr fanger, overv. da. og no. mænd og kvinder til Sv.; formidlede samtidig ferges Himmlers forsøg på ty. kapitulation t. Vestmagterne. Maj 1948 FN's mægler i Palæstina konflikten, opnåede i det væsentlige at standse krigen; 17. 9. s. år

myrdet i Jerusalem sandsynligvis af medl. af Stern-organisationen. Skrev *Slutet* (da. Sidste Akt) 1945; / *Stedet for Väben*. (1948). G. m. Estelle Manville (arner.). (Portræt).

Bernadotte ['bærnadDt], Lemart (f. 1909), sv. greve, søn af prins Wilhelm. Opgav 1932 fyrstelige rettigheder v. ægteskab m. Karin Nisswandt. Arb. m. film.

Bernadotte ['bærnadot], Sigvard (f. 1907), sv. greve, søn af kronprins Gustav Adolf. Opgav 1934 v. ægteskab m. Erica Patzek sine fyrstelige rettigheder; efter skilsmisse 1943 g. m. Sonja Røbbert. Bosat i Kbh., arb. m. kunstindustri, teaterdekoration.

Bernanos [bærna'nos], Georges (1888-1948), fr. romanforfatter, vakte 1926 opsig ved *Sous le soleil de Satan* (da. *Under Satans Sol* 1946), senere bøger *La Joie* (1929), *Les grands cimetières sous la lune* (1938), *Monsieur Ouine* (1946). Katolik.

Bernar [-'nar:], Joseph-Antoine (f. 1866), fr. billedhugger, påvirket af arkaisk gr. kunst. *Pige med Krukke* (1912), Luxembourg museet; formidsket gentagelse i kunstmus., Kbh.

Bernard [-'nar:], Claude (1813-1978), fr. fysiolog. Grundl. bet. for den mod. eksper. fysiol. Arb. navnlig o. var sukkerstofskeftet.

Bernard [-'nar:], Jean-Jacques (f. 1888), fr. dramatisk forfatter, der især behersker underforståelsens kunst, f. eks. i *Martine* (1922), *Nationale 6* (1935).

Bernard [-'nar:], Tristan (1866-1947), fr. dramatisk forfatter, har skrevet talr. spirituelle lystspil som *Le petit café* (1912).

Bernardinus af Saint-Pierre [bærna'dæ d(ɑ)sæ'pjær:], Jacques-Henri (1737-1814), fr. forfatter. Rousseaus ven. I sine *Etudes de la nature*, hvortil hører romanen *Paul et Virginie* (1787; da. 1802), har han indført naturskildringen og interessen for eksotismen i den fr. roman.

'**Bernburg** [-'burk], ty. industriby i Sachsen-Anhalt; 44 000 indb. (1939).

'**Ber'ner**, Jørgen Alexander (f. 1886), da. embedsmand; 1931 stiftamtmand i Alborg stift og amtmand over Alborg amt.

'**Ber'ner Alperne**, fællesbetegnelse for Alpekæderne ml. Rhone og Aare i det vestl. Aare-massiv, bruges ofte i videre bet. om Alperne ml. Rhone og Löttschen Passet.

'**Ber'ner konvent ionen**, international konvention indgået i Bern 1886 (revideret 1908 og 1928) ang. beskyttelsen af forfatters og kunstneres rettigheder over deres værker; bl. a. Sovj. og USA er ikke medl. af B.

'**Berner Oberland** [-'lânt], schw. Alpeparti ml. Löttschen Passet og Aares dal. Fl. toppe over 4000 m, bl. a. Finsteraarhorn, Atschhorn, Jungfrau, Monch og Sehhreckhorn.

Bernhard (oldhøjt. *bero* bjørn -f harti tapper), mandssnavn.

Bernhard, prins af Lippe-(Biesterfeld) (f. 1911), ægtede 1937 prinsesse Juliana af Nederlandene, fik 1948 i forb. med tronskiftet titlen *prins af Nederlandene*. (Portræt).

Bernhard (1604-39), *hertug af Sachsen-Weimar*, general. Støttede Gustav Adolf, sejrede ved Lutzen 1632 efter G. A.s fald; slæet ved Nordlingen 1634; erobrede Alsace i samarb. m. Richelieu.

Bernhard, Carl, pseud. for *Saint-Aubain*, Andreas Nicolai de (1798-1865). Da. forf. af kultiverede underholdningsromaner og -fortællinger, hvoraf nogle historiske, bl. a. *Gamle Minder* (1840) (om Struensee-tiden), andre med samtidsemne *Lykkens Yndling* (1838) og *Børneballet* (1836). Forløber for den moderne problemroman.

Bernhard, Georg (1875-1944), ty. journalist. 1913-30 red. af »Vossische Zeitung«, 1933-40 af emigrantbladet »Paris-Tageszeitung«. Har skildret Weimarerrep.s undergang i *Der Selbstmord einer Republik* (1933).

Bernhard af Clairvaux [klær'vo] (1090-1153), teolog og mystiker, korstogsprædikant, kirkepolitiker og klosterstifter. På hans initiativ voksede cisterciensordenen som en kat. reformbevægelse, Kristusmystik (især støttet til Højsangen) prægede hans taler og hymner.

Bernhardt [-na:r], *Sarah* (1844-1923), fr. skuespillerinde; deb. 1862 på Théâtre Français, hvor hendes skønne stemme, temperament og interessante ydre straks blev bemærket. Primadonna på Odéon i 1860'erne, v. Théâtre Français 1872-80, siden tournée i Eur. (Kbh. 1880, 83 og 1902) og USA. Ledede fra 1880 forsk. Paris-teatre, bl. a. Théâtre Sarah B (1899). Fik 1915 sit ene ben amputeret, men optrådte igen 1916 og til sin død. Virkede også som billedhuggerinde. Erindringer: *Ma double vie* (1907). (Portr.)

Ber'nhof, Herman -4nker (f. 1869), da. diplomat. Gesandt i Paris 1913-32, (kst.) 1939-45., Underskr. 5. 6. 1920 traktaten om Nordslesvigs overdragelse til Danm. Dir. i udenrigsmin. 1932-36.

Berni, iv-ancesco (1497-1535), ital. digter. Berømt for muntre og underholdende digte i terziner *Rime giocose*, efter ham kaldet »genera bernesco«. Sekretær for forsk. kardinaler.

Ber'nina-Alperne, Alpegruppe på grænsen ml. Schweiz og Italien; 4052 m i Piz Bernina. Fl. gletschere. B-passet (2334 m) forbinde øvre Inndal med Addas dal.

Ber'nina-banen, elektr. smalsporbane (1,0 m) i Schweiz, forbinde St. Moritz m. Tirano i Øvreitalien og er i 2256 m højde ført over Bernina-passet. Bygget 1907-10. Længde 60 km, største stigning 70 ‰, mindste kurveradius 45 m.

Bernini, *Giovanni Lorenzo* (1598-1680), ital. billedhugger, arkitekt og maler. Arbejdede i Rom først for kardinal Scipio Borghese, siden arkitekt ved Peterskir-

G. L. Bernini: Apollon og Dafne.

ken. Opførte *kolonnaderne omkring Peterspladsen*. Udførte talrige fontæner og portrætbuster samt gruppen *Apollon og Dafne* (Villa Borghese, Rom). B repr. den romerske høj-barok og viderefører Michelangelos tradition.

Bernoulli [-nu'j], schweiz. slægt af videnskabsmænd. De kendteste er matematikerne *Jacques B* (1654-1705) og hans broder *Jean B* (1667-1748). Begge har givet mange forskelligartede bidrag til differential- og integralregningen og anvendt den på geom. og mekan. problemer. *Jacques B* hører desuden til sandsynlighedsregningens grundlæggere.

Bernstein [-jtajn], *Edvard* (1850-1932), ty. soc. dem. Krævede 1899 revision af parti programmet; Der var ikke udsigt til at gennemføre proletarietets diktatur, idet Marx' forudsætning, den fremadskridende koncentration af kapitalen og den voksende proletarisering af de brede lag, ikke svarede til virkeligheden efter B-s opfatt. (især i *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* (1899)). Soc. dem. burde samarbejde m. borgerl. partier om fredelig reformpolitik. Bidrog i nogen grad til en mere moderat soc. dem. politik. Sluttede sig 1916 til De Uafhæng. Socialister.

Bernstein [-stæn], *Henry* (f. 1876), fr. dramatisk forfatter, bosat i USA, hans stykker er behændigt opbyggede og har haft stor succes.

ber'nste'n (nty. *bernen* brænde), rav.

Ber'nstorff, slot tæt N f. Kbh., opført 1759-65 for udenrigsminister J. H. E.

Sarah Bernhardt.

A. P. Bernstorff.

J. H. E. Bernstorff.

Klaus Bertelsen.

Bernstorff af den fr. arkitekt N. H. Jardin i tidlig nyklassisk stil. På det tilh. gods begyndtes tidligt forsøg med landboreformer - til minde herom rejste bønderne 1793 Bernstorffstøtten (Wiede-

welt) ved Gentofte Sø. B tilhørte fra 1842 Chr. 8., fra 1848 staten; 1854-1906 sommerbolig for Chr. 9., 1906-39 for prins Valdemar. For tiden (1948) luftværnskole.

Bernstorff, Andreas feter (28. 8. 1735-21. 6. 1797), da. udenrigsmin. Nevø af J. H. E. B. F. i Hannover, gnm. onklen knyttet til da. statstjeneste 1758; 1773-80 udenrigsmin., søgte forståelse m. Rusl. mod Sv. 1773, fik afsluttet mageskiftet af Oldenburg og gottorpske del af Holsten. Sluttede 1780 da.-sv.-preuss.-russ. væbnet neutralitetsforb., men vakte russ. uvilje ved samtidige forhdl. m. Engi. og styrtes s. år af sin fjende Guldberg. Bidrog 1784 til Guldbergs fald; udenrigsmin. 1784-97, støttede landboreformerne, bevarede en for handelen profitabel neutralitet under revolutionskrigene, populær i Kbh. trods tyskhed og højjaristokratisk tænke måde (Portræt).

Bernstorff, *Christian Günther* (1769-1835), da.-preuss. polit., søn af A. P. B.; 1797 da. udenrigsmin. Førte skarp politik mod Engl. 1800, bidragende til kampen 1801; søgte 1807 at bevare neutraliteten, medansvarlig for Engis fjendtlige indstilling mod Danm., afgik 1810 under uenighed m. Fred. 6. Da. gesandt i Wien og Berlin; fra 1818 preuss. udenrigsmin.

Bernstorff, *Jochim Frederik* (1771-1835), da. diplomat. Søn af A. P. B., direktør i udenrigsmin. under sin broder C. G. B 1800-10; gav 1807 den definitive afvisn. af eng. krav. 1816-35 da. gesandt i Wien.

Bernstorff, /ohan //artvig Ernst (1712-72), da. udenrigsmin. Hannoveransk godsejer, diplomat; 1744-50 da. gesandt i Paris, 1751-70 da. udenrigsmin., franskvenlig. Bevarede da. neutralitet under Preuss. Syværskrig; efter skarp da.-russ. krise 1762 (Peter 3. af Rusl.) indledede B da.-russ. forståelse med aftale om mageskifte (gottorpske del af Holsten mod Oldenburg-Delmenhorst) 1767 og samvirke mod Sverige. Ivrig merkantilist, støttede industrien; byggede B Slot, udskiftede tilliggende bondejord. Styrket sept. 1770 af Struensee, hvis virke den aristokratiske B misbilligede stærkt. (Portr.).

Bernsten, *Anton* (f. 1873), da. forfatter og harmoniumfabrikant. I prosafortæll. og navnlig i digtsaml. hævedt sig som lodig jysk dialektidgter og intim tolker af almussind.

Bernsten, *Arent* (1610-80), da. topograf, udg. 1650-56 *Dannmarks og Norges Frugtbar Herlighed*, der trods adsk. unøjagtigheder er en vigtig kilde t. da. landbohistorie.

Bernt, ty. mandnavn, af Bernhard.

Berntsen, *Klaus* (1844-1927), da. venterpolit., friskolelærer; bidrog som folketaler til at vinde Fyn for Venstre i 1870'erne, folketingsm. 1873-84, 1886-1926 (Assens). Kommunalpolitiker, ivrig forsvarer (skytteforeninger); bidrog til forliget 1894, Indenrigsmin. 1908-09; konsilspræsident 1910-13, forelagde 1912 demokratisk grundlovsforslag til kamp mod Højre. Forsvarsmin. 1920-22, min. u. p. 1922-24. Erindringer 1921-25.

Berntsen, *Aage* (f. 1885), da. læge og forfatter; 1935 afdelingslæge, 1947 overlæge v. Ortopædisk Hosp. Bl. a. udgivet *Lærebog i Ortopædi* (1934). *Ortopædisk Operationslære* 1948. - Bl. hans digtsaml. vidner f. eks. *Fiol og Sækkpibe* (1910), *Ungkarlens Visebog* (1923) og *Den Kostelige Gave* (1929) om humor, diskret varme, sikker pointeringsøvn og kraftig anskuelighed. (Portræt).

Bero'munster, tysksproget radiofoniserende i Schw., N f. Luzern.

Be'rossos, babyl. præst ca. 280 f. Kr. Skrev et for størstedelen tabt værk om *Babyloniens historie*.

Berounka ['bærounka], 230 km l. biflod til Vltava, fra Bohmerwald.

Berrids'går'd, ho vedgård Nf. Saksøbing, 1775 forenet med Orebygård, ubeboet fra

1804. Velbevaret bygning fra 1586 (byg mester H. Stenwinkel d. ældre), fredet i kl. A.

Berrugate [bæ:ru'gætæ], *Alonso* (ca. 1486-1561), sp. billedhugger, maler og arkitekt, påvirket af ital. renaissance. Har bl. a. deltaget i *udsmykningen af domkirken i Toledo*.

Berry [bæ'ri], tidl. fr. provins, nu del af dept. Cher og Indre.

Berry [bæ'ri], *Charles Ferdinand*, hertug af (1778-1820), søn af den senere Karl 10. af Frankrig; myrdet. Hans død trak skarp reaktion med sig. - Hans hustru, hertuginde Marie Caroline af B (1798-1870), rejste 1832 uden held oprør mod Ludvig Filip.

Berry [bæ'ri], *Jules* (f. 1889), fr. filmskuespiller. Vittig, skarp, meget gallisk type, charmer og elegant, i. eks. i »Bag Facaden« (1938), »- og ved Daggyr« (1939), og »Aftengæsterne« (1942).

Berry-koncernen [bæ'ri-]. Engls. største bladtrus, oprettet i 1920'erne af brdr. Berry (adlet til viscount Camrose og baron Kemsley); omfattede til sidst ca. 250 aviser og tidsskr. bl. a. »Daily Telegraph«, »Financial News«. B opløstes 1937 i mindre koncerner; størst er Kemsley Newspapers, omfattende bl. a. de store Londonblade »Daily Graphic« og »Sunday Times« og »Sunday Graphic«.

bersaglieri [-sal'jæri] (ital. *bersaglio* skydeskive), lette ital. fodfolksregimenter.

ber'særk (oldnord. *ber* bjørn -i *serk* skjorte), i nord. oldtid en mand, der fik bersærkerang, raserianfald, der gav ham overnaturlig styrke.

Bertel, da. mandnavn, af ty. Berthold.

Bertelsen, *Erik* (f. 1898), da. forfatter.

Fiskersøn fra Harbøre, om hvis bevægede indre hist. han harskrevet en romantrilogi 1938-40. Af hans øvrige produktion, begyndt 1921, nævnes digtsaml. *Blæst og Blå Vand* (1939).

Bertelsen, Henrik (1874-1933), da. skolemand og filolog. Undervisningsinspektør for gymnasieskolerne 1918-27. Udg. *Danske Grammatikere* 1-6 (1915-29). Skrev *P. Høysgaard* (1926), endv. afh. og skolebøger.

Bertelsen, Aage (1873-1945), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1904; landskaber og portrætter. Deltog 1906-08 i »Danm.-ekspeditionen«.

berthe [bært] (fr., af kvindenavnet B), i 19. årh. betegn. for besætningen i kanten af udringede kjøltilv.

Berthelot [bært'lo]. *Marelin* (1827-1907), fr. kemiker og politiker. Særlig kendte er hans arb. inden for den org. syntese og termokemi, men han beskæftigede sig også med bl. a. sprængstof- og agrikulturnkemi, samt kemiens historie. Undervisningsmin. 1886-87, udenrigsmin. 1895-96.

Berthelot [bært'lo]. *Philippe* (1866-1934), fr. diplomat. Bidrog t. fr.-eng. forståelse for 1. Verdenskrig; 1919-21 generalsekretær i fr. udenrigsmin. Fjernet efter bankanskandale, atter ledende i udenrigsmin. 1925-34.

Berthelsen, Sophus (1864-1930), da. socialpolitiker. Godsforvalter, jurist; fra ca. 1900 ivrig for Henry Georges ideer, knyttet til husmandsbewægelsen, bidrog til Køgeresolutionen 1902.

Berthier [bært'tje], *Louis Alexandre* (1153-1815), fr. general, fyrste af Wagram, stabschef hos Napoleon 1. 1796-1814.

Bertholt [-tol't] af *Regensburg* (1220-72), ty. munk og bodsprædikant.

Berthollet [bært'o'læ]. *Claude Louis* (1748-1822), fr. kemiker. Især kendt for sine arb. over den kern. affinitet, i hvilke han påviser koncentrationens bet. Udførte andre banebrydende arbejder, bl. a. af tekn.-kem. art.

Bertil (f. 1912), sv. prins, 3. søn af kronprins Gustav Adolf. Ledede sv. handelsdelegation til USA 1940, s. a. knyttet t. sv. gesandtskab i London.

Bertilion [-ti'ja], navn på fl. fr. læger, statistikere og antropologer. 1) B (sen.), *Louis Adolphe* (1821-83), læge, chef for byen Paris' stat. bureau, prof. ved Ecole d'Anthropologie, ivrig modstander af ny-malthusianismen og tobørnsystemet. 2) B (jun.), *Jacques* (1851-1922), læge, søn af 1), hvem han efterfulgte som chef for Paris' statistik. 3) B (jun.), *Alphonse* (1853-1914), søn af 1). Opfinder af det B-ske system til identificering af forbydere ved antropometriske kendetegn.

berthing (ty. *borthein* af *Borte* kant), fremstilling af ombøjede kanter v. blikarbetejdet, b sker på bertlemaskine el. med et bertiejern.

Ber'toldo di Gio'vanni [d30-] (ca. 1420-91), ital. billedhugger og medaillør. Dyrkede som sin elev Michelangelo anatomien hvad der kommer til udtryk i hans *relief af et rytter slag* (Bargello).

Ber'toni, Giulio (1878-1942), ital. filolog. Stifter og udg. af *Archivum Romanicum* (1917 ff).

Bertram, Agnete (f. 1893), da. gymnastikpædagog. Skaber af en skønheds- og rytmebetonet kvindegymin., især bygget på gang og løb.

Bertram, mester (d. ca. 1415), ty. maler. Virksom i Hamburg. Har bl. a. malet altertavler.

Bertram-Larsen, Julius (1854-1935), da. tårnurfabrikant. Har udført tårnurene til bl. a. domkirkerne i Århus og Kbh. og til St. Knuds Kirke i Odense og har, i kraft af kendskab til ældre urmager-teknik, istandsat fl. gi. værker, bl. a. Per Døver og Kirsten Kimer i Roskilde domkirke og det 500 år gi. astron. ur i Lunds domkirke.

Bertran de Born [bært'ra d(3)'born] (12. årh.), berømt provencalsk troubadour, skrev krigerisk lyrik, kærlighedsdigte og polit. satirer.

BerufjorSur [bært'rofjordør], fjord på Ø-Island.

beruselse, en kortvarig sindssygdom efter indtagelse af et vist kvantum af en sak. rusgift, oftest anv. ved alkoholforgiftningen. Strafferetligt: At en forbyrdelse er begået i b. medfører ikke straffrihed, medmindre gerningsmanden har handlet uden bevidsthed. Derimod vil der i forb. m. straffen evt. kunne meddeles ham afholdspålæg i indtil 5 år. Desuden kan selve b medføre straf, såfremt den pågældende forsæltig el. ved grov uagtsomhed har bragt sig i beruset tilstand og derefter udsætter andres person el. betydeligere formueværdier for fare. Har føreren af et motorkøretøj p. gr. af "nydelse af spiritus ikke været i stand til at føre køretøjet på betryggende måde, frakendes han i alm. retten til at føre motorkøretøj, enten for mindst 6 måneder el. for bestandigt.

Berwald [bært'vald], *Franz* Adolf (1796-1868), sv. komponist. Elev af Dupuy, i perioder 1812-28 ansat i hofkapellet i Sthlm. 1829-48 i udlandet, efter 1849 i Sverige. 1867 blev han lærer i komposition ved konservatoriet. B var en meget kræsen komp., der stod mere sagligt over for sit stof end de fleste af hans samtidige. Bl. hans værker kan fremhæves 4 symfonier, heraf *Symphonie sérieuse* i g (1843) og *Symphonie singulière* i C (1845), operaen *Estrella de Soria* (opf. 1862), septet (1828), 2 klaverkvintetter, 3 strygekvartetter, 3 klavertrioer, violinkoncert og klaverkoncert. (Portræt).

Berwick [bært'ik], grevskab i SØ-Skottl.; 1184 km²; 26 000 indb. (1947).

Berwick upon Tweed [bært'ik apn 'twi:d], havneby i NØ-Engl.; tidl. grænsfæstning mod Skotland. 12 000 indb. (1939).

beryl, *Be₃AU (SiO₃)₂**, heksagonal, grønligt mineral med hårdhed 8; forekommer i pegmatit. Klare varieteter er smaragd og aquamarin.

beryllium, grundstof, sølvhvidt metal, kern. tegn Be, atom-nr. 4, atomvægt 9, vf. 1,8, simp. 1350°, valens 2. Forekommer i små mængder i naturen i visse mineraler, f. eks. beryl (smaragd). Anv. til visse legeringer for at forøge hårdheden. Kaldes også *glucium*, kern. tegn Gl.

beryllium kobber, kobber med 2-3% beryllium kan modne (hårdhed indtil 400 brinnel) og har god elektr. ledsevne.

Berzelius [-se:'], *Jons Jakob* (1719-1848), sv. kemiker. B-s indflydelse på kemiens udvikling er ganske enestående, ligesom hans bet. for naturvidenskaberne i alm. er stor. B udarbejdede en lang række analysemetoder, v. hj. af hvilke han selv analyserede størstedelen af de på daværende tidspunkt kendte (ca. 2000) kern. forb., og bestemte de enkelte grundstoffers mængdeforhold deri, hvilket underbyggede den af Dalton opstillede atomteori. B opdagede en række grundstoffer og indførte det nu anv. kern. tegnsprog. B udførte også betydelige arb. inden for biokemi og mineralogi. Stiftede i 1807 Svenska läkareallskapet. (Portr.).

berøringsassociation, form for forestillingssociation, beroende på, at de associerede emner har været oplevede i nær tidslig sammenhæng.

berøringsans, fællesbetegn. for de hudsanser, som formidler tryk-, vibrations- og kildreføremmelser.

Bes, oldægypt. folkegud, fremstillet som en forvokset dværg med stort hoved og korte, krumme ben; ansås for en afværger af angreb fra onde ånder; i romertiden betraget som de dodes beskytter.

Besanco [bszã'so], fr. by i dept. Doubs; 64000 indb. (1946). Hovedsæde for fr. urindustri; stor jern- og maskinindustri. - Tysk rigsstad 1184; - fransk siden 1679.

Besant [bæssant], *Annie* (1847-1933), eng. forfatterinde og politisk agitator. Tilslut-

Franz Berwald.

J. J. Berzelius.

tede sig Mme Blavatskys teosofi. Grl. en lære om Kristi reinkarnation og stiftede »Stjernen i Øst«. Skr. talrige pjecer og bøger.

Besant [bi'zant]. Sir *Walter* (1838-1901), eng. forf. Mange romaner m. soc. motiv. **Besekow, Sam** (uel) (f. 1911), da. skuespiller og instruktør, 1931-33 på Det Kgl. Teaters Elevskole, til 1936 v. Det Kgl. Teater, hvor han 1934 deb. som iscenesætter med Zweigs »Jeremias«. 1936-38 v. Odense Teater, 1938-40 dir. for Ridder-salen. Flygtede til Sv. Har haft stor bet. for fremførelsen i Danm. af mod. dramatik. Har siden befrielsen iscenesat på Nationalteatret i Oslo og på Riksteatern i Sverige samt i Kbh. bl. a. »Eurydice« (1946) og »Ismanden kommer« (1948) på Det Kgl. Teater.

Beseler [be:za-], *Åtad* Georg (1809-88), ty. retslær. Måtte forlade Holsten, da han nægtede at aflægge troskab til den da. konge. En af hovedpætr. for den såk. germanistiske retn. i ty. retsvidenskab.

Beseler [be:za-], *Wilhelm* (1806-84), slesvigholstenske polit. Advokat, stændermedl. 1841-48. Ledede slesvigholstenske møde i Rendsborg 18. 3. 1848, liberal. Leder af provisoriske reg. i Kiel marts-okt. 1848. Deltog i ty. nationalforsaml. i Frankfurt, søgte forgæves at fortsætte kampen 1850-51.

besiddelse, i retsvidenskab den faktiske forhold ml. en person og en ting, som i reglen er udtryk for, at vedk. er berettiget til at råde over tingens som ejer. b kan dog være ganske uberegtiget. Selv en tyv kan således være besiddet. I ældre ret knyttede man adsk. retsvirkninger til b som sådan, hvilket man i nutiden ikke er tilbøjelig til.

besigtigelse, undersøgelse v. selvsyn, især i retssager.

be'ske'le, bedække (om hingste).

Be'skider (æch. *Bezkidy* [bæskidi], po. *Beskid*), del af Karpaterne. Vest-B adskilles ved Jablunkow-passet fra Javor-nik-bjergene og når i Babia Gora 1725 m. Øst-B omfatter de østl. Karpater ml. Poprad og Lupkow-passet.

beskikkelse, 1) en af offentlig myndighed foretagen udnåvnelse; 2) meddelelse tilstillet på vidnefæst måde (evt. ved notarius publicus).

Beskow, Elsa (f. 1874), sv. forf. Har skrevet et ill. talt. meget yndede børne-bøger. Fl. er overs. til dansk, bl. a. *Puttes eventyr i blådrsskogen* (1901).

beskyttelsesarrest, frihedsberøvelse foretaget for at beskytte den påg. mod overløst.

beskyttelseslighed, det forhold hos dyrene, at de i farvetegning og form minder om omgivelserne, hvorved de vanskelligt opdages; en særlig form for b er mimicry.

beskyttelsesmagt, stat, der varetager en anden stats interesser over for tredie-stat og navnlig yder dens borgere beskyttelse. Når diplom. forbindelse ml. to lande afbrydes ved krigsudbrud, overdrager de normalt en neutral stat at virke som b.

beskyttelsesret, en stats ret til at beskytte sine borgere mod en anden stats folkeretsstridige handlinger.

beskyttelsesrum, 1) b mod luftbomber indrettes for den civile befolkning af Statens Civile Luftværn og af private husejere. De civile b er sjældent indrettet til at modstå en direkte træffer, men yder beskyttelse imod bombesplinter. Enkelte steder er der dog indrettet b med meter-

Bes

tykke vægge og loft af jernbeton, som påregnes at kunne tåle direkte træffere af bomber op til ca. $\frac{1}{2}$ t. Gassikre b er forsynet med lufttætte døre og museanordninger tillige med særlige friskluftforsyningsanlæg. Alm. b l huskælder må afstives særdeles godt for ikke at styrte sammen, hvis huset væltes: 2) b ved *Jernbaner* er den el. de forreste kupeer i toget, som af sikkerhedsgrunde ikke må besættes m. rejssende.

Henry Bessemer. Werner Best.

beskyttelsestold, told på indførsel af produkter, der er gjort el. kan gøres til genstand for indeni, produktion; ved b beskyttes denne o ver for udenl. konkurrence.

beskyttelses vogn, ved jernbaner den første vogn efter lokomotivet, når den af sikkerhedsgrunde holdes ubesat. Man nøjes nu alm. m. beskyttelsesrum i st. for b.

Beskæftigelsescentralen, oprettet 1937, sorterer under Arbejdsmin., admin. iværksættelsen af en række offentl. arb., især m. henblik på langvarigt arbejdsløse, forsk. foranstaltn. mod ungdomsarbejdsløshed m. m.

Beskæftigelsesfonden, oprettet 1940, androg 1946 253 mill. kr. B tilvejebragtes af staten, og dens midler har været anv. til lån og tilskud til offentl. og private arbejder, iværksat som beskæftigelsesforanstaltn.

beskæftigelsesterapi, behandling af lettere psykogene depressioner, neurastener og følgeltilstande efter læsioner og andre kir. lidelser med håndarbejde, kurvefiotning og anden ikke for anstrengende beskæftigelse, hvorved enten musklerne opøves, ledenes bevægelighed forstærkes el. patientens tanker afledes fra årsagen til sygdommen.

Beskæftigelsesudvalg, Regeringens, 1940-47, omfattede under statsmin.s foræde de ministre, som især havde med beskæftigelsesspørgsm. at gøre og skulle bl. a. undersøge planer om øgede beskæftigelsesmuligheder under og efter 2. Verdenskrig.

beskæring, fjernelse af plantedele i skov- og havebrug. Ved prikling og omplantning af træagtige planter i skov- og havebrug beskæres rødderne. Grene og kviste af frugttræer, frugt- og prydbuske beskæres for at forme planterne el. at påvirke væksten og frugtudviklingen i ønsket retning.

beskøj't (fra holl. af fr. *biscuit* 2 gange bagt), hårdt, holdbart skibsbrød, uden salt for ikke at tiltrække fugtigheden.

beslag, håndv. 1) overtræk på en genstands overflade; 2) metaldele på døre, vinduer, møbler, vogne o. l.; 3) hestens sko. Sygeb skal bøde på forkert benstilling el. deformitet af hove. Væddeløbs- og konkurrenceb er af ringe vægt og med anordninger til at forhindre glidning.

beslag el. beslaglæggelse, jur., en af det offentl. foretagens besiddelsestagselse af enkelte formuegenstande el. en persons hele formue som led i strafferetlig efterfølgning, navnlig for at sikre tilstedeværelsen af beviser el. af genstande, der skal konfiskeres.

beslaglære omhandler kunsten at beslå en hest netop på den måde, som hver enkelt hests ben- og hovformer kræver. Beslagsmede, der udfører hestens beslag, kan gennemgå spec. kursus på Landbohøjskolen.

beslagornament, ornamenterede metalbeslag på kister, møbler, døre m. m. Brugtes ikke for folkevandringen. Først gotikken skabte en fantastisk rigdom af plantemotiver i jern. I renaissance og barok blev b helt overdådig og når højden i rokokotiden med guirlander, maskaroner og festoner.

beslutningsdygtig, Hvor afgørelsen af visse anliggender er henlagt til en forsamling, er det ofte foreskrevet, at en vis brøkdæl af medl. skal deltage i forhandlingen, for at forsamlingen kan træffe en gyldig beslutning (være b). For den da. rigsdag gælder således, at over halvdel af medl. af det pågæld. ting skal være til stede og deltage i afstemningen.

beslå, i *jagtsproget* betegn. for parringsakten hos hjortevildtet.

Besnard [bæ'natr], *Albert* (1849-1934), fr. maler. Arbejdede med strålende lysvirkninger. Har malet *væg- og loftsmalerier* bl. a. i *Ecole de Pharmacie* i Paris. Hans portrætter ejer en besnærende elegance.

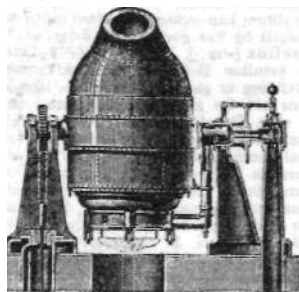
Bessa'ra'bien, rum. *Basa'rabia*, landskabet m. floderne Dnjestr og Prut i Sovj. Tyrk. 1513, russ. 1812, rum. 1918, sovj. 1940 (delt ml. Moldav-rep. og Ukraine). - *Historie*. I middelalderen del af fyrstendømmet Moldova, i 16. årh. under Tyrk., 1812 under Rusl., efter 1. Verdenskrig under Rumænien. Juni 1940 besat af Sovj. Besat af ty.-rum. tropper 1941-44. Afståelsen til Sovj. fastslået i rum.-sovj. fredstraktat 10. 2. 1947.

Bessastac Mr, isl. gård på Álptanes nær Reykjavík. Ejedes af Snorri Sturluson, senere bolig f. kgl. befalingsmand på Isl., amtmandsbolig; fra 1944 bolig f. isl. præsident.

Bessel, Friedrich Wilhelm (1784-1846), ty. astron., fremragende arbejder inden for astrometrien, gennemførte den første sikre bestemmelse af en stjerneafstand.

Bessel'sk år (efter F. W. Bessel) (lat. *annus fictus* antaget år), et i astron. anv. år, hvis beg. er defineret som det tidspunkt, da middelsolens rektascension er lig 280°.

Bessemer-processen, fremstillingsmetode for stål og smedejern, opfundet 1855 af den eng. ing. *Sir Henry Bessemer* (1813-98) (portræt). Fra råjernsblanderen hældes det smeltede råjern, som altid indeholder silicium, mangan og fl. % kulstof, ind i en pæreformet beholder (bessemerpære, konverter), der består af

Bessemerpære.

en stålskal med kiselsyrerigt, såk. surt for. Gnm. talr. tynde kanaler i konverterens bund blæses kraftige luftstrømme op gnm. det flydende jern. Herved brænder først silicium og mangan, hvorved der udvikles så stærk varme, at jernet holdes smeltet; sidst iltens kulstof til kulilte (CO), som går ud med blæseluften og ved mundingen i pærens smalle ende brænder til kuldioksyd (CO₂) i fl.-ni lange flammer. Mangan, silicium og noget jern danner med ovenført en såk. sur slæge, som ikke kan optage fosfor. Ved B må råjernet indeholde 2% silicium, men ikke over 0,1 % fosfor. (Fosforholdigt råjern behandles ved *Thomas-processen*.) Ved at se på flammen i spektroskop kan man konstatere, hvornår kulstoffet er bortbrændt. Også selve jernet oksyderes (iltes) og til sidst tilsættes derfor antracitkul og ferromangan for at afilte stålet og korrigerer dets sammensætning. - Ved B behandles 15-25 t råjern på 12-18 min.

Besshø [bæs:hø:], 2212 m h. no. fjeld i Jotunheimen, fortsætter i en kamformet ryg, 'Besseggen (kendt fra Peer Gynt).

'Bessos (d. 328), pers. satrap i Baktrien, der 330 f. Kr. dræbte Dareios 3. og selv tog kongenavn (Artaxerxes 4.); henrettet af Alexander d. Store.

Best, *Werner* (f. 1903), ty. nationalsof. Dr. jur. Deltog i ty. modstand mod fr. tropper under Ruhrbesættelsen, 1924 dømt til 3 års fængsel af fr. domstol. Indflydelsesrig nationalsocialist efter indmeldelse i partiet 1930. Dommer i Hessen 1929-31, udarb. plan f. nazistisk kup i tilf. af kommunistisk rejsning; fra 1933 politichef i Hessen. Krigsadministrationschef under ty. øverstkommand. i Frankr. 1940-42, ministerialdirektor i udenrigsmin. 1942, som nov. 1942 til Danmark. ty. rigsbefuldmagtiget. Krævede da-ty. krise løst ved at Scavenius blev statsmin., søgte derpå forstælsespolitik; formåede hverken at hindre v. Hannekens udfordringer el. den voksende modstandsbevægelses sabotage. Lod militært gennemførelse kuppet 29. 8. 1943, i nogle tilf. magteløs over for militærets og Gestapos handlinger, i andre fuldt indstillet på terror. Stillede sig maj 1945 under Danm.s Frihedsråds beskyttelse. Dødsdømt ved Kbh.s byret 1948 som medskyldig i terror og drab og formentlig den, der tog initiativ til jødeforfølgelsen 1943; samtidig fastsløges, at B i adsk. tilf. havde gavnet da. interessers ved at afbøde vidtgående ty. krav. (Portræt).

bestal'ling, opr. offentl. autorisation til forsik, hvory, nu offentl. beskikkelse t. sagførereringer i alm. (mods. beskikkelse til en konkret sag, f. eks. som forsvarer).

Bested, da. stationsby (Tisted-Oddesund);

699 indb. (1945).

bestiaire [bæ'stjæ:r] (fr. af lat. *bestia* dyr), navn på astron. deleværker i gi. fr. litt., indeholdende dyrefortællinger og -beskrivelser, hvortil er knyttede moraliserende og teol. betragtninger.

bestie ['bæ'sidia] (lat. *bestia*), vildt dyr; bæst; besti a'lsk dyrisk, umenneskelig.

bestik (ty. *Besteck*, egl. det, hvori noget stikkes ned), etui med instrumenter (tegne-b, læge-b). Spise-b: ske, kniv og gaffel.

bestik (holl. *besteken* afgrænse), søv., skibs tilnærmelsesvis beregnede plads; holde b: opnotere kurser, farter og klokkeslæt. **bestikkelse**. Den, der yder, tilbyder el. lover nogen, som virker i offentl. tjeneste el. hverv, b. d. v. s. gave el. anden fordel for at formå ham til en pligtstridig handlemåde, straffes m. fængsel indtil 3 år, under formidende omstændigh. m. hæfte el. bøde. Modtageren ifalder endnu strengere straf og er straffar, også når han modtager nogen uberegtiget fordel i anl. af sin optræden, selvom denne ikke i sig selv er pligtstridig.

bestiklukaf, navigationsrummet i et skib, **bestikning** (ty. *bestecken* stikke i), sikring af beklædningen på en skråning ved at indstikke græstør, halm el. lign.

bestillingsmand, tidl. betegn. for underordnet offentlig tjenestemand, mods. embedsmand.

bestryge, mil., holde under ild; flankere. **'bestseller** (eng. som sælges bedst), vare,

som sælges mest; succesbog.

bestykning (ty. *Stück* kanon), et skibs, et værks el. en stillings udstyr med skyts.

bestøvning, støvkornenes overførelse fra støvfanterne til støvfanget (arret). For at befrugtningen kan indtræde og herved frø dannes, er b nødvendig. To former for b: 1) Selv-b, hvorved forståt, at støvkornene i en tvekönsblomst overføres til støvfanget i den samme blomst. Nogle planter kan danne spredtygtig; frø ved selv-b, f. eks. byg og havre. Viol o. a. har foruden, de sædv. blomster også små blomster, som aldrig åbner sig og derfor er selvbestøvende. 2) Fremmed-b, hvorved forståt, at en blomst får støv fra en anden blomst af samme art; støvet overføres da enten ved vandets hjælp (mange vandplanter) el. ved vindens hjælp (f. eks. nåletræer, de fleste rakettræer, græsser, f. eks. rug) el. endelig ved dyrs, især insekters hjælp; blomsterne er da store og tit prægtigt farvede (i mods. til vind- og vandbestøvningsblomster), så insekterne kan finde frem for at samle honning og

blomsterstøv. Samtidig bestøves blomsten. I troperne findes blomster, der særlig er tilpasset til **b** v. hj. af fugle (kolibrer). Hos os er nogle blomster tilpasset til sommerfugle-**b** (f. eks. gedeblad, der har langt kronrør), andre til bi-**b** (f. eks. hvid døvnælde og torskemund, der har kortere kronrør el. spore), og atter andre til **b** v. hj. af fluer (f. eks. skærplanter med helt åbne, flade blomster). Gartnere ansv. kunstig **b** bl. a. for at danne nye varieteter og sorter.

besvimelse, pludseligt, kortvarigt bevidsthedstab, under hvilket vedk. oftest blegner og falder om; optræder hyppigst efter stærk smerte el. a. stærk sjælelig påvirkning. Årsagen er muligvis en pludselig blodtomhed i hjernen.

besværgelse, formular, der antages at have magt over højere åndelige væsener.

besættelse, *okkult.*, (onde) ånders herredømme over et menneskes legeme.

besættelsestidens ofre, erstatning til, gennemførtes v. lov 1945. Erstatn. omfatter invaliditetserstatn., sygebehandl., dagpenge, begravelseshjælp og hjælp til efterlædte, alt til sådanne, som har pådraget sig skade el. sygdom ved krigshandlinger e. l. Desuden ydes hædersgaver, godtgørelse for lidelse og tort ved frihedsberøvelse, erstatn. for tingskade samt for særl. tab til deltagere i frihedskampen. Den første del admin. af ulysesfors., den sidste af et erstatningsråd.

besåningshugst, i skovbruget hugst umiddelbart før en bevoksnings fornyelse ved selvsåning, **b** skal skaffe så meget lys til jorden, at planterne kan vokse godt i et par år uden yderligere hugst; de bevarede træers overskygge beskytter planterne mod nattefrost og stærk sol.

be't, d. s. s. bete. blive **b**, tabe, mislykkes.

'beta, 13. det andet bogstav i det gr. alfabet. Lydværdi opr. **b**, i senere gr. v.

Beta (lat.), *bot.*, bede.

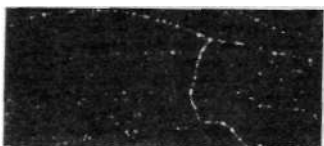
beta'in (efter *Beta*), (CH₃)NCH₂COO, trimetylaminoeddikesyre, trimetylglukokol, findes i sukkerroer og kan vindes heraf (af melasse).

betalingsbalance, et lands opgørelse over de inden for en bestemt periode forfaldne fordringer og gældsposter ml. vedk. land og udlandet.

betalingsstandsning. Hvis en handlende, fabrikant el. skibsreder standser sine betalinger, kan enhver af vedk.s kreditorer forlange hans bo taget under konkursbehandling.

betalingsværneting. Skal en forpligtelse opfyldes på et nærmere angivet sted, er dette skyldnerens **b**, d. v. s. at sag mod ham t. opfyldelse af forpligtelsen kan anlægges på stedet, selv om han ikke bor el. opholder sig der.

'beta-partikler, *Ø-partikler*, elektroner, som udsendes af radioaktive stoffers atomkerner med store hastigheder, der kan være helt op til 99,8 % af lysets ha-

Tågekammerfot. af Ø-partikler i magnetfelt.

stighed. **b** kan påvises fot. og iagttages i tågekammer. Udsendelse af en **b** bevirker en forøgelse af kernens ladning med 1, hvorved grundstoffet omdannes til et andet med samme atomvægt, men med atom-nr. forøget med 1.

'beta-stråler, stråle af j8-partikler.

beta'tron (é=astråle f. *elektron*), elektromagnetisk apparat til frembringelse af elektroner med hastigheder op imod lyshastigheden, bygget i fl. eksemplarer i 1941-46 i USA. I **b** accelereres elektronerne i en lufttom glasring v. hj. af induktion, frembragt ved et variabelt magnetfelt t. der tillige tjener til at afbøj elektronerne i en cirkelformet bane. Magnetfeltet frembringes af en stor elektromagnet, der fødes med vekselstrøm.

Man har herved opnået samme hastighed for elektronerne, som de ville opnå ved at gennemløbe en spænding på 100 mill. volt.

bete [be't] (fr.: dyr, dumrian), i kortspil undertræk, tabt spil.

Bete humane, La [bæ:t y'mæn], roman af Zola (1890; da. *Menneskedyret*, 1890, 1944).

'betel (fra tamil-sprog), nydelsesmiddel i Ostindien og dele af Oceanien. Består af areca- el. **b**-palmsens nød, som tygges indrullet med læsket kalk og gambir i et blad af betelpeberplanter. Giver rød spytafsøndring, ved overdreven brug hendfald af tænderne.

'Betel (hebr. *bet e*/Guds hus) (arab. *Beitin*), by med et gammelt kultussted ca. 17 km N f. Jerusalem. Allerede i patriarktiden lå her en vigtig helligdom. Efter rigsdelingen 931 f. Kr. opstilt. Jeroboam I. her og i Dan guldtyrkalve for at skabe en modvægt til templet i Jerusalem.

Betelgeuze [-'goiså] (arab. *bet al djauså* tvillingernes skulder), stjernen *a* i Orion.

betelpalme (*A'reca 'catechu*), elegant fjerpalme af palmefam., der dyrkes overalt i Orienten. Frøene anv. ved tygning af betel.

betelpeber (*Piper betle*), tropisk peberart, hjemmehørende i Asien. Bladene, der indeholder en skarp æterisk olie, anv. v. tygningen af betel.

betelskib (hebr. *bet el* Guds hus), skib, indrettet til gudstj. for søfolk.

Be'tllania, landsby på Oliebjergets østskråning 2 1/2 km fra Jerusalem. Martha og Maria boede her.

Be'thesda (hebr. barmhjertighedens hus), en dam med helbredende vand i Jerusalem. Joh. 5, 2.

Beth'fage (hebr. figenhuset), landsby på østsidan af Oliebjerget ml. Bethania og Jerusalem, hvorfra Jesus holdt sit indtog.

'Bethlehem (hebr.: brød-hus el. (guden) Lahms hus), by 7 km S f. Jerusalem, " Davidsslægtens hjemsted og if. Ev. Jesu

Udsigt over byen Bethlehem.

fødested. 9000 indb. (1946). Over det af traditionen udpegede fødested rejstes på Konstantin d. Stores tid den endnu bestående Fødselskirke.

Bethlehem ['bæ'triam], stålindustri i Pennsylvania, USA. 60 km N f. Philadelphia; 58 000 indb. (1940).

Bethlehem, barnemordet i, anstiftedes af Herodes d. Store for at udrydde samtlige børn i Bethlehem og dermed, som han troede, også Jesusbarnet.

Bethlehem Steel Corporation [*bæp-tis'm 'sti:l kærpa're'fan*], USA-jern- og ståltrus m. hovedsæde i Bethlehem, grl. 1904. Aktiekap. 1947: 377 mill. \$; havde s. år 31 højtovne, 135 martinovne, 6 bessemperer og 10 elektrostålovnene i gang; produktionen af råjern var 9 870 000 t, af stål 13,8 mill. t. Omfattende maskinprod. og skibsbygn. B hører til verdens største leverandører af krigsmateriel.

Bethlen ['bætlæn], *I'srvdn* (*Stefan*) (f. 1874), ung. polit. Kons. leder efter 1918, knyttet t. Horthy, ung. forstemin. 1921-31, søgte samarb. m. Mussolini 1927 og m. Tyskl. Trak sig ud af polit. 1939.

Bethmann 'Hollweg ['bæ:t--ve:k], *Moritz August* von (1796-1877), ty. retslær og polit., 1858-62 preussisk kultusmin. Hovedværk: *Der Civilprozess des gemeinen Hechts in geschichtlicher Entwicklung* 1-6 (1864-74, uafsluttet).

Bethmann 'Hollweg ['bæ:t--ve:k], *Theobald* von (1856-1921). ty. kons. jurist,

embedsmand; ty. rigskansler 1909-17, afhængig af kejser og militær.

Bethnal Green ['bæ:nsf 'gri:n], arbejderbydel i East End, London; 90 000 indb. (1939).

Beth'sajda (hebr.: fiske-huset), fiskerleje ved Genezareth Sø.

Béthune ['bæ'tyn], fr. by ved Kanalen; 22 000 indb. (1946). Tekstilindustri, kulbrænding.

betingede reflekser. I mods. til ubetingede («medfødte») reflekser, der uden forudgående indvøving udløses af visse (adækvate) pirringer, er **b** sådanne reflekser, der udløses af påvirkninger, som kun ved gentagne gange at have virket s. m. en adækvat pirring har fået evne til at udløse reaktionen. Eks: Uden indvøving udløses spytskretion hos hunde kun af pirringer i munden, men hvis en hund gentagne gange udsættes for en lyd-påvirkning samtidig med at den fodres, vil lyd-påvirkn. alene kunne fremkalde spytskretion.

betingede straffedomme. Hvis en straffedom ikke lyder på højere straf end bøde, hæfte i 2 år el. fængsel i 1 år, kan det i dommen bestemmes, at fuldbyrdelsen udsættes; straffen bortfalder da med udløbet af en af retten fastsat prøvetid (2-5 år), såfremt domfældte opfylder de i loven fastsatte betingelser (herunder straffri vandel i prøvetiden) og de særl. vilkår, som måtte være fastsat i dommen. I prøvetiden sættes domfældte normalt under tilsyn.

betingt arbejdssøgende betegner efter den da. arbejdsløshedsstatistik omlæggn. juni 1941 arbejdsløse, der har været ledige mindre end 7 dage, el. som p. gr. af alder, nedsat arbejdsevne el. delvis beskæftigelse ikke betragtes som alm. arbejdssøgende og derfor ikke medregnes i det off. arbejdsløshedstal (jfr. ill. til art. arbejdsløshed).

betingt offentlig påtåle, offentlig påtåle af en forbyrdelse, når påtålen forudsætter begæring fra den forurettede.

bétise [bæ'ti:z] (fr.), dumhed.

betleri (ty. *bettein* tige) antages at foreligge, når nogen ved personlig, udtrykkelig el. stiltiende, henvendelse søger at opnå en almisse el. modtager en sådan efter ved sin optræden at have givet anledning til dens ydelse, **b** er strafbart, hvis gerningsmanden tidl. har modtaget en advarsel af politiet el. af retten el. er blevet dømt for **b** el. visse andre forbyrdelser, el. har modt. advarsel el. pålæg i anledn. af lovsangeri. Også den, der benytter andre til **b** el. tillader, at en til hans husstand hørende person under 18 år betler, straffes for **b**. Straffen er i alm. fængsel indtil 6 måneder, men foretages handlingen af nød og ikke vanemæssigt, er straffen hæfte; under formildende omstændigheder kan den bortfalde.

beton [beto'n] (fr. af lat. *bitumen*) fremstilles af grus (sand + sten) og et binde-middel, oftest cement. Bruges andet, betegnes **b** derefter, f. eks. asfaltb. Blandingsforh. ml. cement, sand og sten kan være 1:2: 3'rder giver en tæt og stærk **b**. Materialerne blandes med vand på maskine enten på byggeplads el. på fabrik. Vandmængden afpasses efter byg-værkets dimensioner og art. Jordfugtig **b** skal stemples el. vibreres (se vibratorer) for at blive tæt, plastisk **b** kræver mindre bearbejdning, flydende **b** kan ledes til støbestedet i render og kræver ingen bearbejdning, **b**-s gode egenskaber vokser, når vandmængden pr. kg cement aftager, **b** anv. til bygning af broer, huse, veje m. m., ofte med indstøbte jernstænger (jernb). (Se også luftemulgeret **b**).

betonglas, stærke glaslegemer, der indstøbes i jernbetondæk el. -vægge i st. f. vinduer.

betonhus, fork. f. jernbetonhus.

be'tonie (efter *vetones*, en sp. folkestamme) (*Be'tonica*), slægt af læbeblomst-fam. **B**. (*G. officinalis*) er meget sjælden i Danm. **G. lycopodi**.

Beto'nit, puds med emaillelignende overflade.

betonrør, vådstøbte rør af cement, sand

og sten; anv. til vandledn. og afløb. Jern-amerede **b** kaldes monierør.

betonskibe, skibe el. pramme, bygget af jernbeton, **b** er tunge og derfor kun en krigsforeteelse.

betonveje, veje forsynet med cementbetonbelægning.

Betsje'an, by i Jordandalen ca. 25 km S f. Genezareth (nu Tiberias) Sø. Filisternerne hængte liget af Saul på B-s mur, da de havde fældet ham i kampen på Gilboas Bjerg. Først under David kom B i Israels besiddelse. Amerikanerne har foretaget udgravninger i B.

Betula (lat.), bot., birke.

betu'li'n (af *betula*), aromatisk alkohol i birkebark og -ved.

Betuve ['be:ty:va], frugtbar marskstrækning ml. Waal og nedre Rhin, Hob*. Anses for batavernes hjemland.

betvngningslære, d. s. s. semasiologi.

betvngt silke, natursilke, der med forsk. metalsalte er gjort fyldigere og tungere (undertiden 3-400%) end den opr. silke. Den efterlader ved ophedning et karakteristisk askeskelet.

betændelse, en sygelig proces i vævene. Ved akut **b** ses øget blodtilstrømning, udsvævning af vædske og udvdring af hvide blodlegemer fra blodkarrene, samt degenerative forandringer i vævscellerne. I nogle tilf. går processen ikke videre, men fordeler sig; i andre tiltager mængden af hvide blodlegemer, der dannes pus og der kommer vævshenfald, såvel som reparative processer med tendens til afgrænsning. **b** skyldes i alm. bakterier og disses gifte, men kan i øvr. opstå ved vævsbeskadigelser af forsk. karakter. Den akutte **b** viser sig ved rødme, varme, hævelse, smerte, påvirkning af almentilstanden og feber. Den kron. **b** forløber mere smigende, **b** af en slimhinde kaldes *katarr*. Udbrædt **b** i vævet med spredning i lymfekarrene betegnes *flegmone*. Hvis bakterierne når over i blodet, opstår *sepsis*.

betænkning, jur. og polit., sagkyndiges skriftlige udtalelse som svar på en henvendelse.

beuf [la mode] [bof a la mod] (fr: oksekød (tilberedt) efter (sidste) mode), vindampet, helt filetstykke med kraftig sky-sauce.

Beulé [bo'le], Charles Ernest (1826-74), fr. arkæolog. Udgravede 1853 på Akropolis den efter ham opkaldte Beulé'ske Port (4. årh. e. Kr.), der nu danner indgangen t. borgen.

Beumelburg E'bDymslburk], Werner (f. 1899), ty. forfatter. B-s hist. og litt. krigs værker forberede nazismens sejr; bl. a. *Sperfeuer un Deutschland* (1929).

Beuningen [bo'-i], Konrad van (1622-93), holl. diplomat. Modarb. Karl Gustav af Sv., udsending i Danm. 1656-58, tilskyndte til krigserklæring mod Sv. 1657.

Beuron [boy-], valfarts- og kursted i Slemaringen; kloster, grl. af augustinere 1077, siden 1877 for benediktinere, m. skole f. kirkekunst samt teol. seminarium.

Beust [boyst], Friedrich Ferd. von (1809-86), ty. politiker. Ledede Sachsens politik 1849-66, søgte at danne blok af middelstore stater ml. Preussen og Østrig; mod Preussen 1866. 1867-71 ledende min. i Østrig, gennemførte Ø.s omdannelse til dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn.

Beuthen ['boytan], ty. navn for byen Bytom i Slask, Polen.

Bevan [bævan], Aneurin (f. 1897), brit. politiker. Kulminearb., fremtrædende i S-Wales' minearb.s organisationer. Underhusmedl. (Labour) sk'n 1929. Sundhedsmin. siden 1945. Tilhænger af nationaliseringsprogrammets fortsættelse.

Beveland [-tant], to holl. øer i Scheldes delta, Noord-B (91 km²) og Zuid-B (371 km²).

Beverage-antenne [bæv(a)rid3-] (efter d. arner, radioing. H. H. Beverage (f. 1893)), modtageantenne for lange bølger i form af en lang tråd udsendt i ringe højde over jorden.

Beveridge [bævsrids], Sir William (f. 1879 i Indien), brit. nationaløkonom, li-

W. Beveridge.

Ernest Bevin.

beral politiker. 1919 prof. i statsvidenskab og nationaløkonomi v. Londons univ.; 1937 Master of University College i Oxford. Fik 1941 til opgave at udarbejde social reformplan (B-planen). Okt. 1944-juli 1945 underhusmedl. (liberal), juni 1946 baron og overhusmedl. Udg. *Full Employment in a Free Society* (1944). (Portr.).

Beveridge-planen, en under W. Beveridge's ledelse udarbejdet plan for omdannelse af brit. forbrugssystem, fremlagt 1. 12. 1942. Vil skabe social tryghed v. garanteret mindsteindtægt på 3 £ om ugen f. en fam. Foreslår tvungen socialforsikring, omskoling til nye fag, borbidrag, organiseret sygehjælp. Udg. afholdes af de forsikrede (22%), arbejds-giverne (15%) og staten (60%) (resten v. renter). Modstand fra forsikr.selskaber og kons.

Beverly Hills [bævarii'hilz], forstad til Los Angeles, USA; 27 000 indb. (1940). Mange arner, filmstjerner bor i B.

Bewick [bjuik], Thomas (1753-1828), eng. xylograf. Fornyede træsnit-kunstens teknik. Fremragende bogkunst. *Erindringer* (1862).

bevidsthed, 1) en særlig livsyttring karakteriseret ved at individet sanser, føler, tænker el. handler på en plastisk, hensigtsmæssig og hehedsbestemt måde (mods. bevidstløshed); 2) indbegrebet af et individs oplevelser, fornemmelser, følelser, tanker, viljesoplevelser; 3) ofte benyttet som ensbetydende med »bevidst væsen«, »sjæl«, »sind« o. l.

bevidsthedsræskel, 1) den intensitet, som en sanspåvirkning skal have for netop at kunne mærkes; 2) den intensitet, en nerveproces må have for at være forbundet med bevidsthedsfænomener.

bevidstløshed, tilstand, under hvilken et individ er uden påvirkelighed af ydre indtryk, ude afstand til at udføre vilde handlinger, **b** kan være kortvarig, som ved besvimelser el. epileptiske anfald. Den findes ved dyb beruselse, ved visse svære forgiftninger og under total bedøvelse. Mange svære sygdomme, især sådanne, som angriber hjernen, er i slutstadiet ledsaget af **b**.

bevilling, tilladelse; især en af admin. meddelt tilladelse til at foretage noget, som normalt ikke er tilladt efter loven (f. eks. til, at en mand indgår ægteskab for sit 21. år), el. som if. loven forudsætter en sådan særlig tilladelse (f. eks. til at være testamentseksekutor). Hjemlen for at meddele en **b** kan være udtrykkelig givet ved den lov, som omhandler det pågæld. retsforhold, el. i henh. t. grundloven bero på, at kongen før 1849 meddelte sådanne **b**. Desuden anv. **b** som betegn. for den ved finans-, tillægs- el. midlertidig bevillingslov givne tilladelse til, at regeringen anv. et vist beløb til et nærmere betegnet formål.

bevillingsgebyr, gebyr for erhvervelse af kgl. bevillinger; sædvn. 33,66 kr., evt. kan fritagelse indrømmes.

bevillingsmyndighed, myndigheden til at meddele finansielle bevillinger. Tilkommer i Danm. den lovgivende myndighed, d. v. s. kongen og rigsdagen i forening.

bevillingsnævn, kommunale nævn, som i byerne meddeler bev. til at drive næring som bevrter. Et fælles overb. for hele Danm. meddeler visse særl. bevillinger.

Bevin [bæ-], Ernest (f. 1884), brit. polit. 1922-40 generalsekr. f. Transport and General Workers' Union, 1937 form. f. General Council and Tråde Unions Con-

gress og for »Daily Herald«. Maj 1940 arbejdsmin., sikrede den eng. krigsindustri arbejdskraft, okt. 1940 medl. af krigskabinetet og Underhuset. Ved opløs. af koalitionsreg. maj 1945 udrådte B. men blev juli 1945 udenrigsmin. Har med lidenskabelig veltalenhed fremsat de brit. synspunkter på udenrigsmin.møderne og på FN's forsaml. Gennemførte 1947 eng.-fr. alliancetraktat, 1948 vestunionen m. Benelux og Frankr., 1949 Atlantpacten. Balancepolitik ml. USA og Sovj. måtte vige for fællesoptræden med USA (støttet af de kons.) med skarpe angreb på Sovj. Søgte at hævde verdensrigets strategiske positioner; støtte til arab. mod Israel gav nederlag for B. (Portræt).

bevængede ord, alm. citerede steder i litt. værker el. beromtheters overleverede mundtlige ytringer.

bevis, godtgørelse af et udsagns sandhed, enten a) ved påvisning af det sagforhold, som udsagnet beskriver el. b) ved påvisning af, at udsagnet er en logisk følge af sande udsagn. Ved et formalt **b** for et udsagn forstås en påvisning af, at udsagnet følger logisk af visse andre udsagn, uanset om disse er sande el. ej. Et indirekte **b** for et udsagn er et **b** for, at udsagnet negation er falsk. Induktive **b** er strengt taget ikke **b**, men induktionsslutninger ud fra enkelttilfælde.

bevisbyrde. At en part i en retssag har **b** for et vist forhold betyder, at det går ud over ham, hvis dette forhold ikke kan bevises. Som regel påhviler **b** hovedsagelig sagsøgeren; men jævnlig finder der en fordeling af **b** sted.

bevis i per'petuum 'rei me'morium [re:i] (lat.), bevis til evig erindring. Optagelse af bevis med henblik på evt. anv. i fremtiden, mods. anden bevisførelse, som i reglen finder sted med en bestemt retssag for øje.

bevis teori, en af den ty. matematiker D. Hilbert udformet teori, hvorefter beviser kan opfattes som blotte manipulationer af indholdsløse tegn uden h. t. deres mulige bet. **b** spiller en stor rolle ved undersøgelse over mat. grundlag samt i den mat. logik.

bevokningskappe, randen af en bevokning med levende grene på træerne ned til jorden, værner jordbunden mod sol og træk og bevokningen mod stormskade.

bevægelse, psyk., 1) en organismes tilsigtede (vilkaarlige) el. utilsigtede (uvilk.) ændring af sine lemmers indbyrdes stilling og evt. derved af hele legemets plads i forh. til omgivelserne, 2) heftig emotionel bevidsthedsændring, sindsb.

bevægelsesenergi, den energi, som et legeme besidder som følge af sin bevægelse. Måles ved det halve produkt af legemets masse og kvadratet på dets hastighed V_2 mv².

bevægelseslære, fys., dels læren om legemernes bevægelse i forhold til omgivelserne (kinematik), dels om bevægelsens sammenhæng med de virkende kræfter (dynamik). Af simple retlinede bevægelsesformer kan nævnes den jævne bevægelse, hvor hastigheden er konstant og den jævnt voksende el. aftagende bevægelse, hvor accelerationen er konstant. Grundlaget for dynamikken er Newtons 3 love: 1) inertiens lov, 2) kraften er lig med produktet af legemets masse og dets acceleration, 3) loven om aktion og reaktion. If. Newtons love kræver en jævn bevægelse ingen kraft, medens en jævnt voksende bevægelse kræver en konstant kraft.

bevægelsesmængde el. *impuls*, produktet af et legemes masse og hastighed.

bevægelsesmængdemoment el. *impulsmoment*, produktet af et roterende legemes inertimoment og vinkelhastighed.

bevægelsesterapi, gradvis og langsom tilvænning til normale bevægelser efter langvarig sygdom.

bevægelsesnerver, nerver, som leder bevægelsesimpulser fra hjernen og rygmarv til musklerne.

bevæggrund el. *motiv* (Jur.). En hand-

Henri Beyle. Georges Bidault.

lings strafbarhed er i reglen uafhængig af motivet, således er strafferammen f. medlidenhedsdrab d. s. s. for alm. manddrab. Derimod skal der ved udmålingen af straffens-tages hensyn til b. Undtagelsesvis kan der endog blive tale om at gå ned under den sædv. strafferamme; dog findes der handlinger, som kun er strafbare, når de skyldes et bestemt motiv.

beværternæring, næringsvirksomhed v. bevært. af en ikke afgrænset kundekreds i et nærmere best. lokale el. lign. (herunder konditornæring). Adkomst på b meddeles efter beværterloven af 1939 ved bevilling fra vedk. bevillingsnævnet (i byerne) el. amtsråd (på landet), i visse tilf. »Overbevillingsnævnet; evt. efter forudgående kommuneafstemm. Der stilles strengere personl. betingelser til indehaveren (og til evt. bestyrer og personale) end ved andre næringsbreve. Bevill. kan gives inkl. el. ekskl. ret til udsæknkn. af stærke drikke (til konditornæring dog kun uden denne ret). Uden for egl. b falder »bevært. ved sluttet bord« (f. eks. i pensionater), drift af marketederi, handel (»ud af huset«) med stærke drikke m. m.

Bex-les-Bains [bele'be:], kursted i Vaud, Schw. 4000 indb. (1941). Brydning af stensalt.

Bexley [bæksli], forstad til London, 18 km SØ f. City; 80 000 indb.

Beyle [bæ:l], Henri (1783-1842), fr. forf., (pseud. *Stendhal*), Hans værker, hvori-blandt romanerne *Le Rouge et le Noir* (1831; da. *Rødt og Sort* 1897), og *La Chattrouse de Parme* (1839; da. *Hoffet i Parma* 1900), udmærker sig ved indtrængende sjæleanalyse. De er præget af tidens romantik, men fremgriber realis-men ved B-s store iagttagelsesevne og psyk. sans. (Portræt).

Beyrouth [bæ'rut], fr. stavemåde for Beirut.

bezant [-'san't] (af *Byzans*), byzantinsk guldmønt; udløber af den rom. solidus.

Béziers [be'zje:], fr. by i dept. Hérault; 65 000 indb. (1946). Vinhandel, tekstil-industri. I middelald. vigtig fæstning.

bézique [be'sik] (fr. af sp. *bazico* kys), opr. sp. kortspil i hvilket »ægteskaber« ml. konger og damer, og damer og knægte fortrinvis giver points.

Bezjitsa, anden stavemåde for Bjezjitsa. **bezo'a'r** [-s-], (pers. *bâd-zahr* modgift), stenagtige klumper, der dannes af ufør-døjelige emner i bezoar-gedens o. a. patte-dyrs mave. Anv. som amuletter el. medicin hos orientalske folkeslag.

bezoar-geden (*Capra aegagrus*), ged med lange sammentrykte horn; Kreta, V-Asien.

BGB, alm. fork. f. den ty. -Bürgerliches Gesetzêuch af 1896.

Bhaga [ba-] (sansk. *bhagati* han tildeler), i ind. rel. lykkens guddom.

Bhâgalpur (eng. [bæ:g3lpu:], by i prov. Bihâr, Hindustan; ved Ganges NV f. Calcutta; ca. 90 000 indb. Tekstilindustri.

Bhagavad'gitâ [ba-] (sanskrit: den helliges sang), en episode af det ind. heldigt Mahâbhârata (6. bog vers 830-1532), opr. et selvstændigt rel. skrift, hvor forkyn-delsen af bhakti, den mystiske gudshen-givelse, fremsættes af Krishna. B regnes i nutidens Indien for den helligste tekst af alle, i hvilken alle trosretninger og sek-ter genfinder deres egen tro.

bhagavat [ba-] (sanskrit: ophøjet, hel-lig), i ind. rel. titel for guder og over-ordentlige mennesker, f. eks. Buddha.

bhakti [ba-] (sanskrit: hengivenhed), i ind. rel. betegn. for forløsnings vejen fra

karma og samsara gnm. umiddelbar følelsesmessig mystisk inspireret hengiven-hed for Gud.

Bhano [bæ:mou], burmes. *Bamaw*, by i NØ-Burma; ca. 10 000 indb. Endestation for jernbane fra Mandalay; bilvej til S-Kina.

Bharata [ba-:] (sanskrit: ætling af Bharata, en sagnhist. konge), ind. navn for beboerne af Bharatavarsha, d. v. s. In-dien.

Bharatpur (eng. [bâratpu:], 1) ind. stat i NØ-Râjputâna, S f. Delhi; 5123 km.; 576 000 indb. (1941). 2) Hovedstad i 1); 36 000 indb. (1941).

Bharavi [ba-:] (6-700 e. Kr.), ind. forf. af et epos, Kirâtâjrjuniya, bygget over en legende om en kamp ml. helten Ariuna og Civa.

Bhartri'hari [bar-:], 1) ind. forf. til en berømt samling poet. tankesprog; 2) ind. grammatiker (7. årh. e. Kr.); 3) ind. sagn-konge.

Bhâsa [ba-] (omkr. 200 e. Kr.), ind. dram-atiker, af hvis værker 13 dramaer over motiver fra ind. sagnhist. er bevaret.

Bhatpâra (eng. [bat'pa:r3]), industriby i Bengal, Hindustan, ved Hugli N f. Calcutta; 117 000 indb. (1941).

Bha'tti [ba-:] (6-700 e. Kr.), ind. episk for-fatter.

Bhavabhuti [bava'bu:-] (omkr. 700e. Kr.), ind. dramatik. den største efter Kâli-dâsa; af B-s værker er 3 dramaer bevaret.

Bhavanagar (eng. [bau'nags]), 1) ind. stat på halvøen Katbiâwâr N f. Bombay; 9690 km.; 713 000 indb. (1941). 2) Ho-vedstad i 1); 103 000 indb. (1941). Hav-neby i stærk vækst; bomuldskøst og -industri.

bhikshu [bikju] (sanskrit: tigger), ind. munk, vandrende asket.

bhil [bhi:] (hind. *bhil*), primitivt ager-brugsfolk i Forindien: Narbadâdalen og Râjputâna; mørkhudet, dravidisk race-type, opr. dravidisk sprog, men i Râjpu-tâna nu gujarâti.

Bhopal (eng. [bou'pa:l-;pâ:l]), ind. *Bhupâl* [bho:pa:l:], 1) indisk fyrstestat, tilsluttet Hindustan. i Vindhya, Bjergene NØ f. Bombay; 17 875 km.; 785 000 indb. (1941). 2) Hovedstad i 1); ca. 55 000 indb.

Bhotan, urigtig stavemåde for Bhutan. **Bhutan** (eng. [bu:'tfl:nj]), ind. stat på Him-a-layas S-skråning N f. Assam; 46 000 km²; ca. 300 000 indb. Dyrkning af ris, byg og hirse. Under brit. kontrol fra 1865.

bi- (lat. *bis* to gange), dobbelt-, to-, tve-.

Bi,kern. tegn for vismut (bismut).

bi, ligge, søv., ligge underdrejet, ligge tæt til vinden under storm med løbstedt sejlføring afventende bedre vejr.

Bialik [bja-], *Chaim Nachman* (1873-1934), f. i Rusk, fra 1924 forlægger i Tel Aviv, nutidens betydeligste hebr. digter og fornyer af det hebr. sprog.

Bialowicza [bjato'vjæ:3a], po. navneform for russ. Bjelovjezi.

Bialystok [bjal'listok], by i Polen NØ f. Warszawa på banen til Leningrad; 57 000 indb. (1946). Handelsby med teks-til- o. a. industri. 1939-41 søvj., 0 f. B indringede og tilintetgjorde v. Bocks armé juni 1941 store sovj. styrker (angivet til ca. 30 div.). Besat af tyskerne 2. 7. 1941-27. 7. 1944.

Biarritz [bj'a'rits], fr. badested ved

Biscaya-bugten; 22 000 indb. (1946). Meget mildt klima.

biavl. I Danm. fandtes 1946 omkr. 45 000 biavlere med tilsammen ca. 244 000 bi-stader; honningudbyttet varierer meget og er navnlig afhængigt af sommerens

Bitavlerne tages op.

vejrforhold, idet såvel kulde og blæst som tørke kan være ødelæggende. Kun få biavlere har b som hovederhverv, men for mange kan honningsalget give en god hjælpeindtægt - ofte holdes også bier for at gavne frugt- og frøafgrøder. Udbytte 1943: 2,6 mill. kg; 1945: 1,3 mill. kg.

Bi'ban el mu'luk (arab: kongernes dal), klippedal i Ægypt. i fjeldene mod Liby-ske Ørken, ca. 60 hulegrave for Ægypt-s konger fra ca. 1600-1100 f. Kr. fundet, deribl. Tutankhamons uberørt.

Bibel (gr. *biblia* bøger), de kristnes hellige skrift, som består af G. T., der også er jødernes hellige skrift, og N. T. I den hebr. B er G. T. delt i 1) Loven, d. v. s. De 5 Mosebøger, 2) Profeterne: Josva, Dommerne, Samuels-, Kongebøgerne, Jesaja, Jeremias, Ezekiel og De 12 Små Profeters Bog, 3) Hagiograferne d. v. s. de (øvrige) hellige skrifter: Salmerne, Ord-sprogene, Job, Højsangen, Rut, Klage-sangen, Prædikerne, Ester, Daniel, Esra, Nehemias og Krønike bøgerne. Hos de hebraisktalende jøder skete den afslut-tende kanonisering af disse skrifter ca. 100 e. Kr. I de græsktalende jøders kanon, Septuaginta, står de hist. skrifter foran de poetiske, og de profetiske sidst. Sep-tuaginta omfatter tillige apokryferne. Den da. oversættelse har fulgt Septuagin-tas orden, men apokryferne udelades nu i bibelselskabets udgaver. - N. T. indeholder 4 evangelier (Mattæus: Markus, Lukas og Johannes), Apostlenes Gernin-ger, 13 paulinske breve (Rom., 1-2. Kor., Gal., Ef., Filp., Kol., 1-2. Tess., 1-2. Tim., Tit., Filemon), Hebræerb., 1-2. Petersbr., 1-3. Johannesbr., Judas Br. og Johannes Åbenbaring. Alle N. T.s skrifter er på græsk. Kanons endelige afslutn. ca. 400 e. Kr.

bibelforbud, forbud mod at lægfolk læser i Bibelen; kendes (lokalt og ikke i Nor-den), da sekterne i højmiddelalderen begyndte at udnytte Bibelen mod romer-Kirken. Efter Reformationen bestemte Tridentinerkonciliet, at Bibelen kun måtte læses aflægfolk i autoriseret overs, og med særlig tilladelse.

bibelmanisme, kirk. bevægelse i 15-16. årh. især knyttet til Erasmus af Rot-terdam, b ville en lempeelig reformation af kirken på det Ny Test.s grund, uden brud med Rom. b blev af stor positiv bet. for Reformationen, navnlig dens melanchthonske fløj (Niels Hemmingsen).

bibelhåndskrifter. De ældste hebr. håndskrifter til hele G. T. er først fra 9.-10. årh. e. Kr. Derimod findes en papy-rus med de 10 bud o. a. fra 2. årh. e. Kr. Til N. T. eksisterer i alt ca. 2500 gr. håndskrifter. De ældste til hele N. T. går tilbage til 1. halvdel af 4. årh., til dele af N. T. have håndskriftfragmenter fra ca. 200. De mest kendte håndskrifter til hele N. T. er Codex Sinaiticus (el. Alef) (ill. spx 418) fra 1. halvdel af 4. årh., Codex Alexandrinus (el. A) fra 5. årh. (begge i Br. Museum) og Codex Vaticanus (el. B) fra 1. halvdel af 4. årh. (i Vatikanet).

bibelkritik, noget misvisende betegnels for udforskning af Bibelen efter viden-skabelige principper. Den moderne Bi-bel-forskning er ikke kun »kritisk« (hvis herved forstås »nedbrydende«), men har

Bibel håndskrift; Codex Smaiticus.

udelukkende sandheden til formål og må ofte godkende Bibelens fremstilling. Da den nye metode vandt indpas i Danmark i slutn. af 19. årh., fremkaldte den en skarp strid ml. de gammelalds troende og de »liberale«. Endnu blusser striden af og til op.

Bibelovertsettelse. G. T.s hebr. grundtekst oversattes i Ægypten til gr. i århundrederne f. Kr. (se alexandriske b). Hieronymus oversatte ca. 400 e. Kr. N. T. til latin (Vulgata), hans oversættelse er autoriseret i romerkirken. Af Luther blev N. T. oversat fra gr. 1522 og hele Bibelen fra grundsproget 1534. På Luthers oversættelse bygger Christian Pedersens da. oversættelse 1550, også kaldet Chr. d. 3.s Bibel. En mere ordret oversættelse gaves af H. P. Resen 1607, den retedes af Hans Svane og revideredes 1736, 1819 og 1871. På grundlag af Buhls oversættelse af G. T. (1910) udarbejdedes og autoriseredes en ny 1931. Til N. T. blev oversættelsen af 1871 revideret 1907. 1942 udsendes en ny prøveoversættelse til N. T. Bibelen er nu oversat til næsten alle jordens sprog.

bibelselskaber virker for Bibelens udbredelse; af eng. opr.: »The British and Foreign Bible Society« (da: brit. og udenl. b), grl. 1804 (havde til 1943 udgivet bibelovertsettelse til 758 sprog). De nærmest flg. år oprettedes lign. i de fleste eur. lande, 1814 i Danmark. Det Danske B støttes af en fast kollekt; bibelsalget ligger på ca. 60 000 årl. b bekæmpedes af den kat. kirke i fl. encyklikaer.

bibelsk arkæologi omhandler samfundsforholdene i videste forstand i den bibelske tid, bygger først og fremmest på Bibelen selv, dernæst på antikke forf., rejsebeskrivelser og udgravn. i Orienten.

bibelsk indledning, fag, som behandler de bibelske skrifteres tilblivelse og affattelsestid samt kanonsamlingen og tekstens overlevering. Faget kaldes også isagogik (gr: indførelse).

Bibelskole. Dansk, stiftet 1912, afholder årligt en række bibelkurser. Nu mest under ledelse af Indre Mission.

bibelsk teologi, fremstillingen af G. T.s og N. T.s rel. tankeverden; adskiller sig fra dogmatikken ved kun at ville være hist. og beskrivende.

Bibelstudium, International Forening for, for 1925 navn på sekten Jehovas Vidner.

Biberach [bi:baraf], ty. by i Württemberg; 11 000 indb. (1939). Rigsgaard 1312-1802.

biber nelle (forvanskning af *Pimpinella*), *Poterium*, slægt af rosenfam. Blodstiltende b (P. sanguisorba) hist og her på kalkgrund i Danmark.

Bibesuc, Marthe (f. 1887), rum.-fr. forfatterinde; har skrevet eksothiske bøger som *Les huit paradis* (1905).

Bibiena [bi'bjenå], i tal. kunsterfamilie (17.-18. årh.), hvoraf 8 specialister i tea-

terbygn. og -dekorationer; indkaldtes til fremmede hoffer, virksomme f. udbredelsen af det i tal. barokteaters skoledannede ideer.

'Biblia 'Pauperum, de fattiges bibel, middelalderligt træsnits værk med billeder fra G. T. og N. T.

biblio- (gr. *biblos* papyrusbast, bog), bog-; undertiden: *Bibel-*.

bibliofi' (*biblio-* + *-fil*), bog ven, bogelsker; samler af smukke el. sjældne bøger.

biblioffi'li' (*biblio-* + gr. *filia* kærlighed), lysten til at samle på gi. og sjældne bøger. Fra Renæssancen har b givet resultater i store private bogsamlinger. I Danmark var d. 18. årh. b-s rigeste tid, men endnu findes anseelige da. private samlinger. Biblio'fi'lerne ser navnlig på bogens udsende, dens alder (førsteudgaver), evt. dedikationer, men også aktuelle begivenheder kan gøre bøger kostbare (Kaj Munk).

bibliogra'fV (*biblio-* + *-grafi*), bogfortegnelse. 1) Universalb d. v. s. fortegn. over bøger. udk. i alle verdens lande. Fines nu næsten kun i form af kataloger fra de største bibl. el. udarbejdet af det internat. bibliograf. institut i Haag. 2) Nationalb, omf. et enkelt lands bogproduktion, i Danmark repr. af Bibliotheca Danica og Da. Bogfortegnelse. 3) Fagb, omf. litt. om et enkelt fag, f. eks. Erichsen og Krarup: Da.Hist. Bibliografi 1917-27.

Bibliographisches Insti'tut [-'gra:fi:as-]. ty.-forlag og trykkeri, grl. 1826 i Gotha af Joseph Meyer, fra 1874 i Leipzig. Udgav bl. a. Meyers Lexikon, Brehms Tierleben.

bibliolitter (*biblio-* + *-lit*), håndskrifter, forkullet el. gnm.trængt af mineralske stoffer, fundet bl. a. i Pompeji.

biblio'ma'n (*biblio-* + *-man*), person med sygelig trang til at samle bøger.

biblioman'ti' (*biblio-* + *-manti*), det at spå ud fra Biblen.

biblio'te'k (*biblio-* + *-tek*), bogsamling, senere også betegn. for det rum el. den bygning, hvori samlingen opbevares. b-s hist. går tilbage til det 7. årh. f. Kr. (Ninive), og allerede i oldtiden kendes store b (Alexandria). I Rom fandtes i kejsertiden fl. offentl. b. I middelalderen rummede klostrene ofte bet. b (Corvey, Tours). Med Renæssancen voksede trangen til at samle bøger, navnlig antik litt. Fyrsterne gik i spidsen og i mange tilf. blev sådanne fyrstebeg. til nationalb (Kbh., Sthlm.), der i kraft af den i det 17. årh. mange steder indførte pligtaflevering fik landets bogproduktion tilsendt fra bogtrykkerne. Klosterb blev ofte senere til universitetsb og af disse, univ.b i Göttingen, var det første offentl. b i nyere tid. I løbet af det 19. årh. fandt katalogapparatet og publikumsrummene deres nuværende form. I 1948 må Leninb i Moskva og Library of Congress i Washington (8.1 mill. bd.) regnes for verdens største, fulgt af British Museum Library (4.8 mill. bd.). Jfr. Danmark; biblioteker.

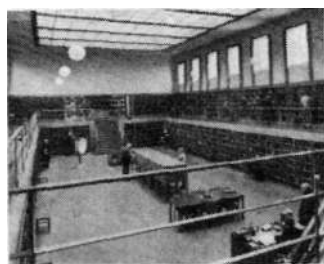
bibliote'ka'r, person, der beskæftiger sig med biblioteksarbejde. I de da. folkebibl. giver en 3-årig praksis og eksamen fra Statens Bibli-skole ret til titlen. En særlig uddannelsesform for de vidensk. b er under overvejelse. Der findes 1948 i Danmark ca. 600 folkebiblioteksuddannede b og ca. 120 ved de vidensk. bibl.

bibliotekarskole, i Danmark Statens Biblioteksskole i Kbh. i tilknytning til Statens Bibliotekstilsyn. Den er for tiden (1948) eetårig og uddanner fortrinvis folkebibl.-s-personale.

biblioteksafgift, i Danmark en afgift af hvert udlån i bibl. af deri repræsenterede forfattere, der ønsker den indbetalt til en fond til fordeling ml. sig. b var en årrække genstand for principiel drøftelse, men sagen er løst ved den i 1946 vedtagne ændring af bibl.loven, der fastsætter en årlig statsbevilling på 5 % af grundtilskuddet til de statsunderstøttede bibl.

biblioi'aksbind, stærke, lavfalsede bind med særl. solid hæftning, fremstillet m. henblik på stærkt slid.

biblioteksbygninger kendtes allerede i den klassiske oldtid. Først i det 19. årh. nødvendiggjorde udviklingen særlig ud-

Frederiksberg Hovedbiblioteks udlånsal.

formning med plads til magasin og ad min. Bogtårnet med dets mange magasineta-ger, sammenkoblet med en publikums- og kontorfløj, er karakteristisk for det

Frederiksberg Hovedbibliotek. Bornebibliotekets udlån.

mod. vidensk. bibl. (univ.bibl.s 2. afd. i Kbh.) (il. se bogtårn); folkebibl. lægger særlig vægt på uddannelsen af publikumslokalerne; udlånsal, ofte med galleri, og læsesale.

biblioteksdirektør, i Danmark lederen af Statens Bibliotekstilsyn.

bibliotekseksemplar, det eksemplar af enhver da. publikation, der ifl. den i 1927 reviderede lov om pligtaflevering skal afleveres til Det Kgl. Bibl. og Statsbibl. i Århus. Univ.bibl. i Kbh. har rekvizitionsret i samme omfang.

Biblioteksforening, Danmarks, stiftet 1919. Medl. er dels biblioteker af alle typer, dels bibliotekarer. B gør bl. a. gnm. sine udvalg et arbejde for at løse faglige problemer og udg. tidsskriftet »Bogens Verden«.

biblioteksfotografering, den ved adskill. vidensk. bibl. benyttede affotografering af enkelte sider af et værk (for derved at undgå udlån) el. af hele bøger på mikrofilm.

bibliotekskonsulent, i Danmark fra 1920 tjenestemand i Statens Bibliotekstilsyn, der deltager i inspektionen af folkebibl. og agitationen for bibl.sagen.

bibliotekslov. Den første da. b blev givet i 1920, sidst revideret i 1936, og omfatter betingelser og beregningsregler for statens tilskud til folke- og bornebibl. samt angiver rammen for Bibliotekstilsynets og Bibli.rådets virksomhed.

Bibliotekstilsyn, Statens, oprettet i 1920 i h. t. biblioteksloven. B ledes af en bibl.dirktør og fungerer som medlemml ml. under visnings min. og de statsunderstøttede bibl. B beregner og udsender statstilskuddet samt rådgiver og tilser bibliotekerne.

B biblio theque nationale rbliblio' tæ (:k nasjo'nal], Frank.s nationalbibl., grl. i middelalderen. Omfatter nu ca. 4 mill. bd. og råder over en anseelig bygning i Paris samt en avismagasinbygning i Versailles.

'bibloster, kraelign. dannelse inden for biooster, f. eks. hos pinselilje.

'Bibulus (d. 48 f. Kr.), rom. konsol 59 f. Kr., Cæsars modstander.

'bibøger, bægerlign. flige, der sidder ml. de egl. bægerblade, f. eks. hos jordbær.

•biceps (lat: med to hoveder), tohovedet muskel (med 2 knogle tilhæftninger) 1) på overarmens bøjeseide; 2) på lårsets bagside (bøjeseiden).

Babylonien og Assyrien allerede i 3. årtus. f. Kr., senere fra Persien, Kina og Indien. Eur. **b** begynder med *antik* (gr.-rom.) **b** (s. d.), som danner grundlaget for udviklingen i Eur., og hvis tradition stadig genoptages.

I oldkristelig **b** er formen antik, men indholdet nyt. Fra efterkonstantintid stammer talr. buste, statuer (bl. a. kejserstatuen på torvet i Barletta fra 4. årh.) og relieffer, hvis stil nærmer sig den byzantinske, som man især kender fra mosaikkunsten. Stor udbredelse fik skulpturen i romansk kunst (ca. 1000-ca. 1250) ved kirkeudsmykningerne. Den efterfulgtes af gotikken (katedralen i Reims), der blev særlig udbredt i N-Eur., f. eks. i ty. træskærerskulptur. Ital. **b** fortsatte med en kort afbrydelse traditionerne fra antikken. Den nye stils (ungrenæssancens) vigtigste repræsentant var Donatello, højrenæssancens Michelangelo. Fra Ital. bredte renessancen sig til det øvrige Eur.; Michelangelo især fik bet. for den efterfølgende barok. I højbarokken udførtes fontæneplastikken. Dens forreste repr. var Lorenzo Bernini. I det 18. årh. tog Frankrig føringen. Barokken afløstes af rokokoen elegantere og mere yndefulde former, i sidste halvdel af årh. gjorde den vågnende interesse for antikken sig gældende i en ny stil, nyklassicismen, hvis egl. gennembrud skete i Ital. med Canovas og Thorvaldsens kunst. Den vigtigste fr. repr. var Houdon. En reaktion mod tilbagevenden til barokkens former opstår i 19. årh. (Carpeaux, Rodin, Kaj Nielsen). I vor tid er sansen for **b** uden for Eur. (kin. og ind. b. negerskulptur) vågnet og har tilført nutidskunsten bet. værdier. En vis indflydelse har også den abstrakte skulptur vundet.

billedrim, rimede digte med en sådan typografisk opstilling, at de enkelte strofer danner f. eks. et jambisk æg el. en daktylisk-anapestisk pokal. Navnlige dyrket i 17. årh.s barok.

billedskrift, system af billedtegn til gengivelse af tanker, uden at de enkelte billeder nødvendigvis hver for sig repr. bestemte af talesprogets ord.

b i lieds kær i ng, billedlig fremstilling i træ, elfenben el. andet ikke for modstandsdygtigt stof. **b** kendes fra forhist. tid og udvikledes til fuldkomnethed i Ægypten. I Grækenh var gudbillederne

Relief på trædør i S. Sabina, Rom, ca. 430.

opr. skåret i træ, i byzantinsk tid foretrak man elfenben. I middelalderen fik træskæringen en opblomstring, især i gotikken og ung-renæssancen i N-Eur.s kirkelige kunst. Efter Reformationen forekommer **b** ikke så hyppigt, men opfører dog ikke. **b** optræder ofte i møbelkunsten og som husflidsarbejde.

billedsten, da navn for agalmatolite. **billeds ten**, mindesmærker fra y. jernalder med indhugede billeder i lavt relief. - Især kendt er de gotlandske **b** fra 5.-11. årh. Af en ældre gruppe fra 1. halvdel af 5. årh., der er udsmykket med cirkelfigurer over stiliserede skibe

Gotlandsk billedsten fra o. 700.

el. små krigere i kamp til hest el. fods, kendes ca. 30 eksp., hvoraf fl. har været rejst ved grave. Stenene er af gotl. kalksten, 1,5-2,5 m h. og udhugget i meget svagt relief. Fra 6.-7. årh. kendes kun »dværgsten«, ca. 1/2 m h. Fra omkr. 700 er ca. 30 storsten rigt prydet med billeder af dødsskibet, Odin på Sleipner, Thor, optog, ormegårde, kampscener osv. En tredje gruppe er fra 11. årh. med runeindskrifter, smykket i sv. runestensstil.

billedstorm, de ødelæggelser af helgenbilleder og andet kat. kirkeinventar, som forekom sporadisk på Reformationstiden (f. eks. i Kbh. 1530). **b** forekom også i Byzans i 8. årh.

billedstøbning, Ved **b** udfyldes en form, der er dannet over den af kunstneren udf. model, med flydende metal (oftest bronze), som under afkølingen stivner til en nøjagtig kopi. Der findes to fremgangsmåder: 1) *a* cire perdue (egl. ved tabt voks): den brændte lermodele dækkes med et lag voks og derover et lag gips og pulveriseret teglsten udrørt i vand, idet man sørger for, at der er kanaler for det smeltede metal. Når formen er stivnet, styrkes den med murværk og anbringes i en ovn, hvorved vokset smelter bort, og hulrummet fyldes med smeltet metal. Når det er afkølet, fjernes formen og lermodele. 2) Af fint støbesand over modellen tages afstøbninger af de enkelte dele af modellen, der bagefter samles til en hel form om en kerne, der støttes af et jernskelet. Efter støbningen fjernes kernen. Denne metode opstod i Frankrig i 18. årh. Fig. støbes i reglen hule og ciseleres og afpudses bagefter.

billedtelegraf i, fjernoverføring afbilleder ad elektr. vej. Det første brugbare system for **b** udvikledes af Arthur Korn omkr. 1906. Billedet, der skal overføres, belyses af en ganske tynd lysstråle, som efterhånden afsøger hele billedet. Den vekslende styrke af det reflekterede lys påvirker en selencelle og omsættes herved til varierende elektr. strømme, der pr. tråd el. radio overføres til modtageren. Her kontrollerer de varierende strømme den punktvisse belysning af en fot. film. Ved synkronisering opnås, at lyspletten ved sender og modtager bevæger sig i takt, og der vil da i modtageren fremkomme en korrekt gengivelse. Ved moderne systemer for **b**: *faksimile* er den fot. proces erstattet af en elektrokem. sværtning af præpareret papir el. en elektrokem. sværtning v. hj. af karbonpapir el. lign. Apparater for **b** efter disse systemer anv. i USA for telegrafisk overføring af skrevne meddelelser samt for modtagning af en over radiofonistationer udsendt *faksimile-avis*. (Hertil tavle).

billedvæg el. *ikonostas* kaldes den over mandshøjde, af tre processionsdøre gennembrudt, billedsmykkede skrankevæg, der i gr.-kat. kirker spærres for alter og kor.

biller (*Coleoptera*), insekter med hårde, uigennemsigtige dækvinger, bagvingerne tynde, foldet op under dækvingerne; kraftig bidemund, følehornene tråd-, kam- el. køllefornede, sammensatte øjne, veludviklede lemmer, dækvingerne skjuler næsten hele mellembryst samt bagbryst og bagkrop. Larverne med kraftig bidemund, hos de fritlevende med veludviklede lemmer, hos de træborende uden el. med svagt udviklede lemmer. De frie pupper oftest i jorden. Den største insektgruppe, omfattende op mod 200 000 arter.

Billericay [bito'riki], nordøstl. forstad til London; 35 000 indb. (1939).

Billes'holm, sv. mineby m. kulgrube, Skåne, 0 f. Hälsingborg.

Billeskov Jansen, -Frederik /ulius (f. 1907), da. litt.historiker, prof. v. Kbh.s Univ. 1946. Banebydende værk om *Holberg som Epigrammatiker og Essayist* 1-2 (1938-39). *Dann.s Digtetekunst* 1-2 (1944-47, endnu uafsl.) står v. sin teoretiske underbygning i nær sammenhæng med hans talentfuldt indledede *Poeetik* 1-2 (1941'45). Enfr.Montaigne-studie(1935) nyder eur. anseelse. (Portr. sp. 426).

bil'let (fr.), lille brev; adgangssten. bil'let doux [bij'e'du] (fr.), elskovsbrev.

billighed, jur., rimelighed, navnlig mods. »den strenge ret«. At en afgørelse skal træffes efter b, vil sige, at man ikke behøver at følge de alm. retsregler, men alene skal tage hensyn til, hvad der i det foreliggende tilf. skønnes rimeligt, f. eks. anerkendelse af krav, som ikke er juridisk gyldigt stiftet.

Billingen, 298 m h. plateauformet sv. bjerg i Vastergötland.

bill'o'n (fr. af *bi- 4* [ital. *millione*]), en million millioner, 10¹². I Frankrig og USA d. s. s. milliard, 10⁹.

Bil'iton, holl.-malaj. *Belitong*, ø i Holl. Indien N f. Batavia; 4840 km², ca. 80 000 indb. Store tinlejer.

Bill of Rights [bil af 'raks] (eng: loven om rettighederne), 1) eng. forfatningsbestemmelse af 1689: kongen kan ikke dispensere fra lovene; til skatter og stående hær kræves parlamentets samtykke; frie parlamentsvalg og talefrihed; katolikker udelukkes fra tronen; 2) indledn. i den nordamer. forfatning, om menneskerettighederne (liv, frihed, ejendom, lykke, sikkerhed).

bilokation (*bi- + lat. locus* sted), det at være på to steder, dobbeltgængere

Bilston ['bilstan], industriby iMidt-Engl., NV f. Birmingham; 32 000 indb. (1939). Kul- og jernminer.

'bilu's (*'Braul'a coeca*), vingeløs, levende-fødende flue, snylter hos honningbier.

billæggerovn (ty. *beilegen* lægge (ind) ved siden af), forældet ovntype, hvis fyrsted vendte ud til køkkenet, mens ovnen iøvrigt var placeret i nabostuen til køkkenet.

Bima (fork. f. i/Iledhuggere og malere), betegn. f. »Selskabet til Beskyttelse af Billedende Kunstneres Ophavsrettigheder».

•bimetal (*bi- 4 metal*) er en strimmel af to sammenloddede el. -nittede strimler af forsk. metaller med forsk. varmeudvidelse, der vil bøjes ved temp.-ændringer, **b** anv. i metal termometre og termostater.

'bimetalisme, d. s. s. dobbeltmontfod.

'bimil't, lille organ, der ligger i miltenes nærhed. Er opbygget som milten.

bimyrer (*Mutilla*), myrelignende årevingede, hullerne vingede. Larverne snylter hos bier og myrer. Enkelte arter i Danm., mange, ofte stikkende, i troperne.

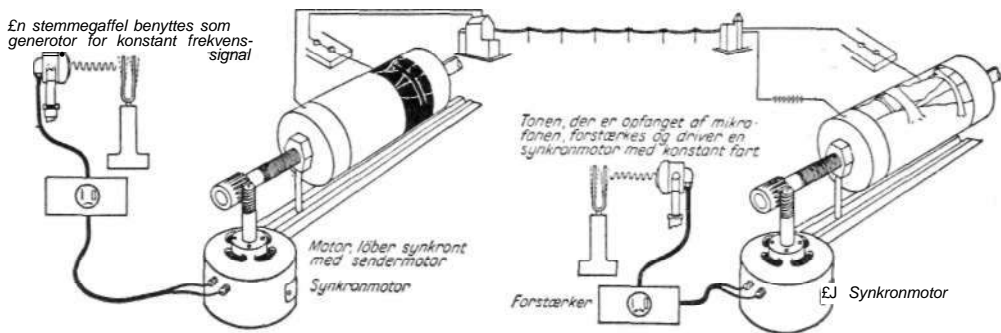
bimøl (*Gal'Veria mello'nella*), lille sommerfugl af pyralidernes gruppe, hvis larver lever af voks i bistader, gnaver sig lange, spindfyldte gange, meget skadelig.

bi'måne, en lysende plet på himmelen, fremkommet ved månelysets brydning og tilbagekastning i iskrystaller i de højere luftlag.

bin- (lat. *bin* to til hver), gentagen, dobbelt, begge.

binau'ra'l el.bino'tisk høreelse, den sandtighede høreelse med begge ører (mods. monoaural h.); tjener bl.a. til lokalisation af lyden.

BILLEDETELEGRAFI /tø

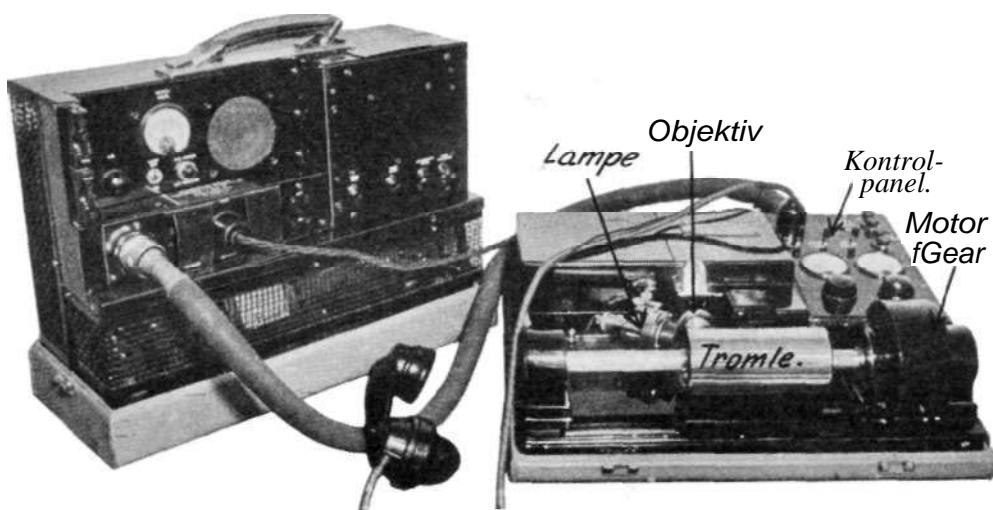
Princip af billedtelegraf, sender og modtager.

Acme billedtelegraf, sender og modtager. (Politiken).

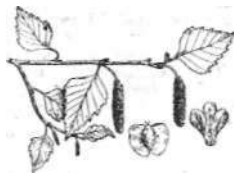

Stationær Muirhead Jarvis billedtelegraf, modtager. (Berlingske Tidende).

Transportabel Muirhead Belin, sender med tilhørende strømforsyningsenhed. (Berlingske Tidende).

frost. 37 arter på nordl. halvkugle. Arter i Danm: vortebirk (*B. pendula*), hvidbirk (*B. pubescens*). Rester af disse to samt af den i Danm. uddøde dværgbirk (*B. nana*) findes i da. tørve-moser. - *Skovbrug*: p. gr. af ringe pro-

Birkegren m. rakler, nederst t. h. frugt og rakleskæl.

duktion anv. **b** kun i ringe udstrækning i da. skovbrug til bevoxsninger, der skal opnå højere alder, men meget til ammetræer og forkulturer. - Raklerne indsamles i aug.; 2-3 år g. planter benyttes til udplantning; tynding foretages ofte i ca. 10 års alder og genitages med få års mellemrum. - Veddet bruges til møbler, drejerarbejder, vogntænger m. m., godt brændsel.

birk, *fm.*, opr. en retskreds, der var udskilt fra et herred og havde et særl. ting; birketing; nu bevaret i enkelte politi- og retskredses navne.

Birka, sv. hovedby i vikingetiden, på Björko i Mälaren; var ca. 800-1000 et centrum i Nordens handelsliv. Byborg og volde, samt udstrakte gravpladser viser endnu dens bet. Her virkede Ansgar i to perioder og byggede kirke.

Birkagården, social-pædagogisk institution i Stlm., grl, 1912 af Natanael Beskow (f. 1865) i stil med eng. settlement.

birkebarkolie, æterisk olie, der indeholder indtil 99 % metylsalicylat (vintergrøntolie); fås ved vanddampdestillation af barken af den nordamer. sorte birke (*Betula lenta*) og anv. til likør, parfume og i med.

'birkebeiner [-bæinar], no. parti i kongsmestriden (mod baglerne), kaldt således, fordi de anvendte birkebark som fodtøj i den første modgangstid. Opstillede 1174 Øystein Møyla og 1177 Sverre, hvis æt de derefter støttede.

'Birkedal, *Uffe* (1852-1931), da. præst, opr. grundtvigsk; fra 1900 præst for unitarismenigheden. Kirk. forf. og oversætter (bl. a. Milton).

Birkedal, *Vilhelm* (1809-92), da. præst; en af do mest kendte grundtvigianere; ypperlig prædikant. Da han 1865 afskedigedes for angreb på konge og regering, dannedes i Ryslinge en frimenighed om ham (årsag til valgmenighedsloven af 1868). (Portr.)

birkedommer (opr. *birkefoged*), dommeren i et birk. Betegn. bortfaldt ved retsplejeloven af 1916.

'Birkeland, *Olaf Christian Bernhard* (1867-1917), no. fysiker. Har ydet værdifulde bidrag til forståelsen af magnetiske uvejr og nordlys ved at frembringe et kunstigt nordlys omkring en magnetisk kugle (terella; lille Jord), bragt i et udladningsrør. B udarbejdede s. m. d. no. ingeniør Sam Eyde (1866-1940) en metode til v. hj. af en lysbue at udnytte luftens kvælstof til salpeterfabrikation.

Birkelse, hovedgård NV f. Nørre-Sundby, opr. klostergods, 1696-1921 stamhus i slægten Skeel, som stadig besidder den. Hovedbyggn. delvis fra 16. årh.; fredet i kl. B.

birkemus (*'Sminthus subtilis*), lille, langhålet mus med sort rygstribe, hører til springmusene. Egl. østeur. steppiform, forekommer i Jylland som relikv fra slutningen af tundratiden.

birkemåler (*'Amphidasis betularia*), stor måler, hvid med sorte prikker; larven på løvtræer. (Ill. se tavle Sommerfugle).

Birkenhead ['baiksnhæd] el. [-hæd], havne- og industriby i NV-Engl., over for Liverpool; 136 000 indb. (1947). Skibsværfter, tekstil- og maskinindustri.

L. V. Birck.

Vilh. Birkedal.

Kaj Birket-Smith.

Kaj Birksted.

To tunneler til Liverpool. Forstad: Be-
bington ['bæbi'tan].

birkepatron, i ældre tid den godsejer, der havde birkeret.

birkeregionen er i Skandinavien det øverste træbælte ml. nåletræregionen og det træløse højjæld.

birkeret, 1) retten til at have et birk på sit gods (oph. ved grundloven af 1849); 2) den i birket gæld. ret, som før 1683 adskilte sig fra landets alm. ret.

'Birkerød, da. stationsby (Nordbanen), 20 km NNV f. Kbh. B sogn: 7092 indb. (1945). Ebberødgård, gymnasium (kostskole).

birkesbrød (hebr. *berakot* velsignelsen, der udtales over jødernes sabbatsbrød), hvedebrød, hvis skorpe er bestrøet med valmuefrø (birkes).

birkesækmøl (*Coleo'phora fuscenedella*), art af sækmøl, frembringer runde huller på birkeblade.

birketing, domstolen i et birk.
birketjæreolie (*'oleum 'rusci*), udvindes ved destillation af birketjære, der fås ved tør destillation af birkeved og bark, fremstilles navnlig i Sovj.; anv. til tilberedning af ruslæder (giver den særlige lugt), samt i parfumeriet og i med.

Birket Qarun [birketkm:'ru:n], saltsø i Faiyum-lavningen i N-Ægypten. Overfladen 44 m under havets overflade. I oldtiden: Møris-søen.

Birket-Smith, *Kaj* (f. 1893), da. etnograf, leder af Nationalmuseets etnogr. afd. 1940, lektor i etnologi 1945. Rejser i arktiske egne, bl. a. deltager i 5. Thule-eksp., eksp. til Alaska 1935. Bet. vidensk. og populær produktion: *The Caribou Eskimos* 1-2. (1929), *Vi Mennesker (1940)*, *Kulturens Veje* 1-2 (1942), m. m. (Portr.)

Birket-Smith, *Sophus* (1838-1919), da. bibl.-mand. 1880-1909 leder af univ.-bibl. i Kbh.

Birkholm, da. ø ml. Tåsinge og Ærø; 1 km²; 59 indb. (1945).

Birkholm, *Jens* (1869-1915), da. maler; især kendt gnm. sine proletarskildringer bl. a. fra Berlin.

Jens Birkholm:Figurstudie til Fattiggården.

Birksted, *Kaj* (f. 1915), da. flyver (oberstløjtnant i det no. luftvåben). Forlod Danm. apr. 1940 for at tage del i No.s kamp mod de ty. invasionsstyrker. Efter at have virket som instruktør i Little Norway i Canada kom B 1941 til Engl. med den første no. Spitfire-afdel. og viste sig som en fremragende jagerflyver. B deltog i planlægningen af det allierede luftvåbens indsats under invasionen i Frankr. Efter krigen blev B det da. for-

svarsmin.s rådgiver i luftmilitære spørgsmål og medl. af forsvarskommissionen. (Portr.)

'Birma, tysk stavemåde for Burma.

Birmingham ['barmi'tjam], industriby i Midt-Engl. 1 098 000 indb. (1947). Hovedsædet for Engl.s metalindustri: dampmaskiner, motorer, biler, våben, værktøj, penne, kobber-, messing-, bronze- og nikkelvarer, gummi-, glas- og kemikalieindustri. Moderne by med kun få g. bygninger. FL medl. af fam. Chamberlain har været knyttet til B. - Svære skader v. ty. luftangreb 1940-41, især 20. 11. 1940.

Birmingham ['barmhjhåm], industriby i Alabama, USA; 268 000 indb. (1940), deraf 7/8 negre. Jern- og stålindustri baseret på jernmal, kul og kalk i byens nærhed og bomuldsindustri baseret på Alabamas råbomuld og den billige arbejdskraft (negre).

Birmingham Small Arms Co. Ltd. ['bami'tjəm 'små:l 'a:mz] (eng. *small arms* håndvåben), eng. våben-, cykel- og motorcykelfabrik; tilfivker tillige dele til fly, biler m. m.; grl. 1896.

Birmingham Standard Gauge ['barmhjam 'stándad 'gæid3] (eng. *B G*), standardskala, der angiver tykkelsen af plader, båndjern o. l.

Birmingham Wire Gauge ['bami'tjam 'wa: 'gæids] (eng. *gauge* mål) (fork. B W G), skala, der angiver tykkelsen af ståltråd.

'Biro, *Lajos* (f. 1880), ung. forf., har skrevet naturalistiske romaner og skuespil, der udmærker sig ved stor teknisk dygtighed, i. eks. *Hotel Imperial* (1917). Virkede fra ca. 1920 som film-manuskriptforf. i Engl. og USA. B-s senere produktion er skrevet på eng.

Birobidzjan [-'dʒán], hovedstad i jødernes autonome område, Østibirien ved Amur, Sovj.; ca. 10 000 indb.

birod, enhver rod, som udspringer fra en stængel el. et blad. Må ikke forveksles med siderodder, der udspringer fra en hovedrod. Løg, græsser, jordstængler har birødder.

'Bironel, *Buhren, Ernst Johan* (1690-1112), d. russ. kejserinde Annas yndling, ved magten under hendes reg. 1737 hertug af Kurland. Hans søn Peter afstod hertugdømmet til Katarina 2.

BIS, fork. f. Bank for International Settlements (se internat. bank).

bis (lat. to gange), tve-; dobbelt; da capo!
'bisamrotte ('*Fiber zi'beticus*), ret stor, nordamer. rotte, lever ved fersk vand; vigtigt pelsdyr (bisamskind). Indført til Finland og til ML-Eur., hvor den er blevet skadedyr for fiskeri og vandbygningsvæsen.

Biscaya [bis'kaja], alm. skrivemåde for Vizcaya, sp. provins.

Biscaya Bugten [-'skoja], bugt i Atlanterhavet ml. Spanien og Frankrig, indtil 2 km dyb, kendt for sine hyppige storme. Frankrigs kyst er en havnefattig klit- og strandsøkkyst, Spaniens er en klippekyst med en del gode naturhavne.

'biseksuel ('bi- 4- lat. *sexus* køn), *bot.*, d. s. s. tvekonnet.

biseksuel potens, betegn. f. organismernes arbejdsgrunde evne til at kunne udvikle begge køn, hvoraf det ene bliver hemmet ved kønsbestemmelsen.

Biserta [-'zær-], ital. navn på Bizerte.

Bisgaard, *Holger* (1880-1943), da. læge. Kendt for sin behandling af skinnbenssår (kombination af massage og bandage).

bisharin [bija'ri:n], bedjafal i ørkenen ml. Nilen og Det Røde Hav; muhamedanske nomader med hamitisk sprog.

Bishop ['bijap], *Henry Rowley* (1786-1855), eng. komponist, bl. a. til *Home, Sweet Home* (1823).

Bishop Auckland ['bijap 'æk:land], by i NØ-Engl., SV f. Durham. 35 000 indb. (1939). Kulminer, jernindustri.

bishopske ring [biH (først iagttaget 1883 af S. E. Bishop (1827-1909) i Honolulu), den lysende skive el. glorie, der undertiden ses omkring Sol el. Måne, når de ses bag et tyndt skydække, b er ofte brunligt farvet evd. med blågrønne ringe. Skyldes lysets interferens el. bøjning ved passagen ml. de små vanddråber (0,01-0,001 mm), skyen består af.

bisidder, den, der sidder ved siden af (nemlig af formanden for en domstol).

bi'skayahva'l, d. s. s. nordkaper.

biskjoldbruskirtler (*parathyreoidea*), 4 knapt årstorte kirtler med intern sekretion, beliggende ved skjoldbruskirtlen. Regulerer kalkstofskiftet.

biskop (gr. *episkopos* tilsynsmand), den højeste kirk. embedsmand. I N. T. er b tilsynsmand i menigheden, siden dens enerådende leder. Den rom., gr. og anglikanske kirke bygger på b. På luth. og reformert grund er bispeembedet enten afskaffet el. kun bevaret som et tilsynsembede. Da b vælges af menighedsrådene og udnævnes af kongen.

biskop (efter bispedragtens violette farve), punch af rødvin, sukker og udtræk af pomeransskaller.

Bi'skra, oase og by i Alger S f. Atlasbjergene; byen: 11 000 indb. (1936), hele oasen: 22 000. Turiststed.

biskuit [-'skvit] (fr. *biscuit* egl: bagt el. brændt 2 gange) (porcelæn), uglaseret, hardtbrændt porcelæn med hvid, gennemskinnelig skærv, anv. især til fine relieffer for at undgå glasurens tilslørende virkning.

biskuits [-'skvits] (fr. *biscuit* egl: bagt 2 gange), fabriksfremstillede småbrød el. kager, bagt af lign. dejg som kiks; lægges efter bagningen sammen med et fyld (sukker, fedt- og aromastoffer).

Bi'skupin, oldtidsby ved Poznan i V-Polen fra midten af 1. årtus. f. Kr. med stammebyggede rækkehuse omsluttet af træbefæstningsværker; fundet 1934. Blev forladt på grund af oversvømmelser fra B-søen og er derfor fuldstændig bevaret i grundplan.

bislag, lille verandalign. udbygn. foran indgangsdør, evt. m. siddepladser; uventigt vindfang, b-sten (15.-17. årh.) er bænkegalve af sten, flankerende indgangsdøren.

Bismarck ['bizmark], hovedstad i North Dakota, USA; 15 000 indb. (1940).

•Bismarck, ty. slagbik (1939-41), der 24. 5. 1941 i Danm.strædet sænkede den eng. slagkrydser Hood for derefter at blive jaget og 27. 5. 1941 sænket af kraftige eng. luft- og flådestyrker ca.. 500 sømil V f. Brest.

'Bismarck, Kap, sydspidsen af Germanialand, NØ-Grønland.

'Bismarck (*Schon'hausen*), *Otto von* (1815-98), ty. statsmand, Jurist af pommersk junkerslægt, godsejer. 1851-59 preuss. gesandt v. forbundsdagen i Frankfurt, modarbejdede Østrig; 1859-62 i Petersburg, 1862 i Paris. 1862 satte Vilh. 1. B i spidsen for ministerium, der skulle gennemtræffe militærreform mod liberalt landdagsfiertal; B gennemførte oprustning, samarbejdede m. Rusl. under po. opstand 1863-64, frarev 1864 Danm. Hertugdømmerne i samarb. m. Østrig, slog derpå Østrig 1866 og samlede Nordtyskl. under preuss. ledelse. Slog Frankr. 1870-71 og skabte det ty. kejserrige. Gav fri rigsforsam. m. alm. valget til rigsdagen. I Kulturkamp med katolikkerne 1871-78; søgte forståelse med dem igen for at skaffe flertal for toldbekyttelse, militærbevillinger, undtagelseslove mod det ty. Soc.dem. og aktiv socialpolitik til bekæmpelse af revolutionær stemning bl. arbejderne; men nåede ikke at svække arbejderbevægelsen afgørende. Søgte at isolere det revanchelystne Frankr. ved

O. v. Bismarck. Georges Bizet,

at balancere ml. Østrig og Rusl., skabte triplealliancen Tyskl.-Østrig-Ital. 1879-82, men havde svært ved at bevare venskab m. Rusl. efter at have støttet Østrig på Berlin-kongressen 1878. Efter skarpt sammenstød m. den unge Vilh. 2. måtte B 1890 søge sin afsked. B-s *Gedanken* og *Erinnerungen* giver indtryk af hans hensynsløse magtpolitik. (Portr.)

'Bismarck Arkipel'aget, hesteskoformet øgruppe ud for NØ-Ny Guinea; samlet areal 45 600 km²; 142 000 indb. (1941) (indfødte melanesiske agerdykere). Hovedstad: Rabaul (New Britain). Omfatter New Britain, New Ireland, Lavongai, Admiraltets Øerne og ca. 100 småøer. Vulkaniske, bjergrige, enkelte koraller. Klimaet trop., regnfuldt. Frodig regnskov. Kopra-eksport. - Ty. 1884-1919, derefter austr. mandat, fra 1946 austr. formynderkabsområde.

'Bismarck Bjergene, 4300 m h. bjergkæde i NØ-Ny Guinea.

'Bismarckbrunt (vestvi'n el. *manchesterbrunt*), azofarvestof til uld, silke, læder, tanneret (berjdet) bomuld, jute, træ, feris, lak; tillige anv. i mikroskopien.

'Bismarckhutte ['bizmarkhyta], ty. navn for Hajdukt Wielkie i SV-Polen.

bismer, en toarmet uligarmet vægtstang, hvormed en vejning udføres, ved at et lod forskydes langs den lange inddelte arm, indtil stængen står vandret.

bismerpund, ældre da. og no. handelsvægt, henh. 6 og 5,98 kg.

bismittah [-'la:h] (arab.: i Guds navn), indledningsordene i den muhamedanske bøn.

'bismut, d. s. s. vismut. bismu'ty'l, det monovalente radikal *BiO-*, f. eks. bismutylchlorid *BiOCl*.

bisol og bimåne, stærkt lysende pletter, der undertiden ses i et tyndt skylag, oftest i en afstand af nogle og tyve grader fra Solen el. Månen; undertiden farvede og langagtige (med »hale«), sjældnere blændende lysende. Skyldes lysets brydning i de små iskrystaller, som skyen består af.

'bison (gr.-lat. fra germ.), to oksearter med små horn og høj forkrop, langhårede. Den arner, b (Bos bison) tidl. talrig på de nordamer. prairier nu atter

i tiltagen. Den e u r. b (Bos bonasus) levede indtil 1918 i Polen og Kaukasus, nu kun i zool. haver; har i begyndende skovtild levat i Danm.

Bispebjerg, kvarter i NV-Kbh.; Grundtvigskirken, B Hospital, B Kirkegård, B Krematorium. Överv. moderne bebyggelse. (Ill. se København).

Bispebjerg Hospital, under Kbh.s hosp.væsen, åbnet 1913, senere udvidet. Bygningsform: ældre del pavillonsystem, nye del korridorsystem. 6 afl. med ialt 1041 senge, røntgen-, bade- og massageafd. samt poliklinik. Central vaskeriet besørger al vask for Kbh.s hosp.væsen.

Bispebjerg Kirkegård, Kbh., åbnet 1903, ca. 70 ha. Her bl. a. fælles gravsted for de den 29. 8. 1943 på Sjæll.

faldne. Stor urnekirkegård i forb. med Bispebjerg Krematorium.

bispedragt er i Danm.-No. af silke og fløj med bryststors af guld. Ved ordination og kirkevielse desuden bispekegle. bispedømme el. *stift*, biskoppens kirkelege område.

bispeeksamen kaldes i Danm. en fra Reformationens tiden stammende overhøring af præsten hos biskoppen før ordinationen. Efter teol. embedseksamens indførelse 1629 mistede b meget af sin bet.

bispehue, navn, der undertiden anv. om den i haver dyrkede til berberisfam. hørende urt Epimedium.

bisping overrækkedes den kat. biskop ved indvielsen; symbol på, at han er trolovet med sit stift.

bispestav, *krumstav* el. *hyrdestav* (lat. *lituus*), tegn på kat. bispers værdighed. Bruges også i den ^{^g}^t^ll anglikanske og sv. kirke. W ^{^g}^t^ll

bispevielse foretages i den kat. ^{^g}^t^ll kirke af en ærkebiskop og to ^{^g}^t^ll bisper; b er her en sakramen-

tal handling, hvorefter den apo- stolske succession overføres. ^{^g}^t^ll i Danm. foretages b af Kbh.s biskop med assistance af de andre bisper som en usakra-

mental menighedshandling. ^{^g}^t^ll

bisp i en gåserede, d. v. s. sidde lunt og godt. Udtrykket skal hentyde til, at Martin af Tours søgte at unddrage sig bispeværdigheden ved at gemme sig i en gåserede.

bisse (om dyr), løbe vildt af sted, spec. jaget af bremser på varme sommerdage.

bissekræmmer, omvandrende handelsmand, der falbyder småkrav v. dørene. Omførsel af varer er nu kun tilladt i meget begrænset udstrækning.

'Bissen, *Herman Wilhelm* (1798-1868), da. billedhugger; udd. v. kunstakad.; Thorvaldsens medarbej. i Rom 1824-34; prof. ved akad. B-s kunst bygger opr.

H. W. Bissen; A. S. Ørsted.

på senrokokoens tradition, men ændres under Thorvaldsens indflydelse i antikiserende retning (*Ceres-statu*en m. m.), og under indflydelse af Høyen betones det nord.-nat. i forb. m. større realisme. Hovedværker: statuer af A. S. Ørsted (1836-37, glypt.), *Fru Emilie Bissen* (1851, glypt.), *Oehlenschläger* (1854-61, foran Kgl. Teater), A. W. *Moltke* (1855, glypt.). *Fred. 6.* (1856, Fr.berg Have), *Johanne Luise Heiberg* (1860, kunstmus.); *Athena* og *Apollo/HAI*, glypt. og Kbh.s Univ.), *Sjærsfirspandet på Thorvaldsens Mus.* (1845-48), *Landsoldaten* (1850-51, Fredericia), *Moses* (1853-59, foran Frue Kirke, Kbh.) og *Istedloven* (s. d.); endv. gravmæler og talr. fremragende portrætbuster. B, der efter Thorvaldsen er årh.s største da. billedhugger, er udmærket repræsenteret i glyptoteket.

Bissen, *Vilhelm* (1836-1913), da. billedhugger; søn af H. W. B.; fuldført efter hans død *Fr. 7.s rytterstatue* foran Chr. borg; hovedværk: *Abсалons rytterstatue* (1902, Højbropl., Kbh.).

af hokkoernes fam., næbbet m. et stort horn, Guatemalas bjergskove.

bjergirisk (*Carduelis flavirostris*), yngler i bjergene, bl. a. No., ligner tornirisk, rød overgump; i Danm. på træk og som vintergæst.

bjergkalk, da. navn for mountain limestone.

bjergkork, gullig korklignende asbest.

bjergkrystal, klare, gennemsigtige krystaller af kvarts. (Se tavle Mineraler og Edelsten).

bjergkæder, langstrakte bjergzoner, der er opstået ved sammenskydning af mægtige sedimentmasser, aflejrede i geosynklinaler, idet der opstår talrige folder og overskydninger. Efter kambrium er dannet kaledoniske, variskiske og alpine b.

bjergland, ujævnt højland.

bjerglandsbaner er hovedbaner, som er ført over, el., ved tunneler, gnm. bjergkæder el. -plateauer, og som deltager i den gennemgående jernbanetræk fra land til land, f. eks. Alpebanerne, el. fra landsdel til landsdel, f. eks. Bergensbanen og Dovrebanen i Norge. De anlægges således, at lange og tunge tog kan fremføres, og at de også under dårl. vejforhold er driftssikre. I Eur. anv. i reglen ikke stign. over 30‰. For at opnå den fornødne højde uden overskrivelse af maksimalstign. anv. ofte kunstige linieførelser, f. eks. ved at føre b frem og tilbage i sidedalene el. op ad bjergskrånninger i slyng frem og tilbage el. ved at anlægge spiraler - oftest som tunneler. Kendte b i Eur. er: Albulabanen, Arlbergb., Bergensb., Brennefb., Dovreb., Gotthardb., Simplonb.

bjerglæder, læderlignende asbest.

bjergløbere (*Thinocoridae*), vaggellign. vadere. Andesbjergene, Patagonien.

bjergmel, pulverformig kalkspat, opstået i kalkhuler.

bjergmælk, fine kalkspatkrystaller, udskilt i kalkhuler som en i vand udslemmet tykflydende masse.

bjergning, søv., redning af skib, gods el. mennesker. Hertil har b-selskaber specialskibe klar til på kort varsel at assistere. - Bjergelav, lokal sammenlutning med lovlige eneret og pligt til redning af skib og ladning.

Bjergprædikenen, den samling Jesusord, som er overleveret Matth. kap. 5-7; sammenfattende udtryk for Jesu forkyndelse.

bjergret, lovgivningen om ejendomsretten til malme og nyttige mineraler og om driften af bjergværk, i da. ret lov nr. 27 af 19. 2. 1932, hvorefter råstoffer i Danm.s undergrund, som hidtil ikke har været undergivet privatøkon. udnyttelse, tilhører staten. Dog kan koncession til efterforsk. og indvinding af sådanne råstoffer meddeles private i indtil 50 år ad gangen.

bjergs kole, tekn. skole, hvori bjergværksmænd videreudd. teoretisk og praktisk.

bjergsport el. *alp in isme* omfatter gletschervandring, bjergbestigning og klatring.

bjergsyge fremkommer ved bratte stigninger op i iltfattig luft og viser sig ved træthed, svimmelhed, besvimelse, åndenød, blødninger.

bjergtagning, if. folketro menneskers optagelse i overnaturlige væsners boliger.

bjergtjære, halvflydende, brun jordolie.

bjergtræ, vedagtig asbestvarietet.

bjergvulk (*Cottus poecilocopus*), lille ferskvandsul; i Danm. i Skern Å.

bjerg videns kab, læren om grubedrift, opberedning og hyttedrift.

bjergvind, vind, der blæser ind mod et bjerg, p. gr. af dets opvarmning. Luften tæt ved bjergets side opvarmes mere af solen, end luften i samme højde over jorden i den fri atmosfære; luften »ledes« så op ad bjergsiden, ligesom rogen op ad en varm skorstens indre, b blæser derfor kun om dagen, og afløses om natten af dalvind.

bjergvipstjert (*Motacilla cinerea*), meget langhalet vipstjert. Grå overside, gullig underside. Ved bjergbække o. l. I Danm. ved vandmøller. Trækflugt el. standflugt.

bjergværk, anlæg til brydning og udvinding af malme og mineraler, b består af grube, hvor malmen brydes, opberedningsanstalt, hvor den renses og sorteres og hytte (hyttedværk), hvor metallerne udsmeltes el. udvindes ad kern.vej.

bjergzebra (*Equus zebra*), bredstribet zebraart. Stribet helt ned til hovene. S-Afrikas bjerge.

'**Bjerke**, André (f. 1918), no. forf. Har udg. fl. fornsikre digtsaml., bl. a. *Syngende jord* (1940), *Regnbuen* (1946).

Bjerknes, Vilhelm (f. 1862), no. fysiker og meteorolog. B videreførte faderen, Carl Anton B-s (1825-1903) hydrodynamiske undersøgelser. B-s meget betydelige arbejder førte til opdagelse af visse fundamentale grundtræk ved de meteor. processer, som har medført en revolutionering af den meteor. vejrtjeneste. Hans grundtanke var at nå til en forklaring af strømningerne i atm. v. hj. af hydrodynamikkens og termodynamikkens lov. Ud over meteor, har hans arbejder haft bet. for radiotekn. Æresdoktor ved Kbh.s Univ.

Bjernerde kirke ved Sorø, eneste nogenlunde bevarede af middelalderens sjæll. rundkirker, opf. omkr. 1150-75 af Sune

Ebbesen, en fætter til biskop Absalon. Rundskibets hvelv bæres af 4 mægtige rundpiller, over hvilke der er rejst et lille 8-kantet tårn, skærende sig ud af det koniske tag, en afslutning, der er en korrekt, men kedelig rekonstruktion fra 1892. (Før sadeltag af form som en bispehue, se ill.)

Bjerre, Niels (1864-1942), da. maler; medl. af »Den Fri Udst.« fra 1892;

Niels Bjerre: Harboørefolk. 1906.

elev af Krøyer; har malet missionske fiskere: *Guds Børn* (1897) o. a. figurbill. samt bl. a. vestjyske og færøske landskaber.

Bjerregaard, Hans (f. 1908), da. forfatter. Mangeartet journalistisk virksomhed. Prosastykkerne *Lille Sjøve Verden* (1937), romanerne *Drømmevagabond* (1940), *De Afmægtige* (1942) m. fl., de særprægede digtsaml. *Det Mærkelige År* (1941) og *Tusmørke efter Ragnarok* (1946) samt novellesaml. *Rytteren i det Skønne Landskab* (1945).

Bjerregaard, Hans Jensen (1728-81), da. landmand. Fæstebonde under Bernstorff, støttede udflytningen på godset, selvejer på Bjerregård. Ejede 1772-78 herregården Løvegård (Holbæk amt).

Bjerregaard, Jens P. (f. 1894), da. tandlæge, 1927 prof. v. Danmarks Tandlægehøjskole.

Bjerregaard, Valdemar (f. 1892), da. officer. Oberstløjtnant 1936; knyttet t. modstandsbevægelsen under besættelsen; generalmajor, chef f. sjæll. division 1945.

Bjerræsø, Karen (f. 1922), da. forf. Debuterede som gymnasiast med den selvbiograf, sygehist. *En Lang Nat* (1938). Siden bl. a. en påbegyndt romantrilogi om den ugifte kvindes ret til moderskab.

Bjerringbro, stor da. stationsby (Viborg-Langå) ved Gudenå; 2337 indb. (1945).

Bjerrum, Jannik (f. 1909), da. kemiker, søn af Niels B. Mag. scient. 1932, dr. phil. 1941. Prof. i kemi v. Kbh.s Univ. 1948.

Bjerrum, Jannik Petersen (1851-1920), da. prof. i øjenlægevidensk. v. Kbh.s Univ. Internat. kendt for sine synsfeltundersøgelser (Bjerrums tavle).

Bjerrum, Niels Janniksen (f. 1879), da. kemiker, prof. v. Landbohøjskolen 1914—49, søn af foranst. B-s arb. falder væs. inden for den fys. kemi. B fremsatte 1916 teorien om de stærke elektrolytter fuldstændige dissociation. Har desuden arbejdet med indikatorernes teori, med forsk. atomfysiske problemer, samt med uorgan. kompleksforb.

Bjersjoholm, d. s. s. Bergsjoholm.

Bjezjitsa [-31-], 1936-44 *Ordzjonikidzgrad*, by i RSFSR, Sovj., NV f. Brjansk; 83 000 indb. (1939).

Bjowulf, d. s. s. Beowulf.

Bjurforsfåttet ['bjii:r-], sv. kobber- og zinkmalmeje, NV f. Boliden.

Bjuv [bjuv:], sv. koping, 0 f. Hålsingsborg; 2700 indb. (1946). Kulmine.

bjælke, i *bygningstekn.*, vandret el. skråt bærende hovedkonstruktionsdel, b kan være af træ, jern el. jernbeton; i *skovbrug*, nåltræstammer, der sæd. er mindst 20 cm i diameter 1 m fra rod og egnede til b i huse; i *heraldikken*, den midterste del ved et skjoldts vandrette tredeling.

bjælkebro, en brotype, hvor hoveddragekerne bærer som bjælker fra pille til pille, d. v. s. hovedsageligt påvirkes til bøjning i mods. til *buebro* og *hængebro*. b kan deles i: 1) broer, hvor hvert enkelt brofag bærer for sig fra pille til pille

Bjælkebro (Skanstultbroen, Sthlm.).

uafhængigt af de andre fag; 2) kontinuerlige broer, hvor fagene er stift forbundet med hinanden over understøtningerne og derved til dels bærer hinanden. Disse konstruktioner er dog meget følsomme over for sætninger af pillerne og kan derfor for kun anv. på god byggegrund; 3) gerber-el.ctfw/lever-broer, hvor det midterste parti af fagene (den svævende bjælke) hviler på en udgragning, som bæres af og selv bærer en tilsvarende udgragning på den anden side af pillen som en slags vægstang.

bjælkebugt, skibsdækkets tværskibs krumning.

bjælkehoved, 1) den sydlige ende af en bjælke; 2) ved T-bjælker af jernbeton

den vandrette del af bjælken, den lodrette er bjælkekrøppen.

bjælkeknæ el. *dæksknæ*, i *skibsbygn.* smedede knæ el. trekantede plader, der forbinder spant med dæksbjælke.

bjælkelag, etageadskillelse, der hviler på bjælker. Bjælkerne kan udføres af træ,

jern el. jernbeton, medens der ml. dem foruden de nævnte materialer også tidl. anv. buer af mursten el. uarmeret beton.

- For træbjælker findes dimensionerne for forsk. spændvidder i bygningsvedtægterne, mens de for jern og jernbeton i hvert enkelt tilfælde må beregnes ud fra Dansk Ingeniørforenings normer.

bjælkevæger, kraftig langskibs planke i træskibe, b befæster og understøtter dæksbjælkerne ved skibssiden.

Bjæred [bjæred], sv. badested v. Øresund. V f. Lund. 1000 indb.

Bjærso 'lagård (sidste led » da. ledgård), sv. herregård S f. Horby. Bygn. fra 1760 og 1822. Ved B ruin af middelalderl. da. kgl. borg.

Björck, *Oscar* (1860-1929), sv. maler; har bl. a. malet på Skagen, *Nødskind* (1884); hist.- og genre-, i de senere år navnlig portrætmaler.

Björgvin ['björg:v:n], 1) oldn. navn for Bergen; 2) bispedømme i vestl. No., omfattende Bergen, Hordaland og Sogn og Fjordane fylker; 39403 km², 477 000 indb. (1946). Stiftsby er Bergen.

Björkquist [-kv:], *Manfred* (f. 1884), sv. teolog og pædagog, ledede fra 1909 den såk. korstogsbevægelse bl. sv. studenter og ungkirkebevægelsen. Grundede 1915 Sigunastiftelsen og ledede den til 1942, da han blev Sthlm.s første biskop. (Portr.)

Björkstén, *Elli* (1870-1947), fi. gymnastikpædagog, grl. den egl. kvindegymn. Björko, 1) sv. ø i Mälaren; her lå Birka; 2) by (fi: Koivisto) ved østenden af Den Fi. Bugt over for øen af samme navn (fi: Koivusaari). Sovj. 1944.

Björko-traktaten, ty.-russ. venskabsaf-tale, sluttet juli 1905 ml. Vilh. 2. og Nikolaj 2. ved personligt møde i den fi. skærgård. Mødt med kritik af ty. udenrigs-min. og absolut afvisning af det russ. udenrigsmin., hvorefter B' faldt, til stor skuffelse for Vilh. 2., der troede det fr.-russ. forbund sprængt.

Björling, *Jussi* (egl. Johan) (f. 1911), sv. operasanger (tenor). Elev af bl. a. John Forsell. Deb. 1930 på operaen i Sthlm. 1937 i Arner., 1939 på Covent Garden i London og 1940 på La Scala i Milano. Er med sin velskolerede, lyse, høje stemme en af samtidens førende lyriske opera-tenorer. (Portr.)

Björling, *Sigurd* (f. 1907), sv. operasanger (baryton). Siden 1936 ved operaen i Sthlm.

björn, 1) søv-, firkantet hul i mæret for toppen af undermasten. I træskibe er b kraftigt tømmer på siderne af rorkisten; 2) mil-, muret, smal dæmning med sluse på tværs af våd fæstningsgrav til indstilling af vandhøjden.

Björnbak, *Lars* (1824-78), da. bondepolit. Grl. 1857 højskole i Viby J.; mod skandinavismen og den nat. stemming, der førte til krigen 1864, antimilitarist, mod grundtvigske retning (Nørregaard på Tæstrup). Grl. 1866 »Aarhus Amistidende«. Af Nat. lib. og grundtvigianere angrebet som materialist, Björnbakkerne gjorde sig længe gældende især i østjysk venstre-politik. (Portr.)

björne ('Ursidae), store, korthalede rovdyr, sålegængere, knudetænderne veludviklede, savtænderne svage, føden del-

fir«« landbjörn.

vis bær, rødder o. l. Hertil en række arter: bambusb., isb., løbeb. m. fl., samt den brune landb. (*Ursus arctos*), udbredt på den nordl. halvkugle, endnu enkelte i Mil.-Eur.s bjergskove og i Skandinavien. Den nordamer. grå b. (*U. horribilis*) er vist kun en race af den brune b. Den brune b er om end sjældent fundet i

M. Björkquist.

Jussi Björling.

Lars Björnbak.

Björn Björnsen.

da. moser fra forhist. tid. Björneskind finder anv. som tæpper og pelsværk. Ca. 25 000 kommer årlig i handelen, langt de fleste nordamer, baribalskind, ca. 1000 isbjörneskind.

Björneborg [-bärj:], sv. navn på Pori, Fini. Björneborgarnas march, fi. march, bygget over en gi. vandremelodi. Fik sit navn, da Runeberg 1860 underlagde den sin kendte tekst i »Fänrik Ståls sägner«.

Björneborgs regiment, sv.-fi. regiment, kendt fra 17. årh., udmærkede sig 1808 -09 under Dobeln i sv.-russ. krig.

björnefod siges en hest at have, når koden er så gen-nembrådt, at den helt el. omtrent får vandret stil-ling.

Björnefod.

björnegræs (*Festuca crinum-ursi*) har smalle, mørkegrønne, stikkende blade i tætte tuer. Anv. som prydpilante i haver, f. eks. ml. trædesten.

björneklo (*He'racleum*), slægt af skærm-blomstfam., store urter med hvide el. hvidlige blomster og mange småsvøbblade. 60 arter, i Danm. 2 vildtvoksende. I haver dyrkes alm. den 2-3 m høje H. man-tegazzi'anum fra Kaukasus.

Björneklo.

björnekrebs *VsCyllarus*), slægt af brede, flade m. langstuber beslægt, krebsdyr. Var-mere have.

Björnen, to på vore breddegrader cir-cumpolare stjernerbilleder. 1) Den Store B (lat. *Ursa major*), indeholder 7 lys-stærke stjerner, der danner en voglnig-nede figur, Karlsvognen. 2) Den Lille B (lat. *Ursa minor*) er beliggende omkring himlens nordpol. Den lysstærke stjerne i Den Lille B er Polarstjernen.

Björner, *Anna*, se Larsen Björner, *Anna*. **björnerokken** el. *væven*; handelsfejl hos hesten, viser sig ved, at hesten stadig svinger hoved og forkrøp fra side til side, når den står ledig i båsen.

björnespindere (*Arc'tiina*), plumpe, brogede sommerfugle, i Danm. bl. a. Arctica caja med brune forvinger og røde bag-vinger med store sorte pletter. Stærkt hårede larver på urteagtige planter. (111. se tavle Sommerfugle.)

Björnestrømmen, et antal stjerner, der bevæger sig parallelt og med lige store hastigheder gnm. rummet. Fem af stjernerne i Karlsvognen samt Sirius hører til B.

Björnesund, dyb fjord i Godthåb distrikt (63° N). Ved S-bredden nordboruoiner.

björnetjæne, udtryk fra Lafontaines fabel om björnen, der tog en stor sten for at jage en flue bort fra sin herres hoved, men derved knuste både hovedet og fluen.

Björnevogteren, da. navn f. stjerne-billedet Bootes.

Björneøer, sovj. øgruppe N f. Ø-Sibirien. **Björn Jernside**, søn af Regner Lodbrog, ledede det store vikingetog til Mittel-havet 860.

Björns'hol'm, tidl. hovedgård S f. Løgstor, grl. 1158 som Vitskøl kloster, 1573 navn efter rigsråd Björn Andersen. Nu kun avlsgård, siden 1941 i statens eje.

Björns'knude, østligste pynt på Vejle Fjords N-side.

Björnsen, *Björn* (1859-1942), no. skue-spiller og instruktør, søn af Björnstjerne B. Deb. i Tyskl. 1880, 1885-93 v. Kristiania Teater, fra 1899 v. National-teatret i Oslo, 1899-1909 og 1924-28 som chef. Spillede et stort repertoire og udovede storartet iscenesættelser. Adsk. gæstespil i Kbh. Erindringer: *Mit Livs Historier* 1-4 (1922-37). (Portr.)

Björnsen, *Björnstjerne* (1832-1910), no. digter. Præsteson. Student 1852. Peri-odevis red. og teaterleder. Bidrog livet igennem m. artikler og foredrag t. de offentlige debatter: var midtpunkt i signalfejden (omkr. 1872), stærkt impliceret i sædelighedsfejden (80erne), Nobel-prisen 1903. Brød igennem m. de realistisk-idylliske bondenoveller *Synnøve Solbakken* (1857), *Arne* (1859), *En glad gut* (1860), hvis fælles motiv, sagadens forædling i kærlighed, udsprang af B-s kamp med sig selv. Moderne problem-digt. i 70ernes manér træffes i roma-nerne *Det flager i Byen og på Havnen* (1884), *På Guds Veje* (1889) og i dramaerne *En Fallit* (1875), det stærkt omstridte indlæg i sædelighedsfejden *En Hanske* (1883), hvorefter samme seksuelle moral må kræves af mand og kvinde, *Over Ævne* 1-2 (1883-95) om idealistens vilje til at overskride menneskets natur-bestemte grænser og *Paul Lange og Torå Parsberg* (1898) om det ædle sinds af-mægtighed over for poit. intriger. B-s digte er kendt og sunget overalt i Norden, således nationalsangen *Ja, vi elsker dette Landet*, *Jeg vil væрге mit Lana*, *Løft dit Hoved* o. m. fl. Den rigt strømmende og frodige lyrik er det naturlige udtryk for hans åbne og folkelige personlighed. (Portr. sp. 451.)

Björnsen, *Jon* (f. 1907), isl. forfatter, skriver på da. Bl. a. romanerne *Jordens Magt* (1942) og *Slægten Ære* (1944). Björnsøn ['bjös:än], *Sveinn* (f. 1881), Is-lands præsident. Sagfører, 1920-24, 1926 -40 isl. gesandt i Kbh. 1941 valgt til isl. rigsforstander, fra juni 1944 isl. præsident. (Portr. sp. 451.)

Björnstorp, sv. herregård SØ f. Lund; tilh. slægten Gyllenkrog. Bygn. fra ca. 1730, rige kunstsamlinger.

Björnvig, *Thorkild* (f. 1918), da. forf. Mag. art. (Arhus) 1947. Red. af »Heretica«. Debut, med den lovende, symbolistiske digtsaml. *Stjærnen bag Gavlen* (1947).

Björnö, da. ø i Lille-Bælt, S f. Fåborg; 1/2 km²; 71 indb. (1945). Landbrugskort over B, se landbrugssystemer.

Björnöya [-oia], no. ø, ml. Finnmark og Spitsbergen; 178 km²; højeste Punkt 536 m. Meteor. station. No. fra 1920. Admin. s. m. Spitsbergen.

B-komplekset, d. s. s. B-vitaminer.

Blach, *Mogens* (f. 1888), da. ingeniør, 1931 -38 hos Kampsax, 1937-38 som underdir., 1938 havnebygmester, 1945 havnedirektør.

Blache [-k:], *Christian Vigilius* (1838-1920), da. marinemaler. Var 2 år i skibs-byggerierne, dimetteret fra Tekn. Inst. til Akad., under krigen 1864 marinesoldat. *Danske Orlogsskibe under Lening i Sundet* (1865), *Panserskibet Ivar Huitfeldt Passerer Forberjet Stat i en Storm* (1893). B var teknisk dygtig, solid og grundig, stundom noget tør.

Black, *Enjar* (1899-1949), da. journalist, fra 1926 ved »Berl. Tid.«, 1938-42 red. af »Billedbladet«, 1940-42 af »B. T.«; afsat af tyskerne, 1945-46 udsendt kor-respondent for »Berl. Tid.«

Bjørnst. Bjørnson. Sv. Björnsson.

Black [blåk], *Joseph* (1728-99), eng. fysiker og kemiker. Opfandt kalorimetret og opdagede stoffernes smeltevarme og fordampnings varme.

black and tan terrier ['blæk an 'tæn 'tæriə], eng. terrier, nu sjælden.

blackband ['blæk'bænd] (eng. *black sort* + *band* bånd), kulholdig lerjærsten fra kulforenede lag. Engl.s vigtigste jærmmalm.

black bottom ['blæk 'bɑtm] (eng: sort bagdel), amer. dans, opstået bl. negrene, mod. selskabsdans i tyverne.

Blackburn ['blækbam], industriby i NV-Engl. 109 000 indb. (1947). Tekstilindustri, fabrikation af tekstilmaskiner.

Black Country ['blæk 'kɑntri] (eng: sort land), eng. kul- og jærnområde ved sydenden af Penninske Bjerge med fi. store industribyer, bl. a. Birmingham, Wolverhampton, West Bromwich.

Black Dorne ['blæk 'do:m], d. s. s. Mount Mitchell.

Blackett ['blækit], *P. M. S.* (f. 1897), eng. fysiker. Prof. i Manchester. Forfinede tægekammeret til en præcisionsmetode til fotografering af atomare partikler og kosmisk stråling. Nobelpriisen 1948.

Blackfoot ['blækfut], indianerstamme med algonkinsprog. Canadas vestl. og USAs nordl. prærie.

Blackfriars Bridge ['blæk'fraiz 'brɪdʒ], bro over Themsen i London ml. City og Southwark. Abnet 1869.

Black Hills ['blæk 'hɪlz], isoleret, skovklædt bjergparti (2207 m. h.) på grænsen ml. Wyoming og South Dakota, USA. Guldfjer.

blacking out ['blækɪŋ 'aut] (eng.), sortnen for øjnene, evt. m. bevidsthedstab, hos flyvere under kurveflyvning. Skyldes centrifugalkraften, der tvinger blodet væk fra hjernen.

Blackpool ['blækpu:l], eng. badested ved Irske Hav, N f. Liverpool. 152 000 indb. (1947).

Blackstone ['blækstan], *Sir William* (1723-80), eng. retslær og dommer. Hans forelæsninger anv. indtil nutiden som grundlag for retsstudiet i Engl., i USA endog en overgang som lovbog.

Blackwater ['blækwɑ:tə], navn på fl. floder, 1) i SØ-Engl. (65 km l.), udmunder N f. Themsen; 2) (irsk *An Abha Mhor*) i S-Eire (167 km l.), udm. ved Youghal.

blackwater-feber ['blækwɑ:as-] (eng. *black water* sort vand), komplikation til malaria tropica. Urinen farves brunsort af hæmoglobin.

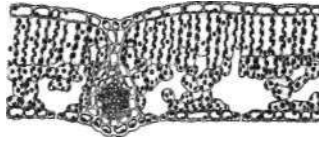
blackwood ['blækwud] (eng: sort træ), veddet af *Acacia melanoxylon*. Værdifuldt møbeltræ.

blad, *bot.*, et af plantens 4 grundorganer. b sidder kun på stængler, aldrig på rødder, b kan sidde mødels., d. v. s. 2 over for hinanden, el. kransstillet, d. v. s. 3 el. fl. b i krans, og endelig spredt, b er i reglen fiade (trinde b har f. eks. stenuret) med forskel på over- og undersiden. En mængde forsk. typer af b: lav- og højb, kimb, løvb og blomsterb (kronb, støvb osv.). Et alm. løvb består af b-fod, b-stilk og b-plade. b-pladen har en mængde forsk. former: hjerte-, lancet-, ægformet osv. og er forsynet med strenge el. nerver el. ribber: lige-, bue-, fjerstrengt osv.; desuden er b-pladen til mere el. mindre indskåret: savtakket, fliget, snitdelt osv. I anat. henseende består b af 3 slags væv: overhud, strenge og b-kød. I overhuden er der spalteåbninger, hvorigim. luften i b-kødets celle mellemrum står i forb. med den atm. luft, og gnm. hvilke også ånding og fordampning sker. I b-kødet

1. ligestrengt. 2. buestrengt. 3. 5. 6. 7. 9. 11. flerstrengt. 4. 8. 10. håndstrengt. 1-4. helrandede. 5. 6. takkede. 7. læppet. 8. liget. 9. 10. sammensatte. 9. finnet. 10. fingret. 11. dobbelt fjer snit-delt.

foregår assimilationen af luftens kuldioxyd. b lever i reglen kun i een vækstperiode, men hos stedsegrønne planter længere, hos gran op til 10 år.

Tværsnit af blad.

blad, i *jagtsproget* skulderbladet på hårvildt.

blad, *tekn.*, tynd, flad genstand, f. eks. knivblad, savblad, søgerblad; i *bygningstekn.* udskæring i enden af et stykke tømmer, der passer til en tilsv. udskæring i et andet stykke tømmer; *tekstil* (væveblad), *ritte* el. *kam*, et kam- el. ristformet apparat i væve, der presser skudtrådene sammen og styrer skyttens bevægelse.

Blad, *Augusta* (f. 1871), da. skuespillerinde. Deb. 1892 på Det Kgl. Teater, 1894-1910 v. Dagmartheatret i dets store tid, 1910 igen til Det Kgl. Teater. Ypperlig forfatter af det klassiske dramas store kvindeskikkelser.

'bladaluminium, ca. 0,001 mm tykt aluminiumfolie, ofte anv. som sølvpapir.

blad-ar, det mærke, som bladfoden efterlader på stænglen efter løvfældningen.

bladbæde, kulturform af strandbæde. En varietet, sølv-b, har meget brede bladstikke, der anv. i husholdningen.

bladbiller (*Chrysomelidae*), korte, hvelvede, ofte metalglinsende biller, hovedet skjult under forbrystet, fireledede fødder; børste- og vorteklædte larver, oftest med veludviklede ben. Lever frit på planter, bladædere. Adskillige arter (jordlopper, kornbladbiller, kartoffelbille o. a.) er skadelige. Til b, der omfatter ca. 20 000 arter, hører også sivbukkene.

bladbrogthed, forekomst af hvide, lysegrønne el. gullige partier el. striber på grønne blade, som følge af mangel på grøn-korn; skyldes cytoplasmatisk nedarvning.

bladfarvestoffer, *bladgrønt* og *karotinoider* (karotin og xantofyler).

bladfugle (*Chloropsis*), små grønlig hærfulge. SØ-Asien.

bladfødder (*Phytloppod*), orden af småkrebbs med bladlignende fødder, ofte mange lemmer; de fleste med skjold. De egl. b i udtorrende pytter; til b regnes også dafnier.

bladgrønt el. *klorofyl*, 2 grønne farvestoffer, $C_{56}H_{72}O_4N$, Mg og $C_{55}H_{70}O_4N$, Mg , som giver grønne planter deres farve. b opløses i alkohol og æter. I planteceeller findes b i små levende korn, grøn-korn, som skifter plads el. form efter belysning, og hvori fotosyntesen (kulsyreassimilation) foregår v. hj. af b. Dannelse af b afhænger af lys, ilt og næringsstoffer; mangelfuld b-dannelse kaldes blegset.

bladguld er guldlegeringer, der er udvalset og hamret til meget tynde blade helt ned til $1/100000000$ mm tykkelse; bladene kan være gennemskinnelige; det gennemfaldende lys er da blå. Legeringernes indh. varierer fra ca. 990-300 $\frac{0}{100}$ guld, 5-30 $\frac{0}{100}$ sølv, 500-700 $\frac{0}{100}$ kobber. - Uægte b er udvalset kobber, b anv. til forgyltning, de tynde til bogbind.

bladhatte (*AgarVaccæe*), fam. af svampe, hvis kødede, brusk- el. læderagtige frugtlegemer (hatte) bæres af en i reglen midtstillet stok. På hattens underside sidder tynde, knivbladformede lameller, som er stråleformet stillet ml. hattens rand og stokken, og som på sine sider danner sporene. Hertil hører talrige slægter, som især skilles ved lamellernes form og sporenes farve.

bladhevse (*Tenthredinidae*), fam. af årevingede, bagkroppen i hele sin bredde forbundet med brystet. Hunnerne med kort læggebrod, larverne ligner sommerfugellarver, men har mere end 5 gangvortepar og kun eet punktøje. En del larver minerer, de øvrige er fritlevende på blade. Larver af adskillige arter skadelige, f. eks. Lophyrus pini på fyr, Lyda på gran, endv. blommehevpsen, æblehevpsen og kålbladhevpsen. Æblehevpsen og blommehevpsen bekæmpes ved sprøjtning, når kronbladene netop er faldet af frugttræernes blomster.

bladhøns (*Jacanae*), orden af tropiske vade fugle, stærkt forlængede tæer, kan gå på åkandeblade.

bladjord, en porøs, mørk jordart, fremstået ved hel el. delvis formuldnig af løvtræers blade, b anv. alene el. som bestanddel af jordblandinger til potteplanter.

bladkaktus (*Epiphyllum* el. *Phyllocactus*) er en slægt af kaktusfam., der hører hjemme i Mellem- og S-Amer., kendelig ved de flade, bladlign. stængler. Fl. arter og varieteter er prydanter.

bladkrave, hvid lærredskrave med to lodret nedhængende rektangulære flige. Stammer fra 16. årh. og bæres endnu af sv. præster.

bladkrebs, langusterens fritsvømmende, afladede larve.

bladkrudt, røgfrit (røgsvagt) krudt af form som små, kvadratiske skiver til geværer og kanoner.

bladkål (*Brassica oleracea acephala*), kål uden hoved, men med forlængt stængel med udbredte blade. Mest kendt er grøn-kål.

bladlopper (*Psyllidae*), med cikaderne beslægtet insektgruppe, lange klare vinger, kraftige springben. Suger på blade, fl. arter skadelige (krusesyge hos gulerod).

bladlus (*Aphidinea*), insektgruppe beslægtet med cikaderne, sugende munddele; inden for samme art både vingede og uvingede, tynde, klare vinger, vokskirtler på ryggen, sukkerholdige ekskrementer (honingningud). Forplantningen skifte ml. en række parthenogenetiske generationer og en hann-generation. Ofte tillige JM; JM værtskifte; ofte sommerkuldene på urteagtige planter, vinterkuldene på træagtige, b er blad-sugere, adskillige gør skade, især bedelus, kållus, druelus og chermes.

bladsløver, larverne af guldøjer.

bladnaven, afsnit af fornaven hos drøvtyggerne, indvendigt beklædt med bladlignende udvækster.

bladmetal, udhamret el. udvalset metalfolie.

bladmosaik, Herved forstås, at alle bladene på et skud er orienteret så hensigts-

Karen Blixen. Anna Bloch.

tiativrig, men ret uberegnelig. Trak sig ud af politik 1864 efter forgæves at have søgt at udnytte personligt bekendtskab m. Bismarck til ejderpolit. løsning af nationalkampen. Ved ægteskab m. Augusta af Hessen svogter t. Christian 9.

Blixen-Finecke, Karen (f. 1885), da. forf., baronesse. Datter af W. Dinesen. Lange udenlandsophold, 1914-32 i Kenya (Ø-Afr.) som leder af en farm. Verdensberømt på sin debut, *Seven Gothic Tales* (1934), af hende selv overs., som *Syv Fantastiske Fortællinger* (1935; udg. under pseud. Isak Dinesen), en raffineret og bizar bog uden sidestk. i da. litt. Dybt almenmenneskelig er erindringsbogen *Den Afrikanske Farm* (1937). I novellesaml. *Vintereventyr* (1941) forenes begge retninger. Hendes åndsaristokratiske og hverdagsfjerne forf.skab med hang til mystifikation er en hovedbegrænsning i den nyeste da. litt. (Portr.j.

blizzard ['blizad], eng.-arner, betegn. for stærke storme ledsaget af voldsomt temperaturfald.

Bloch [bbk], **Anna** (f. 1868), da. skuespillerinde. Deb. 1885 på Det Kgl. Teater og blev under sin mand (g. 1887) William B-s vejledning en uforlignelig fortolker af repertoirets ungpigeroller (Heibergs Trine Rar, Holbergs Lucretia, Hedvig i »Vildanden« o. m. a.). Afsked 1918, men optrådte atter 1922-25 samt som gæst. Erindringer: *Fra en Anden Tid* (1930). (Portræt).

Bloch [bbk], **Carl** (1834-90), da. maler; har udf. bibelske, hist. og mytol. motiver, genrebill., portrætter m. m. Hovedvær-

Carl Bloch: Chr. 2. i Fængslet i Sønderborg.

og overkirurg ved Kgl. Frederiks Hosp. Forfatter tit bl. a. *Om Døden* 1-2 (1903) og *Kirurgien i Kliniske Forelæsninger* (1905-16).

Bloch [bbk], **William** (1845-1926), da. sceneinstruktør. 1881-93 og 1899-1909 iscenesætter ved Det Kgl. Teater, hvor hans krav om realistisk kunst, ægte udtryk for følelser og detaljeret udarb. af arrangement og scenebilledet skabte en fornyelse i da. teater. Skrev også skuespil, bl. a. *Lygmænd* (%15) og *Frk. AW/y* (1887).

blod består hos hvirveldyrene af blodplasma og blodlegemer. Hos mennesket ca. 40 % blodlegemer, b-et drives af hjertet rundt i karsystemet og transporterer næringsstoffer og ilt til cellerne, affaldsstoffer fra cellerne. Den ved forbrændingen dannede varme føres af b til huden og afgives. Et voksent menneske har ca. 5 l b. Efter blodtab gendannes b, idet plasmaet hurtigt fornyes fra organismens vand- og saitdepoter, medens blodlegemerne langsommere erstattes ved en forøget produktion fra benmarven. Kerneholdige røde blodlegemer (reticulocytter) vil herunder kunne optræde i b.

b anses i *folketroen* for bærer af det spec. livsprincip, hvorfor det tillægges særlig magisk kraft som tryllemiddel, elskovsmiddel el. medicin.

Blodager, en mark ved Jerusalem, købt for den sun, Judas modtog for at forråde Jesus.

blodalkoholundersøgelse, kern. bestemmelse af alkoholindholdet (%.) i blodet. Kombineres i rgl. med en klinisk undersøgelse (spiritusprøve). Ved beregninger kan man fastslå den omtrentlige mængde alkohol, der er indtaget, og hvor høj % har været i de nærmest forudgående timer.

blodbank, bloddepot, hvor blod og blodserum, der er undersøgt og kontrolleret, opbevares til senere brug ved blodtransfusioner. Indretet, af b er under udførelse ved Kbh.s hospitalsvæsen.

blodbøg (*Fagus sylvatica* var. *purpurea*), en form, en mutation, af alm. bøg, men med mørkt røde blade. Prydtræ. Formeres ved podning på alm. bøg.

'blod'donor (lat. *donor* giver), person, som afgiver sit blod til overførelse til en patient. I Danm. findes et b-korps tilknyttet hvert sygehús.

Blod-Egil, bornholmsk høvding, som Knud den Hellige lod henrette for søroveri.

blodets koagulation indtræder, når blodet kommer i berøring med fremmede genstande, udsættes for udtørring o. a. Ved b gar blodpladerne i stykker, hvorved deres indhold af thrombokinas frigøres. Dette enzym bevirker s. m. *Ca*ioner i plasmaet, at prothrombin omdannes til det virksomme enzym thrombin, der atter får plasmaets fibrinogen til at omdannes til fibrin, som udfældes som en svampet-trådet masse, der s. m. blodlegemerne udgør blodkagen.

blodets kredsløb består af 1) det lille

kredsløb, hvor blodet af højre hjertekammer pumpes igennem lungerne, hvor udsiftningen af blodets luftarter foregår og tilbage til venstre hjertehalvdel; 2) det store kredsløb, hvor venstre hjertekammer sender blodet gennem hele organismen og tilbage til højre hjertehalvdel. Herunder sker stofudvekslingen med organismens øvrige væv, b varer i hvile ca. 1 min.; minutvolumen er ca. 5 l.

Blodfane, blodråfane som tegn på stridsindledning (forældet). Hos de ty. nazister brugtes ordet b især om den fane, der anv. v. Hitlers kupforsøg i München 9. 11. 1923.

blodfarvestof, d. s. s. hæmoglobin.

blodfinke (*Lagenosticta minima*), ml.afr. pragtfinke. Hannen blodråf.

blodfoder, blandingsfoder af meget varierende sammensætning, hovedsagelig bestående af blod og kildedele.

blodforgiftning, alvorlig sygelig tilstand med feber, hvor bakterier fra sår el. betændelse trænger ind i blodbanen. Behandles med sulfapreparater, penicillin, streptomycin. Populær betegn. for lymfekarbetændelse, sepsis og pyæmi.

blodgang (*dysenteri*), smitsom tarmsygdom, som særlig viser sig ved hyppig, slimet og blodig afføring, og som enten fremkaldes af baciller el. af amøber. Smitteoverførelse sker fra individ til individ. Sunde individer og de, som har overstået sygdommen, kan være bacillbærere.

blodgifte, gifte, hvis virkning sker gennem ødelæggelse af blodet el. dets evne til transport af ilt.

blodhirse (*Digitaria sanguinalis*), en 25-30 cm h. græsart, som dyrkes lidt, især i Arner, som foderplante.

blodhund, kraftig, udholdende jagthund m. hængende øren og hudfolder på hovedet, oftest mørkebrun. P. gr. af sin sportsans anv. b af politiet. Navnet ofte misforstået, hentyder til racerenhed (fuldblod).

blodhævn, hævndrab i anl. af en retskrænkelse, navnlig når den har medført blodsygdom, b spillede højt op i middelalder. Det rolle i Danm., hvor lovgivningen søgte at begrænse den. Om b på Isl. haves talr. oplysninger i slægtssagelære. På Corsica har b været kendt indtil de seneste år.

Blodige Søndag, massakre i St. Petersburg 21. 1. 1905, hvor militæret angreb et demonstrationstog under præsten Gapon's ledelse (over 1000 dræbte). B indledte isarmagtens svækkelse 1905-07.

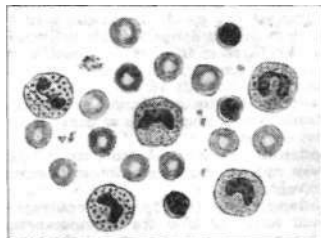
blodigle, populært navn på læsegle.

blodkage, den geléagtige masse, bestående af fibrin og blodlegemer, som udskilles ved koaguleret blods henstand.

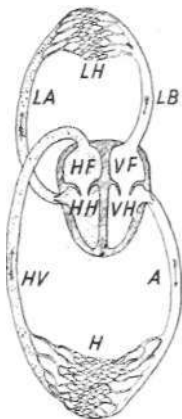
blodkar, åre (pulsår, vene).

blodkrystaller, d. s. s. Teichmann'ske krystaller.

blodlegemer, blodets formede bestanddele. 1 mm³ blod indeholder ca. 5 mill. røde b, og ca. 7000 hvide b samt ca.

Hvide blodlegemer omgivet af røde blodlegemer og små blodplader.

- LA lungearterie.
- LH lungehårkar.
- LB lungevene.
- HV hulvene.
- H legemets hårkar.
- A aorta.
- HF højre forkammer.
- HH højre hjerte* kammer.
- VF venstre forkammer.
- VH venstre hjertekammer.

Skema af blodets kredsløb.

ker: *Samson hos Filistrene* (1863, kunstmus.), *Prometheus' Befrielse* (1864, Chr.-borg), *Chr. 2. i Fængslet i Sønderborg* (1871, kunstmus.); var en i sin tid meget yndet raderer.

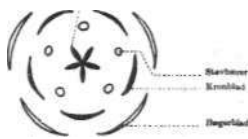
Bloch [bbk], **Carl Edvard** (f. 1872), da. børnelæge. Overlæge ved Rigshosp. 1910-31. Prof. v. Kbh.s Univ. 1916-43; rektor ved Kbh.s Univ. 1931-32 og 1936-42.

Bloch [bbk], **Erling** (f. 1904), da. violinist. 1923 ansat i Det Kgl. Kapel. Medstifter af Den Danske Kvarteret. Har med *Erling Bloch-Kvartetten* haft stor bet. for det da. musikliv. 1948 ekstraord. prof. v. musik-konservatoriet.

Bloch [bbk], **Oscar** (1847-1926), prof. i klinisk kir. ved Kbh.s Univ.. 1897-1913

blomsterdiagram

rede i Ægypten for Kr. Som råmaterialer anede nu papir, tøj, lakeret blik og træ, voks, glas m. m.

C. A. Bluhme.

Leon Blum.

blomsterdiagram, skematisk tegning af blomstens forsk. dele (bløsterblade, støvbærere og støvvej).

blomsterdyr, d. s. s. koraller.

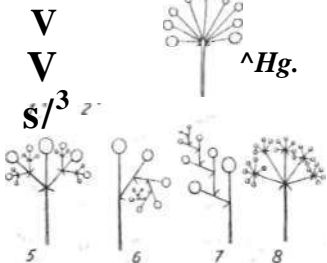
blomsterfluer (*Anthomyiidae*), små fluer, der især ses på skærm- og kurvblomster, larverne i gødning, parasitter el. i planter; fl. alvorlige skadedyr, f. eks. kålløven og bedefluen. Undertiden kaldes svævelfluer for b.

blomsterløg, alm. betegn. for løg af tulipaner, hyacinter, narcisser, liljer og enkelte andre.

blomsterløse planter, d. s. s. sporeplanter. **blomsterpikkere** (*DicaeHdae*), ganske små, indoaustr., kortnæbbede fugle. Lever af blomsterhonning.

blomsterplanter, d. s. s. frøplanter. **blomstersprog**, meddelelsesform, der bygges på den idé, at hver blomst betegner et spec. begreb.

blomsterstand, samling af blomster, der afslutter et skud, og af hvilke de enkelte ikke er støttet af løvblade, **b** deles i 1) **midtpunktsøgende**, hvor blomstringen foregår fra nedten og opetter, f. eks. klase

1. Klase. 2. Aks. 3. Skærm. 4. Kurv. 5. Kvast. 6. Skrukvast. 7. Svikkel. 8. Dobbeltskærm.

og aks el. udefra og indefter, f. eks. skærm og kurv; 2) **midtpunktlyvende** som er mange gange grenede stænder, hvor både hoved- og sideskud ender med en blomst, f. eks. kvast og svikkel, **b** kan være sammensatte, d. v. s. enkelte **b** er samlede til større, f. eks. dobbeltskærm (hos gulored) og dobbelt-aks (hvede).

blomstertæger i) *Capsidae*, artsrigt fam., slanke former, enkelte skadelige (hævetægen og æbletægen).

blomsterur, en sammenstilling af planter, hvis blomster åbner og lukker sig på en bestemt tid af døgnet, men til forsk. tid for de forsk. arter, hvorved man nogenlunde kan bestemme døgnets tidspunkter, **b** er nærmest en kuriositet, men blomsterens udspringning på en bestemt tid af døgnet har biologisk interesse, f. eks. for bestøvning ved visse insekter.

blomstring, udfoldelse af blomsteranlæg, afhænger af ernæring, især med kvælstof, vandtilførsel, temp., belysningens styrke og belysningstid. Rigelig kvælstof- og vandtilførsel sinker, høj temp. og belysning fremskynder. Belysningstiden (d. v. s. daglængden) har stor bet. langdagsplanter, f. eks. de k. dornarter, blomstrer hurtigst, når dagen er over 12 timer; kortdagsplanter, f. eks. julestjerne, hurtigst, når dagen er 12 timer el. kortere. Dagneutraler planter, f. eks. enårig rægræs blomstrer lige hurtigt ved lang og kort dag. Hos vintersæd og toårige planter er **b** betinget af en kuldeperiode og fremskyndes ved kuldepåvirkning (vernalisering).

blond (fr.), lyshåret; *blon'dine*, lyshåret, blåøjet kvinde.

blonde (fr., sm. ord som *blond lys*), fællesbetegn. for alle maskin vævede kniplinger.

Blosseville Kyst [bbs'vil]. Grønls. østkyst ml. 68 og 69° N, opdaget af franskmænd Blosseville 1833.

biostr, betegn. for bæger og krone til sammen. Findes kun ene kreds af disse blade i en blomst, siges den at have *enkelt b*.

blo't, i nord. rel. opr. betegn. for den handling at fylde mennesker og ting med guddomskraft gnm. offeret. Derfra også betegn. for offerkulen, der bestod af slagtoffer (opr. offerdyr gedem) med offermåltid og drikkelag (øl), der i tidens løb blev det vigtigste moment.

'blo'thus, i nord. rel. opr. en rund hytte, hvori de hellige genstande opbevares, ofte tillige rummende hellegstedet i form af stall og en bolle til offerdyrets blod. I vikingetiden blev **b** hos store høvdinge udvidet med en stor hal, hovsalen.

Blot-Sven [bio't:-], hedensk sv. modkong med Inge I., ca. 1080.

Bloy [blwa], Leon (1846-1917), fr. forf., hvis værker er lidenskabeligt polemiske udtryk for stærkt personlig katolicisme.

bluemoon ['blu: mu:n] (eng. blå måne), cocktail best. af: gin 50%, fransk vermouth 25%, parfait amour (likør) 25%.

Blue Mountains ['blu: 'mauntinz], bjergkæde 1) på Jamaica, 2) i østl. del af Oregon, USA, 3) i østl. Appalacher, USA, 4) i sydl. Forindien, 5) i Ø-Austral. bjerge.

Blue Ridge ['blui'ridz], østligste kæde i sydl. del af Appalacherne, USA; når 2044 m i Mount Mitchell.

blues [blu:z] (eng. *blue* melankolsk), opr. amer. negerklagesang i todelt takt med perioder på 12 takter i stedet for 8 el. 16. Har speciel harmonik og skalaform (blå toner). Blev gnm. negerkomp. *William Christopher Handy* (f. 1873) en af jazzmusikkens grundformer, og en skattet dans med samme figurering og foxtro.

bluffe ['blofs, 'bɸfa] (eng. *bluff* narre, egl. pokerudtryk), forsøge at opnå fordele ved villedende optræden; stikke blår i øjnene.

blufærdighed, skamfølelse over for ord el. handlinger af kønsuædelig karakter. Da **b** forudsætter et vist minimum af åndelig udvikl., antages krænkelse af **b** ikke at foreligge, hvis den, der udsættes derfor, er et lille barn, som ikke forbinder nogen forestilling med det passerede. Krænkelse af **b** ved uterligt forhold straffes m. fængsel indtil 4 år el. under formildt, omstændig, m. hæfte el. bøde. Sker krænkelsen ved, at man opfordrer el. indbyder t. utugt el. stiller usædelig levevis til skue, er maksimumstraffen fængsel indtil 1 år. Hvor krænkelsen af **b** er en del af en anden sædelighedsforbrydelse, f. eks. voldtægt, idømmes ikke særlig straf.

'Bluhme, Christian Albrecht (1794-1866), da. kons. polit. Amtmand 1838-43, direktør i general toldkammer- og kommercekollegiet 1843-48, marts-nov. 1848 handelsminister. 1849 kabinetssekretær hos Fred. 7., som B knyttedes nøje til; okt. 1851 udenrigsmin., optog helstatspol. linie efter stormagternes ønske, båndt ved aftaler m. Østr.-Preussen 1851-52. Danm. til ikke at forsøge Ejerpolitik, udstedte januarudrørelsen 1852. Konseilspræsident 1852-53, fortsat udenrigsmin. til dec. 1854. Formåede ikke at skabe forlig om kons. helstatsordning. Bidrog til at holde Danm. uden

for Krimkrigen. Ledede forhandl. 1855-57 om afløsning af Øresundstolden. Bekæmpede novemberforfætt. 1863. Juli 1864-nov. 1865 konseilspræsident, kunne efter nederlagene intet redde af Sønderjylland i Wienfreden. For svækket til at lede diskussionerne om grundloven, trængt til side af godsejerne okt. 1865. (Portræt).

Bluhme, Johannes Bartholomæus (1681-1753), da. hofpræst og pietist, Chr. 6.s kirk. rådgiver.

Blum [blum], *Leon* (f. 1872), fr. politiker. Litt. historiker, socialistisk deputeret fra 1919, partileder fra 1924. Ledede efter valgsejr 1936 Folkefrontregering 1936-37, fældet på finanspolitik efter urolig magtperiode. Ledede kort socialistisk reg. 1938. Mod Pétain 1940, fængslet, forsvarede sig m. stor dygtighed og skarpheid i Riom-procesen, 1943-45 i tyske koncentrationslejre. Undveg regeringsdannelse undt. i perioden ml. Bidaults afgang dec. 1946 og presidentvalget jan. 1947, opnåede her kortvarig stansning af inflationen og forstærkede m. Engl. Støttede sin eflg. Ramadier; søgte nov. 1947 foretages at danne reg. af midterpartierne. (Portræt).

'Blumenbach [blum], /oAan'f. (1752-1840), ty. naturforsker; grundlæggende arbejder om menneskeracerne.

'Blumenthal [-ta:l], *Oscar* (1852-1917), ty. forf. og teaterleder. B ledede en år-række Lessing-teatret i Berlin, skrev kritiske causerier og lette lystspil. *Im weissen Rbssel* (1898 sammen med G. Kadelburg (1851-1925), da. *Sommer i Tyrol*).

Blunck, *Ditlev* Conrad (1798-1854), da. maler; elev af Eckersberg. Af samtiden skattet som historie- og genremaler; støttet af hoffet. Bedst kendt er hans gruppebillede *Kunstnere med Thorvaldsen på et Romersk Osteri* (1836), malet i Rom.

Blunck [blu'tk], *Hans Friedrich* (f. 1888), ty. forfatter, 1933-35 præsident for Reichsschrifttumskammer. Som talr. nazister stærkt »nordisk« interesseret. B var en dårlig Johs. V. Jensen-efterligner og fordrejede i kunstnerisk ubetydelige værker hist. til Tyskls. pris: *Die grosse Fahrt* (1934, roman), *Sage vom Reich* (1942, versepos).

Blunden ['blændn], *Edmund* (f. 1896), eng. digter og kritiker. Krigsdagbog *Under-tones of War* (1928) hans kendteste bog.

blunderbusse ['bionar:], forvanskning af *holl. donderbus* tordenbøsse, gammeldags flintbøsse af stort kaliber.

blusse ål, ålestangning v. stærkt Lys i stille nætter på lavt vand.

Blut og *Boden* ['blu:t unt 'bo:dan], (ty. blod og jord), nazistisk slagord, ønske om styrkelse af ty. stat og folk ved fast tilknytning ml. ty. jord og »germansk race«. Især anv. efter værk af Darré: *Neudael aus Blut und Boden* (1930).

ply, lat. *plumbum*, grundstof, gråt, i frisk brud el. i smeltet tilstand sølvhvidt metal, kern. tegn Pb, atomnr. 82, atomvægt 207, vf. 11,4, smp. 327°, valenser 2 og 4 (plumbo- og plumbiforb.X- Forekommer fortrinnsvis som sulfid i mineralet **b**-glans, hvoraf **b** udvindes ved ristning og reduktion, **b** er modstandsdygtigt mod svovlsyre, hvorfor det anv. til **b**-kamre og i **b**-akkumulatorer. Forsk. **b**-forb. anv. som farvestoffer, f. eks. **b**-hvidt, kromgult og monje. Desuden anv. **b** til legeringer, f. eks. lodmetal (**b** og tin) og hårdt **b** (og antimon), der bl. a. anv. til bogtrykkertyper, **b**-forb. er meget giftige, hvorfor den med. anv. nu er mindre. *Erhvervsgeogr.* Verdensproduktionen af **b**-malm (metalindhold) var 1938: 179 mill. t; 1947 producerede USA 529 200 t, Mexico 213 200 t og Canada 144 000 t. USA's vigtigste felter ligger ved Joplin i Missouri, i Idaho (Coeur d'Alene) og Utah (Bingham); Canadas i Brit. Columbia (Kootenay); næsten alle Mexicos stater er **b**-producerende; mindre prod. i Peru og Newfoundland. Australiens store **b**-miner ligger ved Broken Hill i New South Wales. De største europ. felter ligger i Tyskl. (Rhlnh. og Harzen), i 1 tal. (på Sardinien), i Polen (Øvre Schlesien), i Jugosl. og Spån. Sovj. bryder **b**-

bodssalmer, Davidssalmerne 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143.

'Bodø, no. købstad i Nordland, ved Saltfjords munding. 6000 indb. (1946). God havn. Fiskeudførel. Købstad 1816. Ty. bombardement maj 1940 og senere ty. ødelæggelser.

Boeck [bo:k], *Carl Wilhelm* (1808-75), no. dermatolog, kendt som modstander af syfilisbehandl. med kviksølv.

Boeck [bo:k], *Cesar* (1845-1918), no. dermatolog, opdagede sygdommen Boecks sarkoid.

Boecks sarko'id (*sarko-* + *-id*), d. s. s. benign lymfogranulomatose.

Boeing Aircraft Co. [boi? 'ærkra:ft 'kämpani] (eng. *aircraft flyvemaskine*), arner, flyvemaskinefabrik, der har fremstillet talr. flyvemaskinetyper, bl.a. »stratoliner«, den første stratosfæreflyvemaskine med trykkabine, anv. i reglm. passagerflyvning. B har tillige fremstillet de berømte »flyvende fæstninger« (B-17) og »super-fæstninger« (B-29). Den sidstnævnte udvikledes til den kæmpestore civile transportmaskine »stratocruiser«.

boere ('bu:ra), da. ofte ['bo'sre] (holl. *boeren* bønder), sydafrikanere af holl. afstamm., opr. indvandret efter 1650. Da Engl. 1814 fik Kaplandet, vandrede en del af de holl. bønder nordpå m. deres kvæg og grl. boerrepublikkerne Oranje og Transvaal, som efter langvarig konflikt m. Engl. kom under brit. rige efter B-krigen 1899-1902.

Boerhaave ['bu:rha:va3, *Hermann* (1668-1738), holl. læge, en af det 18. årh.s store systematikere. Prof. i Leyden, berømt kliniker, søgt af elever og patienter fra hele Eur.

'bo'erkrig'en 1899-1902, krig hvor Engl. erobrede de tidl. selvst. boerrepublikker Oranje og Transvaal. Bestemt af Chamberlains og Rhodes' politik: samling af hele S-Afr. i imperiet; tillige begrundet i boerstaternes hensynsløse og udfordrende behandling af de eng. indvandrere (uitlandere), der var strømmet til efter opdagelsen af guldlejerne. Indlededes m. boerangreb mod Natal okt. 1899; Engl. led serie nederlag mod boergeneralerne Botha, Cronjé, Joubert, men trak overlegne styrker til under Roberts og Kitchener, sejrede 1900, men kunne først efter ødelæggelse af kvægbestanden og internering af dele af civilbefolkningen i koncentrationslejrue kue boernes guerilla i 1902. Freden i Pretoria 1902 sikrede holl. sprog ligestilling m. eng., gav desuden amnesti og løfte om selvstyre.

Boeroe ['buru], ø bl. Molukkerne; 8584 km²; ca. 20 000 indb.

Bo'ethius (ca. 480-525), rom. filosof og embedsmand. Berømt som kommentator af Aristoteles og som forf. til trøsteskrift *De ConsolatVone Philosophiae*, skr. i fængslet, før han, anklaget for højforræderi, blev henrettet.

Bo'éthius, *Axel* (f. 1889), sv. arkæolog. Forstander f. »Sv. institutet i Rom« 1925-34, prof. v. Goteborgs hogskola fra 1935. Har bl. a. udg. *Hur Rom byggedes under antiken* (1938).

Bo'éthius, *Gerda* (f. 1890), sv. kunsthistoriker, inspektør v. Zorns samlinger i Mora; bl. a. udg. *Uppsala domkyrka* (1935).

Bo'ethos (omkr. 200 f. Kr.), gr. billedhugger. Hovedværk: *Drengen ved Gåsen*.

Boeton ['buton], ø i Holl. Indien 58 f. Celebes; 4200 km²; ca. 60 000 indb.

Bo'fors, sv. industriområde i byen Karlsgårds; jern- og stålværk, kanon-, ammunitions- og motorfabr.

Bofors, a. b., sv. industrivirksomhed i Värmland, grl. 1646, siden 1873 a/b (B-Gullspång), der 1919 ændrede navn til B. Fabrikation: jern- og stål-maskiner, krigsmateriel samt kem.-tekn. prod., herunder også især krigsmateriel. B ejer gruber og vandkraftværker. Antal arbejdere (1946) 6000, omsæt. 135 mill. kr. 95% af Sv.-s krigsmateriel-eksport kommer fra B.

bog, bot., bogens frugt.

bog, i papirhandelen et kvantum af 20, 24 el. 25 ark.

bog (slav.), gud. Hyppigt i personnavne, f. eks. Bogdan (= Teodor).

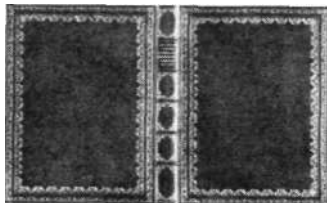
Bogaerts-tryk ['bo:yarts-], metode til gengivelse af oliemaleriets penselstrøg og struktur i litografi, opfundet af den holl. litograf Henri Bogaerts.

Bo'ganis, egl. indiansk navn på vilde nødder; pseud. for Wilhelm Dinesen.

'Bogart, *Humphrey* (f. 1900), arner, filmskuespiller. B har siden 1930 vist et stærkt, groftskåret talent, særlig i gangsterroller.

bogbil, bil, udstyret med reolanordninger. Kendt i USA og Engl. fra 1920erne, i Danm. fra 1926. Bruges af folkebibl., opr. for at komme i kontakt med fjernereboende enkeltlånere, nu hovedsagelig med sognebibl. ved reglm. besøg til supplerig og udskiftning af bogbestanden.

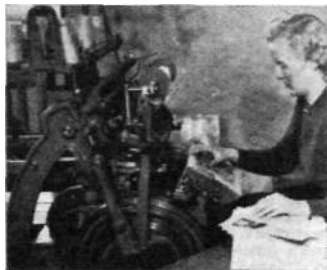
bogbind, omslag med papstykker, læderryg o. l., der ved indbinding sættes om

Helbind, nigerskind, dekoration i guid.

en bog; b-s opgave er beskyttelse af bogen, men det er allerede tidligt gjort t. genst. f. kunstnerisk udsmykn.

bogbinderi, håndværks- el. fabriksmæssig indbinding af bøger. De løse bogark falses, tages op (d. v. s. lægges i den rigtige rækkefølge), presses, hvorefter forsatpapiret anbringes. Derpå hæftes bo-

Hæftemaskine.

gen, ryggen Umes, og bogen rundes og beskæres. Man kan lave bundet løst og hænge bogblokken ind i det, el. man laver bundet over bogen, idet bogblokken for-

Rundemaskine.

synes med pap, hvorefter skindet anbringes, og sluttelig forsatpapiret opklæbes på bundets inderside. I Danm. sælges de fleste bøger hæftet i omslag (brocheter).

bogbinderlærred, ensfarvet, stærkt appetteret, ofte præget kattun (calico).

bogblok, bog uden bind.

Bogense ['bå:v-], købstad på ^-^nr^-^j NV-Fyn; 3029 indb. (1945). \-*J-3 St. Nikolaj Kirke. Industri. Jf^-*%af Havn; jernbane til Brende- Ijijm^b Havn; og Odense. ^ldste-^Jsf^EfcI kendte privilegier fra 1288. ^u^

Torvet i Bogen.

Bogens Verden, tidsskr. f. da. bibl.-væsen, udg. af Danm.s bibl.-forening siden 1918. 8 gange årlig.

Boge'sund, nu *Ulricehamn*, by i Västergötland, hvorChr. 2.s hær 19. 1. 1520 slog Sten Sture d. y., der blev dødeligt såret.

bogey ['boug] (eng.), det antal slag, hvormed en golfspiller antages at kunne gå banen rundt for at starte scratch. Nu afløst af SSS (standard scratch score).

bogfinke {Fringilla 'coeteb's} finke, hannen på undersiden rødlig, hunnen grålig.

Alm. ynglefugl i bøgeskov, frøæder. Trækfugl, men kan være standfugl.

boggæld, gæld, for hvilken der ikke er givet særl. sikkerhed el. bevis, men som kun fremgår af handelsbøgerne.

boghandel. Handel med bøger findes langt tilbage i tiden. I Ægypten handles med papyrusrullerne, i Athen omtales boghandlere i 5. årh. f. Kr., i Rom fandtes forlæggere, hvis vel uddannede slaver afskrev bøgerne. Efter kristendommens sejr var klostrene centre for bogfremstillingen. Men først bogtrykkerkunstens opfindelse skabte betingelserne for en b i større omfang, b knyttedes i de første årh. til bogtrykkerierne, der ved såk. bogførere solgte og byttede deres bøger på messerne (bl. a. i Frankfurt a/M og Leipzig). Efterhånden skiltes b dog ud som en selvst. forretning, der i 18. og 19. årh. fandt sin faste form og tillige sin beskyttelse i en specielt udformet lovgivning, der sikrer forl. deres åndelige ejendom og forlæggeren mod ulovlig eftertryk. Af største bet. var gennemførelsen af bindende samhandelsbetingelser på grundlag af den faste bogladepris, som ikke tillader rabat fra sortiment til publikum.

Da. b fulgte i begyndelsen de samme linier som den ty. med byttehandel på messerne. Sortiments-b i byerne blev mest drevet i kirkerne, indtil den verdslige litt. påkaldte forøgelsen, og b måtte søge sig et nyt sted, som den i Kbh. fandt på børsen. Endnu til 1859 havde den Schubothe'ske b lokaler der. Om en egl. national b kan man først tale fra oplysnings-tiden. Indførelsen af trykkefriheden var da af største bet. De første store b i Danm. grl. af Søren Gyldendal (1770), Joh. Fr. Schultz (1783), J. H. Schubothe (1795) og C. A. Reitzel (1819). De to første var i første linie forlæggere, idet det dog må huskes, at adskillelsen ml. grenene endnu for 100 år siden ikke var tydelig. S. m. Gyldendal skal her nævnes Jacob Deichmann, som tog initiativet til oprettelsen af Boghandlerforeningen 1837. 1891 oprettedes Den Da. Provinzboghandlerforening og 1893 Kbh.s Boghandlerforening; (1918 trådte Gyldendal ud af Boghandlerforeningen). Medhjælpere inden for da. b er organ, i Den Da. Boghandlermedhjælper-Forening, der varetager deres faglige og økon. interesser. Læretiden er 4 år. Da. b tæller 1948: 47 forlag der er medl. af Den Da. Forlæggerforening, 150 forlag som har underskrevet d. da. b-s samhandelsbetingelser, foruden enkelte andre, og 620 sortiments-b.

(ca. 10 000 m). Lette b (til taktiske formål) er een-el. tomotorede til angreb over kortere distancer. Hertil henregnes dyk-bombere og jagerbombere. (III. se tavlen Luftvåben).

bomber, vulkanske, lavaklumper, der i smeltet tilstand udkastes af vulkaner og størkner i luften.

bombesigte, sigteapparat i et bombefly til bestemmelse af det punkt, hvor bomben skal udløses for at ramme målet. Indstillingen må tage hensyn til flyvehastighed, bombens faldhastighed, luftmodstanden, vindstyrken og målets evt. be-

bombåd el. *kadrejerbåd*, lille fartøj til transport af varer til skibe på redan.

bomhanger, *søv.*, vire, som holder en lossebom i sin skrå stilling. Går fra bomnoken ind til masten.

'bomhart (fr. *bombarde* baspipe) el. *pommer*, den gamle type af rørbladsinstru-menter, fra hvilken både obo og fagot stammer.

•Bomhol't» Julius (f. 1896), da. forfatter og politiker, cand. theol. Siden 1929 soc. dem. medl. af Folketinget, 1945 dettes formand. Fra 1940 formand i radiatorådet. Marxistisk præget litt. hist. forsøg *Da. Digtning fra den Industrielle Revolution til Vore Dage* (1930) og *Arbejderkultur* (1932). Senere essaysaml. viser videre horisont. Vægtig landsbyroman *Længsel* (1944). (Portr. sp. 498).

bomhul, udspares el. udhugges midlertidig i murværk til anbringelse af stilladsbomme; er ofte bevaret utilmurede på gotiske bygningsdele, f. eks. kirketårne.

bomlærke (ty. *Baumlerche* trælærke)

(*Emberiza caHandra*), **værling**, farvet omtr. som lærke; alm. markfugl. Standfugl.

bomme (af *bom*), *søv.*, med agterlig vind at lade sejlene skifte fra den ene side til den anden.

'bom-me'sa'n, *søv.*, mesan, hvis underlig er lisset til el. strakt langs en bom.

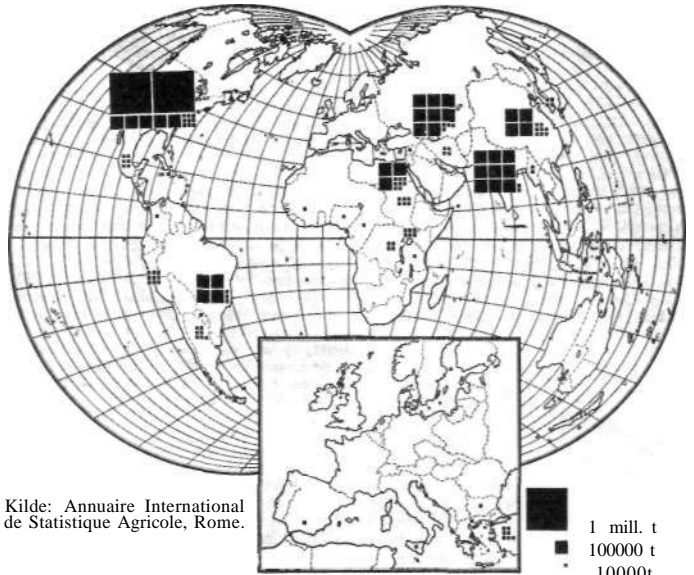
bomme'si* (afledt af *bombasin*), tykt, hvidt, kiptet bomuldstøj med ruet vrang.

bomolie (nty. *bom* træ), en teknisk olivenolie.

bompunge, da. vejafgift, opkrævet ved hovedvejene efter 1786, da chaussé-anlægsudgifterne skulle dækkes. Hver ml fandtes en bom, hvor b skulle betales. Afløstes gradvis af hartkornsskatter efter 1851.

bomsejl, *søv.*, sejl, hvis underlig er lisset til el. strakt langs en bom.

bomuld (ty. *Baumwolle* træuld), frøhårene af *bomuldsplanten*, b fjernes fra frøene i egneringsmaskiner; af frøene udvindes bomuldsfrøolie og foderkager. De korreste frøhår, som ikke egner sig til spinning (cotton linters), anv. bl. a. til fremst. af skyde-b. Lange, tynde taver er de værdifuldeste: den ægyptiske Maco-b er gullig til brunlig, taverne 25-50 mm lange, 0,01-0,014 mm tykke; særlig værdifuld er også Sea Island-b. USA; mellemkvaliteterne, Upland cotton m.f. fra USA, S-Amer., Sovj., Afr., er hvide til gullige, taven 20-40 mm lang, 0,015-0,022 mm tyk; grovere kvaliteter stammer fra Indien, er grå til hvid, taven 10-20 mm l., 0,02-0,04 mm tyk. b-taverne fremtræder i mikroskopet som flade, let skruede, 0,01-0,04 mm tykke bændler. b består af næsten ren cellulose; urenhederne består bl. a. af voksarter og pektinstoffer, b-s brugsegens skyldes dels taverne komplicerede, i elektronmikroskop konstaterbare, af fibriller opbyggede bios tr uk tur, dels cellulose-

Kilde: *Annuaire International de Statistique Agricole*, Rome.

Kort over verdensproduktionen af bomuld 1938-39, som er det sidste år, for hvilket der ved leksikonets udgivelse kunne skaffes pålidelig og fuldstændig statistik. Udarbejdselse: J. Humlum.

(kæde)molekylernes længde (den såk. polymerisationsgrad er for b ca. 3000, for viskositet (rayon) kun 250-500), hvilket formentlig i forb. med strukturen betinger b-s høje trækstyrke også i våd tilstand, modsat alm. viskoserayons, b anv. til fremstilling af garn, vat, skyde-b, kunstsilke og papir, b står godt over for alkalier, således varm alkalisk vask, men nedbrydes af syrer til hydrocellulose og af iltningmidler til oksyellulose. b kan merceriseres. 1940-41 var verdensprod. 6,7 mill. t; heraf i USA 42 % Indien 17 %, Sovj. 12 % Bras. 7,5 %, Kina ca. 7 %, Ægypten 6 %; mindre b-lande (m. voksende prod.) er Anglo-Ægyptisk Sudan, Uganda, Congo, Peru og Argentina. De vigtigste eksportlande er USA (eksporthavn: Galveston, Houston, New Orleans), Indien (Bombay, Karachi), Ægypten (Alexandria) og Bras. (Pernambuco, Santos, Rio de Janeiro). De vigtigste b-distrikter i USA især staterne fra Texas til Virginia, under udnyttelse af riegenes billige arbejdskraft, desuden Arizona og California (kunstvanding); i Indien egen omkr. Bombay og i NV v. Sukkur (her kunstvanding); i Sovj., der er selvforsynende siden 1930erne, især Syr-Darja dalen i Centralasien, desuden Kaukasus og Ukraine (til dels på tidl. kornarealer); i Bras. (stærkt stigende prod.) staterne Pernambuco og Sao Paulo (på tidl. kaffearer); i Kina v. Yang-tze-Kiangs munding. I Ægypten betinges avlen af kunstvanding, da d. naturlige oversvømmelse først indtræder aug.-okt. (derfor dæmninger, f. eks. v. Assuan).

bomuldsbespinding (-bevikling) benyttes som elektr. isolation for ledninger, særlig i elektr. maskiner.

bomuldsfrøkager, oliekager, fremstillet af bomuldsplantens frø. Kvantitativt vore betydningsfuldeste oliekager.

bomuldsfrøolie udvindes af frøene af bomuldsplanten ved presning el. ekstraktion; resten benyttes til foderstof, mens olien raffineres med natronlud, hvorved fremkommer et bundfald, »soap-stock«, der kan bruges til fremstilling af fedtsyrer, b anv. til margarine- og sæbefremstilling el. som spiseolie, sardinolie og erstatning for andre olier.

bomuldsplante (*Gossypium*), slægt af katostfam.; grene, meterhøje urter el. buske med hvidlige, gule, purpurfarvede, enkeltstående blomster, frugten en kapsel, frøene tæt beklædt med lange, hvide hår. Disse består hver af een, meget langstrakt celle, der ved frømodningen især

er fyldt med luft. Udvendig er håret beklædt med en fin hud, som er en korkdannelse, mens den øvrige del af håret består af ren cellulose. Efter plukning af frø + hår tørres disse, og derpå skilles hårene fra til videre bearbejdning. (jfr. *bomuld*). De mange kulturformer af b henføres til 4 arter. Dyrkning af b stammer opr. fra Ostindien og Kina og går mere end 2000 år tilbage i tiden. Bomuldstøj var kendt i S-Amer., før eur. kom dertil.

bomuldstøj er en gruppe bomuldsvaske-stoffer, vævet helt el. delvis af garnfarvet materiale i lærreds binding. De lettere kvaliteter bliver undertiden appretteret efter vævning.

bomærke, navne- el. ejendomsmærke. Tidl., da skrivekunsten var mindre udbredt, blev kontrakter ofte underskr. med vedk.s b, der også anv. til mærkning af kreaturer el. lign. Nu også betegn. for firmamærke.

bon [bɔ̃] (fr.), god, godt.

bon [bɔ̃] (fr.), skriftlig penge-el. vareanvisning (også i totalisatorspil).

Bon, Kap [bɔ̃], det nordøstligste forbjerg i Tunis yderst på Kap Bon-halvøen, hvor krigen i Afr. endte d. 13. 5. 1943 med tilfangetagelse af ca. 150 000 tyskere og ital.

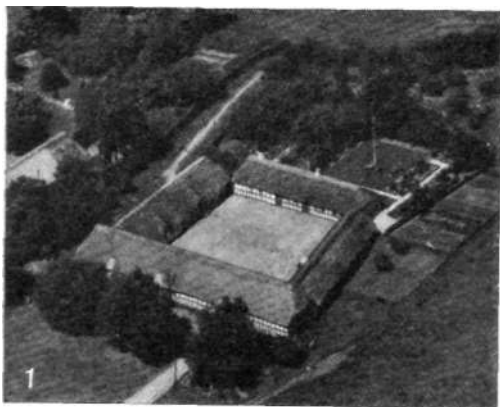
'bona' ndes (lat.), god tro, mods. mala fides. - 'bona fide', i god tro.

Bonald [-nald], *Louis Gabriel Ambroise*, vicomte de (1754-1840), fr. politiker og forfatter; hævdede uindskrænket enevælde, ultramontan; toneangivende for reaktionen efter 1815.

Bomuldsplante. 1. Blomstrende gren. 2. Opsprungen kapsel. 3. Frø.

DANSKE BONDEGÅRDE

1
Firelænget bindingsværksgård fra o. 1800 i Stovrup, Glud sogn v. Horsens.

2
Firelænget bindingsværksgård m. rundbyggede hjørner fra o. 1800 i Østre Skerninge på Fyn.

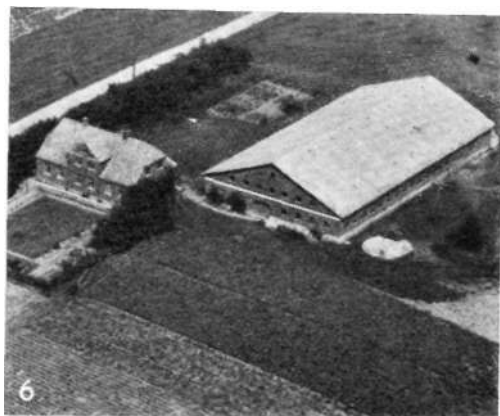
3
Firelænget moderniseret gård. Den fjernest liggende længe fra o. 1875 af kløvede sten. Underød, Egebjerg sogn i NV-Sjælland.

4
Moderne bondegård m. udlænger i T-form. Ledstrupgård, Egebjerg sogn i NV-Sjælland.

5
Moderne bondegård m. udlænger i korsform. Vejrhøjgård, Fårevejle i NV-Sjælland.

6
Moderne bondegård, hvis udhusrum er samlet i en længe. Dover, Ydby sogn i Ty.

bore'a'l (gr. *boréas* nordenvind), nordlig boreale el. ar kt o tertiære region, plantegeogr. (floristisk) område omfattende de polare, tempererede og subtropiske (m. undt. af S-Kina) dele af den nordl. halvkugle, d. v. s. de områder, hvor bestemte (såk. palæotropiske) floraelementer er dominerende.

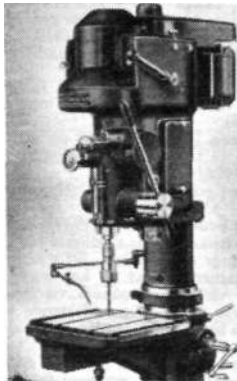
bore'a'l tid, klimabetegnelse for fastlandstiden i Danm. Klimaet tørt, efterhånden varmt.

borebiller (*A^nobium*), små, valseformede biller, hovedet indsænket i forbrystet. Borer i møbler og tørt tømmer; en enkelt art i gi. brød, en anden i gi. bøger, frembringer små runde huller, fra hvilke der drysser boremel. Kaldes også dømninger p. gr. af banken, når de to køn kalder på hinanden.

borekasse, opspændings værktøj v. serie- og massefabrikation. Emnet, der skal børes, anbringes i en b. m. hærdede stål-bønsninger, som styrer boreværktøjerne.

Bo'relli, Giovanni Alfonso (1608-79), ital. astronom og læge, prof. i Pisa, grundlægger af den jatrofysiske skole. Berømt værk om dyrenes bevægelser, forklaret efter statikkens love. Fremstædt 1665 som den første formodningen om kometernes parabelbevægelser.

boremaskine, værktøjsmaskine til boring. Transportable håndb. drives m. håndsving og koniske tandhjul el. en indbygget elektro- el. trykluftmotor. Faststående b. er bank-, søjle- el. radialb.

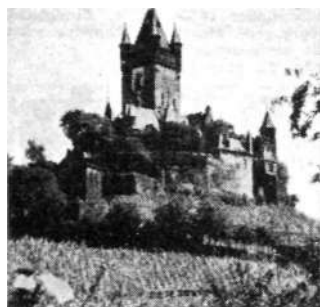
Hurtig-bore maskine.

m. en spindel, der bærer værktøjet, og et tilspændingsrør, hvormed spindlen føres frem mod arbejdsstykket. Til boring i sten anv. stodb., der drives af trykluft el. elektricitet, og roterende, hydrauliske b.

boremuslinger (*Pholadidae*), havmuslinger, der borer i kalksten, ler o. l. v. hj. af torne på den forreste del af de gabende skaller. Fl. arter i Danm.; selvsyende.

boremølle, karusseldrejebank, drejebank m. lodr. spindel.

Borende X, Det, kaldte aviser og politi inden hans afsløring en kbh. frugt-handler, Framlev (d. 1933), der i 1909-31 foretog dristige indbrud i posthuse,

Borgen Cochem nær Koblenz.

Anna Borg.

F. J. Borgbjerg.

sparekasser og offentlige kontorer v. hj. af fortrinl. ty ve værk tøj. Blev pågrebet 1931 og idømtes 8 års tugthus.

boreolier el. *skærolier*, mineralolier blandet med sæbe (oliesyre-ammoniak-sæbe), som med vand danner en holdbar emulsion, b. anv. som smøre- og kølemiddel ved boring og drejning i metal.

borepatron, opspændingsværktøj for bor med 2 el. fl. bakker, der spændes sammen om borets hals.

borevamp (*Vt'oa*), havsvampe, der borer i kalkskaller, frembringer cirkelrunde huller.

borg, opr. ethvert befæstet område el. sted, senere mere spec. en konges, lensmands el. ridders befæstede bolig. Vikingetidens store befæstede lejre (Trelleborg, Agersborg) kaldtes b., middelalderens b. var oftest mindre. Der skelnes ml. høj-b., på naturlig el. kunstig høining el. fjeld, og vand-b., i morals el. sø. Middelalder-b. bestod hyppigst af et svært tårn, omgivet af en ringmur, hegnede bolig og økonomibyggn. Et større, lettere befæstet område, for-b., kan ligge omkr. el. stødende til den egl. b. (III).

Borg, Anna (f. 1902), da. skuespillerinde f. i Reykjavik. Deb. på Det Kgl. Teater 1927, hvor hun var ansat til 1933, 1934-36 v. Dagmar teatret, fra 1938 igen v. Det Kgl. Teater (Aphrodite i Abells »Dage på en Sky«, Gudrun i »Kjartan og Gudrun«). Filmdebut 1945. G. m. Poul Reumert 1932. (Portræt).

Borgarfjorður ['borgarfjorður], isl. fjord, inderst i Faxaflói.

Borgarnes ['borgarnæs], isl. handelsplads, ved Borgarfjorður; konserv-fabrik. 700 indb. (1946).

Borgarsysla, området omkr. Sarpsborg 0 f. Oslofjord, nu Østfold fylke.

Borgarting, gi. no. lagting i Sarpsborg, et af No.s 4 gi. lagting, ophævet 1797.

Borgbjerg, Frederik Hedegaard Jeppesen (1866-1936), da. politiker. Dyrslægsen, studerede en tid teologi, fra 1890 knyttet til »Social-Demokraten«, folketingsmand fra 1898 (Kbh.s 5. kredes). Fremtrædende partiordfører og folketaler, bidrog 1908 til Alberts fald, 1911 red. f. »Social-Demokraten«. Trods skarp form tilhænger af moderat taktik, bekæmpede den revolutionære opposition mod partiledelsen, bidrog til grundloven 1915. 1924-26 socialmin., 1929-35 undervisningsmin. (Portræt).

Borgbjerg-fundet består af guldsåle fra y. bronzealder fremkommet ved grus-gravning i Borgbjerg ved Boeslunde i Sv.-Sjælland, på en oldtids helligdom.

Borgeby ['bærjs-], sv. gods, V-Skåne; middelald. stenhus.

borgeleje, egl. ligger på borg; indkvartering af kongens folk hos lensmænd, i klostre el. købstæder.

borgen, gi. ord for kaution.

Borgen ['borgsn], Johan (f. 1892), no. forfatter og journalist. Skrev avis-cause-rier under pseud. *Mumle Gåsegg*. Arrestret af Gestapo 1941; udg. som emigrant i Sv. en roman om den no. modstandsbevægelse *Ingen sommer* (1944, da. 1946). Presseattaché i Kbh. i 1945.

borger (ty. *Bürger*), siden middelalderens udgang betegn. for de næringsdrivende mandl. indbyggere i en by. Retten til at drive næring var betinget af en særl. optagelse i bysamfundet (erhvervelse af borgerskab). Nu også om statsb.

borgerbrev, populær betegn. for næringsbrev.

Borgerdyd, Selskabet for, da. patriotisk forening, stiftet 1785, døde hen efter få år. Opr. 1787-88 de to Borgerdyd-skoler i Kbh., der lagde vægt på real-fagene og levende sprog. Statsygmnasier siden 1918.

Borgerhout ['boryarhDut], øs ti. forstad til Antwerpen, Belg. 51 000 indb. (1948). Diamantsliberier, tobaksfabrikker.

borgerkrig, våbenkamp i stort omfang ml. to el. fl. partier inden for samme stat. b. er ikke krig i folkeretlig forstand; partierne er derfor ikke bundet til at følge krigsreglerne og udenforstående stater har ikke rettigheder og forpligtelser som neutrale, medmindre de har anerkendt oprørspartiet som »krigsførende part«. En sådan anerkendelse er et overvejende polit. spørgsmål.

borgerlig anv. f. eks. mods. militær (straffelov), offentlig (ret), kirkelig (ægteskab), socialistisk (parti), adelig.

borgerlig død, I ældre retsordener (dog ikke i da. ret) var der til de groveste frihedsstraffe knyttet den virkn., at den dømte betragtedes som død; hans formue tilfaldt hans arvinger, hans ægtefælle kunne indgå nyt ægteskab.

borgerlig næring, opr. handel og håndværk drevet i købstæderne i kraft af et borgerskab; nu ofte d.s.s. bunden næring.

borgerlig ret, 1) d. s. s. privatret, d. v. s. indbegrebet af de retsregler der ikke hører til offentlig ret; 2) især civilret, mods. strafferet.

borgerlige rettigheder, borgernes rettigheder over for staten; betegner en indskrænkning i statsmagtens myndighed over borgerne. Indtil 1939 kunne en straffedom for en i den offentlig. mening vanværende handling foruden frihedsstraf fastsætte fortabelse af visse b.; jfr. almen tillid og vanværende handling.

borgerlige sørgespil, en litt. genre med udspring i middelalderens eksemplarmoraliteter, fremtræder efter fl. forberedelser rendyrket i den londonske guldsmed Lillo's »The Merchant of London« (1731) og (lødligere) i Lessings »Miss Sara Sampson« (1755), med lykkelig udgang i Diderots »Le fils naturel« (1757), hvortil knyttet en teoretisk afh. om »den alvorlige genre«. Digtartens fortyndning ses især hos tyskerne Iffland og Kotzebue (ca. 1800). I Danm. dyrkes genre bl. a. af Rahbek og Enevold Falsen. Foruden genre sentimentalitet rummer den en bevidst realisme, derved en af forudsætningerne for moderne problemdrama; desuden som opposition mod den klassiske tragedies krav om heltens høje sociale stade et symptom i samfundsdokumentation.

borgerligt våben, alm. betegn. for et ikke-adeligt slægtsvåben. Der kræves i Danm. ingen tilladelse til at antage et b.

borgerligt ægteskab, ægteskab indgået for den verdslige øvrighed (borgmesteren, sognefogden).

borgerrepræsentationen, kommunalt råd i Kbh. på 55 medl., valgt på 4 år af stadens skatteydere over 25 år. b., som har den besluttede myndighed, styrer s. m. magistraten de kommunale anliggender; den vælger borgmester og rådmænd og sætter visse overordnede kommunale embeder. Hovedreglerne om b-s organisation findes nu i lov af 1938.

borgerskab, (i ældre tid) adkomst til at drive næring i en by.

Palazzo Borghese.

borgerskole i Danm. en form for udvidet folkeskole, indført 1891, afsluttet ved elevens 14. år med en b-eksamen, der gav adgang til at tage præliminæreksamen på 2 år. Nu afløst af realskoler.

Borger venen af 1788, forsørgelses-, understøttelses- og låneselskab. Forvaltede 1946 ca. 6,6 mill. kr.

borgervævning, de i ældre tid af borgere som by- (brand- og politi)værn opstillede korps.

Borghese [-'d3ese], *Giuseppe Antonio* (f. 1882), ital. forfatter og litt.historiker. Prof. ved univ. i Rom, senere i Milano. Skrev romanen *Rube* (1921), som med eet slag gjorde ham berømt. Flygtede under fascismen til Arner, og skrev der bl. a. *Golia Marcia del Fascismo* (1937), som er blevet sammenlignet med Carlyles og Machiavellis værker.

borgfred, i middelalderen (især Tyskl.) gæld. forbud mod kamp i en borg el. et befæstet område; også i Danm. strenge straffe mod den, der brød freden i kongens gård. - I moderne politik: indstilling af partikonflikterne, således i Danm. i de første år af 1. Verdenskrig.

borggreve (ty. *Burggraf*), i middelalderen i Tyskl. hovedsmanden på et slot - ofte på en byfæstning - der havde mil. myndighed og jurisdiktion i omegnen.

Borghese [-'ge-], ital. adslsslægt, der i 17. årh. havde stor magt i Rom (pave Paul 5. (1605-21) var en B); anv. en del af sin rigdom på kunstsaml. Fyrst Camillo B (1775-1832) ægtede Napoleon I.s søster Paulina Bonaparte.

Borghese, Palazzo, barokpalads i Rom, opf. 1590-1610 for familien B. efter tegn. af arkitekten Martino Longhi (d. 1591). Kunstsaml. 1891 overført til Villa B. (III. spalte 516.)

Borghese, Villa, lystslot nær Rom, opf. 1615 af kardinal Scipione B. (d. 1633); berømt saml. af malerier og antikke skulpturer. B med omliggende park (Roms største) blev 1900-1902 overtaget af den ital. stat.

Borghesiske Fægter.

Borghesiske Fægter [-'ge-], antik statue i Louvre, tidl. i Villa Borghese, fundet ved Anzio, ca. 50 km S f. Rom. Af Agassias fra Efesos.

Borgholm ['bårj-], sv. købstad fra 1816, Olands eneste by; 2300 indb. (1949). Ruiner af det middelald. B slot (13.-17. årh.), brændt 1806.

Borgia ['bords-] (sp. Borja ['borfa]), sp.-ital. adslsslægt; 1) *Ro'drigoTi*, pave 1492-1503 (Alexander 6.). - 2) **Cesare* B (1476-1507), søn af), biskop af Pamplona 1491, af Valencia 1492, kardinal 1493, dræbte 1496 sin ældre broder Juan, ledede pavestens verdslige politik, idet han dygtigt, men hensynsløst arbejdede på Ital.s samling. Styret efter faderens død. (Portr.) - 3) *Lu'crezia* B (1480-1519), datter af 1), berømt for sin skønhed, gift 3 gange af polit. årsager. 1505 hertuginde af Ferrara, hvor hun holdt et berømt renaissance hof. (Portr.)

'**borgis** (ital. *borghese* borgerlig) el. *bour-*

Cesare Borgia.

Lucrezia Borgia.

geois, i bogtryk skriftgrad på 9 punkt.

Borglum ['bår'fsm], arner, billedhuggere af da. afstamning; 1) *Gutzon* (1867-1941), har udført en rytterstatue af general *Sheridan* i Washington, *kolossalrelef* af *Washington, Jefferson, Lincoln* og *Th. Roosevelt* i Rushmorebjergtet (i Rocky Mountains); 2) *Sohn* (1868-1922), broder til 1). Er især kendt for sine dyreskulpturer, men har tillige bl. a. udført en rytterstatue af general *Gordon* i Atlanta.

borg'mester (ty. *Burgenmeister*), formanden for et byråd; betegnelsen **b** anv. i Danm. siden 14. årh. Under enevældens udnævntes **b** af kongen, hvor embedet ikke var bortfaldet. 1919 indførtes byrådsvalgte **b**, og de fra gi. tid eksisterende embeder som kgl. **b** bortfaldt efterhånden. Efter gældt. ret vælges **b** af byrådet bl. dets medl. I Kbh. findes en over-**b** og 5 **b**.

Borgund ['bår'giin], berømt no. stavkirke (ca. 1150); ved inderste Sognefjord.

Borgå ['bår'gå:], fi. *Porvoo*, fi. købstad (fra 1346), 50 km ØNØ f. Helsinki, 7700 overv. svensktales indb. (1945). Domkirke (1414-18), Runebergmuseum. På

landdag i B hyldede fi. stænderfors. 1809 Aleksander I. som fi. storfyrste. Sovj. bombardement 1939.

Borinage [bDri'na^], belg. kuldistrikt ml. floden Haine og den fr. grænse, SV f. Mons.

boring i jord og sten foretages til geol. undersøgelser, tekn. jordbundsundersøgelser, oppumpning af drikkevand, udvinding af olie, udførelse af sprænghuller i stenbrud osv. I løse bjergarter kan rene prøver tages i ringe dybder med *kammerbor*, der er lukket ved nedboring ved højredrejning, tager prøve ved venstredrejning og i lukket tilstand tages op ved højredrejning. *Sneglebor* bruges i ikke for faste jordarter, ved *mejsel boring* i hårdere lag slås den faste bund i stykker ved stødnng med en på borestangen anbragt mejsel og det løsevne materiale tages op med *skebor* el. skylles op med en vandstrøm, der sendes ned gnm. den hule borestang og går op i borehullet (der i reglen fores med stålør) uden om borestangen. *Diamantbor* anv. ved dybe **b** i hårde bjergarter, og **b** udføres med et rørførm bor, hvis nedre del er besat med diamanter el. er af hårdt stål. Ved omdrejning skrærr boret sig ned og danner en borekerne, der giver gode oplysninger om de gennemboede lags beskaffenhed. Til styring af borestangen bygges et boretårn, i sin simpleste form en trefod med tovskive i toppen. Borestangen består af stålstænger el. *rør*, der samles ved muffer. Til mindre boreringer i klippe anv. *trykluft-boremaskiner* og *lufthammer*. Bestemmelse af jordbundens fasthed kan udføres med *belastet spidsbor*, hvorved borestangen, der ender i en vredet spids, belastes med bestemt

vægt (f. eks. 100 kg) og drejes et bestemt antal omdrejninger. Nedsynkningen giver da et mål for fastheden.

Boris 3. (1894-1943), *tsar af Bulgarien* 1918-43. Søn af Ferdinand I., sluttede sig i 1930erne til Tyskl. og Filovs nationalsocialisme. G. m. prinsesse *Giovanna* af Ital. (f. 1907).

Boris Godunov [ba'ris 'gådu'nDf] (1552-1605), *russ. tsar* 1598-1605. Ledende polit. under Fjodor I. Gjorde russ. kirke uafh. af Konstantinopel, bidrog til videreudvikling af livegenskab for at sikre staten bønderne som skatteobjekter. B er skildret i operaen *B af Musorgskij* (1874), som bygger på Pusjkins drama *B* (1825).

Boris [ba'ris] og **Gleb** [gljæp], sønner af Vladimir I. af Kijev, myrdet 1015 af broderen Svjatospolk, helgener 1071.

Borisoglebsk [bariså-], by i RSFSR, Sovj., NV f. Stalingrad; 52 000 indb. (1939).

Borja ['borfa], *Francisco de* (1510-72), sp. adelsmand, Karl 5.s betroede mand, vicekonge i Castilien 1540, jesuitergeneral 1565, helgen 1671.

Bér-Komorowski [bur kDmo'ni'fski], *Tadeusz* (f. 1895), po. general. Rytter-officer i po.-ty. krig 1939, ledende i po. modstandsbevægelse, 1943-44 øverst-komm. f. po. modstandstyrker. Ledede Warszawas rejsning 1944, befriet fra fangenskab maj 1945, derefter øverst-komm. f. po. styrker i udi. Modstander af Osobka-Morawskis reg. 1947-49 ministerpræs. f. po. eksilreg. i London.

Borkum, 1) den vestl. af de østfrisenske øer; 36 km²; 2) badested på 1); 5000 indb.

'**Borlänge**, sv. købstad, S-Dalarna; 20 000 indb. (1947). Domnarfvets jernværk, Kvarnsvedens papirfabrik, jernbaneknudepunkt.

'**Bormann, Martin** (1900-?), ty. national-soc. Medl. af SA-ledelsen, 1941 efter Hess chef for partikancelliet. I krigens sidste år bl. reg.s mægtigste mænd. Uvist om død i Berlin 1945. Dødsdømt i absentia for krigsforbrydelser i Niirnb-erg 1946.

Born, Ernst von (f. 1885), fi. politiker. Friherre. Fra 1919 bl. Sv. Folkpartis ledere, indenrigsmin. dec. 1939-maj 1941, afgik i protest mod karelsk kolonisation i sv.-fi. egne. Justitsmin. aug.-nov. 1944, ivrig for fred m. Sovj.

Born, Max (f. 1882), ty. fysiker, emigreret 1935 til England; har arbejdet med relativitetsteori og atomteori.

Bornelth [bDr'næ(1)j], *Guiraut de* (ca. 1175-ca. 1220), provencalsk digter, kaldet troubadourernes mest.

'**Bornemann**', Frederik Christian (1810-61), da. retslærd. Fra 1840 prof. v. Kbh.s Univ. Hovedrepr. for den filos. retning i 19. årh.s da. retsvidenskab.

'**Borneo**, største Ø i Indonesien, SØ f. Bagindien; 750 000 km²; ca. 3 mill. indb. Området langs NV-kysten er brit. (Brit. Nord Borneo, Brunei og Sarawak); i alt 200 000 km²; ca. 860 000 indb.); resten er holl. Største by: Bandjermasin. B er bjergrig og kulminerer i Kinabalu (4175 m). Lavlandsstrækninger langs de større floder. Klimaet er tropisk; regnskove dækker store dele. Indb. (dajakker og malajer) dyrker ris, majs, batat, maniok, gumm, sukker, krydderier, koksalmaler, oliepalmer m. v., delvis til eksport. Mine-driften leverer olie (1947: 1,9 mill. t). - Opdaget af Portug. 1518. Eng. og holl. kyststøttepunkter fra 17. årh. Udvidet eur. herredømme fra 1840erne. Jap. besættelse dec. 1941-sept. 1945. (Kort se Asien).

borneotalg, tangkavang, et fast fedtstof fra frøkerer af træer af arterne *shorea* og *isoptera* fra Borneo og Sundæerne; anv. som erstatning for kakaosmør, til sæbe osv.

bor'ne'rt (fr. *borne* begrænset), snævervsyning, af indskrænket tankegang.

Born'hol'm, da. Ø i Østersøen, adskilt fra Skånes sydøstspids, Sandhammaren, ved det 40 km brede Hammervand; 587 km²; 47 185 indb. (1945). Udgor s. m. Ertholmene B amt. Retlinede kyster

V 011° E 114° K.S. 51 3 1/2 4 1/2 1/2 1/2

Geologisk kort over Bornholm.

(brudlinier), mod S med lave klinger el. klitter (Dueodde), i øvrigt forkløftede granitklinter med ovne og skår. B ligger geologisk i den fennoskandiske randzone, fra urtiden findes granit med pegmatit-, diabas- og sandstensgange samt (0 f. Rønne) kaolin; fra kambrium Neksø sandsten, grønne skifre og alunskifer, fra silur alunskifer, ortoceratit-kalksten og graptolitskifer; fra trias-jura bl. a. kulførende lag og ildfast ler, fra kridt grønsand og kalksten (Arnagerkalk). Overfladen er istidsdannelser, især moræneler. *Terræn*: mod N klippekuden Hammeren, i midten Højlyngen med Rytterknægten (162 m), i øvrigt øverv. moræneflade. Ejendommelige er sprække-dalene, f. eks. Ekkodalen. Største åer: Læså og Øle Å. Største skov: Almindingen. Landbrug, fiskeri (sild og laks), mine-drift (granit til brosten og bygningssten, ildfast ler til klinker, ildfaste sten osv., ildfast til tekn. porcelæn, fyldmasse i papir) og nogen industri. Ret tæt jernbane-net. Stort turistbesøg. 6 købstæder: Rønne, Hasle, Allinge-Sandvig, Svaneke, Neksø og Akirkeby. Landsbyer mangler næsten helt. - *Historie*. B nævnes første gang under navnet Burgendaland ca. 890. Navnet betyder måske øen med højborg; også sat i forbindelse med bøgunderne. Udtryk i sproget og i tone-faldet minder om skånsk. Indtil Dann. blev samlet, havde B sin egen konge; kristendommen indførtes fra Skåne. Kirkerne blev på grund af de vendiske sø-øveres plyndring indrettede som fæstninger (rundkirker, langkirker med svære tårne). Fra 12. årh. hørte det meste af B under ærkebispem i Lund, der i 13. årh. opførte Hammershus; blev under kirken trods hyppige kampe. 1525-76 under Lübeck. 1658 afstået til Sverige; beboerne befriede sig og overdrog B til Frederik 3., der som belønning gav dem privilegier m. h. t. beskattning og militærtjeneste. Ved denne særstilling og det forhold, at godsejerstand var ukendt, adskiller B-s hist. i Nyere Tid sig fra det øvrige Danm.s. I 19. årh. har især udbedringen af havnene, udskiftningen af Højlyngen og de store overdrev med påfølgende opdyrkning været af bet. Efter den ty. kapitulation afslod den ty. kommandant på B at kapitulere til Sovj., der da 7.-8. 5. 1945 rettede svære luftangreb mod Rønne og Neksø. 9. 5. ankom sov. tropper til B, der atter evakueredes fra 16. 3. 1946.

born'holmere el. *mølleri'dnere*, off. *Luthersk Missionsforening til Ev.s Fremme i Danm.*, parti i den da. folkekirke; går tilbage til Trandbergs frimenighedsdannelse på Bornholm 1863. En af menig-hedens lægprædikanter, smeden Møller og hans tilhængere trådte under roseni-ansk indfl. atter ind i folkekirken. Be-

kendelsesmæssigt skiller **b** sig ikke fra kirken, de betoner menneskets grundfordervelse og Kristi fuldragne værk. **Bornholmerskolen**, beteg. for en kreds af malere, der arbejder på Bornholm: Oluf Høst, Niels Lergaard, Olaf Rude m.fl.

born'holmeru'r, pendular i høj, skab-formet kasse; den bornholmske urfabrikation er næsten helt ophørt.

born'hormsk cement fremstilles af bornholmsk ortoceratitkalk ved brænding til under sintningstemp. Sådant cement beteges *romancement* og størkner meget hurtigt. Farven er brunlig.

born'hormsk diamant, bjergkrystaller fra kalkkonkretioner i øvre graptolitskifer på Bornholm.

born'hormske klinker, sten brændt af kalkfrit, halvildfast ler fra Bornholm til fuldstændig sammensintning. Bruges hovedsageligt til gul- og fortovsbelægning.

born'hormske kul, sorte, ret kompakte, men letsmuldrende brunkul fra lias. Har tidl. været brudt i minegange. Under 2. Verdenskrig blev brudt ca. 30 000 t i et stort åbent brud S f. Hasle.

born'hol'msk kera'mik. De på Bornholmforekommen-

lænderen Davenport fabrikationen på Bornholm, men holdt op efter nogle år. Fabrikken fortsattes af tyskeren Spiess indtil 1856 og fabrikerede bl. a. een gang brændt stentøj malet med o verglasurfarver (1840). Terrakotta og stentøj fremstilles nu af L. Hjorth, terrakotta og majolika af A/S Michael Andersen & Søn, fajance og majolika af Brdr. Holmgren, klinker af Hasle Kl.- og Chamottestensfabrik.

born'hormsk marmor, ortoceratitkalk fra Bornholm, anv. som bygningssten. **born'hol'msk syge** (*myositis epidemica*), epidemisk sygdom af ukendt oprindelse, som viser sig ved kortvarig, høj feber, stærke smerter i musklerne, særlig i kroppens muskler, undertiden i forb. med lungehindebetændelse el. hjertesæbetændelse. Først iagttaget på Bornholm 1930.

Born'horns Tidende, da. dagblad (Venstre), grl. 1866. Oplag 1948: 7000.

Born'hoved, landsby i Holsten (16 km N f. Segeberg), hvor Valdemar Sejz 22. 7. 1227 blev slået af de nordtyske fyrster.

Bornu, indtil 1900 uafh. sultanat i Sudan SV f. Tchad-søen, nu væsn. prov. under Nigeria.

Borno, *Stora og Lilla*, to sv. øer i Gullmarsfjorden; hydrografisk-biologisk station.

Boro-Budur, el. *Boro-Boedoer*, ruin af en buddhistisk helligdom på Java fra 8. årh. e. Kr., består af 9 terrasser oven over hvoandre, rigt prydet med skulptur (motiver fra Buddha-legenden: 1504 relieffer, 441 Buddha-statuer).

Del af relief på en af terrasserne i Boro-Budur.

Borodin [bará'din], *Aleksandr* (1834-87), russ. komponist og kemiker. Kendt for sine symfonier (nr. 2 i h) og operan *Fyrst Igor* (St. Petersborg 1890), efter hans død fuldstend af Rimskij Korsakov og Glazunov.

Borodin [bára'din], *Mihail* (egl. *Gruzenberg*) (f. 1884), sovj. politiker og journalist. Bolsjevik 1903, i udi. for 1918, udvist fra Engl. efter fængselsdom 1922. 1923-27 rådgiver for Kuo-min-tang, knyttet til Sun Yat-sen. 1931 i Spån. for at støtte kommunist. arb., siden i Moskva.

Borodi'no [bára-], landsby V f. Moskva, slag 7. 9. 1812, hvor Napoleon (135 000 mand) besejrede Kutuzov (125 000).

faero'natrocalcit [-kal'sit], *CaNaB₆O⁶*, *6H₂O*, mineral, der forekommer på høj-sletterne i Peru og anv. til borfremstilling.

borough ['bars], eng. by med kommunalt selvstyre.

Borre, landsby på Ø-Møn; ca. 200 indb. Købstad i middelald., tilbagegang efter ca. 1500.

'Borreby', hovedgård S f. Skælsskør, fra 1783 i slægten Castenschiolds eje. Hovedbyggn. opført 1556 af kansler Johan Friis, et eeaenlægt hus af røde mursten med tre stokværk, det øverste udkragende med skoldehuller og skydeskår; fredet i kl. A.

Borre-fundet, skibsfund i gravhøj ved Borre, Vestfold, No., gjort i 1852. I et 17 m l. skib fandtes en høvdingss grav-udstyr fra ca. 900, bl. a. beslag med rig ornamentik i borrestil.

Borre-gård, *Eduard* (f. 1902), da. maler; figur-, landskabs- og blomsterbill. i en virtuos, impressionistisk stil.

'Borremose-fundet, fund, gjort 1946 v. Års i Himmerland, af velbevaret, noget lig af en lille mandsperson; dateres til nærmeste årh. e. Kr. Af ligets tilstand kan sluttes, at manden er blevet hængt og lemlæstet (rækkefølgen uvis). B kan muligvis sættes i forb. med Tacitus' om-tale af de gi. nordboers rettergang og ofring til gudene af fejge og krigsudleg-le, men fundet tillader ingen endelig slutt, i denne retning. Et lignende fund gjordes juni 1948 sammesteds.

'Borremose-fæstningen, tilflugtsborg på en ø i Borremose ved Års i Himmerland, befæstet med vold og grav, fra ældre jernalder. Senere, i l. årh. f. Kr., er der på holmen opført en landsby omkr. en bygade, der fortsætter over mosen til det faste land.

'Borresti'l, no. vikingetidstilart fra ca. 900 e. Kr., hvis elementer er dyre-el. mandshoveder med båndlyngninger og dyreelement i kraftigt relief.

Borre Sø, da. sø, SØ f. Silkeborg; 2 km²; en af Himmelbjergsøerne.

Borri, *Francesco Giuseppe* (1627-95), ital. alkymist. Blev indkaldt til Danm. af Frederik 3. 1667, men forlod landet umiddelbart efter kongens død 1670, uden at have kunnet frenvisse resultater af større bet.

'Borris Landbrugsskole i Vestjylland. 0 f. Skern, grl. i 1907 af Søren Holm. B har landbrugsskole om vinteren og husholdningsskole om sommeren, ligesom der gnm. årene er afholdt mange korte kursus. Til skolen hører et landbrug på 45 ha, der drives meget alsidigt, samt et stort moderne hønseri - avlscenter under Statens Fjerkreudvalg.

Borro'me'iskeØer, ital. • *Isole Borro'mee* [-mæe], fire småøer i Lago Maggiore, N-Ital. I 17. årh. af grev Borromeo omdannet fra nøgne klipper til haver. På •Isola Bella Borromeos berømte slot fra 1690.

Borromeo [-mæø], *Carlo* (1538-84), ærkebiskop i Milano og kardinal; helgen 1610. Hjalp medreformationen.

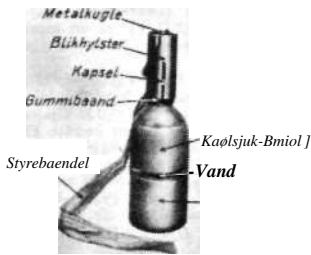
Borro'meo-en'cyklikaen udsendtes 1910 af Pius 10. til minde om Carlo Borromeo, som angreb på den kat. modernisme.

Borro'mini, *Francesco* (1599-1667), ital. barok-arkitekt, elev af Maderna; udførte fl. af samtidens meget beundrede og efterlignede værker: *San Carlino* (1640-67), den lunefulde *Campanile* v. San

oplaget er en del af et oliefyngs anlæg. Fækl. IV omfatter b med flammepunkt under 21° C, der er blandbare med vand i ethvert forhold, f. eks. sprit, acetone m. v.

brandfeber, *vet.*, en akut febersygdom hos hesten, karakteriseret ved slimhindeblødninger i luftvejene og tarmkanalen samt store infiltrationer i hud og underhudsvæv, overvejende på hovedet og den nederste del af lemmerne. Ofte koliktilfælde, hvor tarmkanalerne angrebet.

brandflaske, ildpåsættende middel til udkastning fra flyvemaskine. Flasken,

SngeUk VA 13 8mndrtaSke

der indeholder kautsjuk i benzol og en blanding af fosfor og svovl, knuses ved anslaget og indholdet bryder i brand ved luftens indvirkning.

brandfoged. If. brandpolitiloven for landet forestås brandvæsenet i hver brandkreds af en ulønnet b, der udtages for en periode af 3 år.

brandforhør, retsforhør t. opklaring af årsagen t. en brand.

brandforsikring, forsikr. mod økon. tab som følge af brand (skadeild) - direkte: v. ild, røg, varme, el. indirekte: vand-skade ved slukn., skade v. nedrivning, bortkommen af genstande m. m. b. dækker også visse »uegl. brandskader« opstået ved lynnedslag uden brand og ved dampkedekspllosioner, men ikke de såk. »bagatel-skader« p. gr. af gnister fra »nytteild« o. l. (f. eks. tobaksrygningsskader) uden egl. flammendannelse og ikke skader, der skyldes krig, oprør el. jordskælv. For skader, fremkaldt ved den forsikringsforsæt, selvforskyldte beruelse el. grove uagtsomhed bortfalder selskabets erstatningspligt helt el. delvis. b-s to hovedformer er bygningsb, som opstod omkr. 1700, gerne foranlediget af store bybrande (således efter den store brand i Kbh. 1728), i Danm. nu organiseret under Justitsmin.s tilsyn i store gensidige selskaber med en række lovbestemte begunstigelser og forpligtelser; og løseøreb, der er aflangt nyere dato og drives af talr. selsk. og foreninger. b er i Danm. reguleret v. Lov af 1889 og 1930. I tilknyt. til b blev ved lov 1940 opr. en *krigsforsikring* af fast ejend, og af løsøre, herunder af privat indbo, hvis udgifter pålignedes de i tiden 20. 4. 1940-31. 3. 1946 eksisterende b-policer.

brandgranat, tyndvægget granat, der foruden sprængladning indeholder ildpåsættende midler som fosfor o. l.

brandgrave, grave indeholdende rester af brændte lig; i yngre bronzealder brændte ben med gravgaver uden ildspor, i jernalderen ofte iblandet bålrester samt gravgods, der har været med på ligbålet.

brandgås, d. s. s. gravand.

brandhane, særligt konstr. aftapnings-hane, der i bebyggede områder er anbragt på større vandledninger til brug for brandvæsenets slukningsarbejde.

brandhæmende maling, maling, der forringer træs el. andre stoffers antændelighed.

brandhul, det hul i sprængladte projektiler, hvori brandrøret er skruet.

brandinspektør, i købstæderne den af kommunen valgte el. ansatte leder af brandvæsenet, b skal her føre tilsyn med brandfarlige virksomheder, forestå det regelmæssige brandsyn samt lede ud-

rykningstjenesten. I Kbh. og enkelte større byer med erhvervsbrandvæsen benævnes de under brandchefen ansatte tjenestemænd (civiling.), der helt el. delvis er beskæftiget ved brandvæsenet, som oftest b.

brandkommission, kommission, bestående af politimesteren, brandinspektøren og 1-3 medl. af byrådet, der i købstæderne leder brandvæsenet.

brandlilje (*Lilium bu/biferum*), en art af liljefam. med stærkt gule blomster. Prydplante.

brandmaleri, indbrænding af ornament og figurer i træplader, æsker m. m. med en glødende stål- el. platinstift.

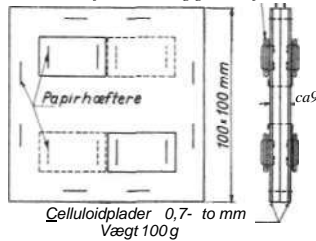
brandmænd, populær betegn. for den røde brandegøple.

brandmur (*brandgavl*), en af myndighederne krævet mur, der opføres ved grænsen til naboejendommen, b skal føres et stykke op over taget (brandkam), og åbning i den kan kun tillades ved dispensationer.

brandmus (*Apo/demus a*grarius*), museart, kendelig på sort rygstribe, sydl. art. I Danm. kun på Lolland-Falster og Ribeegnen.

brandplade, *mil.*, ildpåsættende middel til udkastning fra fly, består af 2 celluloidplader hver udenpå forsynet med 2

Raakautsjuk(2 Lag 6 ca.åfimm)
med opslugt mineralisk Terpent \bar{u} n
Bomuldsstof med ca 0.5g gult Fosfork

bomuldsposer m. 1/2 g gult fosfor. MI. pladerne er anbragt et stk. råkautsjuk, det hele er vædet med terpentin; når denne ved nedkastning fordampes, bryder pladen ved luftens indvirkn. på fosforet i brand.

brandplet, muldfattig og fast plet omkr. foden af ældre skovtræer.

brandpletter, grave fra jernalderen bestående af en grube i jorden, hvori resterne fra ligbålet er skrabet sammen. Fines på udstrakte gravpladser el. enkeltvis og højdaekede.

brandpoliti, den offentl. myndighed, der påser at brandlovene overholdes, i Danm. brandvæsenet.

brandprojektil, projektil med hvilket man har til hensigt at frembringe brand i antændelige genstande, b indeholder i reglen gult fosfor, der ved b-s sprængning spredes og derved kommer i berøring med luften, hvorved det bryder i brand. Brandbomber virker på samme måde.

brandredskaber, *private*, er brandstiger, brandhager m. v., der endnu i en del kommuner skal forefindes ved visse ejendomme.

'Brandreths piller, afførende fabriksmedicin.

brandrøg skal bevirke antændelsen af sprængladningen i projektiler. At b har man perkussions- og stød-b, der virker ved an-el. nedslaget, tids (sats-) el. urværks-b, der virker efter en forud indstillet tid i banen (til luftmålsskydning) samt dobbeltvirkende b, der kan virke på begge måder. Det nyeste b er radio-b, der au tom. virker, når det kommer i nærheden af målet, idet fra b udsendte radiobølger reflekteres fra

målet, og derved bringer projektilet til sprængning.

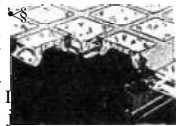
brandsalve, antisept. salve til forbrænding, inden, ofte eufuvin el. kloramin.

brandsats består af termit el. gult fosfor, benyttes til at fylde i brandprojektiler el. brandbomber.

brandsikker kaldes en bygningsdel (f. eks. murværk), der kan modstå en betydelig brand og derved forekommende vandspjættning.

brandsikre lukker indsættes, hvor det af driftsmæss. grunde er nødvendigt at gemmebryde brandsikre skillemur, etageadskillelser el. lign. - b kan være branddøre, lemme el. særl. konstr. lukker for transmissionsåbninger, transportsnegle o. a.

brandsikre vinduer er således konstr. at de bedre end alm. vinduer kan modstå brand. Der anv. trådglass el. monierglas (råglas med indstøbt jerntrådvæv), elektroglas (små ruder i kob-

Ovenlys, monierglas.

elektrolytisk udførelse er gjort tættsluttede), el. også indstøbt prismeglas el. glasmursten.

brandskat(ning), ydelse pålagt en befolkning, opr. med trusel om ellers at hærge med ild.

brandskifer, brændbar skifer med stort bitumenindhold; anv. til olieudvinding.

brandskod (*skod*, d. s. s. *skodde*), skille- rum af aluminiumplader med asbestmellemlæg el. af rustfri stålplade, anbragt ml. en flyvemaskines motor(er) og de bagved liggende dele af krop el. bærelan, b anv. for at begrænse en motor- el. karburatorbrands udbredelse.

brandslanger anv. til at lede vandet fra brandhane el. åbent vand gnm. brandspjøtten til brandstedet, b væves af hamp, hør, bomuld el. kinagræs, gummi-eres ofte indv. og er i Danm. normaliseret i dimensionerne A: 102 mm, B: 75 mm, C: 52 mm og D: 25 mm b samles med selvtættende koblinger i længder på 15-25 m.

brandsprøjte el. *automobilspøjte*, motor-køretøj medførende brandslukningsmateriel (brandslanger, strålerør, forgrenere, håndildslukkere m. v.), redningsmateriel (mindre redningsstiger, springtæppe, redningsliner m. v.) samt belysnings- og oprydningmateriel. En pamonteret centrifugalpumpe og ansugningspumpe kan fra b-s indbyggede 350-1000 l vandtank, gnm. sugeslanger fra åbent vand el. fra brandhæner give 1200-2000 minutiliter med et afgangstryk på 6 atm. En påhængssøjte med tilsvarende kapacitet anv. navnlig i provinsen og på landet ved seriepumpning over store afstande el. ved sugning fra vandhuller, hvor b vanskelig kan placeres. Højtrykspumper med 40-50 atm. anv. til den såk. tågeslukning. De fleste b har endv. indbygget en 1000-1500 minutiliter skumpumpe el. tilsvarende skumanlæg, b betjenes af 5-7 mand. (111. se tavle Brandvæsen).

brandstation, bygning, hvori brandvæsenets udrykningsmateriel er anbragt. I byer med erhvervsbrandvæsen er b samtidig opholdssted for det vægtgørende mandskab. I byer med honorarlønnet brandmandskab findes ofte boliger for det ledende personale på b.

brandstiftelse, *jur.* Den der sætter ild på egen el. fremmed ejendom og indser, at andres liv derved udsættes for overhængende fare straffes m. fængsel i mindst 4 år. D. s. gælder, der det sker for at volde omfattende ødelæggelse af fremmed ejendom el. for at befordre oprør, plyndring el. anden sådan forstyrrelse af samfundssordenen. Anden forsættlig b straffes m. fængsel fra 6 md. til 12 år, b på egen ejendom dog kun, hvis den foretages for at besvige brandforsikringen el. i lign. retsstridig hensigt. Uagtsom b straffes m. bøde, hæfte el. under skærpende omstændigh. m. fængsel indt. 2 år.

Brandstrup ['bnm-], Hans Ebbe (f. 1898), da. gynækolog. Fra 1941 prof. ved Jorde-

Frithiof Brandt.

H. C. Branner.

Hj. Branting.

W. von Brauchitsch.

moderskolen og overaccouchør ved Rigshosp.

Brandstrup, Ludvig (1861-1935), da. billedhugger; portrætbuster og monumenter, *rytterstatue af Chr. 9.* (1899, Esbjerg), *statue af Zoëga* (1909, Dantes Pl., Kbh.), *Ole Romer* (1918, v. Polyt. Læreanstalt, Kbh.).

Brandstrup, Ludvig (f. 1892), da. revy-skuespiller; begyndte i Studenterryven. 1916 på Det Kgl. Teaters elevskole, men fandt først helt sin vittige, intellektuelle form, da han efter eng. forbillede i 1925 skabte Co-optimistrevyerne. Medforf. til adsk. revyer. - Har virket ved skiftende scener, i perioder som dir. Enkelte filmroller.

brandsvampe (*Ustilagi-nales*), svampeorden, hvis arter er snyltere i forsk. urteagtige planter, dog særlig græs- og halvgræsfam. Navnet kommer af, at b-s sporedannelse tit giver værtplanten udsende af at være brændt. Skadelige slægter er bl. a. støvbrand (*Ustifago*) og stinkbrand (*Tilletia*).

brandsyn. If. brandpolitiloven for landet skal sognets faste skostensfejere hvert efterår ved et b over samtl. bygninger påse, at skorstene, ildsteder m. m. er i orden. (1 købstæderne brand visitationer).

brandsæk, ildpåsættende middel til udkastning fra flyvemaskine, består af en lærersæk fyldt med paraffineret træ-

skal have ydet en bet. indsats på sit område.

brandtelegraf, brandvæsenernes interne meldeanlæg.

brandvagt, 1) brandmandskab, der udsættes som sikkerhedsvagt i teatre m. v.; 2) en lille brandstation.

brandvedtægt. If. brandlovene skal der for hver kommune udbedes en b, der fastsætter bestemmelser om vedk. brandvæsens organisation, materiel m. v.

brandvisitationer. I købstæderne foretager brandvæsenet regelm. b for at påse, hvorvidt brand anordningerne er overholdt. I Kbh. foretages lign. b, når anledning dertil findes (på landet brandsyn).

Brandværn-Komité, Dansk, stiftet 30. 1. 1920 af repr. for myndigheder og sagskunds-kab, for industri, landbrug, forsikringsvirksomhed og andre erhverv, har til formål gnm. oplysningsarbejde, vejledning, regelm. inspektion af virksomheder, udarb. af betænkninger til myndigheder m. m. at virke for gennemførelse af foranstaltninger til forebyggelse af ildsvæder og til begrænsning af skaderne ved disse.

brandvæsen, institution, der har til opgave at slukke brande, at redde brandflidende personer, samt i h. t. brandlovene og de i medfør af disse givne best. at træffe de fornødne brandforebyggende foranstaltninger, b organiseres som 1) pligt-b, hvor tjenesten er pålagt som et borgerligt ombud. Findes navnlig i landkommunerne; 2) fastansat honorarlønnet b findes i de fleste købstæder. 3) erhvervs-b findes i Kbh., Fr.berg, Gentofte samt i forb. med honorarlønnet b i en række købstæder; 4) entrepris-b, opretholdes af priv. firmaer, som Falcks- og Zone-redningskorpset; 5) frivilligt b findes kun i Sønderjylland. I Kbh. ledes såvel sluknings tjenesten som b-s administration af en brandchef, med en stab af vicebrandchefer og brandinspektører. I købstæderne ledes b af en brandkommission, slukningstjenesten forestås af en, ofte honorarlønnet, brandinspektør. På landet administreres b af politimesteren, slukningstjenesten ledes i hvert landsogn af en ulønnet brandfoged. Foruden den lokale slukningshjælp i landkommunerne må der dog træffes aftale med et fremmed b om fremmøde med stor slukningshjælp. (Hertil tav).

brandy ['brændt], eng. navn for brændevin, navnlig for cognac.

brandårsager (statistik). Af de i alt 5881 da. bygningsbrandskader i 1946-47 skyldtes 44 ildpåsættelse; 261 uforsigtighed med tændstikker, heraf 203 børns leg med t.; 194 tobaksrøgning, 92 lamper, lygter o. l.; 2776 opvarmning, kogning og tørring; 49 kraftmaskiner; 25 varm-løbning af lejer; 70 brandfarlige vædske; 264 elektr. lys og installationer; 191 elektr. strygejern; 71 andre elektr. apparater; 989 lynnedslag; 117 selvantændelse; 82 eksplosioner og 656 andre årsager. De udbetalte erstatningsbeløb var ca. 27 mill. kr.

Brangwyn ['brå'win], *Frank* (1867-1935), eng. maler og grafiker. Udkastr til glas-malerier, billedtæpper, vægmalerier. Raderinger, bl. a. *London Bridge*.

'Brann'er, Hans Christian (f. 1903), da. forfatter. De psyk. lødige romaner *Legetøj* (1936), *Barnet Leger ved Stranden* (1937) og *Drømmen om en Kvinde* (1941) over-gas kunstnerisk af fortællingsmål. *Om Lidt Er Vi Borne* (1939) og *To Munters*

Stilhed (1944). I sin interesse for »stille eksistenser« fortsætter han Herman Bang. (Portræt).

Branners Forlag A/S, Povel, da. forlag i Kbh., grl. 1932 af P. B. (f. 1883), der efter faderen havde overtaget V. Pios forlag, som 1928 sammensluttedes med Jespersens forlag. 1945 åbnede B.s bog-hus med sortiment og antikvariat.

'Bran'sager, Niels Peter (1873-1915), da. journalist, medstifter af Radikale Venstre 1905, red. af »Venstres Folkeblad« (Ringsted) fra 1902. Valgt i Køgekredden 1908; husmandspolit. Trak sig tilbage 1910 (tuberkulose).

Brant, Sebastian (1457-1521), ty. forf. *Das Narrenschiff* (1494) er en moraliserende samfundssatire i form af en narre-revy.

Brant'h, Harald Blicher (1844-1915), for-pagter, senere ejer af hovedgården Sdr. Elkær ved Sulsted (N.-Jyll.). Oprædter af den i mange år meget kendte Elkær-stamme af jysk malkekøvg.

'Branting, d. s. s. klyde.

'Branting, Agnes (1862-1930), sv. tekstil-kunstnerinde; udgav 1928 *Medeltida vävnader och broderier i Sv.*

Branting, Karl Hjalmar (1860-1925), sv. socialdemokrat. Studerede matematik, astronomi; fra 1884 ledende i soc.dem. presse, fra 1896 medl. af 2. Kammer, leder for soc.dem. gruppe. Bidrog til fredelig løsning af unionstriden m. No. 1905; moderat reformpolitikker i samarb. m. liberale. Under I. Verdenskrig mod-stander af reg.s tyskvienlighed for 1917; 1917-20 min. under Eden; regeringschef 1920, 1921-23, 1924-25. Nobels freds-pris 1921. (Portræt).

Brantome [brato:m], *Pierre de Bourdeilles, abbed af (ca. 1535-1614)*, fr. forl., livlig skildrer af sin samtid i værker som *Mémoires* (1665-66), *Vies des dames illustres* (1666), *Vies des dames galantes* (1666).

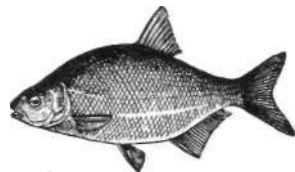
Branz'zell [-s-], *Karin* (f. 1891), sv. opera-sangerinde (alt). 1918-23 i Berlin og 1924-44 ved Metropolitan operaen i N.Y.

Braque [brak], *Georges* (f. 1882), fr. maler. Har malet landskaber og figurbilleder i kubistisk manér. Repr. på kunstmus. (I11. se tavle kubisme).

bra's (holl. af fr. *bras arm*, søv., tov til rærs manøvrering, navn efter hver enkelt rå (brambars, mærsbras osv.); brase, dreje ræerne vandret.

Brasch [-J], *Sven* (f. 1886), da. tegner; medarb. v. »Blæksprutten«; plakater og bogill.

'Bra'sen (A'bramis 'bramd), høj, sammen-trykt karpfisk med lang gatfinne. Alm. i søer, genstand for fiskeri.

Brasen.

bra'senføde (*IsoëHacææ*), slægt af karsporeplanter. 1 Danm. 2 arter, i søer og damme. Det antoges tidl., at b havde bet. som fiskefode.

'Bra'senskalle, bastard ml. brasen og skalle.

'Brasidas (gr. *Bra'sidas*) (d. 422 f. Kr.), spartansk felterher, ledede i Den Peloponnesiske Krig (toget til Thrakien 424, faldt ved Amphipolis).

brasil'i'a'nske nødder, d. s. s. paranød-der.

brasiliansk litteratur. Brasiliens Utt var en gren af Portugals litt., indtil den omkr. førsivelsesperioden (1822) vandt større selvstændighed. En banebrøder var romantikeren, romanforf. Martiniano de Alencar (1828-77). Til romantikken horte også lyrikere som Goncalves Dias (1823-64) og de Castro Alves (1847-71). Realismens største navn var roman- og novelleforf. Machado de Assis (1839-

uld samt en lille kruttlænding ad elektrisk anslag mod jorden tændes ad derved vej. Brænder $\frac{1}{2}$ time med 1 m høje flammer.

'Bran'dso', da. ø i Lille-Bælt; 2 km²; 43 indb. (1945).

brandsår, sår efter 3 grads forbrænding.

Bran'dt, Carl Joakim (1817-89), da. præst og Utt-historiker, 1872 Grundtvigs efter-mand ved Vartov. Talrige udg. af ældre da. forf. S. m. L. N. Helveg red. antologi-ingen *Den Da. Salmedigtning* (1846-47).

Brandt, Enevold (1738-72), da. Hofmand. Knyttet til Struensee, havde til opgave efter 1770 at vogte den sindssyge Christian 7., som B. gangang var en omgang prygl. Efter Struensees fald anklaget for at have lagt hånd på kongen. Henrettet s. m. Struensee 28. 4. 1772 på Nørre Fælledd.

Bran'dt, Frithiof (f. 1892), da. filosof. Prof. v. Kbh.s Univ. 1922; har bl. a. skre ve t *Den Mek. Naturopfattelse hos Thomas Hobbes* (1922, disp.), *Den Uge Søren Kierkegaard* (1929), *Psykologi* 1-2 (1934-40); endv. æstetiske arb. (Portræt).

Bran'dt, Kristian (1859-1932), no. fødsels-læge. Prof. ved Oslo univ. 1906. Fortrin-lig lærebogforf.

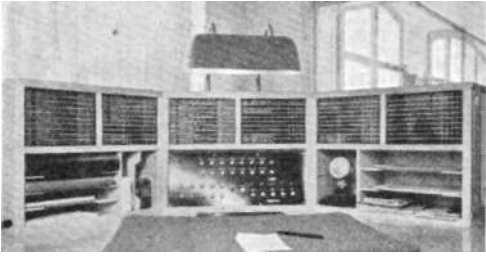
Bran'dt, Tægea (1847-82), da. kvindesags-forkæmper. Hendes mand, fab. Vilh. B. stiftede 1905 Tægea B-s Rejselægat, hvoraf årl. uddeles portioner på 10'000 kr. til da. kvindl. videnskabsdyrkere, forfatterinder og kunstnerinder; vedk.

Maalestok 1 : 8100000

Udarbefe/se: J. Humfum

Kort over Sydøst-Brasilien (se sp. 550-551).

.....ii« i i i m — — —
Kommandopult på brandstation.

Springtæppe

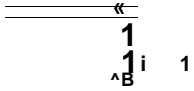
i.

Brandalarm.

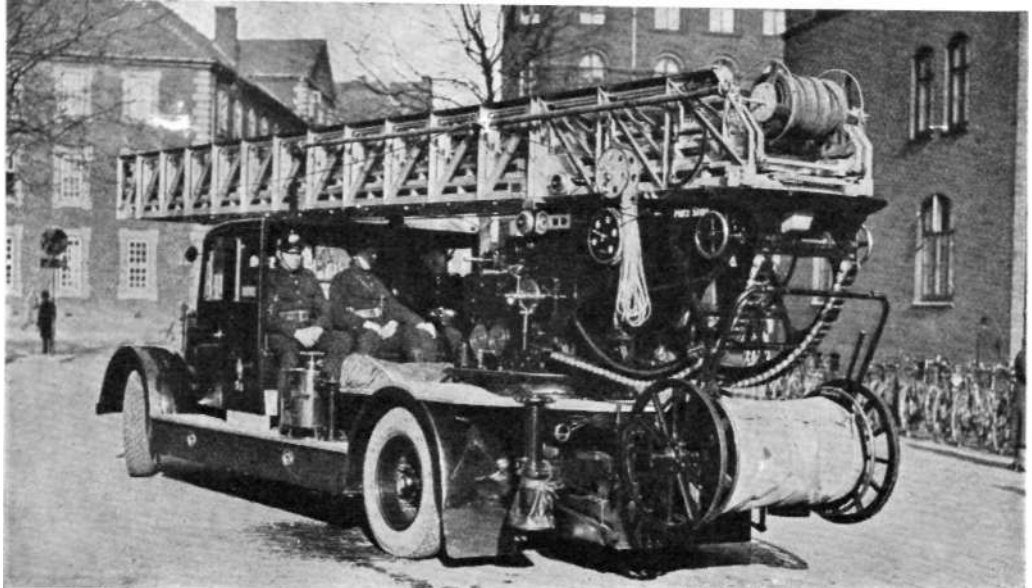

Kulsyresneslukker.

TZ ~ ~

Røgdykker.

Redningsstige.

thier de B, hertug af Athen, tyrani i Firenze 1342-43, connetable af Frankrig, faldt i slaget ved Poitiers 1356.

Briensersee [bri'æntsar'ze:], sø i Berner Oberland, Schw., 29 km²; 261 m dyb. Står i forb. med Thurensee.

Briemley Hill [brasi'i'hil], eng. by V f. Birmingham; 47 000 indb. (1939). Jern- og glasiindustri. Kul- og jernminer.

Briex [bri'ø], *Eugène* (1858-1932), fr. dram. forfatter; hans skuespil er problemstykker; bedst er *Blanchette* (1892) og *La robe rouge* (1900).

brig (af *brigantine*), tomastet fuldrigger. (Hil. se tavle Sejlskibstyper).

Brig [bri:k], fr. *Brigüe*, schw. by; 3300 indb. (1941). Udgangspunkt for postruten over Simplon.

Briga, fr. *Brigüe-Mari time*, kommune v. fr.-ital. Alpegrænse, afstået af I tal. til Frankr. 1947.

brigade (fr. af ital. *briga* strid), hærens største fodfolksenhed og tilsvarende rytter- el. artilleriled. Hos ingeniørerne: lille arbejdsbold.

brigadier [-'dje], fr. gradsnavn for generalmajor.

brigan'ter, 1) keltisk stamme omkr. York, besejret af Agricola; 2) fr. *brigades* (af ital. *briga* strid, optøjer), anarkiske bander under krige og borgerkrige, første gang om Paris' lejetropper 1358 under Hundreårskrigen.

brigan'tine (ital. *brigantino*, egl: sørøver-skib), sejlskib med to master med ræsejl. (Hil. se tavle Sejlskibstyper).

Briggs [brigz], *Henry* (1556-1630), eng. matematiker, er kendt som den første, der udregnede tabeller over logaritmer med grundtallet 10.

Brighthouse ['brighaus], by i N-Engl., S f. Bradford; 30 000 indb. (1939). Tekstilindustri (bomuld, silke).

Bright [brai:t], *John* (1811-89), eng. statsmand, bomuldsfabrikant. Kvæker, pacifist. S. m. Cobden fører f. frihandelsbevægelsen. Nær Gladstone til 1886, da Home-Rule spørgsmålet skilte dem.

Brighton [brai:tn], eng. havneby og bade- sted ved Kanalen, S f. London; 155 000 indb. (1947). Moderne, smukt bygget by.

Bright'ske syge [brai:t-], forældet betegn. for nyrebetændelse. Første gang beskrevet af d. eng. læge Richard Bright (1789-1858).

brigejll gaffelsejl, mesan på en brig. (Hil. se tavle Sejlskibstyper).

brihaspati (sanskrit: bønnens herre), i ind. vedisk rel. personifikation af kultkraften, præsternes guddom.

brik, netpose, forsynet med madding, til krebsfangst.

brikker (fr. *briquette* lille mursten), ensformede stykker brændsel af en vis størrelse samlet af finere materiale, f. eks. koks, brunkul, tørv, der tørres, om nødv. tilsættes et bindemiddel f. eks. beg, og presses kraftigt i mekan., evt. hydrauliske b-presser. Også malme blandet med reduktionsmiddel kan briketteres, før den metallurgiske proces udføres.

brikvæv, en primitiv væv til fremstilling af bånd o. lign.

Bril [bril], *Paul* (1554-1626), holl. maler. Har i Ital. malet landskaber under påvirkning af Elsheimer.

brile el. *brejle*, ketcher af jerntråd til østersfangst o. a.

'Brilioth, Borje (f. 1884), sv. journalist, 1921 leder af sv.-amer. nyhedsbureau i New York, grl. 1927 sv.-internat, nyhedsbureau i Sthlm., 1938 red. af «Stockholms-Tidningen».

'Brilioth, Yngve (f. 1891), sv. teolog, kirkehist.; bet. arbejder over sv. middelalder og 19. årh.s anglikanisme. Fremtrædende økumenisk personlighed; prof. i Lund 1928, biskop i Växjö 1938.

brillant [-'lan't] (fr., egl: fluklende), ædelsten, især diamant, slebet i bestemt form, der fremhæver farvespillet.

brillantglas, stærkt lysbrydende glas til lysekroner osv.

brillan'tine [briljan-] (fr.), 1) et fintrådet alpaka; 2) hårplejemiddel indeholdende ricinus- el. olivenolie o. l., evt. glycerin, alkohol og parfume.

brillantsøger, søger på fot.-apparat; består af to samlelinser med et spejl m. 45° hældning imellem, b anv. på primitive fot.-apparater.

Brillat-Savarin [bri'jasava'ræ:], *Arithelme* (1755-1826), fr. gastronomisk forf. *La Physiologie dugout* (1825, da. *Smagens Fysiologi* 1947).

brille, *tekn.*, 1) redskab til understøttelse af lange arbejdsstykker v. drejning og slibning; 2) del af pakkdåse.

brilleand (*Ovdeia perspicivlata*), **nordamer.**, sortand. Hvide tegninger på hovedet.

brillefugle (*Zostero*pidae*), små, ofte grønligede fugle; hvid ring om øjet. Lever af blomsterhonning. Gl. verdens trop. egne.

brillepingviner (*Sphe'niscus*), ret store pingviner, ofte med mørk tegning om

øjnene. En art (*S. demersus*), der ofte holdes i zool. haver, findes på S-Afrikas V-kyst, en anden på Galapagosøerne.

briller (navn efter den klare ædelsten *beryl*). I det normale øje danner fjerne genstande et omvendt og forminsket billede på nethinden (emmetropi). Af nære genstande dannes der ikke noget skarpt billede, når øjet er i hvile. Linsens krumning kan imidlertid forøges (akkommodation), så der dannes et skarpt billede også af nære genstande (fig. 1). Med årene går akkommodationsevnen efterhånden tabt; og omkring 45 års alderen begynder der at vise sig vanskeligheder ved nærarbejde. Med en passende samlelinse foran øjet (+ glas) kan vedk. atter opnå godt syn i nærh. - Hos den nærsyede (myope) er øjet for langt i retning forfra bagtil (fig. 2). Foran øjet må anbringes en spredelinse af passende styrke (~ glas). Hos den langsyede (hypermetropie) er øjet for kort forfra bagtil (fig. 3). Ved hj. af akkommodationen kan den hypermetropie skaffe sig et klart syn, men for nære genstande slår akkommodationen

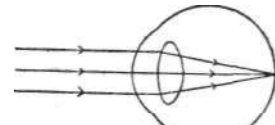

Fig. 1.

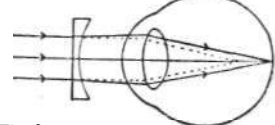

Fig. 2.

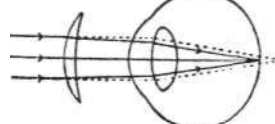

Fig. 3.

ikke altid til. Passende samlelinser kan hjælpe den hypermetropie til at se skarpt. Er de brydende flader i øjet ulige stærkt virkende i forsk. retninger (meridianer), kaldes det astigmatisme (byggningsfejl). Sådanne fejl kan afbødes med brilleglas slebne i cylinderform. - For at undgå optiske fejl i randen af brilleglasset gøres dette ofte buet (gennembojede el. periskopiske glas). Brilleglassenes styrke angives i dioptrier. Brilleglas anbringes i stel som b. lorgnetter, pincenez eller monokel. - Prismatiske brilleglas finder anv. ved forsk. former af skelen el. dobbeltsyn.

brillere [bril'je-] (fr. *briller* stråle), glimre, tiltække sig opmærksomheden ved blændende optreden.

brilleslange (*Naja trvpidians*), ca. 1,5 m l. giftslange med brillelign. figur på

den udvidelige nakkehud; farlig for mennesker; Ostindien. Beslægtet art er den ægyptiske b (*Naja haje*).

'Brimir, i nord. rel. et symbolsk sværd, anv. i kulten.

Brinch [bre'k], *Ove* (f. 1897), da. læge og tandlæge, dr. med. Righoldig videnskabelig produktion.

'Brindisi [-zi] (lat. *Brun'disium*), ital. by i Apulien ved Adriaterhavet; 42 000 indb. (1936). Havneby.

brine [bram] (eng: saltvand), den saltopløsning, der cirkulerer i køleanlæg. Bruges også om den saltopløsning (ofte kalciumkloridopløsning), hvori nedfrysning finder sted.

brin'nellhårdhed kaldes metallers hårdhed bestemt efter en prøve indført af den sv. metallurg J.A. Brinell (1849-1925). I standardiserede prøveapparater trykkes en kugle af stål el. andet hårdt materiale med et bestemt tryk i et bestemt tidsrum mod en plan overflade af prøvelegemet, og diameteren af den indtrykte fordybning måles.

Bring, Ragnar (f. 1895), sv. teolog, en af hovedskikkelserne i den sv. Lutherforskning og syst. teologi. Siden 1933 prof. i Lund.

"bringe, forreste del af hestens bryst.

bringesele, *atm. sele*, bestående af en meget bred dobbelt læderrem med tilrundede kanter (bringestykket), som af andre remme holdes i passende stilling på hestens bringe; herfra overføres trækret igennem skaglerne til svingelen el. trækrogene.

Brinon [bri'nj], *Fernand de* (1888-1947), fr. polit.; journalist, i 1930'erne ivrig for fr.-ty. forståelse; aug. 1940 Vichy-reg.s repr. hos ty. militærkommando i Paris. Fulgte 1944 Vichy-politikeren til TyskL, hvor B stod i spidsen for regeringsudvalg, der opfordrede til at nægte de Gaulles reg. lydigheid. Henrettet f. forræderi.

brin't (ordet dannet af H. C. Ørsted i tilknytning til at brænde), *hydroge'n* (lat. *hydrogenium*, eng. *hydrogen*, ty. *Wasserstoff*, sv. *väte*, no. *vannstoff*), grundstof, farveløs luftart uden lugt og smag, kern. tegn H, atomnr. 1, atom vægt 1,008, v_0 ca. $1/16$ af atm., k_p -r 252°, smp. v_0 257°, valens 1. **b** forekommer meget udbredt i kern. forb., især i vand, der er b-s oksyd, i fri tilstand, i hvert fald på Jorden, kun i yderst ringe mængde. Dannes ved sonderdeling af vand, syrers el. baser med metaller, fremstilles ved elektrolyse af natriumklorid, kaliumhydrok-syd el. svovlsyre, ved katalytisk »konvertering« af vandgas (CO + H₂) el. kulbrinter med vanddamp, ved nedkøling og fraktionering af koksovnsgas, el. ved termisk spaltning af kulbrinter (acetylen,

Benjamin Britten.

Hans Brix.

B grænser til Mexico, Guatemala og Honduras-golfen; det danner den sydøstl. del af Yucatán-halvøens karst-plateau. Kysten er en havnefattig lagunekyst med koralrev. Størstedelen er lavland, i det indre dog indtil 1130 m. Klimaet er tropisk med helårsregn. Landet er dækket af regnskov (med mahogni og blåtræ). Befolkningen er mest negre og mulatter. Der udføres bananer, tygegummi og mahogni. - *Historie*. Brit. kronologi siden 1798. Efter 2. Verdenskrig rejste Guatemala krav på området, hvad Engl. besvarede m. at henvise sagen til FN. Angrebstrusler fra Guatemala besvarede 1948 m. brit. flådedemonstration, og kravene afvistes skarpt a Bevin. Parterne enedes om at forelægge FN sagen.

British Mission to Denmark ['britiʃ 'mɪʃn tə 'dænmɑ:k], brit. militærorganisation, der ved opløsning af SHAEF juli 1945 overtog dets opgaver i Danm. Forlod Danm. aug. 1947.

British Museum ['britiʃ mju:'zɪəm], Englands nationalmuseum i London; grl. 1753, senere gentagne gange udvidet ved opførelse af nye bygn. Indeholder arkæolog., etnogr., kunsthist., numismatiske og granske afd. samt et mægtigt bibliotek, 1946: 4,8 mill. bd. Berømte er især de ægypt. og gr. samlinger (bl. a. Parthenon-skulpturerne). Museet har gnm. ca. 100 år foretaget betydelige udgravninger navnlig i den nærmere Orient. Bygn. beskadiget under 2. Verdenskrig; kun biblioteket og en enkelt fløj med foreløbige udstillinger er genåbnet.

British Overseas Airways Corporation ['britiʃ 'oʊvə'si:z 'æəwəɪz kɑ:ps-'ræɪjən] (fork. BOAC), grl. 1940, eng. statsdrevet luftfartsselskab; trafikerer oversøiske, interkontinentale ruter.

British Railways ['britiʃ 'ræɪlweɪz] (eng. railway jernbane), de ved statens overtagelse af de 4 store private jernbanselskaber i Storbritannien den 1. 1. 1948 dannede brit. statsbaner.

Britiske Imperium, Det, da. for *British Empire*.

Britiske Øer, Storbritannien og Irland.

Britisk Indien, eng. *British India* ['britiʃ 'ɪndjə], 1858-1947 den del af Indien, der stod direkte under brit. styre, mods. de ind. fyrstestater. B deltes 1947 i Hindustan og Pakistan.

Britisk Nordamerika, fællesnavn for Canada og Newfoundland.

Britisk Nord Borneo, eng. *North Borneo* ['nɑ:ʊ 'bɔ:niou], brit. kronkoloni på NØ-Borneo; ca. 76 000 km²; ca. 312 000 indb. (1947). Hovedstad; Sandakan. Især risdyrkn. Eksport af gummi, tømmer, kopra og tobak. Fra 1881 styret som brit. protektorat; 1946 kronkoloni.

Britisk Somaliland, brit. protektorat i Østaf. ved Aden-bugten; 176 000 km²; ca. 700 000 indb., især somalier. (Kort se Afrika). Plateauland med tropisk, tørt klima, overvejende bevokset med tornekrat. Hovedstad; Berbera. Engl. overtog 1884 B fra Ægypten. Besat af itaf. styrker fra Abessinien aug. 1940. Brit. herredømme genoprettedes i løbet af 1941.

Britten, Benjamin (f. 1913), eng. komponist, elev af bl. a. Frank Bridge. 1935-37 knyttet til G. P. O. Film Unit, 1939-42 ophold i USA. Deb. 1932 som komp. og har siden udfoldet stor produktivitet. Hans værker omfatter bl. a. 7 *Sonets of Michelangelo* (1940) for tenor og klaver, korværker og operaerne *Peter*

Grimes (1944, Kbh. 1947) og *The Rape of Lucretia* (1946). (Portræt).

Brive [bri:v], fr. by i dept. Corrèze; 34 000 indb. (1946).

Brix, Hans (f. 1870), da. ltt.forsker og kritiker; prof. v. Kbh.s Univ. 1924-41. Den udtalt biogr. metode i *H. C. Andersen og hans Eventyr* (disp. 1907) genfindes kun delvis i studierne over *Ewald* (1913) og *Blicher* (1916). Æstet, rinsans og vidensk. skarphed udmærker detailundersøgelserne i *Fagre Ord* (1908), *Gudernes Tungemål* (1911), *Tonen fra Himlen* (1912) og *Analysér og Problemer* 1-5 (1933^0). (Portræt).

Brix, Harald (1841-81), da. socialist. Knyttet til sin fætter Louis Pio ved grundlæggelsen af soc.dem. 1871, fængslet 1872 for Fælledmødet, fik 3 års fængselsstraf 1873, løsladt 1875. Udgav satirisk ugeblad »Ravnen«, ny fængselsstraf 1877-80; bitter modstander af nye partiledelse efter Pios flugt.

Brjansk, by i RSFSR, Sovj., SV f. Moskva; 87 000 indb. (1939). Industriby; jernbanecentrum. Besat af tyskerne 12. 10. 1941-13. 9. 43. V f. B tilføjede ty. sovj. styrker svære tab i omringningsslag 2.-8. 10. 1941.

Bрно ['brɑ:oj ty. *Brunn*, hovedstad i Morava, Tjecho-slov. 273 000 indb. (1947). Hovedsæde for den cech. tekstilindustri; maskinfabrikation, trafikcentrum.

bro, bygværk, hvorved en færdselsåre el. a. føres over en terrænhindring el. en anden færdselsåre. Behovet for b er steget

Buebro af jernbeton. Tranebergsbron, Stockholm.

stærkt p. gr. af den kraftige udvikling af landjordens trafikmidler, ikke mindst i Danm. med dets mange adskilte øer. - De første egl. b var hvalvede b af natursten, hvoraf endnu nogle er bevarede fra romertiden; særligt kendte er akvedukterne, som førte vandledningerne til Rom. Sådanne bueb af natursten udføres endnu i bjergene. — Med træb nåede man op til 120 m spændvidde; permanente træb anv. nu kun lidt, men interimistiske b, og da især stilladser for b af natursten, beton og jernbeton udføres oftest af træ. - Den første støbejernsb byggedes i 1779, men allerede forinden var der bygget flere hængeb af smedjernskæder, hvori b-banen var ophængt med jernstænger. - b af uarmeret beton er i deres bæremåde ganske som bueb af natursten. Derimod udføres jernbetonb ligesom jernb på mange forsk. måder. - Efter bæremåden kan b inddeles i hængeb, bueb og bjælkeb, hvoraf de to sidste typer kan udføres massive el. som gitterkonstruktioner. - Af h. t. skibsfarten må b over vandveje enten udføres så høje, at skibene kan passere under b, el. indrettes således, at de kan åbnes, når skibe skal passere. Sådanne bevægelige b er klapp, svingb og løfteb.

Hængebro. San Francisco-Oakland.

Bjælkebro med dobbeltklap. Knippelsbro.

En mellemting mellem b og færge er hængefærge, hvor et lad er ophængt i en vogn, der kører på et højt, bro-lignende stillads. - Udover de nævnte faststående b anvendes også pontonb, især som militær b el. hvor der kun er let trafik.

bro, dent., en protese, som støtter sig til en el. (i regelen) fl. naturlige lænder og er fastgjort med cement v. disse. En alm. b kan ikke fjernes uden at skæres i stykker. En såk. aftagelig b er mere kompliceret, men har den fordel, at den kan fjernes uden at beskadiges, hvis f. eks. en af støttetænderne skulle vise sig at være mindre egnet til formålet. Med b menes i alm. den faste b.

Broad [brɑ:d], *Charlie Dunbar* (f. 1887), eng. filosof. Særlig kendt for sine skarpsindige analyser af vidensk. og etiske begreber.

broadcast ['brɑ:dka:st] (eng. *broad* vidensom + *cast* kaste), 1) udsende i radio; 2) radiofoniusendelse.

Broad Church ['brɑ:d 'tʃɑ:tʃ] (eng. bred kirke), retn. inden for Church of Engl., præget af liberal teol., kulturåbenhed og sans for sociale problemer. Bl. førerne F. D. Maurice og F. W. Robertson.

Broadway ['brɑ:dweɪ:], 25 km l. hovedgade i Manhattan, New York.

Broager, landsby på B Land; 1158 indb.

Broager kirke. St. Jørgen og Dragen.

(1945). Totårnet kirke med træskulptur St. Jørgen og Dragen.

Broager Land, halvø i Flensborg Fjord ml. Nybøl Nor og Vemmingbund; mange teglværker. 43 km²; 4932 indb. (1945).

'Broddingnag [-nag], i J. Swifts »Gullivers Rejser« navn på kæmpernes land.

bro, bro, brille, sanglej, hvor to af deltagerne med løftede arme danner en bro, hvorunder de andre går i gæsegang.

Broby-gård, hovedgård N f. Fåborg. Tilhørte 1645-57 marsken Anders Bille, der i nærheden anlagde geværabrikken Brobyværk 1648, ødelagt 1658. Fra 1769 i slækten Schaffalitzky de Muckadelts eje (grevskab 1784-1925), Hovedbygning fra 1662-73, fredet i kl. B.

Broby-Johansen, Rudolf (f. 1900), da. forfatter. Digtsaml. *Blod* (1922), (*For-svarstale* derfor 1923), endv. *Hverdags-kunst - Verdenskunst* (1943) og *Den Danske Billedbibel*, Danmarks middelalderlige kalkmalerier (1947).

Broby-værk, da. stationsby (Fåborg-Ødense); 576 indb. Grl. 1648 som våbenfabrik af rigsmarsk Anders Bille, ødelagt af svenskerne 1658.

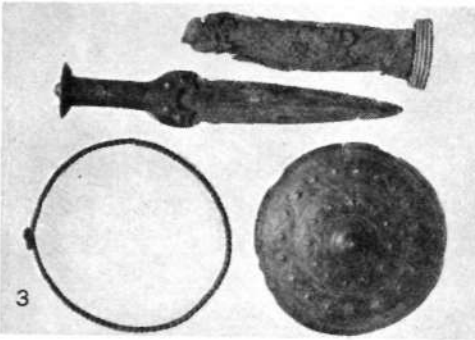
Broch [-k], *Ole Jacob* (1818-89), no. fysiker, matematiker. Bidrog til indførelse af guldmøntfod og metersystem 1875-77; fra 1859 direktør for »No. Kreditbank«. Søgte 1884 at danne moderat

1

2

3

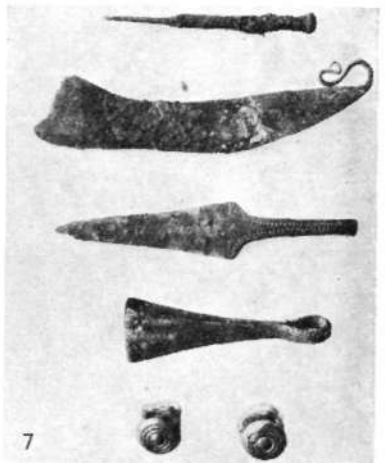
4

5

6

7

i. Kvindedragt fra Egtved; ældre bronzealder. 2. Mandsdragt fra Muldbjerg, Ringkøbing amt; ældre bronzealder. 3. Kvindesager (halsring, bælteplade, dolk, skede til dolken) fra Bustrup, Jylland; ældre bronzealder. 4. Hængekar af bronze, fra Tved, Sydfyn; yngre bronzealder. 5. Sværd; ældre bronzealder. 6. Økse fra Fjälkinge, Skåne; ældre bronzealder. 7. Gravfund (syl, ragekniv, tveægget kniv, pincet, knapper); yngre bronzealder. (Nationalmuseet, Kbn.).

H. A. Brorson.

E. B. Browning.

Robert Browning.

Anton Bruckner.

tær. Deltog i 1. Verdenskrig. Blev 1937 luftværnets organisator. Udmærkede sig ved Dunquerque juni 1940, juli s. å. chef f. hjemmeforsvaret. Afledte dec. 1941 Dill som generalstabschef (feltmarskal 1944); fulgte Churchill til Moskva 1942 og 1944, Casablanca, Tehran og Cairo 1943, Jalta og Potsdam 1945. Febr. 1946 afløst af Montgomery.

Brooke [bruk]. *James* (1803-68), eng. officer, fra 1839 rajah af Sarawak (anerk. af Bruneis sultan 1841, senere af stormagterne). Søgte at bekæmpe sørøveri og skabe ordnet styre. B-s familie fortsatte som rajaher til 1946, da Sarawak blev brit. kronkoloni.

Brooke [bruk]. *Rupert* (1887-1915), eng. digter. *1914* and *other Poems* (1915), der udtrykte ungdommens indstilling ved krigens beg., viste B som et meget lovende talent. *Collected Poems* (1918).

Brooke-Popham [bruk 'pópam]. Sir *Robert* (f. 1878), brit. luftmarskal. Deltog i 1. Verdenskrig, 1933-35 chef for det brit. luftforsvar; 1935-39 guvernør og øverstbefalende i Kenya, nov. 1940-dec. 1941 øverstkommand. i Det Fjerne Østen.

broo'kit [bru-] (efter den eng. mineralog H. J. BrooA* (1771-1857)), *TiO*, rødbrunt rombisk mineral m. diamanfglans.

Brooklyn ['bruklin], sydl. bydel i New York, ved Upper Bay på Long Island; 2 783 000 indb. (1940). Forb. m. Manhattan v. 3 hængebroer, den ældste B Bridgefuldførtes 1883; 1052 m l. største spændvidde 488 m. Grl. 1637.

Brooks [bruks], *Van Wyck* (f. 1886), amer. litt.- og kulturkritiker. Hovedværker: *America's Coming-of-Age* (1914) og *The Flowering of New England 1815-65* (1936).

Broome [brum], centrum for perlefiskeri i NV-Austr.

brøpønge, afgift af varer, der losses el. lastes i da. provinshavn; benævnes i Kbh. vareafgift, B tilfalder den stedlige havnekassee.

Brorsen, *Søren* (f. 1875), da. venstrepolitiker. Gårdmand (Ribeegnen), folketingsmand 1907-29, 1932-45; forsvarsmrin. 1922-24, 1926-29, bidrog ved bespareelsespolitik til konflikt ml. Venstre og Kons. 1928-29. Partiform. 1936[~]40, førte skarp oppositionspolitik (modstander af grundlovsrevisionen 1939). Apr.-juli 1940 min. u. p., forsvarsmrin. juli 1940-aug. 1943 (maj 1945).

Brorson, *Hans Adolph* (1694-1764), da. salmedigter. 1721 embedseks. og præst i fødebyen Randerup (V-Slesvig). 1729 i Tønder, 1737 stiftsprovst, 1741 biskop i Ribe. Inspireret af ty. salmedigtning. Ud. B 1732 et hæfte julesalmer, som s. m. fl. flg. dannede grundlaget for saml. *Troens Rare* (o: sjældne) *Klenodie* (1739), næppe beregnet til kirkebrug. Karakter af mere privat digtsaml. har hans af en søn udg. *Svanesang* (1765), hvori bl. a. *Her vil tæle*, *Den store hvide flok* o. a. udtryk for døds længsel. B-s smidige og ofte sødmedefulde versekunst overgår ofte de ty. forbilleder, men slutter sig dog nær til pietismens ty. salmetradition, bl. a. i brugen af højsangens erotiske billedprog. Mystisk inderlighed i *Den yndigste rose* m. fl., from naturbetagelse i *Op al den ting*. (Portr.).

'Brosbøll, *Carl* (1816-1900), da. forfatter, kendt under pseud. *Carit Etlar*. Slog igennem som folkelig skribent med fortællingen *Smuglerens Søn* (1839); af hans flg. frugtbare produktion nævnes romanerne *Gøngehøvdingen* med forts. *Dronningens*

Vagtmester (1853-55) og *Viben Peter* (1875).

'brosme ('*Brosmius* 'brosme), meterlang torskefisk med kun en lang rygfinne; på dybere vand ved nordvesteur. kyster; genstand for noget fiskeri.

brösten, særligt tildannede sten til brøglægning.

'bröträn [-tribl], tros-led med udstyr til bukke- og flydebroer.

Brougham ['bru:mj] *Henry Peter, Baron B and Vaux* (1778-1868), brit. politiker, advokat. Dronning Karolines forsvarer 1820. Arb. som lib. parlamentsmedl. og lordkansler (1830-34) for valgreform, afskaffelse af slaveriet og bedring af retsvesenet.

brouillere [bru(l)'je-'l] (fr.), komme i strid, rage uklar.

Brouwer ['brour]. *Adriaen* (1605 el. 06-38), flamsk maler. Virksom i Amsterdam, Haarlem og Antwerpen. Elev af Frans Hals og senere under påvirkning af Rubens. Har malet værstusscener og landskaber med enkelte fig. Billede på kunstmus., Kbh.

Browallius ['-val-], *Irja A.* (f. 1901), sv. forfatterinde. Har udg. fl. romaner, bl. a. *Synden på Skruke* (1937, da. 1944), *Ringar på vatnet* (1942, da. 1943), med tendensfri, psyk. milieuskildr.

Brown [braun], *Ford Madox* (1821-93), eng. maler. Udd. i Belg. Tilknættet prærafæliternes kreds. Hovedværk: *Christus Vasker St. Peters Fodder*.

Brown, Bo'veri & Co. [braun], schw. elektricitetsfirma med fabrikk i fl. andre eur. lande. Bl. a. leverandør af maskindele til statsbanernes S-bane, af turbineanlæg til H. C. Ørstedss- og Kyndbyværket o. a.

Browning [brauniT?], *Elizabeth Barrett* (1806-61), eng. forfatterinde, g. m. Robert B 1846, hvem hun tilegnede de lidenskabelige kærlighedsdigte *Sonnets from the Portuguese* (1850). Hendes betydeligste digt er *Aurora Leigh* (1856). B var en stærkt følsom natur m. store kunstneriske evner, men ofte usikker i udførelsen. (Portr.).

Browning [brauniTj], *Robert* (1812-89), eng. digter. Ægtede 1846 Elizabeth Barrett og levede en årrække i 1 tal. B skrev litt. læsedramer om hist. personer, hvis skæbne fængslede ham, bl. a. *Paracelsus* (1835), *Strafford* (1837), digtene *Bells and Pomegranates* (1841-46, da. *Granatebler* 1894). Samlingen indeholder det berømte *Pippa Passes* (da. *Pippa går forbi* 1909). B fandt sit rette felt med dram. monologer *Men and Women* (1855) og *Dramatis Personae* (1864), i hvilke personerne fremstiller sig selv i lange enetaler. Kendtest er *The Ring and The Book* (1862) om en itai. mordsag fra 17. årh. B-s digtning er udtryk for hans dybe psyk. interesse for menneskelige følelser og motiver. Stilen er ofte knudret og dunkel. (Portr.).

Browning pistol ['braunfrj?], autom. pistolkonstruktion (opkaldt efter d. amer. r— - ^~1

opfinder J. M. Br. (1855-1926)); kaliber 9 mm, vægt 0,9 kg, begyndelseshastighed 350 m/s og 13 patroner i magasinet. (111.).

Brown-Séquad [braunse'kar:], *Charles* (1817-94), fr. læge, prof. i fysiol. og eksp. med. Har grl. organoterapien.

Brown'ske ['braun:] bevægelser, uregelmæssige bevægelser af mikroskopiske smådele, først iagttaget 1827 af den skotske botaniker Rob. Brown (1773-1858) for pollen. B skyldes stød fra molekylerne og danner et vigtigt bevis for rigtheden af den kinetiske væртеori.

Bröv'st, da. stationsby (Ålborg-Fjerrelöv); 1411 indb. (1945), med den sammenbyggede kirkeby 1657 indb.

brøvægt, faststående, forsænket vægt til vejning af vogne og større dyr.

brøjjer, de udsmedede øjer på øjesten-gerne i en hængebrø.

BRT, fork. for brut to-regis ter-ton.

Bni, HeSin ['he:jin 'bri:ju], pseud. for forf. Hans Jacob Jacobsen.

Bruar' ['bru:arau], isl. flod, biflod til Hvitás højre bred.

Bruce [bru:s], skotsk dynasti 1306-71 (Robert I. og David 2.).

Bruce [bru:s], *Stanley Melbourne* (f. 1883), austr. politiker, viscount 1947. Jurist, forretningsm. I 1920'erne ledende i austr. kons. Nationalparti; finansmin. 1921-23, førstemin. og udenrigsmin. 1923-29, ledede austr. delegation i Ottawa 1932; austr. gesandt i London 1932-33, austr. High Commissioner s. st. 1933-45, 1942-45 Austr.s repr. i eng. Krigskabinet og det allierede krisråd f. Stillehavet. Fra 1946 dir. f. rederierne P. & O. og Brit. Steam Navigation Co.

Bruce [brus], *William Speirs* (1867-1921) eng. oceanograf og opdagelsesrejsende, ledede eksped. til Antarktis (1902-04).

Bruella [-s] (efter David Bruce (1855-1931), opdageren af B melitensis), en gruppe af små, ubevægelige bakterier, der findes hos dyr, som kan smitte mennesker. B melitensis hos geder og får fremkalder maltfeber; B suis hos svin og B abortus hos kvæg fremkalder begge kalvekastningsfeber hos mennesker.

Bruch [brut], *Max* (1838-1920), ty. komponist. Var af sin samtid navnlig skattet for sine korværker med orkester, heriml. *Frithuf der heHigen Ellen*, *Odysseus* og *Die Flucht der heHigen Familie*. Hans violinkoncert nr. 1 i g (op. 26) har rang som en af romantikkens ypperligste violinkoncerter. Endv. har han komp. 3 operer, bl. a. *Loreley* op. 16, 3 symfonier, adsk. værker for violin med orkester, bl. a. yderligere 2 koncerter op. 44 og 58 i d og *Skotsk Fantasi* og for violoncel med orkester bl. a. *Kol Nidrei*, to strygekvartetter og enkelte klaverværker.

bruicin [-'si:n] (efter den skotske opdagelsesrejsende James Bruce (1730-94)), stærkt giftigt alkaloid, findes s. m. stryknin i rævekage.

brucit [-'sit] (efter en amer. mineralog A. Bruce), *MgH₂O*, talklign. mineral, forek. i serpentin.

Bruck an der Mur [bruk], by i Steiermark, Østr.; 13 000 indb. (1946); metal- og papirindustri.

Bruckner ['bruk-], *Anton* (1824-96), østr. komponist. 1868-91 prof. i Wien. Påvirket af Wagner. B-s produktion omfatter bl. a. 9 symfonier (heraf nr. 9 ufuldendt), foruden en ouverture samt to symfonier som B ikke har givet nummer. *Requiem*, *Missa solemnis*, 3 messer, *Te Deum*, en række mindre kirkelige værker bl. a. 2 *Ave Maria*, værker for mandskor med orkester samt en strygekvartet. (Portræet).

Bruckner ['bruk-], *Ferdinand*, egl. *Theodor Tagger* (f. 1891), østr. forfatter, skrev psykoanalyt. dramaer, *Krankheit der Jugend* (1929), *Elisabeth von England* (1930). B skrev som emigrant antinazist. dramaer. *Napoleon I* (1936).

brud ('*Mu'stela ni'valis*), lille mørform med ret kort hale, lever fortrinvis på jorden, b. der er vort mindste rovdyr, bliver i Danmark ikke vinterhvid.

brud, miner-, udseendet af brudfladen, når et mineral el. aggregat slås i stykker. Foruden spalteflader kan opstå vindskæve

Pieter Brueghel d. æ.: Kristus Uddriver Kræmmerne af Templet. (Kunstmus.).

b-flader med muslet, splintret, kornet, takket osv. b.

brudbjerg, bjerge opstået ved forskydninger langs brudlinier (horste).

brudeand (*Aix sponsa*), lille, meget broget N-amer. and.

brudejomfruerne, navnet på Jesu lignelse Matth. 25.

brudekrans, gi. tegn på brudens jomfruelighed. Den kat. kirke indførte brudekrønen, der endnu findes bl. a. i No., Sv. og Sønderjyll. Nu anv. alm. myrtekrans.

brudelys (*Butomus umbellatus*), art af skebladfam. med rosenrøde blomster i en skærm på et højt skaft. Alm. ved å- og søbredder i Danmark.

Brudelys.

brudeløb, samme ord som bryllup, betegner brudens symbolske flugt og tilfangetagelse af brudgommen.

brudenat. Tabuforstillinger hos fl. primitive folk kræver kyskhed i b. Samme krav stillede den kat. middelalderkirke, hvor b kaldtes »Tobiasnat«.

brudepige, tidl. brudens medhjælperke; nu alm. brudens ledsager i kirken.

brudering, symbol på den ægteskabelige forening; anv. tidligst i Orienten, blev derfra optaget af den kat. kirke, der lader brudgommen give ringen til bruden. I den gr. kirke anv. t. b., som ægtefællerne giver hinanden. I Norden findes begge former.

brudeslør, opr. en østerl. bryllupsklædning. Brudedragt m. b. hvid kjole og myrtekrans er en yngre, vesteur. skik.

brudeslør (*Gypsophila paniculata*), art af nellikefam. med talrige små, hvide blomster; Middelhavsområdet; prydpilante i haver.

brudesvend, brudgommens ugifte bryllupsledsager.

'Brudevælte Mose i Nordsjæll., en offermuse i bronzealderen, hvori vort største lurfund, tre par, er gjort.

brudforlængelse, den forlængelse, et legeme får ved at blive trukket over. B opgives i % af målelængden og er et mål for materialets seghed.

brudfugtighed, den fugtighed, natursten besidder ved brydningen.

brud goms kobbel el. *brudekobbel*, skovnavn fra den tid, da lovgivn. søgte at fremme skovbrugstjenesten ved at yde et pengebeløb i brudegave for hvert træ, der var plantet og bragt i vækst (forordn. 1710) el. ved at gøre tilladelse til ægteskab betinget af, at brudgommen havde plantet et vist antal træer (Hertugdømmeme, forordn. 1737).

brudspænding, den største kraft pr. oprindelig arealenhed af tværsnittet, et søgsmateriale har været påvirket af, før brudgrænsen nås og brud indtræder; brudstyrke, den modstand, et materiale yder mod b.

brudsten, store sten dannet ved sprængning af fast klippe med fremstilling af skærver for øje.

brudtrul el. *brudtrul* (*Hernaria 'glabrid*), en nelliggende, grenet ur af nellikefam., der er alm. på tørre marker.

Brueghel ['brø:ʃɛl] el. *Brueghel*, familie af flamske malere. 1) *Pieter d. æ.* (ca. 1525-69). Elev af Pieter Coeck v. Aelst (1502-50) og påvirket af Hieronymus Bosch. Virksom i Antwerpen og Bruxelles. Kortere ophold i 1 tal. Har skildret almuens liv, hvorfor han kaldtes »Bonde-B«. I fl. billeder findes storslåede landskabsskildringer. Har især behandlet fig. fra gi. ordsprog, rel. motiver m. m., ofte med udtryk for spot og altid med en vis humor og patos. Hans billeder er ret sjældne. Hovedværker: *De Blinde*, *Kristus Uddriver Kræmmerne af Templet* og *Fastens Strid med Fastelavn* (begge på kunstmus., Kbh.). 2) *Pieter d. y.* (ca. 1564-ca. 1638), søn af 1., kopierede faderens billeder. 3) *Jan* (1568-1625), søn af 1., kaldet »Fløjls-B« p. gr. af sine elegante fløjlsklæder. Har malet landskaber med fig.

brug, anv. i da. for no. og sv. *bruk* = industriel virksomhed, værk, fabrik.

'brugde (*Ceto'rhinus 'maximus*), kæmpe-mæssig, mer end 10 m lang haj med ganske små tænder, lever af planktonorganismer; nogle få gange fundet i da. farvande.

brugeligt pant, en panthavers ret til, hvis skyldneren misligholder sine forpligtelser, at kræve sig indsats i besiddelsen af den pantsatte ejendom, således at han opbevarer indtægterne af denne og afskriver dem på sit tilgodehavende.

Brugge ['brø:ʃɛl], fr. *Bruges* [bry:ʃ], hovedstad i belg. prov. West-Vlaanderen, nær Nordsøen; 53 000 indb. (1948), med forst.

Brugge. Kanalparti.

90 000 indb. Jernbane- og kanalknudepunkt. Fabrikation af kniplinger o. a. tekstilvarer. B har middelalderpræg med berømte gi. bygninger: domkirke, klædehandlerens hus, museum med mange kunstsatte. B var i middelalderen havneby med Eur.s største uldhandel; havnen sandede til fra 15. årh. og Antwerpen overtog B-s rolle.

Brugmann ['bruk-], *Karl* (1849-1919), ty. sprogforsker. En af grundlæggerne af den »junggrammatiske« skole. *Grundriss*

der vergiekhenden *Grammatik der indo-germanischen Sprachen* (1886-92).

Brugsforening, **Hovedstadens** (fork. H. B.), stiftet 1916. Danm.s største brugsforen., 1948 m. 52 455 medl. og 169 udsalg i Storkbh. samt fede varefabrik og bagerier. Omsætningen var 1947-48: 43 907 000 kr., antal beskæftigede 898.

brugsforeninger el. *forbrugsforeninger*, kooperative detailforeninger, dannet som sammenslutn. af forbrugere efter andelsbevægelsens principper, herunder kontant salg og fordeling af udbyttet bl. medl. efter disses køb, hvorved størstedelen af den sædv. handelsavance tilfalder medl. Den første egl. b stiftedes 1844 i Rochdale; i Danm. grl. den første b 1866 i Tisted på initiativ af pastor H. C. Sonne (1817-80), og der fandtes 1947: 1967 b med en saml. detailomsætn. på ca. 375 mill. kr.

brugs f or enigsbes kat ning, ofte betegn. f. al beskatn. af kooperativ virksomhed som sådan. Mens salg m. v. uden for medl. kredis i forvejen blev beskattet gnm. selskabsskatten, indførtes i Danm. 1940 en særl. beskatn. af den del af indkomsten for brugsforeninger, produktions- og salgsforeninger, som ikke udbetales som dividende. Dertil kom 1943/44-46/47 en merindkomstskat. b er (1948) endnu ikke endeligt udformet. Den indbragte 1946/47 15 mill. kr.

brugshævd, adgangen til ved hævd at erhverve en brugsret el. en servitut.

brugskunst, d. s. s. kunsthåndværk og kunstmusik.

brugsmusik, betegn. for den musik, som er komp. med særlig anvendelse for øje, f. eks. til kirkebrug, til pædag. formål o. l.

brugsret, retten til - med el. uden vederlag - at bruge en ting.

brugstyveri adskiller sig fra alm. tyveri ved, at gerningsmanden ikke har varig tilegnelse til hensigt, B straffes, hvis der tilføjtes tingens ejer tab el. væsentlig ulempe. Straffen er i alm. bøde el. hæfte, men kan stige t. fængsel i 2 år.

brugsværdi, en genstands el. ydelses evne til at tilfredsstille behov. Kun goder med b kan have en pris, men også såkaldte frie goder (f. eks. luft el. regnvand) kan have b.

Bruhns, *Nicolaus* (1665-97), slesvigsk musiker. Virkede efter traditionen en tid i Kbh. 1689 organist i Husum. Af hans værker kendes orgelmusik og kantater.

brumaire [bry'mær] (fr. tægemåned), den fr. revolutionskalenders 2. måned, slutn. okt.-nov.-18. b år VII (9. 11. 1799) tog Napoleon Bonaparte magten ved statskup.

brummer, elektr. lyd giver («klokke») med brummende lyd.

'Brum'ner, *Carl* (f. 1864), da. arkitekt. *Simonsens Pale*, Østerbrogade 28, Kbh. (1916), *Statens Gymnastikinstitut* (1922), *bispesgården i Haderslev* (1924), villaer; endv. tegn. af skibsinteriorer, monumenter og møbler.

brummeryge (*nymfomani*), et hos køer optrædende symptomkompleks. Det mest iøjnefaldende er, at køerne stadigt brummer el. brøler. Der er hyppigt forhøjet kønsdrift. Dyrene er ofte sterile, og mælkeydelsen nedsat.

brummestemmer, stemmer som synges uden tekst og med lukket mund. Alm. i mandskor.

brun siges en hest at være, når man, hale og ben er sorte, men kropsfarven i øvrigt rød (den brune el. brunrøde kropsfarve hos husedyrene betegnes alm. som rød!).

Brun, *Eske* (f. 1904), da. embedsmand. Jurist; i Grønlands styrelse 1934-39, kst. landsfoged i Nordgrøn. 1932-33 og 1935-36, i Sydgrøn. 1934-35, landsfog. i Nordgrøn. 1939, leder af den grønl. admin. i krigsperioden, vicedir. for Grønlands styrelse 1947, direktør i l. 1. 1949.

Brun, *Friederike* (1765-1835), da.-ty. forfatterinde, g. m. den velhavende da. handelsmand Constantin B (1746-1836), Holdt litt. salon i sit hjem i Kbh. og på Sophienholm v. Frederiksdal.

Brun [bru:n], *Johan* yder (f. 1870), no. teolog; 1897-1940 prof. i N. T. i Oslo; skarpsindig forsker og kender af urkri-

stendommen; hovedskikkelse i den no. liberale teologi.

Brun [bru:n], *Johannes* (1831-90), no. skuespiller, en af no. teaters største karakterkomikere.

Brun [bru:n], *Johan Nordal* (1745-1816), no. forfatter. Biskop i Bergen 1804. Udg. 1772 to tragedier i fr.-klassisk stil, det retoriske *Zarine*, anset for nærmeste anledning t. Lessells tragedieparodi »*Kierlighed uden Strømper*«, og det aktuelt polit. *Einer Tambeskielver*, hvis no. patriotisme genfindes i fædrelandssangen *For Norge, Kiempers Fødeland*.

Brun, *Michael Wallem* (1819-91), da. teaterdirektør. 1851-61 direktør for Odense Teater. Startede 1883 Dagmar-teatret, hvis direktør han var det første år. *Erindringer* (1885) og folkekomedier.

brunalger (*Phaeophyta*), gruppe af fler-celledede alger med brune kromatoforer. b har løv, der i størrelse veksler fra små, næppe synlige træde til meterlange båndel. bladformede dannelser. Formerer sig både ukønnet og kønnet ved hj. af sværmecceller (zoosporer og gameter). En mængde arter, der næsten alle forekommer i havet. Af b kan nævnes blæretang, sukertang, strenge tang, sargasso-tang, skulpetang og kællingehår.

Brulanburh, oldengelsk borg i N-Engl.; ved B sejrede Athelstan 937 over danskerne i Danelagen.

brune bønner, sorter af havebønne (*Phaseolus vulgaris*) med grove bælg, hvorfor kun de brune frø anv.; næringsværdi omt. som gule ærter, dyrkes kun lidt i Danmark.

Brune'hilde (d. 613), datter af vestgoter-kongen Athanagild, g. m. franker kongen Sigebert; da hendes søster Galswinthe, g. m. Chilperik I. af Neustrien, dræbtes af Fredegunde, anstiftede B en hævnkrig; efter Sigeberts mord 575 styrede hun for sin søn og sine sønnesønner. Fredegunds søn, Chlotar 2., lod hende slæbe ihjel af en live hest.

Brunei [bru:'nai], brit. protektorat (fra 1888) på NV-Borneo; ca. 5800 km²; ca. 48.000 indb. (1947). Især risdyrkning.

Brunnele, 1) (*Brunella vulgaris*), art af læbeblomstfam. med de violette blomster i et aflangt hoved. Alm. på marker og langs veje;
2) *zoal.*, d. s. s. jernspur.

Brunnelleschi [-ne'læ:ski], *Filippo* (1377-1446), ital. arkitekt, hvis virksomhed er af grundlæggende bet. f. udviklingen af den ital. renæssance. Gav sig især af med kuppelkonstruktioner; berømt er den magtætte, gotisk spidse *domkirkekuppel* (1420-36) i Firenze.

brunerig [bry:'ne'ri?] (fr. *brunir* brune), speciell metallfarvning ved sulfiddannelse.

brunerstål [bry:'ne'r-], værktøj til pudsnings af stålgenstande.

bru'net [bry-, bru-] (fr.), med brunt hår; bru'nette, kvinde med brunt hår.

Brunetiér [bryn'tjær:], *Ferdinand* (1849-1906), fr. litt.historiker, søgte at anvende udviklingslæren på genernes opståen og udvikling.

Brunette La'tini (ca. 1220-ca. 1295), ital. forf.; gælder for Dantes lærer. Skrev // *Tesoretto* (udg. 1883) og på fr. // *Li livres dou tresor* (udg. 1883) på ital., // *tesoro* (1474), en hel middelalderlig encyklopædi.

Brunius ['bru:-], *August Georg* (1879-1926), sv. forfatter. Viste stærkt engelskpræget smag i sin alsidige produktion af lystspil, litt. kritik og kunst- og arkitekturhist. afh.

Brunius ['bru:-], *Carl Georg* (1792-1869), banebrydende sv. kunstarkeolog; prof. i græsk v. Lunds univ. *Skånes konsthist. for medeltiden* (1850), *Gotlands konsthist.* 1-3 (1864-66).

Brunius ['brui:-], *Pauline* (f. 1881), sv. skuespillerinde og teaterchef. Udd. ved balletten. Spillede på skiftende sv. scener et rigt primadonnarepertoire; adsk. gæstespil i udlandet, 1931 i Kbh. 1926-32

Pauline Brunius.

Giordano Bruno.

G. Ekmans meddirektør for Oscars teatern, 1938-47 chef for Kgl. dramatiske teatern, som hun ledede med sikker hånd.

Erindringer: *Osminkat* (1931) og *Brev från ost och vdst* (1934). (Portræt.)

brun'jærnsten, $2Fe_2O_3 \cdot 3H_2O$, brun amorf mineral (rust), der opstår ved forvitring af jærnholdige mineraler. Hertil hører somalm., myremalm., minette og brun okker. Anv. som jærnmalm og malerfarve.

brunjord, leret, jærnholdig jordbund (NV-Eur., østl. USA).

brun jura, mellemste del af jura, hertil Lorraine jærnmalm.

Brunkeberg ['br'prikbærj], højdedrag på Norrmalm i Sthlm., hvor Sten Sture den ældre 1471 slog Chr. I.

brunkopi (*diazotypi*), lustrykmetode til overføring af tegninger af fot. på tøj. brunkul, brune el. sorte kul med 60-75% kulstof, ofte med delvis bevaret organisk struktur. Findes især i tertier og er et vigtigt brændstof især i Tyskland og N.-Amer. I Jylland findes mioocene b ret udbredt; de har navnlig haft betydning under de to Verdenskrige. Siden 2. Verdenskrigs beg. i alt brudt 12 mill. t. Brydes også på Færøerne og Grønland. Brændværdi ca. 5900 — 6700 kkal.

brunkulstjære, en brun, ildelugtende tjære udvundet ved skånsom destillation af brunkul, indeholder 10-20% paraffin, forsk. olier, fenoler, bitumen, svovl m. m. Ved destillation af b vindes bl. a. blød og hård paraffin.

brunkvæg, stor kraftig schw. race af højlandsvæg.

Brunkvæg.

brunnakke, d. s. s. spidsand.

Brunnäck færgested, ved Dalälven, Dalarna, skueplads for Gustav Vasas første større sejr over danskerne, 1521.

'Brunnen, kursted i Schw., ved Vierwaldstattersee; 1900 indw.

'Brunner, *Emil* (f. 1889), schw. teolog, tilhænger af den dialektiske teol., men tillige grebet af oxford-bevægelsen. I *Die Mystik und das Wort* (1924) angreb han Schleiermachers romantiske, følelsesbetonede teol. Bl. hans talr. store skrifter er *Das Gebot und die Ordnungen* (1932), *Der Mensch im Widerspruch* (1937), *Der Mit tier* (1928) og *Offenbarung und Vernunft* (1941).

'Brunner, *Heinrich* (1840-1915), østr.-ty. retslærd. Den største ty. retshistoriker i 19. årh. Hovedværk: *Die deutsche Rechtsgeschichte* 1-2 (1887-92, uafsluttet).

'Bruno, navn på mange ty. gejstl.; bl. a. 1) Bruno, ærkebiskop af Köln (925-65), broder til Otto d. Store og hans vigtigste medarbejder; 2) Bruno af Kdlm (ca. 1030-1101), stifter af kartuserordenen (1084).

'Bruno, *Giordano* [d33'r'dano] (1548-1600), ital. filosof. Førte, efter at være flygtet fra et kloster, et omflakkende liv, indtil han blev brændt som kætter i Rom. Hævede i sit hovedv.: *Om Årsagen, Princippet* og

Enheden (1584) verdens uendelighed og stedsbestemmelsens relativitet samt den geocentriske opfattelses uholdbarhed. Gud og verden er et, sjælnes stræben går ud på at finde enheden i mangfoldigheden, det bestående i det foranderlige. I sin filos., en blanding af digteriske syner og teoretiske spekulationer, indvælses B den med Renæssancen frembydende nye verdensanskuelser. (Portræt.)

Bruno af Querfurt ['kve:r-], (d. 1009), Preussens apostel.

brunrosm (*Scrophularia*), slægt af maskebloms fam. Urter el. halvbuske med blomster i kvaste. I Danmark er 3 arter (alm. b, vár-b og vand-b) vildtvoksende.

brunrust, betegn. for visse arter rustsvampe af slægten *Puccinia*, hvis sommer- og vintersporestadier findes på korn og andre græsarter.

Brunschvicg [bro:'svik], *Leon* (1869-1944), fr. jødisk filosof. Har i forsk. værker fremhævet tankens skabende rolle i kulturhist. og videnskab.

'Brunsm'nd, *Johan* (1637-1707), da. præst, af hvis værker Et *forførdeligt Huus-Kaars* (1674) (om en døvebesættelse i Køge) er blevet optrykt helt til 1870.

brunspat, brun, jern- og manganholdig dolomit.

brunst (sammenfald af ty. *Brunst* brand og ty. *Brunft* hjortens brøl i parringstiden), parringslyst hos dyr, især hjorte; også anv. i jagtsprog om selve parringen, b-tiden for hjortevildtet: kronhjorte sept-okt., dådyr nov., rådyr juli-aug.

brunsten, pyrolusit, mangandioksyd. 'Brunsvig, da. navn for *Braunschweig*. 'brunsviger-mumme, mørkt, aromatisk, stærkt øl, der tidl. fremstilledes i Brunsvig (Braunschweig), og enkelte andre nordty. byer.

Bruny ['bru:nij], 385 km² stor O, SØ f. Tasmanien. Kullejer.

'Brunsendorff, Ove (f. 1908), da. forfatter. 1937 medstifter af Filmmuseet, hvis leder han siden har været. Ypperlig overs. af *Lee Masters' »Spoon River Antologien»*; endv. *Eroikkens Historie* (1938) og *Filmen* (1939/41).

brushane (*Phylomachus pugnax*), vade-

flugt, hvis han i yngletiden får en stor fjerkrave af stærkt varierende farver, hannerne samles på bestemte pladser, hvor de opfører danse el.

flugt. alm. yngle- W - , JT < ~ - W i fugl i Danmark. 1É* : J a H ^ ^ w m
Bru'silov [-bf], ^ ^ (p P ^
Aleksej (1853-1926), russ. general, førte 1914

8. armé i Galicien; forsøgte 1916 under enorme tab forgæves offensiv mod Ung.; after 1917 forgæves offensiv, afsat aug. s. å.

brusk (*cartilago*), blåhvid et gullig, elastisk substans, der især forekommer hos hvirveldyrene. Form for bindevæv. Den hyaline b udgør beklædningen af knogleendeme i de fleste ægte led, medens den fibrøse b findes i enkelte ægte led, f. eks. kæbledet. Den elastiske b findes i det ydre øre og strubelåget.

bruskbold (*Sclero'derma au'rantium*), art af bugsvampe, med det knoldformede, indtil 8 cm store frugtlegeme halvvejs nedsænket i jorden; inden for det korkagtige, smudsiggelige hylster findes' den skieferg' sporemasse. Især i skove. Kaldes også 'falsk træffel'. (111. se tavle Svampe).

bruskfisk, forældt betegn. forrundmunde og tværmande, 'bruskanoider [-no'i-] anv. tidl. som betegn. for den fiskegruppe, hvortil størene hører.

bruskhat (*Ma'rasmusius*), bladhat med sejrt bruskagtigt frugtleger. Hvidt spore-20 arter i Danmark. (111. se tavle Svampe).

bruskigler (*Gloss* i 'phonid), små, brede snabeligler. Ret alm. i ferskvand.

brusksvulst (*chondroma*), oftest godartet svulst udgående fra bruskvæv.

brusksværk, ornamenter i bruskarok, en stil, hvis grundelementer er kartoucher og vrængmasker. 17. årh.s 1. halvdel.

Ses på altertavlen i Holmens Kirke. (111)

bruspulver, en blanding af natriumbikarbonat og vinsyre. Ved opløsning i vand udvikles kuldioksyd.

'Brussa-vin (efter *Bursa* (Brussa) i Tyrk.), en vin fra Lilleasien.

Brussel ['brøssl], flamsk navn på *Bruxelles* (Belg.s hovedstad).

bruta'l (fr.), rå, dyrisk; hensynsløs.

'Bruttier, i oldtiden i tal, samme i det nuværende Calabrien.

'brutto (ital: rå, uren), angiver noget ubeskåret, uden fradrag, b-fortjeneste el. -avance, fortjeneste uden fradrag af (andel i) driftsomkostn.; b-fragt, et skibs fragtindtægt uden fradrag af omkostn.; b-vægt, en vares vægt inki. emballage (netto + tara).

brutto-register-ton (BRT), rummål for skibstonnage; kubikindholdet af alle et skibs rum målt i register-ton = 2,83 m³.

bruttoreproduktionsallet, i statistikken det antal døtre 1000 nyfødte piger med tiden vil blive mødre til, såfremt ingen af dem dør inden det 50. år og såfremt deres ægteskabs- og fødselshyppighed har en given størrelse.

'Brutus, Decimus (d. 43 f. Kr.), en af Cæsars mordere, belejredes i Mutina (Modena) af Antonius, befriedes apr. 43 af en senatshar, men dræbt s. å.

'Brutus, Lucius, rom. sagnhelt, styrtede 509 f. Kr. kong Tarquinius Superbus i Rom og oprettede republikken.

'Brutus, Marcus (d. 42 f. Kr.), rom. prætor 44, dræbte Cæsar 15. marts s. å., rejste 43 en hær til forsvar for republikken, men begik selvmord efter nederlaget ved Filippi.

Bruun, Angelo (f. 1900), da. skuespiller, søn af skuespiller *Cajus Bruun* (1866-1919). Deb. 1921 v. Betty Nansen-teatret, senere ved Det Ny Teater, Dagmar-teatret og Folketeatret. I besiddelse af megen charme og lune i karakterfaget.

Bruun, Anton Frederik (f. 1901), da. zoolog. Speciale i marinbiologi. Deltager i fl. ekspeditioner, sidst chef for Atlanterdykспедиitionen.

Bruun, Christian (1831-1906), da. biblioteksmand. 1863-1901 chef for Det Kgl. Bibi. Udg. bl. a. *Biblioteca Danica* (1872-1902), en da. bogfortegn. 1482-1830 med senere suppl. og registre.

Bruun, Kai Aage (f. 1899), da. musikhistoriker. Ansattes 1927 i Statsradiofonisens musikafn.

Bruun, Laurids (1864-1935), da. forfatter. Af hans uhyre produktion har de rent underholdende *Van Zanten-bøger* (fra Sydhavsøerne) vundet eur. ty. Lødigere er romaner som *Kronen* (1902) og *Alle Synderes Konge* (1903).

Bruun, Malthe Conrad (1775-1826), da. forfatter. Landsforvistes 1800 for nogle revolutionære skr., bl. hvilke *Aristokraternes Catechismus* (1796). Ringe litt. talent. Vandt i Paris verdensnavn som geograf.

Bruun, Peter Daniel (1796-1864), da. politiker, jurist. Liberalt stændermedl. Viborg 1838-48, medl. af grundlovgivende rigsforsamld., udformede det endeligt vedtagne forslag om Landstinget. Landstingsformand 1850-62.

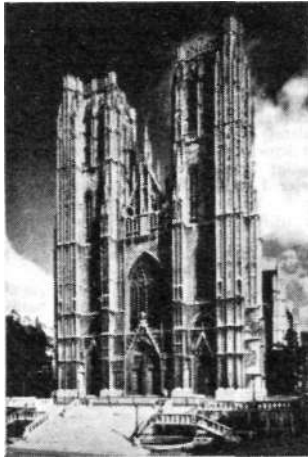
Bruun, Peter Daniel (1856-1931), da. arkæolog og topograf. Foretog omfattende kortlægninger og udgravninger af fortdsminder på Grøn., i Isl. og Danm.

Bruun-Rasmussen, Fritz (f. 1870), da. teolog og politiker; kirkemin. i Venstremin. 1926-29, nedsatte det kirk. udvalg af 1928. Biskop i Arhus 1931-40.

Bruun-Rasmussen, Knud (f. 1898), da. forfatter; søn af F. B. har som forlagskonsulent og tidsskr.red. haft bet. for sin generations litt. Af hans værker har især romanen *Dette Ene Liv* (1932) blivende værd.

'Bruusgaard, Holger (f. 1884), da. operasanger (baryton); 1913-38 ved Det Kgl. Teater. Kammersanger 1936.

Bruxelles [bryk'sæl, bry'sæl], flamsk *Brussel*, ty. *Brüssel*, Belg.s hovedstad, ved floden Zenne (Senne) i prov. Brabant. 187 000 indb. (1948), med forstæder 950 000. Bl. forstæderne: Schaerbeek, Ixelles, Anderlecht, Molenbeek-St.-Jean, Uccle, Etterbeek, Saint-Gilles og Forest. Kanal- og jernbaneknudepunkt; Belg.s industrielle, kommercielle og åndelige centrum. Den alsidige industri (knipplinger, lærred, damask, silke) er knyttet til yderkvarterer og de store forstæder. B-s centrum er den monumentale Grand Place. Fl. smukke kirker (især Ste.-Gudule).

Ste.-Gudule.

dule), kongeslot (1827-30), justitspalads (1866-83), rådhus (15. årh.), univ. (1834). Bl. springvandene Manneken Pis. B er en mod. bygget by med brede boulevarder. B ligger i Belg.s flamske del, men store dele af indb. taler fr. *Historie*. Vigtig industri i middelalderen, hovedstad f. hertugerne af Brabant; efter 1430 burgundisk-fr. kulturcentrum, Nederl.s hovedstad også under Karl 5. - Aug. 1830 udgangspunkt for den belg. rejnsning mod det holl. styre, derpå hovedstad i Belg. Ty. besættelse 1914-18 og 17. 5. 1940-3. 9. 1944. I B sluttedes 17. 3. 1948 militær og økon. bistandspagt ml. Engl., Frankr. og Benelux.

bruyère [bry'jæ:r] (fr: lyng), det hårde, rødbrune rodved af en art klokkel yng ('Erica arborea'), som findes i Middelhavslandene, b benyttes til shagpiber, da det indeholder stoffer, som modvirker forbrændingen af træet, endv. til dreje- og snittearbejder.

Bryan ['braian], *William* (1860-1925), USA-politiker. Sagfører, Demokrat, gik ind for sølvmonfod, frihandel. 1896, 1900, 1908 demokr. præsidentkandidat, uden held. Udenrigsmin. 1913-15, ønskede ubetinget fred for USA, afgik efter Lusitania-aføeren.

Bry'axis (gr. 'Bryaksis) fra Athen (4. årh. f. Kr.), gr. billedhugger, udførte bl. a. nordfrisen på mauseolet i Halikarnassos.

'Bricke, Die (ty: broen), ty. kunstnersammenslutning, stiftet 1903 i Dresden. Medlemmer: Erich Heckel, E. Nolde, M. Pechstein, Schmidt-Rottluff m. fl.

Brucker ['brøkar], *Valdemar* (1852-1929), da. præst (grundtvigianer). Ofte i konflikt med de kirk. myndigheder og med egne partifæller. Fremragende journa-

list, begavelse og polemiker. Frimenighedspræst i Ågård ved Kolding.

'Briickner, Aleksander (1856-1939), po. sprog- og kulturforsker. 1881-1924 prof. i Berlin. Udg. bl. a. en po. *etymologisk ordbog* (1927) og en po. *kulturhist.* i 4 bd. (1930-39) samt vigtige arbejder om po. og russ. litt.-hist.

Bruckners klimaperiode, en ca. 35-årig periode i de klimat. forhold, opdaget af den ty. meteorolog E. Brückner (1862-1927). B byr sig forskellig på forsk. steder af jorden, og perioderne fortsættes ikke uforandret, som f. eks. årstidsperioderne, men springer undertiden en halv periode el. lign. over. B støttes af iagttagelser af andre fænomener, som forandringer af søers vandstand o. l.

bryde (af verbet *bryde*, egl: skære itu, dele (nemlig: madden)), i middelalderen betegn. for en forvalter.

brydning, sprøvg., betegn. for forsk. nord. og oldeng. vokaloerange, der resulterer i diftongering, f. eks. ty. Berg over for oldn. bjarg, da. bjerg.

brydning el. bragning, tekstil, en proces, hvorved de træagtige dele i rødnede herstængler knækkes el. knuses, så de kan fjernes ved den påfølg. skætning. b udføres såvel med håndkraft som maskine.

brydning, tvækamp, som udkæmpes med greb (mods. boksnng). Den bryder har vundet, som ved reglementeret greb kan kaste modstanderen, d. v. s. presse begge hans skuldre samtidig mod gulvet (madrassen). Sluttes kampen uden fald, udpeges vinderen på bedste arbejde. Bl. de mange variationer af b er gr.-rom. b og fri b de mest udbredte. *Gr.-rom. b* tillader kun greb fra isse til bæltetset, men omfatter i øvr. fl. hundrede greb, modgreb og parader. *Fri b* el. *catch as catch can*, er særlig udbredt i Arner, og Engl., og tillader alle greb, med undtagelse af kvælertag o. l. som skønnes farlige for liv og lemmer. I b skelnes ml. 8 vægtklasser: fluevægt indtil 52,5 kg; bantamvægt indtil 56 kg; fjervægt indtil 61 kg; letvægt indtil 66 kg; weltervægt indtil 72 kg; mellemvægt indtil 79 kg; letsværgvægt indtil 87 kg; sværgvægt over 87 kg. De da. amatørklubber, som dyrker b, er samlet i Dansk Atletik-Union.

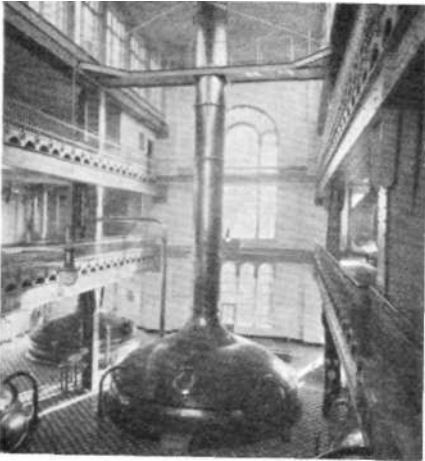
brydning, lysets (refraktion), den retningsændring, lysstråler får ved at passere grænsefladen ml. to gennemsigtige stoffer, og som skyldes lysets forsk. hastighed i de to stoffer. Retningen anføres i forhold til indfaldsloddet, som er den vinkelrette linie på grænsefladen. Vinklen *i* kaldes indfaldsvinklen, vinklen *b* brydningsvinklen. Ved overgang fra luft til vand el. glas er *i* større end *b*, for modsat stråleretning er *i* mindre end *b*. Retningsændring beskrives ved brydningsloven.

brydningseffekt, den effekt, som en elektr. afbryder er i stand til at afbryde. **brydningsforhold** el. *brydningsindeks* for et stof er forholdet ml. lysets hastighed i det tomme rum og i stoffet og er afgørende for lysstrålers retningsændring ved brydning. **b** for atm. luft er 1,00029, for vand 1,33 og for glas 1,5 til 1,8. b bestemmes ved måling af lysbrydning i prismar el. ved særl. refraktometre.

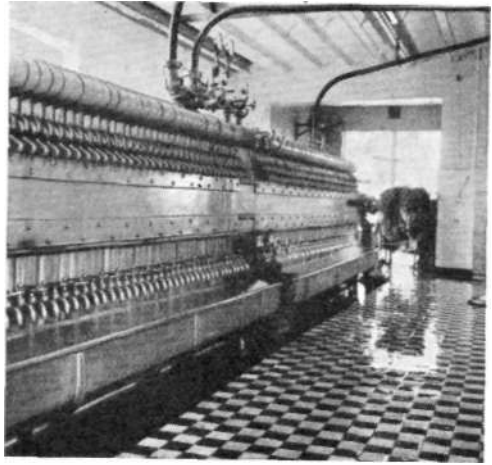
brydningsloven, gældende for lysstrålers retningsændring ved brydning, er fundet empirisk 1621 af W. Snellius og er senere påvist at være en følge af lydlovgælsers forsk. udbredelsestastighed i forsk. stoffer, b siger, at $n = \frac{c}{v}$, hvor n er brydningsforhold og v strålsens vinkel med indfaldsloddet i det stof, strålen kommer fra, medens n_2 og i_2 er de tilsvarende størrelser for det stof, strålen træder ind i. Er det første stof luft, kan n_1 sættes til 1, så at

brydningsloven bliver $n = \frac{\sin i}{\sin b}$, hvor *i*

er indfaldsvinklen og *b* brydningsvinklen.

Bryghus på Carlsberg Bryggerierne med stor kedel, der rummer 75000 l øl (ca. 215000 flasker).

Mæskfilter, hvorigennem en opvarmet blanding af malt og vand filtreres.

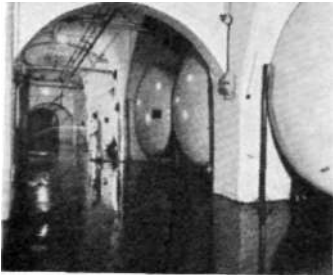

Gærkælder, rummer ialt 40 000 hl øl. Det gærende øl holder en temperatur på 7-9° C.

Apparater til rendyrkning af gær.

rr* &

Lagerkælder med øltanke af aluminium og rustfrit stål.

Ølftapningshal på Carlsberg Bryggerierne. En af verdens største. 2³/₄ mill. flasker i døgnet.

Brügge [ˈbr̥yɡə], ty. navn på *Brugge* (belg. by).

Bruggemann, *Hans* (ca. 1500), billedskærer; rigt udskåret *altetavle* i *Slesvig domkirke*, udført til Borchdahl Klosterkirke (1514–21), først flyttet til Slesvig 1666. På nat.-mus. gruppen *St. Jørgen og Dragen*.

brysterhest, stor svær trækhest (ikke nogen spec. race).

Bryggerhøjskole, **Den Skandinaviske**, i Kbh. (indviet 1925) drives af de tre skand. bryggerforeninger. Den uddanner elever fra hele Skandinavien til brygmestre.

bryggeri, fabrik, der fremstiller øl (dog taler man også om eddike-b). **b** omfatter *malteri* (fremstilling af malt af byg), *bryghus*, hvor malten ekstraheres med varmt vand til øl, *gærkældere*, i hvilke urten forgæres til øl under udvikling af kulsyre (som det normalt ikke kan svare sig at udvinde), samt en *afrensningsstalt*. Urten fremstilles af knust malt og vand under langs om temperaturstigning (*mæskning*); der kan tilsættes andre råstoffer, brudris, majsgrits osv., den såk. råfrugt. V. hj. af den i malten værende diastase forsøkes stivelsen til opløselige sukkerstoffer (maltose) og dekstriner. I reglen lader man temp. stige trinvis til ca. 75° C, hvor al enzymvirksomhed afbrydes. Ved dekoktionsmetoden udtager man efterhånden tre del-mæske, der koges separat og tilbageføres til hovedmæsknen, mens man ved infusionsmetoden tilsætter kogende vand el. opvarmer direkte (men ikke til kogning). *Urten* skiller nu fra skalbestanddele osv. ved filtrering i et sikar el. i filterpresse, hvor efter den klare, søde urt koges et par timer med *humle*, hvorved den steriliseres og antager en bitter smag. Efter filtrering nedsvales urten fra ca. 100° til ca. 50° på åbne svalerbakker og dernæst ned til gærkælder temp. ved indirekte køling med brønd- el. isvand. - I *gærkælderen* foregår hovedgæringen i store åbne beholdere af skifer, beton el. metal efter tilsætning af en ren gærkultur; da der udvikles varme, afkøles med et rør-system gennemstrømmet af kølevand. Man skelner ml. *undergær* (pilsner- og lagerøl), der arbejder ved 5-10° og fortrinvis lægger sig på bunden, og *overgær* (15-25°), der ved den voldsomme kul-syreudvikling rives op til overfladen (hvidtøl). Efter hovedgæringen, der ved undergær varer 9-12 døgn, men ved overgær kun eet døgn, overføres øllet til lagerkældrene, hvor der finder en langsom eftergæring sted. Ved bayersk øl varer lagering ca. 3-6 måneder ved ca. 0-1° C, ved de lettere ølsorter som hvidt- og skibsol kun et par uger ved en noget højere temp.; der finder herunder en klar-ing af øllet sted. Til lagring benyttes tidl. altid egetræsfade, indvendigt beklædt med en særlig bæg, nu ofte tanks af aluminium, emaillet stål el. rustfrit stål. Da kun en del af den samlede ølproduktion forhandles som fadøl, resten som flaskeøl, er der til **b** knyttet en *afrensningsstalt*, hvortil øllet efter filtrering føres gns. kobberledninger ved luft-el. kul-syretryk. Her findes apparatur til aut. flaskerensning og oftlapning samt påsætning af kapsel, crown cork. En pasteurisering (opvarmning til 50-60°) gør øllet ubegrænset holdbart. (Hertil tavle).

bryggers (sammentrækning af *brygger-hus*), bygn. el. rum indrettet til ølbrygning, nu snarest økononimurim i landligt byggeri.

Briihl [bry:l], *Heinrich* (1700-63), minister i Sachsen 1746-63. Slet finansleder, rokokko-byggherre (bekendt var den 400 m l. B-S Terrasse i Dresden); udviklede Sachsen i Syværkrigen mod Preussen, slået.

bryllup, egl. *brudeløb*. Den ældste form for **b** er brudekøbt, hvorved faderen for en vis betaling overlod sin datter til brudgommen. Denne handelsaftale, trolovensen, blev efterfulgt af en rel. ceremoni. Den kristne kirke adskilte trolovensen fra **b**, der blev betragtet som et

sakramente, en indvielse (heraf ordet *vielse*), der måtte foretages af kirken.

brylluppet i Kana, et i Joh. Ev. 2. omtalt bryllup, hvor Jesus forvandlede vand til vin.

brynesten, hvæssesten til værktøjer, leer o. l.

Brynhird, nord. sagnhelinde, tilknyttet Volsung-ætten som Sigurd Fafnersbanes elskede og den, der i jalousi forvolder hans død.

Brynildsen [-nils-], *John* (1852-1926), no. leksikograf. Forf. af ordbøger til og fra eng. og ty.

'Bruning, *Heinrich* (f. 1885), ty. politiker (Katolske Centrum). Rigskansler 1930-32, kæmpede uden held mod krisen, upopulær ved nedskæringspolitik og skatteforhøjelser, styrtet af kredsen omkr. Hindenburg juni 1932. Efter 1933 i USA.

brynje (vinstok kelt. *bruinne* bryst), rustning til værn for overkroppen af små, sammenføjede metalringe el. -plader.

Briinn, ty. navn på Brno i Tjecoslov.

Brunnich ['brøn'ek], *Morten Thrane* (1737-1827), da. zoolog og mineralog. Grundlægger af Zool. Mus. i Kbh.

'brunnraen (efter fund i *Briinn*), palæontisk menneskerace, nær beslægtet med aurngnacraen.

bryo- (gr. *bryon* mos), mos-

bryolo'gi (*bryo-* + *logi*), læren om mosser.

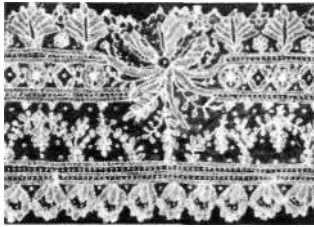
Bryophyllum [-fyl-] (*bryo-* + gr. *phyllon* blad), en slægt af tykbladfam., der er ejendommelig ved, at den på randen af bladene danner knopper, der falder af og bliver til nye planter.

bryo'zo'logi [-s-] (*bryo-* + gr. *zoon* levende væsen), d. s. s. mosdyr.

bryo'zo'kalk [-s-], kalksten opbygget af bryozoyer; alm. i Danm.; danien.

Brussel ['brysal], ty. navn på Bruxelles (belg. hovedstad).

brysselerkniplinger (efter *Brussel*) er kniplede el. syede kniplinger fra ca. 1720,

og applikationskniplinger fra 19. årh. I de kniplede er først mønstret, dernæst bunden kniptet.

brysselertæpper (efter *Brussel*), gulvtæpper med en overside (flor) bestående af små, tætsiddende, uopskårne garn-slynger (florknopper), helst af kamgarn. **b** kan fremstilles i ret rigtfarvede mønstre. Grove **B** benævnes boucletæpper, **b** med opskårne florknopper wilton-tæpper.

bryst (*thorax*), den del af legemet, der ind-slutter lunger og hjerte; (se også *bryster*).

brystbenet (*sternum*), flad, sværdformet knogle, der sammen med de forreste ender af de 7 øverste ribbensbruske danner brystkassens forvæg.

brystbillede, billedlig fremstilling af menneskeskikkelsen, spec. portræt, med afskæring ved brystet.

brystbrøn (støttes mod brystet under brugen), borevning, værktøj til at dreje et bor med.

brystbyld (*abscessus mammae*) kan opstå som resultat af en brystbetændelse, især ved diegivning. Forebygges i nogen grad ved stor renlighed samt ved grundig tømning af brystet. Behandles med røntgenstråler, diatermi el. indsnit.

brystråber, aromatiske safter med hoste; hummidler.

bryster (*mammae*), to halvkugleformede forhøjninger, der hos den voksne kvinde findes på brystets forflade strækkende sig fra 3. til 6. el. 7. ribben. På det mest fremspringende parti findes brystvorten omgivet af et brunfarvet hudparti. På brystvorten udmunder 10-20 mælke-

gange, **b** består af fedtvæv og en ringe mængde kirtelvæv, der udvikles stærkt under svangerskab og diegivning.

brystfinner, hos fiskene de forreste parrede lemmer.

brystgang (*ductus thoracicus*), den store lymfekanal, der samler lymfen fra størstedelen af legemet. **b** ligger bagtil i brysthulen tæt ind imod hvirvelsøjlen og munder ved halsens rod ind i den venstre nøglebensvene.

brysthinde, d. s. s. lungehinde.

brysthøjde, i *skovbrug* 1,3 m over jorden ved måling af stående træer.

brystkræft (*cancer mammae*). Næst efter kræft i livmoderen er **b** den hyppigste form for kræft hos kvinder, hyppigst i alderen 45-50 år. **b** viser sig ved dannelse af en knude i brystet, undertiden med indtrækning af brystvorten. Sygdommen kan, hvis den ikke behandles hurtigt, sprede sig til andre organer, såsom kirtlerne i armhulene, til ryggrad og lever. I de fleste tilf. medfører **b** ikke egl. smerter før senere i sygdommen. Da muligheden for blivende helbredelse er stor, når operation foretages på et tidligt stadium af sygdommen, bør opdagelse af en knude i brystet straks bevirke, at vedk. bliver undersøgt af læge.

brystning, lav mur, der tjener som ræk-værk ved altaner o. lign. Vindues-b betegner muren ml. gulv og vinduesund-derkant.

brystværk, er i orglet den til 2. el. 3. manual hørende pipegruppe, der er svagere intoneret end hovedværket.

brystværn, værn af jord el. mur for folk el. skyt, hvorfra forsvareren ved dækket kan give god ild.

Brtix [bryks], ty. navn på byen Most, Tjecoslov.

Brzecz nad Bugiem [bʒɛʂɨtsj nad 'bugjæmj], po. navn for Brest i Sovj.

bræ (no.), d. s. s. gletscher.

brædder, tidlændede træstykker med længderetning i fiberretningen, højst 5 cm tykkelse og mere end 7,5 cm bredde.

bræddevæg, en form for let skillerum sammensømet af 2 lag brædder, på begge sider dækket med puds på rørvæv. Imellem de to bræddelag kan anbringes isolerende lag.

Brædstrup, tidl. stavemåde for Bred-strup.

brækjern, værktøj til opbrudning af kasser el. stenbro, løftning af byrder m. **m**.

brækmiddel, middel til at fremkalde opkastn., anv. tidl. meget, nu kun ved forgiftninger og ved afvænningskure.

bræknød, bot., d. s. s. Strychnos.

brækroed er roden af *Urugaga ipeacacuanha*, en halvbusk, der dyrkes i Forindien, **b** indeholder stivelse og alkaloider. Anv. i med. Store doser af **b** fremkalder brækning.

brækvinsten, *kaliunantimoniytartrat*, et dobbeltsalt af kalium og antimoniyradikalet *SbO-*. Med. anv. bl. a. som brækmiddel, men anv. især i farverierne, i forb. med garvesyre, som bejds.

brændalder betegner hos Snorri Sturlason det tidsrum, der ligger forud for vikingetiden, den germ. jernalder, hvor lig-brænding var fremherskende, i modsætning til vikingetidens høj-ald.

brænde, den del af hugsten, der er uændelig til gavntre og kun brugelig som brændsel. Det rå **b** aflægges sæd-v. i rummetre (å 1 m³ ydre rummål) el. bunker på bestemte mål, undertiden i læs (grene). De almindeligste arter af **b**, stablet i rummetre, er: kløv, vråb, fagot, industribr el. centralb, generatorb, kakkelovnsb. De bunkelagte effekter benævnes som regel kvas og rafter el. stænger.

brændefyring kræver p. gr. af den kraftige forgasning en rigelig tilførsel af sekundær luft, da der i modsat fald dannes glanssod og løbesod.

brændegopler, til storgoplerne hørende vandmænd." **b** har langs sin rand lange tråde, besat med blærer, der indeholder en sviende vædske, hvormed byttet lammes. På menneskets hud fremkalder berøring en sviende fornemmelse. I da. farvåde er den røde **b** (*Cyanea capillata*) med meget lange tråde meget alm.

brændehår, *hot.*, er eencelledede og indeholder i deres cellesaft i sviende stoffer, b-s væg består af kisel, som let kan skære inngm. menneskehud. De to nøldearter i Danm. har **b**. (111.)

brændejern (lat. *ferrum candens*), anv. ofte i den gi. kirurgi, navnlig til blodstansning.

brændemærkning, 1) *jur.*, indbrænding af et mærke med et glødende jern, anv. som straf i ældre tid, i Danm. ved tyveri indtil 1840. Tyvsmærket anbragtes ifl. Danske Lov på panden; 2) *vet.*, **b** i huden anv. til *&t Brændemærke* kårede heste med stutteri-hår. med og ejermærker, egenskabsmærker el. lign. Heste kan også mærkes ved **b** i hoven og hornkvæg i hornene.

»**brændende kærlighed**« (*Lychnis chalcidonica*), haveplante af nellikefam., har de røde el. hvide blomster samlet i en flad, kvastformet stand. Stammer fra Rusland.

brændenælde el. blot *nælde*; i Danm. to arter (liden og stor *nælde*), der begge brænder.

brændeovn, ovn uden rist og således udelukkende med tilførsel af sekundær luft.

brænder, *tekn.*, apparat til forbrænding af flydende, luft-el. støvformigt brændsel, der i **b** blandes m. forbrændingsluft, som tilledes under tryk. Efter udstømningen gnm. b-s mundstykke, hvorved flydende brændsel forstøves, sker forbrændingen af blandingen af brændsel og luft. - **b**, *belysning*, har huller el. spalter, der giver flammen en passende form. Ved luftunderskud i **b** og ufuldstændig forbrænding fås en lysende flamme. I særl. **b** m. fuldstændig forbrænding fås en svagt lysende, stærkt varmende flamme, som ophever et stærkt lysende glødelegeme (glødenet), som indeholder forbindelser af de sjældne jordarters metaller.

brænderi, alkoholfremstilling ved gæring.

brænde sine skibe, udtryk for at afskære sig tilbagetogsmuligheder, optaget efter Plutarchs beretn. om feltherren Timarchos, der gik i land i Asien og afbrændte sin flåde for at hindre lejetropperne i flugt.

brændeskærm (*VCnidium*), slægt af skærmblomstfam. 15 arter; en art **b** (*C. venosum*) i Danm. på enge, men sjældent. Har ikke nøldeegenskaber.

brændevin, stærk alkoholholdig (alm. 40%) drik. Fremstilles som regel af korn el. kartofler og tilsættes forsk. smagstoffer. Alm. lægemiddel i middelalderen; som nydelsesmiddel blev **b** først alm. ornrk. 1700, da man begyndte med hjemmebrænderier.

brændflade el. *kaustisk flade* er foreningsstedet for parallelle lysstråler, der tilbagekastes fra et hulspejl. Jo mindre hulspejlet er i forhold til kuglefladens radius, des mere skrumpet **b** ind til et punkt, brændpunktet.

brændglas, samlelinse, der samler solstrålerne i et punkt, brændpunktet, hvor der frembringes en betydning opvarmning.

brændoffer, i den gi. israelitiske offerkult betegn. for et offer, hvortil der ikke knyttedes offermåltid, idet det ofrede helt opbrændtes på alteret, **b** var det daglige menighedsoffer i Jerusalemets tempel.

brændpunkt, 1) *fys.*, det punkt, hvori et hulspejl el. en samlelinse forener lysstråler, der udgår fra et uendelig fjært punkt i spejlets el. linsens akse; 2) *mat.*, en ellipses (hyperbels) brændpunkter er 2 punkter med den egenskab, at summen (differensen) af afstandene fra et vilkårligt punkt på kurven til de to **b** er konstant. En parabels **b** har den egenskab, at afstanden fra et vilkårligt punkt på parabelen til **b** og til en fast ret linie er lige store. En alm. definition af **b** gives inden for den algebraiske geometri.

brændsel, i naturen forekommende el. forandlede råstoffer, såsom træ, tørv, brunkul, stenkul (og briketter heraf) som ved forbrænding, d. v. s. forening med

brændsel	varmeevne (lavere brændværdi)	nyttiggjort i kedel	virkelig varmeevne
nøddekul	8 000 kcal/kg 6 400 -	70% 70-	5 600 kcal/kg 4 480 -
knuste koks	6 400 - 6 700 - 6 700 -	70- 70- 70-	4 480 - 4 680 - 4 680 -
brænde	6 700 - 6 700 - 3 300 -	70- 70- 60-	4 680 - 4 680 - 1 980 -
	10 000 -	80-	8000 -
	3 800 kcal/m ⁸	80-	3 040 kcal/m ⁸

luftens ilt afgiver en tilstrækkelig stor varmemængde til, at det kan betale sig at anvende dem til opvarmningsformål el. mek. og elektr. energiproduktion. Også jordoliedestillater, naturgas, kulgas (destillationsgas), generatorgas m. m. beteges **b** (el. brændstof). Ved vurderingen af et stofs værdi som **b** må flg. tages i betragtning: 1) forekomstens hyppighed og tilgængelighed og dermed prisen, 2) letantændeligheden og brændbarheden, 3) forbrændingsprodukterne må ikke angribe fyrstedet, 4) brændværdien. Denne måles i det antal kalorier (varmehenheder), der udvikles ved forbrænding af 1 kg af **b**. - De vigtigste brændselstoffer findes i ovenstående tabel med angivelse af brændværdien m. m.

brændstofviser, instrument, anbragt på instrumentbrættet i en flyvemaskines førerkabine, viser den i tankene tilstedeværende benzinnængde.

Brændstrbm-Ulich [brænd- -'u:lix], *Elsa* (1888-1948), sv. Røde Kors-sygeplejerske. Virkede 1914-20 i krigsfangelejre i Rusl. og Sibirien, oprettede efter krigen delvis for egne midler krigsfangekursteder i Tyskl. Forlod Tyskl. 1933 og bosatte sig i USA. Under 2. Verdenskrig arb. for hjælp til krigshærgede lande.

brændvidde, brændpunktets afstand fra linsens el. hulspejlet. For en tynd linse bestemmes **b** af formlen

$$((\frac{1}{r_1} - \frac{1}{r_2}) GK)$$

hvor *n* er brydningsforholdet og *r*₁ og *r*₂ radierne til linsens kugleflader. Foret hulspejl er **b** lig med den halve radius til kuglefladen.

Bræstrup, tidl. stavemåde for Brødstrup. •**Bræstrup**, *Cosmus* (1789-1870), da. polititjembdsmand. 1833-63 politidirektør i Kbh., 1864 til sin død overpræsident i Kbh. 1865 justits- og kultusmin. i ministeriet Bluhme.

brædspil, spil, hvor rekvisitterne består af et spillebræt og brikker, f. eks. halma, dam og skak. Til nogle **b** kræves endv. rafflebøger og terninger, f. eks. ludo.

•**Brøchner** [-k-], *Hans* (1820-75), da. filosof. Fremhævede i sin *Problemet om Tro og Viden* (1868) mods. ml. åbenbaringstroen og vidensk., udformede en idealistisk verdensanskuelse, skrev *Filosofiens Hist.* 1-2 (1873-74), den første da. fremstilling af filos. hist.

Brøchner-Mortensen [brøknar], *Knud* (f. 1906), da. læge. 1949 prof. i intern med. v. Kbh.s Univ. og overlæge v. Rigshosp.

brød, vigtigt næringsmiddel, dækker ca. V« af voksnes kaloriebehov. Fremstilles

i Danm. af rug- el. hvedemel, under 2. Verdenskrig benyttedes dog tilsætning af bygmel; i andre lande strækkes uidentif. med kartoffel- el. majsmelet osv. Af afvejedede mængder mel, vand, fedtstof, hævemidler (gær el. surdej), smagstoffer osv. fremstilles en viskos masse, dej. Dejen kommes i et æltekar hvor den æltes, herved bindes vandet af mellets proteinstoffer. Efter æltning stilles dejen til hævnig. I hvedemel findes proteinstoffet gluten, der ved æltningen danner en elastisk masse, som muliggør stærk hævnig af dejen. Under hævnigen omdanner gærens enzymer sukkeret i dejen til kuldioksyd, alkohol og forsk. aromastoffer. Til rugb og sigteb anv. oftest surdej, der foruden gær indeholder mælkesyrebakterier, der danner mælk- og eddikesyre. Disse giver **b** en frisk og syrlig smag og forhindrer rugmelets enzymer i at forsøgte stivelsen (hvorved **b** ville blive klægt). Når dejen er hævet »slås den op«, d. v. s. deles og formes efter **b**-typen. Den stilles derefter til »raskning«, efterhævnig i et raskerum, hvor luftfugtigheden holdes på 90-95%, for at der ikke skal danne sig en tør skorpe. Endelig »skues« dejstykkerne, d. v. s. indsættes i *bageovnen*. Efter *bagningen* hensættes **b** til afkøling i særlige rum. Selv om **b** indpakkes el. opbevares i dåse kan det ikke undgås, at det bliver »gammel«, d. v. s. at skorpen bliver sejt og krummen tør og hård; lynfryses **b** derimod ved +25° og opbevares ved -f20°, kan det holde sig friskt i månedsvi.

brødbille (*Anobium pa'niceum*), borebille, der borer gange i brød.

brødfrugttræ (*Arto'carpus*) er en slægt af morberfam. med særkønnede blomster, af hvilke de meget små hunkblomster sidder på en stor kugleformet blomsterstandakse, som efter afblomstringen vokser stærkt og kan veje op til 12 kg. Indholdet af denne er før modenheden hvidt og melet. Spises ristet og syltet, **b**, der er meget nyttigt, dyrkes i troperne. 2-3 traers frugter er nok for et menneskes ernæring et helt år. Også stammen, bsten og mælkesaften anv.

»M Blad og frugt af brødfrugt træ.

brødre af fælleslivet, et forgrenet, fra Nederl. stammende senmiddelalderligt rel. lægmandssamfund (fra 1384) som

Brødtyper i Danmark.

	mel	melets udmalingsgrad	hævemiddel	tilslåning	særlige tilsætninger
		%			
groft rugbrød	rug	90-95	surdej	vand	
halvsigtet rugbrød		ca. 85			
sigtebrød		ca. 70			
maltet rugbrød		ca. 90	gær		maltekstrakt
grahamsbrød	hvede	85°-95	gær	vand	
hindhedebrød		100			
		60-70		mælk	
maltet franskbrød.		60-70		vand	maltekstrakt

Johs. Brøndsted.

P. O. Brøndsted.

levede for rel. inderliggørelse, dog uden munkeløfter. Deres fællesboliger kaldtes brødhuse. I disse kredse hørte Thomas a Kempis hjemme.

Brødremenigheden, *hermhuterne*, et protestant, kirkesamfund, stiftet 1727 af grev Zinzendorf. **b** bestod opr. af udvandrede bohø. og mähr. brødre opblandet med forsk. pietistiske elementer. Som led i en pietistisk vækkelse optrådte **B** i de fleste evang. lande (i Danmark 1773, kolonien Christiansfeld), og **B**-s indsats i hedningemiss. blev epokegørende. **B** slutter sig til lutherdommen, men har i kirkeforfatning og liturgi søgt bibelske forbilleder.

brødskrift (ty. *Brotschrift* den skrift hvormed typograferne tjente deres brød), i bogtryk de skriftstørrelser, som benyttes til tekst i bøger og blade. (6-12 punkt).

Brøgger, /nton Wilhelm (f. 1884), no. arkæolog. Prof. i Oslo og leder af univ.s oldsagssamling. Talr. banebrydende kulturhist. arbejder.

Brøgger, Waldemar Christoffer (1851-1940), no. mineralog og geolog. Vigtige arb. om Oslofeltets eruptiver, mineraler og silur.

brøge'rit (opkaldt efter W. C. Brøgger), varietet af uranbergmalm, som foruden uranoksyd indeholder fl. sjældne grundstoffer og spec. er rig på thorium. Kendt som smukke krystaller i granitepmatit i Østfold, No.

brøk (fra nty., står i forb. med: bryde). At et helt tal **b** skal divideres op i et helt

tal **a**, skrives som **b** •• (el. *afb*), hvor **a** kaldes **b**-s tæller, **b** nævneren; **b** er også betegn. for det ved divisionen fremkomne rationale tal. **b** med positiv tæller og nævner deles i ægte el. uægte **b**, eftersom tælleren er mindre end el. større end nævneren. - Dersom **a** og **b** er vilkårlige størrelser, skrives deres forhold ligeledes som $\frac{a}{b}$ og kaldes **b**.

brøleaber (*Alou'atta*), sydamer. aber med langt snohale. Hannernes tungen om-dannet til en ben-blære, der betinger den kraftige brølen.

Lever flokkevis i træer; bladædere.

Sort brøleabe.

Brømse'brø, lille sv. by, hvor broer fører over Bromse-bäck, til 1658 da.-sv. grænse ml. Blekinge og Småland. I **B** indgik Gustav Vasa og Chr. 3. 1541 (trods stor indbyrdes mistillid) nord? forsvarsforbund for 50 år. - 13. 8. 1645 sluttedes i **B** fred efter Torstenssonfejden ml. Sv. og Dann.; Oxenstierna forlangte først Skåne, men nøjedes med Halland for 30 år, Gotland, Jämtland-Herjedalen, Øsel, samt bekræftelse af sv. toldfrihed i Øresund. **B**-freden fastslog Sv.s førerstilling i Norden.

>rdn, 1) dybt, i alm. cylindrisk, lodret hulrum i jorden, oftest med udføring af sten, beton el. træ. Alm. er drikkevandsb og nedgangs b på kloakledninger; 2) søv., mellemrummet ml. to opbygninger i et skib.

Brønda'l, *Vigo* (1887-1943), da. filolog, fra 1928 prof. v. Kbh.s Univ. i romansk sprog og litt. Arbejder af almensproglig

og sprogfilos. art, bl. a. *Ordklasserne* (1928).

Brøndby'vester, vestl. forstad til Kbh., S f. Glostrup; 536 indb. (1945).

Brøndby'øster, vestl. forstad til Kbh., ml. Hvidovre og Glostrup; 422 indb. (1945).

Brønderslev, ['brøn'srs-], købstad (fra 1921) 24 km N f. Ålborg; 7448 indb. (1948). Anselig industri. Fra 19. årh. fremvokset til by (mark., jernbane). I **B** 1886 det eneste alvorlige sammenstød ml. gendarmeri og befolkningen under forfatningskampen.

brødkarse (*Na'sturtium a'quaticum*), en art af korsblomstfam., med hvide blomster og lang skulpe; dyrkes især i Tyskl. og Frankrig for at anv. som salat. Vildtvoksende i grøfter og ved bække i Dann.

brødkranstalt, helbredelses-el. rekreationssted, hvor man som led i patienternes kur anv. forsk. former for varme og kolde vandbade, nu i stor udstækning tillige lysbade og elektr. strålebehandling. Ældste **b** i Dann. Silkeborg Bad.

brødsæl (*Bidens*), slægt af kurvblomstfam., astersgruppen, **b** har gule blomster, flade frugter med 2-5 børster med modhager, der tjener til frugtens spredning. I Dann. 3 arter.

Brøndsted ['brøn's-], *Henning Andreas* (f. 1897), da. embedsmand. 1922-15 i Undervisningsmin., kontorchefsmst. 1945, 1940-45 teatersekretær, 1947 chef v. Det Kgl. Teater.

Brøndsted, /olger Faidemar (f. 1893), da. zoolog og pædagog. Syst. arbejder vedr. havsvampe, senere vedr. eksperimentel cytologi og regeneration. 1941 rektor ved Birkerød Statskole, 1948 prof. t alm. zoologi ved Kbh.s Univ.

Brøndsted, *Johannes* (f. 1890), da. arkæolog, 1941 prof. v. univ. i Kbh. *Nord*, og *Fremmed Ornamntik i Vikingetiden* (1920, disp.). Hovedværk: *Danmarks Oldtid 1-3* (1938-40). (Portræt).

Brøndsted, /arl Gustav (1851-1946), da. forfatter og skolemand. Hans noble, reaktionære personlighed fremtræder smukkest i novellesaml. *Fra det Fjerne* (1911); hans tendensbøger ofte underholdende.

Brøndsted, Peter Oluf (1780-1842), da. klassisk filolog og arkæolog. Rejse til Grækenl. og Lilleasien 1806-13. Prof. 1813; da. agent ved pavehoffet 1818-32. Hovedværk: *Voyages et recherches dans la Grèce 1-2* (1825-1830). **B** anses for en af den klass. arkæol.s pionerer. (Portr.)

brønden, krumme sten til opmuring af brønde.

brøndtråd (*Cre'nnothrix pol'yspora*), en trådbakterie, der forekommer i jernholdigt vand, bl. a. i brønde og ledninger, hvor den kan forårsage tilstopninger.

Brøndum [-nd-], *Henning* Emil (1916-47), da. terrorist og masse-morder. Viktualiehandler; spionerede for Tyskl. i Dann. 1939, 1941 i ty. krigstjeneste i Kroatien, 1943 medl. af Schalburgkorpset, apr. 1944 medl. af Petergruppen. Efter højesteretsdom henrettet 9. 5. 1947.

Brøndum-Nielsen, *Johannes* (f. 1881), da. sprogforsker, prof. i nord. sprog ved Kbh.s Univ. fra 1926. *Sproglig Forfatterbestemmelse* (1914), *Dialektier og Dialektforskning* (1927) og værket *Gammel-dansk Grammatik 1-3* (1929-35). Har især beskæftiget sig med da. lydhist.

Brøndums Hotel i Skagen, i sin tid samlingssted for kunstnerkredsen på Skagen; af Degn Brøndum testam. til og 1932 overgået i Skagens Museums eje. Rummer bl. a. gallerisal med en portrætfriese af Skagens kunstnere.

Brøndum-snaps, en da. akavavit; opr. fremstillet af Brøndums brænderi i Kbh. (Snaregade) (grl. 1830, 1893 overtaget af De Da. Spritfabr.).

Brøn'lund, *Jørgen* (1877-1907), grønsl. kateket, deltager i Litterære Grønlands-eksp. og Danmark-eksp., på hvilken han med Mylius-Erichsen og Høeg-Hagen foretog en stor slæderejse til Independence Fjord og som den sidste af slædeholdet omkom efter at have sikret eksp.s resultater i et depot på Lambert Land.

Brøn'lunds Fjord, *Jørgen*, lille sidefjord i nordsiden af Independence Fjord, Peary Land, NØ-Grønland.

Brøn'nøysund [brdnøi'siin:], no. ladedest, Nordland; 1400 indb. (1946).

Brøn's, da. stationsby (Ribe-Tønder); 435 indb. (1945). Jan. 1849 rejste dansk-sindede bønder sig mod slesvigholsternerne, men splittedes nær **B** 22. 1. (3 dræbte, 5 hårdt sårede).

Brøn'shøj, nordl. bydel i Kbh. Opr. landsogn, 1901 indlemmet i Kbh., overv. villakvarterer og nyere etagehuse.

Brønsted, *Johannes Afcolaus* (1879-1947), da. kemiker, prof. ved Kbh.s Univ. 1909. **B**-s arbejder falder inden for den fys. kemi, hvor han beskæftigede sig med en lang række teor. emner. Fremstattede 1923 en syre-base teori, efter hvilken syrer og baser defineres som stoffer, der er i stand til henh. at fraspalte og optage brintioner.

Brør'rup, da. stationsby (Bramminge-Lunderskov), 36 km O f. Esbjerg; 1650 indb. (1945). Amtssygehuse.

Brørupmøser, moseaflejringer fra 2. interglacialtid ml. Kolding og Esbjerg.

bråde, forhug, en i nord. Krigte tid brugt vejspærring i skovegne.

Braae [brå:], *Karen* (f. 1882), da. fag- og skolekøkkenlærerinde, form. for Statens Husholdningsråd fra dets oprettelse 1935, medl. af Priskontrolrådet m. m.

Bråskovgå'rd, da. statsundgomshjem (grl. 1908) S f. Horsens, for drenge under forsorg ml. 16 og 21 år. De oplæres i landbrug, gartneri el. håndværk.

Bråvallaslaget, sagnhist. slag på Bråvellir (nu ukendt navn på slette i Ostergotland) ml. d. da. Harald Hildetand og d. sv. kong Hring; Haralds nederlag og fald kidredres i no. kvad, Bråvallas-kvadet, der er lagt i munden på Starkad.

Bråviken, 45 km l. sv. fjord, ml. Ostergotland og Sodermanland.

BSA, fork. for Birmingham Small Arms Co. **B. Se**, fork. for Bachelor of Science.

BSSR, russ. off. fork. f. Belorusskaja Sotsiali'stitskaja So'vjetskaja Res'publika (Hviderussl.).

B. T., «. kbl. formiddagsblad, grl. 1916 af »Berl. Tid.«. Oplag 1948: 58 000.

bu., fork. f. busk.

bu- (gr. *bus okse*), okse-.

Bu'bastis, egypt. ruiny i Nildeltaet, hvorefter 900-600 f. Kr.

'Buber, *Martin* (f. 1878), jød. religionsfilos., udg. det zionist. tidsskr. »Der Jude« 1916-24. Prof. v. univ. i Jerusalem. I særdeleshed bekendt for sine studier over chasidismen, en i d. 18. årh. Ø-Eur. udgået stærkt følelsesbetonet opfattelse af jødedommen med rod i mysticismen.

bu'bo'n (gr. *gubon* lyske), betændelsesagtig svulst af lymfeknude i ly ske regionen, oftest endende med perforation og ud-tømmelse af materie. Årsagen er oftest betændelser på kønsdelene, f. eks. uleus melle og lymfogranuloma ingvinalle.

Bucara'manga, by i rigt kaffe- og tobaksdistrikt i NØ-Colombia; 71 000 indb. (1947).

buccaneer [båka'nia] (eng.), vestind. sø-røver i 17. og 18. årh.

'buccina [-ki-], gl.romersk blæseinstrument af dyrehorn el. metal. Forløber for basun.

Bucen'taur (gr. *bus okse 4-kentauro*), ital. *Bucintoro* [-tjin'ta-], haven af Venezias galej, hvorfra han drevt år på Kristi himelfartsdag kastede en ring i Adria-timmeret som symbol på statens formæling med havet.

Bucer [-bu:tsar], *Martin* (1491-1551), ty. reformator, gennemførte Reformationen i Strasbourg og møgledte ml. Luther og Zwingli. Virkede sidst i Engl.

Buch [bu:ʃ], Christian *Leopold von* (M14-1852), ty. geolog, foretog talr. geol. rejser i Eur. og indså, at ikke alle geol. dannelser var aflejrerede i vand. Vulkaner og bjergkæder mente han var dannet ved hævnng p. gr. af optrængende magma.

Buchan [b'ifan], *John* (1875-1940), skotsk forfatter, Generalguvernør i Canada 1935-40. Hist. studier i *History of the Great War* (1922) o. a. samt talr. underholdningsromaner.

Buchanan

Joks. Buchholtz, Frank Buchman,

Pearl S. Buck, Af. Budjonnyj.

Buchanan [bju'kånan], *George* (1506-82), skotsk forf. og statsmand, skrev på lat. Lærer for Montaigne. Tilhænger af Reformationen. Kendt for sin Skotlandshist. *Rerum Scotticarum historia* (1582).

Buch Andersen [buk], *Erik* (1892-1937), da. fysiker og kemiker. Prof. v. Århus Univ. 1933-37, hvor han grl.det fys. laboratorium. Undersøgelser over kunstig radioaktivitet.

Buchara, anden stavemåde for *Buhara*.
Buchardt ['bukart], *Johanne* (1908-48), da. forfatterinde. Autodidakt. Vakt betydelig opmærksomhed med romaner som *Født til Gråd* (1941), *Der Går Ingen Vej Tilbage* (1944).

Bucharin, anden stavemåde for *Buharin*.
Buchenwald ['bu:fanvalt], ty. koncentrationslejr N f. Weimar; ved befrielsen rummede lejren 81 000 fanger. 1943-maj 1945 døde 22 800 fanger. Deportationssted for det da. politi 1944.

Buchholtz ['bakhol(t)s], *Johannes* (1882-1940), da. forfatter. Debutromanen *Eg-holms Gud* (1915) og senere romaner som *De Små Pile* (1923), *Under det Gyldne Træ* med forts. *Gudrun og Simon* (1925-27) runyner bizarre figurer, pudsig situationer, humor og sikker stilkunst. Skuespillet *Skænk mig Fjender* (1927) har barskere træk. (Portræt).

Buchman ['bukman], *Frank* (f. 1878), amer. protestant, præst, beg. 1921 en internat. vækkelseskampagne, den såkaldte Oxford-gruppebevægelse; 1935-36 i Danmark. (Portræt).

Buchner ['bu-], fððarÉ/(1860-1917), ty. kemiker. B påviste 1897, at levende gærceller ikke var nød v. for at gæring skal finde sted, men at gæringen skyldes enzymer, produceret af gærcellerne. Nobelpris 1907.

Buchthal ['butta:1], *Fritz* (f. 1907), da. (tyskfødt) neurofysiolog. Leder af Kbh.s Univ.s Neurofysiol. Institut fra 1946. Vidensk. arb. om muskel- og neurofysiol.

Buchwald ['bukvald], -Frantz Andreas (1874-1923), da. officer og geodæt. Direktør for Den Da. Gradmåling 1918-23. Har skrevet *Geom. Bidrag til Geoidens Bestemmelse* (1916, disp.) og *Les principes de la géodésie statique* (1922). Har udarbejdet en ny kortprojektion for Danmark.

Buchwald ['bukvald], *Niels Fabritius* (f. 1898), da. botaniker; prof. i plantepatol. ved Landbohøjsk. 1944. Arb. om fysiogene plantesygdomme og om svampe.

Buck, *Pearl* ['pari 'bak], Sydenstricker (f. 1892), N-amer. romanforfatterinde; fik 1938 Nobelpris i litt. for sine skildringer fra Kina, hvor hun er opvokset som datter af en missionær. *The Good Earth* (1931); da. 1932), *Sons* (1932); da. 1933) *A House Divided* (1935, da. s. å.) o. m. a.

'buckelplader, skålførmede, firkantede støplader med flad rand. Bruges som dæk på jernbroer.

Buckhaven og **Methil** [bak'hæv'n an 'mæ'it] (lok. [ba'ki:n]), skotsk by på N-siden af Firth of Forth; 18 000 indb. (1931). Fiskeri og kuleспорт.

Buckingham [båki'tjam], *George Villiers*, hertug af (1592-1628), eng. minister. Vandt indflydelse fra 1615 og førte den egl. regering under Karl I. Ledede uheldigt tog til La Rochelle. B-s hensynsløshed gjorde ham forhadet. Myrdet.

Buckingham Palace ['båknjam 'pålis], slot i London, opført 1703 af den eng. politiker J. Sheffield, hertug af Buckingham (1648-1721), solgt til kongen 1761. Det ofte ombyggede residensslot beskadigedes under blitzen i 1940. (III).

Buckingham shire ['båkwamjia], eng.

grevskab NV f. London, 1940 km², 314 000 indb. (1939). Hovedstad: Aylesbury ['æilzbari].

Buckle [båkl], *Henry Thomas* (1821-62), eng. historiker. Udg. *History of Civilization in England* 1-2 (1857-61), m. siden skarpt kritiseret forsøg på at udlede alm. love af den hist. udvikl.; liberalist grundsyn.

'buckram (efter *Buhara*), indbindingsmateriale, svært eng. læret, ofte anv. til protokoller og biblioteksbind.

'buckskin (eng., egl: hjorteskind), et klædeagtigt stof til herretøj af strøggarn evt. med bomuld, kradsuld el. effektgarn ofte i kiperbinding, sildebensmønstre.

'buckystråler [-ki-] (efter den ty. røntgenlæge *Gustav Bucky* (f. 1880)), el. grænsestråler, bløde røntgenstråler, der anv. som kløestillende middel ved hudlidelser.

Bucaresti [buku'rejtij], ty. *Bukarest*, Rumæniens hovedstad; 985 000 indb. (1945). Vigtigt jernbane-, vej- og handelscentrum med industri baseret især på landets egne produkter (mel, konserver, byggerier, olieaffinaderier, papir m. m.). Univ. (grl. 1864). Moderne bycentrum (hovedgade: Caier Victoriei); gammeldags forstæder. - Fra 1659 Vallakiets hovedstad; Rum.s hovedstad 1861. Erobrt af russ. 25. 8. 1944.

Budafok ['budofok], sydl. forstad til Budapest; 24 000 indb. (1941). Her Ungarns største stats vinkelder.

Budapest ['budopæft], Ungarns hoved-

Parlamentsbygningen.

stad ved Donau, på V-siden *Buda* og på Ø-siden *Pest*, forbundet ved S. broer. 1.1 mill. indb. (1947); med forstæder 1 725 000 indb. Berømt for sin skønne beliggenhed. Centrum f. den ung. industri, stor levnedsmiddelinindustri, fabrikation af tekstiler, lædervarer og maskiner. Vigtig flodhavn. - *Historie*. Rom. militærlejr og koloni på venstre Donaubred, voksede i middelalderen frem som dobbeltbyen **B-P** (forenet 1873). Buda blev fra 13.-14. årh. ung. hovedstad; under tyrkerne ca. 1526-1686, ødelagt ved habsburgsk erobring 1686. I 18. årh. blev Pest førende, hovedstad f. ung. kongerige 1867, stærkt industrialiseret. Efter svære luftangreb 1944 evakueret; 23. 11.

Buckingham Palace.

Buddleia

s. å. angrebet af Sovj., indesluttet 26. 12.; efter ødelæggende kampe indtaget af sovj. styrker 13. 2. 1945.

Budde ['bu5a], *Leopold* (1836-1902), da. forfatter og skolemand. Forstander for opdragelsesanstalterne Holsteinsminde (1879-97) og den af ham grl. Himmelbjærggård. 3 bd. *Småhistorier* fra 70erneog *Julefortællinger* (1890 og 1902).

Budde, *Vilhelm C.* (1844-93), da. læge og hygiejniker. Testamenterede sin formue til oprettelse af et hyg. laboratorium; først oprettet 1931 som »Univ.s Hyg. Institut og Dr. med. Vilh. Buddes og Hustrus Hyg. Laboratorium« i Kbh.

Buddenbrooks ['budanbro:ks], romaa f. Thomas Mann (1901, da. *Huset Buddenbrook*, 1903).

'Buddha (sanskrit: den vakte, d. v. s. sandhedserkenderen), egl. Gotama Siddhattha af Sakya-slægten (f. i Kapilavathu i nuv. Nepal omkr. 550, død omkr. 480 f. Kr.). Efter barndom og ungdom som fyrstesøn nåede B gnm. asketisk verdensforsægtelse til en original rel. erkendelse, som han udførmede i en enestående fint gennemtænkt rel. og et fast opbygget men-

Bronzestatue af Buddha, fra Cambodja.

nighedsamfund. Senere tiden gjorde ham selv som guddommelig person til udgangspunkt for denne rel., buddhismen, og der udførmedes en række af B-er, navnlig i den nordl. buddhisme, efter inspiration af ind. meditations væsen foruden indflydelse fra Vishnu- og Civadrykkelse.

bud'dhisme (sanskrit *buddha* den vakte), en verdensrel. udbredt over store dele af Østasien med udgangspunkt i forknydelsen fra den ind. rel.-stifter Buddha. Den opr. b er en lære om det enkelte menneskes frelse fra karma og samsåra, dens kerne er jægbevidsthedens tilintetgørelse gnm. en analyserende erkendelse af tilværelsens struktur som et samspil af elementer, en årsagskæde. Frelsen er at bryde kæden i dens svageste led, nemlig begæret, hvilket nås ved gnm. sin livsførelse og indre selvrensning at frigøre sig for tilknytninger til det naturlige liv med dets krav. Målet er nirvana, udslukning i bet. af jegets udslettelse, oplevelst psykisk som et indre rent blikstille, mystik uden oplevelsesindhold. - Efter stifterens død blev han selv midtpunkt i b, og troen på ham som guddommeligt væsen det første, b-s menighed består af lægfolk og munke; omkr. 100 e. Kr. om en splittelse i to hovedgrene, den nordl. b, mahåyåna, og den sydl. b, hinayåna, hvis midtpunkt er Ceylon. Herfra stammer b-s hellige kanon, Tipi'aka, affattet på bål, den vigtigste kilde til studiet af b.

bud'dhist-missionen er et fællesnord. missionsforetagende, stiftet 1926 af den no. præst K. Reichelt, der har virket mange år i buddhistiske klostre i Kina.

'bud'dike (i ældre da: lille rund træske med læg), bot., kapsel, som åbner sig ved et læg. Eks.: rød arve, bulmeurt.

Budding ['buQ-], nordvestl. forstad til Kbh. (Glådsaxe sognekomm.). Bymæssig bebygg. overv. efter 1920.

buddingpulver, blanding af stivelse, sukker og krydrende essenser.

buddisering (efter den da. ing. Carl *Bu* 'de (1871-1944), konservering af levnedsmidler, f. eks. mælk med brint-overilet.

Budd'leia (efter eng. botaniker A. *Buddle* (d.1715)) er nær i slægt med ensianfam. Træer el. buske med violette blomster i tætte hængende stande; Amer., Asien, S-Afr. Prydplanter.

Buddleia.

budeie [biˈdæia], no. malkepige.

Budejovice [ˈbudʲæjɔvʲisæ], ty. *Budweis*, syd-æch. industriby ved Vltava, 38 000 indb. (1945). Grafitejer.

budget [byˈjæt] (fr. opr. pengepose), talmæssigt overslag over forventede indtægter og udgifter i et best. fremtidigt tidsrum, sædv. et år.

Bu5ir [ˈbulder], handelsplads i Ø-Sjælland, ved Fåskruds-fjorSur; 600 indb. (1946).

Bu'djonnyj [-náj], *Semjon M.* (f. 1883), sov. marskal (1935), kæmpede mod de hvide hære efter revolut. 1917. 1937-40 kommand. over Moskva mil.district. Gennemførte 1941 som øverstkommand. f. den russ. SV-hær tilbagetoget gnm. Ukraine. Varetog siden dannelsen af reservetropper bag fronten. Medl. af partiets centralkomité siden 1939, vicefrsvarsmin. siden 1940. (Portræt sp. 599).

Bu'drum, tyrk. by, det gi. Halikarnassos.

budstikke (*stikke* = tynd stok), træ- el. jerngenstand, anv. i No. og Sv. som off. meddelelsesmiddel, idet den ledsaget af en mundtlig el. skriftlig besked af en bærer blev overbragt fra hus til hus.

Budstikken, navn på fl. da. og no. blade, bl. a. et 1859-79 udg. da. tidsskr. af grundtvigsk-nat. præg, redigeret af Fr. Boisen.

Budtz [buts], *Hans Egede* (f. 1889), da. skuespiller og instruktør. Udgik 1910 fra Det Kgl. Teaters elevskole, 1913-18 v. Det Kgl. Teater, 1929-33 og fra 1937 v. Folketeatret.

Budtz-Jørgensen [buts-], *Einar Rudolf* (1876-1945), da. tandlæge, prof., direktør for tandlægeskolen 1928-1945.

Budtz-Jørgensen [buts-], *Jørgen* (f. 1907), da. litterat. Udstrakt virksomhed som oversætter og forlagskonsulent. Siden 1943 litt. red. ved »Nationaltidende«.

Budtz Muller [buts-], *Bertel* (1890-1946), da. forf. Stifter af og 1923-28 leder af »Arbejdernes Teater«. Har udg. novelle-saml. *Thyboer* 1-3 (1922-23-42) og en rk. skuespil.

Budweis [ˈbutvais], ty. navn på byen Budejovice, Cechoslov.

bue, 1) *arkit.*, af tegl el. hugne sten opført overdækning af muråbning el. rum (hvelving). Kendt allerede i de ældste tider i

buefrise, dekorativ buerække, f. eks. under en gesims.

buegang, overdækket gang med bueaabninger ud til det fri (jfr. arkade).

buegang (*canales semicirculares*), anat., de 3 halvkrulære knoglekanaler, hver 24 mm dl., der findes i den pyramideformede del af tindingebenet. De udgør en del af det indre øre.

buegangssansen, drejningsansen, er knyttet til buegangen i det indre øre og opfatter hastigheds- el. retningsændringer af hovedets bevægelser.

bue-gene'rator, en af Valdemar Poulsen i 1903 opfundet radiosender for lange bølger. Består af en elektr. lysbue brændende i brintatm. og påvirket af et magnetfelt.

buelampe, elektr. lampe, hvor lyset fremkommer ved en lysbue ml. to kulstænger (bueudladning).

bueminut, enhed ved vinkelmåling, $\frac{1}{60}$ af 1° .

buemål for en vinkel er længden af den bue, som vinklens ben udsukærer på en cirkel med radius l og centrum i vinklens toppunkt. Enheden kaldes radian (rad.) og er b for en vinkel på ca. 57.3° .

Buenaventura [bwænai'sæn-], Colombias eneste havenby på Stillehavskysten; ca. 30 000 indb. Udfører kaffe fra Cali.

Buenos Aires [bwenos 'airæs] (sp. god luft), hovedstad i Argentina, på sydsiden af Rio de la Plata; 3 000 400 indb. (1947).

Buenos Aires. Parlamentet.

B er den største by S f. ækvator og har ca. $\frac{1}{6}$ af Argentinas import og heved halvdelen af eksporten. Store møllier, slagterier, fryserier og garverier. Havneforholdene er ikke gode. - Mange skyskrabere. Ved Havnen ligger Plaza de Mayo med regeringsbygningen og nationalmonumentet, herfra udgår Avenida de Mayo. Den største færdselsåre er den 140 m brede Avenida Nueve de Julio. N f. B ligger den smukke Parque Tres de Febrero. - Grl. 1535; 1776 hovedstad i sp. vicekonged. B, efter 1810 Argent.s hovedstad (selvstændig 1853-60).

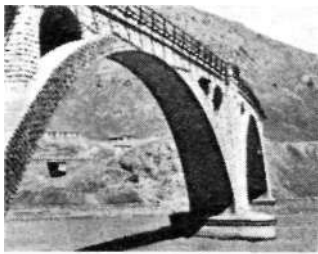
buesekund, enhed ved vinkelmåling, $\frac{1}{60}$ af et bueminut, altså $\frac{1}{3600}$ af 1° .

bueskydning, målskydning med bue og pil, i konkurrence en lang runde (72 pile på 90 m-s afstand, 48 på 70 m og 24 på 50 m) og en kort runde (30 pile på hver af afstandene 50, 35 og 25 m).

Bueskytteforbund, Dansk, Kbh., grl. 1941, omfatter 1948: 32 foreninger med 549 aktive og 156 passive medl.

buespektrum, liniespektrum af lys fra neutrale atomer, frembringes bl. a. i bueudladninger.

buestilling, skabelon til midlertidig understøtning ved opmuring af murbuur (stik).

Naturstensbuebro.

bueudladning, elektrisk udladning gnm. luft ml. elektroder af kul el. metal, hvor strømmen gnm. luften transporteres af ioner af luftmolekyler el. metalatomer, frembragt ved ionisering med elektroner, der udsendes fra de glødende elektrodespidser, samt ved stødionisering, b anv. som lysgiver i bluelampen og som spektroskopisk lyskilde.

Buffalo [-båfto:], industriby i staten New York, USA; 576 000 indb. (1940). Ved Erie-kanalens udløb i Erie-søens østl. ende. Vigtigt jernbaneknudepunkt og stor skibsårt på søerne. Skibsbygning. Eksport af korn, kul, kvæg, malm.

Buffalo Bill ['baflo: 'bil], pseud. for William Frederick Cody.

buffalo-græs [-båfto:-] *i) Blochloë dactyloide s)*, det vigtigste fodergræs på de nordamer. prærier.

buffer-stat (eng. *buffer* stødpude), d. s. stødpudestat.

buffet [by'fe, by'fe'] (fr.), skab til dækketøj og service; disk i restaurant; anretning; buffist [by-], person der udleverer varer ved en b.

buffo (ital.), komisk.

Buffon [by'fʊ], *Georges Louis Ledere de* (1707-88), fr. naturforsker. Hovedforf. til det store værk *Histoire naturelle, générale et particulière*, 44 bd. (1749-1804), hvori han samlede alt, hvad man dengang vidste om jorden og planeternes fys. forhold, i en levende fremstilling.

Buffers, the [ʃa 'båfs] (eng. buff buffel-læder; rødgul), eng. fodflokresgment, for hvilket Christian 10. var og Frederik 9. er aresoberst. Navnet efter den farve, soldaternes uniformopslag tidl. havde.

bufota'li'n, stof med digitalisvirkning på hjertet, findes i hudsekretet fra alm. tudser (Bufo vulgaris).

Bug [buk], 1) 835 km i flod i SV-Ukraine til Sortehavet ved Nikolajev; 2) 730 km i. polsk biflod til Wisla nedten for Warszawa.

Bugenhagen [-ha:gsn], *Johannes* (1485-1558), ty. reformator. Præst i Wittenberg og Luthers praktisk-kirk. medarbejder. I Danm. medvirkede han 1537 ved kirkeordinansen og indviede de første evang. bisper.

Bugge ['bug:s], *Alexander* (1870-1929), no. historiker, prof. i Kristiania 1903-12. Skrev især om vikingetiden.

Bugge [bug:s], Elseus *Sophus* (1833-1907), no. sprogforsker; har været virksom inden for næsten alle grene af indoeur. filologi. Har haft afgørende bet. for den nord. runologi; *Norges Indskr. efter med de ældre Runer* 1-3 (1891-1924). Udg. Eddadigtene (1867). Endv. *Norrøne Skr. af Sagnhist. Indhold* (1864-73), *Studier over de nord. Gude- og Heltesags Oprindelse* 1-2 (1881-96). Br's synspunkter gik ud på, at det mytol. nord. stof for største delen var omforminger af middelalderligt-klass. el. klass. hedenske sagn.

Bugge, Niels, til Hald (d. 1359), jysk stormand, deltog i oprøret mod Valdemar Atterdag 1351 og fortsatte siden oppositionen, myrdet i Middelfart, hvorefter tre huse smst. måtte betale en afgift, Buggespenge, lige til 1874.

Bugge, Thomas (1740-1815), da. astronom, prof. i mat. og astron., en tid leder af Danm.s opmåling.

bughinde (*peritoneum*), en tynd, gennem-sigtig, glat hinde, der beklæder underlivshulens organer og vægge. Nogle organer, f. eks. mavesækken, er fuldstændig beklædt med b, andre, f. eks. nyrerne, kun delvis. Hvor beklædningen er fuldstændig, er organerne indesluttet i-større el. mindre folder af b, som man kalder krøs, hvori findes de blodkar, lymfekar og nerver, der forsyner de af krøset omsluttede organer. Krøsene er ophængningsstrukturer for organerne og tillader disse en vis bevægelighed, b-s glatte overflade bevirker, at organerne bevæges let i forhold til hinanden.

bughindebetændelse (*peritonitis*), betændelse i bughinden, kan bl. a. skyldes betændelse i de bughindebklædte organer el. læsioner af bughinden. Hvis bughinden klæber sammen, dannes en

bugi

afgrænset, lokal b, som er ret ufarlig, hvis ikke, bliver **b** diffus og alvorlig. Symptomerne ved **b** er mavesmerter, feber, kvalme, lammelse af tarmsvælgelserne og udspilning af underlivet. Kronisk **b** kan skyldes tuberkulose. Behandlingen af **b** er forebyggende (f. eks. ved rettidig operation af syge bugorganer); den indtrådte **b** behandles med stimulerende midler og med sulfa og penicillin.

'bugi, søfarende malayfolk hjemmehørende i S-Celebes, nu spredt over hele Indonesien.

'Bugislafl, anden form for Bogislaw. buglehorn ['bu:b-] (eng. af lat. *bucula* lille ko), alm. signaltrømpet uden tonehuller og klapper.

bug'se'rbåd, slæbebåd, mindre damp- el.

motorfartøj, specielt bygget for bugsering af andre skibe.

bug'se're (holl.), slæbe noget efter sig i vandet.

bugspyt, sekretet fra bugspytkirtlen (*pancreas*), udtømmes i tolvfingertarmen og indeholder enzymer, der nedbryder kulhydrater, fedt og æggehvite-stoffer.

bugspytkirtlen (*pancreas*), et aflangt 15-20 cm l. organ, der ligger i underlivshulen tværstillet foran l. lændehvirvel og bag mavesækken, **b** består af to slags kirtelvæv. Den ene, der udgør hovedmassen, producerer et sekret, der tømmer ud i tolvfingertarmen, hvor det medvirker i fordøjelsen. Den anden, der ligger i øformation og benævnes de Langerhans'ske øer, producerer hormonet insulin.

bugstik (*laparocentesis*), en lille operation, hvorved man med en kanylé fjerner vædskeansamlinger i bughulen.

bugsvampe (*Gasteromyces*), fam. af svampe med kødede, i reglen ret store frugtlegerer bestående af hinde- el. læderagtige lag, der omslutter et hyfevæv, hvor sporerne dannes. Frugtlegeret åber sig først ved sporenes modning. Her til bl. a. stinksvamp, støvbøld, bruskbøld, stjernebøld.

bugsvømmere (*Co'rixa*), vandtæger, der svømmer frit i vandmassen med bugen nedad, adskillige arter, alm. i Danm.

Bugsvømmer.

bugt, 1) *geogr.*, bred indskæring; mindre **b** kaldes vig, større **b** havbugt; 2) *søv.*, a) krumning i et løst liggende tov, b) midterste og underste del af et rasejl.

bugtaler, person, som er i stand til at tale næsten uden at bevæge læberne og derved give sine tilhørere indtryk af, at lyden kommer fra et andet sted.

bugvattersot (*askites*), ansamling af vædske i bughulen.

Buha'ra [-'få-], 1) oaseby i Uzbekistan, Sovj., SØ f. Aral-søen ved floden Zerav-sjan; 50 000 indb. (1939). Jernbane-knudepunkt i et frugtbart oaseområde, hvor der dyrkes hvede, majs, bomuld, frugt m. m. Tekstil- (bl. a. tæppe-) industri; 2) tidl. selvst. rige om byen B, fra 1207 under tyrker, mongoler og uzbeker, 1756 khanat, 1785 selvst. emirat, 1868-1917 russ. lydstat. Emiren afsattes 1919; sept. 1920 proklameredes Sovjetrep. B, feb. 1925 indgik B i sovjetrep. Uzbeki-stan, som maj s, å. tilsluttedes Sovj.

buha-ra-tæpper [-'ka-] (efter byen Bu'hara), fine, håndknyttede tæpper, oftest tilvirket i Afghanistan og Turkestan. Mønstrerne er næsten altid strenge, stiliserede el. geom. motiver i vekslende rød-

bulbul

ordene goterfolket og helliget, fra 4. årh. Fundet 1837 ved Pietrosa (Petrossa) i Vallakiet; opbevares i Bukarest.

'Bukka'hl, Jørgen (f. 1896), da, forfatter, højskolelærer, har som litt.kritiker anlagt en kredes af nat. og eur. synspunkter på nyere nord. åndsliiv, bl. a. i *Det Skjulte Norge* (1926) og *Da. Nat. Kunst* (1929). Serien *Mellemkrigstid* (1941-45) aktuelle polit. perspektiver.

Bu'kefala, oldtidsby v. floden Hydaspes i Punjab, grl. af Alexander d. St., opkaldt efter hans i slaget dræbte stridshingst.

Bu'kefalos (gr. oksehoved), Alexander den Stores hest.

bu'ket (fr. *bouquet*), 1) fin duft el. aroma hos vin; 2) bundt af afskårne prydblplanter.

Bukh, Niels (f. 1880), da, gymnastik-pædagog. 1920 forstander for Ollerup Gymnastikhøjskole, til hvis oprettelse han med virkede; med sine voldsom t smidiggørende øvelser, den såk. *primitive gymnastik*, har B øvet stor indflydelse på mandsgymn. B uddanner delingsførere til de da. gymn.foren., hvorigm. syst. udbredes, især på landet, hvor det også dyrkes af kvinder, til trods for at det ikke kan anses for absolut egnet for dem. 1922-39 succesrige opvisninger i Eur., USA og Asien. Ångrebet for tyskenlig holdning under besættelsen.

Bukhara, anden stavemåde for Buhara.

'Bukhis-tyr, i ægypt. rel. en hellig tyr, gudens Monthus inkarnation.

'bukkar, d. s. s. skovmærke.

bukkeblad (*Meny'ntos triflo'wata*), art af ensianfam., har 3-fingrede blade og hvide el. lysrosa blomster. Alm. i sumpe i Danm. Anv. i med.

Bukkeblad.

bukkebro, bro, hvis faste understøtninger er udformet som bukke. Anv. mest militært.

bukketorn (*Lycium 'barbarum*), art af natstyggeffam., er en busk med rødliila blomster og aflange, røde bær. Planter som hegnsbusk og prydbusk.

bu'ko'lisk (gr. *bukolos* hyrde), hyrdeagtig. Ved B poeti forstås idealiserende idyllisk skildring af enkelt naturliv, navnlig hyrders og hyrdinders kærlighed. I verdenslitt. spænder B digtning fra 6. årh. f. Kr. til 18. årh. og over næsten alle genrer; antikke hovednavne er Theokritos og Vergil. I Ital. opstod operaaen ca. 1600 som udløber af B drama.

Buko'vina, landskab i de nordøstl. Kar-pater. 1775-1918 østr., derefter rum. Det af ukrainere boede N-B, med hovedstaden Tjernovtsy, blev 1940 overdraget Sovj. (Ukraine).

'buxs-bom (lat. *buxus* buksbom + mnty. *bom* træ), slægt af b-fam. Buske, hvis blade er stedsgrønne, tykke og læderagtige, og hvis blomster er særkønnede og usælsige. Et par arter er alm. hæk- og indfatningsplanter. Træet af B fra S-Eur. anv. til drejerarb. m. m.

buksekalv (*du'blet'kalv*), kalv med abnormt fyldig muskulatur, navnlig på bagparti og lår.

Bulawayo [b'ju:b'wæiou], by i det vestl. S-Rhodesia; 52 000 indb. (1946). Guld-miner.

bulb [bålb] (eng. af gr.-lat. *bulbus* løg), søv., vulst langs kanten af en skinne-'

'Bulbjær'g, 47 m h. pynt ml. Vigsø Bugt

og Jammer Bugt. Foran klinten (bryozoa-kalk) strandpilen Skarreklit (16 m).

bulb-køl [bålb-], søv., pladekøl med bulb i underkanten.

bulbul, d. s. s. hårfugle.

N. I. Buharin. Vilhelm Buhl.

brune, gule, blå og hvide toner på rød bund.

Buharin [-'få-], Nikolaj I. (1888-1938), sovj. kommunist. Nationaløkonom, betydelig teoretiker, partimedl. 1906. Efter revolutt. red. af »Pravda« og leder af Komintern; 1929 afsat som højreoppositional (mod den stærke socialisering), bøjede sig 1930. 1934 red. af »Izvestija«. Arresteret 1936 sigtet f. forræderi, henrettet. (Portræt.)

Buhl [bul'], Frants (1850-1932), da. teolog og orientalist, prof. i G. T. ved Kbh.s Univ. 1882-90, i Leipzig 1890-1898, prof. i semitisk filologi ved Kbh.s Univ. 1898-1922. B indførte den nyere bibelforskningens resultater gnm. sine kommentarer og andre lærebøger (Jesaja, Psalmerne, Israels Hist.), udgav Gesenius' hebr. leks. (12.-16. udg.) og oversatte G. T. (1910). Skrev desuden en fremstilling af *Muhameds Liv* (1903, ty. udg. 1930) og hans forkyndelse efter Koranen (1924).

Buhl [bul'], Vilhelm (f. 1881), da. soc.dem. Jurist, skattedirektør i Kbh. 1924-37. Landstingsm. 1932-39, folketingsm. efter 1939. Finansmin. 1937-42, gennemførte skatteforhøjelser efter 1939; maj-nov. 1942 statsminister, søgte at undgå krise m. tyskerne ved at vende sig mod sabotagen. Tvunget bort v. ty. krav under krisen okt.-nov. 1942. Statsmin. maj-nov. 1945, afslog efter soc.dem.s valgnedlæg at danne reg. el. indtræde i koalitionsreg. Form. f. soc.dem. rigsdagsgruppe 1945-47. Forhandlede nov. 1947 m. partierne om mulighed f. samlingsregering, men forgæves. Fra nov. 1947 min. u. p. m. koordination af økon. politik som særl. opgave). (Portræt.)

Buick ['bjuik], arner, automobilfabrik, grl. 1904 af den arner. ing. David D. B. I 1908 overtaget af General Motors.

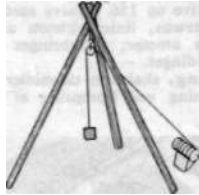
Buisson [byi'sj], Ferdinand (1841-1932), fr. pædagog. Arb. for forståelsen ml. stormagterne. S. m. L. Quiddes Nobels fredspris 1927.

Buitenorzog [boyta'zarf] (holl. Sorgenfri), malaj. *Bogor* [-'gø:r], by på Java i bjergene S f. Batavia; 65 000 indb. (1930). Sommerresidens for indb. i Batavia. Berømt bot. have.

Bu'jider, persisk slægt, der i 10.-11. årh. havde magten i kalifatet, styrtet af Seldsjukkerne 1055.

buk, i jagsproget hannen hos råvildtet. Også navn for enkelt bekkasin.

buk, 1) i byggeteknikken a) stilladsbuk, flyttelig understøtning med fire ben; b) trebenet b, tre lange stk. tømmer, der

Trebenet buk.

foroven er forbundne og bærer en trisse. Bruges ved byggearbejder, ved brøndborring o. l. Sml. rambuk; - 2) *gymnastik-redskab* m. kort, vandret krop på 4 ben. Bruges til overspring.

Bukara, anden stavemåde for Buhara. 'Bukarest, ty. navn på Bucuresti i Rumænien.

Bukarest-ringen, guldring med runeordene gutaniowi hällag, indeholdende

bul'bærparalyse (efter *bulbus* (*rachiticus*) den forlængede marv), sygdom, der angriber den forlængede marv (hjernens nederste, bageste del) og medfører taleforstyrrelser, synkebesvær og forsk. lammelser.

buldog ['buldog] (eng. af *bul* tyr + *dog*

partidannelse på relig. grundlag. - *Hær og flåde*. Alm. værnepligt. Første tjenestetid under fanerne 2 år. Efter fredstraktat af 1947 er værnets størrelse: Hæren 56 800 mand. Flyvevåbenet 5200 mand med 90 fly. Flåden 3500 mand og 7250 tons tonnage. - *Kirken*. 84% tilhører den ortodokse kirke; 800 000 muhamedanere, ca. 50 000 katolikker og ligeså mange jøder.

Historie. B opstod, da de tyrkiske bulgarer 679 indvandrede til den tidl. rom. provins Øst-Moesien, hvor de hurtigt assimileredes med den i 6.-7. årh. indvandrede slaviske befolkning, hvis sprog de antog. B gik 864 over til kristendommen, deres største fyrste Simeon (893-927) tog titlen tsar. Basilio 2. erobrede B 990-1018, men fra 1186 blev B atter uafh. I årene efter 1361 erobrede tyrkerne B. Det tyrk. herredømme var længe fredeligt; bulg. folk forblev kristent, undt. godsejerne. B led som gennem-marchland under krigen ml. Østr. og Rusl. I 19. årh. opstod selvstændighedsbevægelse, 1876 blev opstand brutalt undertrykt af Tyrk. 1878 blev B ml. Donau og Balkankæden tyrk. vasalstat under kristen fyrste. 1885 tilknyttedes Østrumelien, 1886 slog B Serbien, men fyrst Alexander af Battenberg (1879-86) måtte s. å. abdicere p. gr. af russ. uvilje. Ferdinand af Coburg (1887-1918) opnåede magternes anerkendelse af B, erklærede sig 1908 uafh. af Tyrkiet (tog titlen tsar). B var hovedbyrden under I. Balkankrig 1912-13; planer om Storbulg. strandede under 2. Balkankrig, hvor B måtte afstå sydl. Dobrudzja til Rumænien og opgave Makedonien, men fik adgang til Ægæerhavet. 1915 gik B ind i I. Verdenskrig på ty. side, brød sammen okt. 1918. Ferdinand abdicerede, efterf. af sønnen Boris 3. (1918-43). I Neuilly-freden nov. 1919 opgav B Dobrudzja, lukkede ude fra Ægæerhavet og afstod mod V mindre områder t. Jugoslavien. B-s revanchehæb førte 1934 dets 4 naboer til at danne Balkanententen; B knyttede sig til I. tal. og Tyskl. og opnåede under Bogdan Filovs ledelse fra 1940 udvidelser: Dobrudzja fra Rumænien 1940, Makedonien fra Jugoslavien 1941, besatte nordl. Grækenland; fra marts 1941 stod ty. tropper i B. B fik ikke i krig mod Sovj., men deltog i tremagtspagten og antikominternpagten; sept. 1944 søgte B at trække sig ud af forb. m. Tyskl., optog efter sovj. krigserklæring kommunister i reg.; under Kimon Georgievs ledelse indledtes venskab m. Sovj. og udrensning af ty.-venlige. Efter folkeafstem. sept. 1946 blev B republik; den umyndige tsar Simeon 2., søn af Boris 3., forlod B; valg gav kommunisterne 277 mandater af sobranjens 465, men samarbejdet ml. partierne i »fædrelandsfrenten« (kommunister, Agrarer, Socialister, Georgievs antity. »Zveno«-parti) fortsatte m. kommunisten Georgi Dimitrovsomreg.chef. Ved fred 10.2.1947 genoprettedes grænse til Jugosl. og Grækenl., og bulg. krav om adg. t. Ægæerhavet afvistes, men B beholdt sydl. Dobrudzja. Efter bondepolit. Petkovs henrettelse okt. 1947 rettedes skarpe angreb mod bulg. reg. fra eng.-amer. side. 1948 samledes alle polit. partier i fædrelandsfrenten. S. å. nationaliseredes industrien.

bul'ga'rriget ved Volga, et rige af tyrk. bulgarer, som bestod fra 10. årh. til det 1237 blev ødelagt af mongolerne.

bul'ga'rsk litteratur. Middelalderlitt. består væsentlig af homilier, helgenlegender, apokryfe skrifter, kirkelig orienterede annaler. I romaner el. romanagtige fortællinger om den vise Akyrios el. om Barlaam og Jos af at bryder det verdslige skønslitt. moment igennem. Tyrkernes invasion i slutn. af 14. årh. standser helt denne litt. udvikling. Først i slutn. af 18. årh. indtræder en spagfærdig kulturel vaskelse. Paisios af Chilandars *slavisk-bulg. hist.* (1762) og især Venelins på russ. udg. bogerom bulgarerne (1820-38) danner grundlaget for en selvstændiggørelse i Bulg. De mest markante førere i denne retning var Petko Slavejkov (1827-95),

Francis Bull.

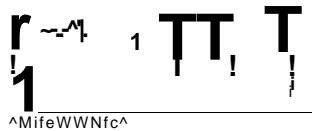
Olaf Bull.

som overs. russ. digtere og samlede bulg. folkeviser, videre SavvaRakovski (1821-68), som kaldte folket til oprør imod tyrkerne, og Ljuben Karavelov (1837-79), som gav de første prøver på en litt. bulg. prosa, samt endelig Hristo Botev (1848-76), som med sine 20 digte står som den uforlignelige mester i poesien. Den b stod både før og efter befrælsens i realismens tegn. Ivan Vazov (1850-1921), både lyriker og prosaist, vandt eur. berømmelse med sin roman *Under Åget* (1889). Hans samtidige (Vajkov-Veselin, Aleko Konstantinov, Stojan Mihajlovski og Kirill Hristov) er alle optaget af at skildre den bulg. virkelighed, undertiden med hvas ironi. Moderne B koncentrerer sig omkr. lyrikeren Pentjo Slavejkov (1866-1912). Ved siden af ham står Petko Todorov (1879-1916), prosaist og dramatiser og Petko Javorov (1877-1914), en højtbegavet lyriker. Moderne B holder øjnene åbne for vesteur. kultur, men er stærkt behersket af russ. sympatier.

bul'ga'rsk sprog, sydslav. sprog, som har fjernet sig stærkt fra det oldbulg. sprogtrin i tekster fra 9.-10. årh. (oldkirkeslav.), mangler deklination, komparation og infinitiv, har bevaret præsens, imperfektum og aorist samt fl. sammensatte former, har en efterhængt art. Akcenten er fri.

Bulghar, anden navneform for Bolgary ved Volga.

bulhuse (bulg. træstamme), gi. hustype helt af træ, gerne et, karakteristiske ved at mellemrummene ml. vægstolperne er ud-

^MifeWWNfc^

fyldt med vandret liggende, sammennotede planker, kendes allerede fra vor ældste middelalder, mens de sidste rejstes på Koldingengen omkr. 1800.

bulkehad [b'Sikhæd] (eng., søv., skod. **bulk-ladning** [bålk-] (eng., *bulk* skibslast), søv., ladning, der er anbragt løst i skibets lastrum, f. eks. kul, korn o. I.

Bull [bul], *Edvard* (1881-1932), no. historiker. Udg. banebrydende værker om no. middelalderhist. og *Kristianias Historie* 1-2 (1922-27). Venstreorienteret socialist, udenrigsmin. 1928.

Bull [bul], *Francis* (f. 1887), no. litt. historiker. Prof. 1925. Spec. interesseret i no. litt. fra unionstiden med Danm. Hovedværker: *Ludvig Holberg som historiker* (1913), *Fra Holberg til Nordal Brun* (1916) og litt. efter 1500 i B og Paasches *ll.* No. *Litt. hist.* 1-5 (1923-37). Blev 1941 arresteret af Gestapo; var interneret på Grini indtil freden. Fra fangetiden skriver sig *13 taler på Grini* (1945) og 1. bd. af B-s erindringer *Traditioner og minder* (1945).

Bull [bul], *Jacob Breda* (1853-1930), no. forfatter. Kraftig modstander af samtidens radikale ændrer (Ibsen, Jæger o. fl.); skrev talr. skuespil, digte og romaner. Litt. værdi har kun hans folkelivsskildr. fra Østerdal, bl. a. *Fra Skog og Fjeld* (1894), *Fonnaasfolket* (1902), *Knut Veum* (1910).

Bull [bul], *Olaf* (1883-1933), no. forfatter. Har udg. fl. digtsaml. bl. a. *Digte* (1909), *Stjernene* (1924), *Metope* (1927); stærk

Æ I

hund), eng. hunderace, opr. anv. til tyre-kampe, en stærk, tungt bevægelig hund. En spinklere varietet er den fr. b.

bul, lokal blodansamling (*hæmatom*) ml. hud og knogle, oftest i panden og på issen.

Bul'ganin, *Nikolaj* (f. ca. 1895), sovj. politiker. I en årrække formand for Moskvas bysovjet; organiserede 1941 Moskvas forsvar, s. å. form. f. centralfrontens militærråd. Nov. 1944 vice-folkekommissær f. forsvar og medl. af forsvarsrådet, 1947-49 min. f. de væbenede styrker.

bul'ga'rer, 1) et tyrk. folk, der (o. 700) oprettede det ældste bulg. rige ml. Donau og Balkan-bjergene og (10. årh.) bulgareriget ved Volga; 2) den slav. befolkning i Bulgarien, der har taget navn efter den fættelige herskerklasse af I), der hurtigt slaviseredes.

Bul'ga'rien, bulg. *Blgarija* [bal'yarija], stat (republik på den nordøstl. del af Balkanhalvøen; 110 842 km². 7 048 000 indb. (1947). Største byer: Sofija (hovedstad), PlovdivogVarna. (Kort se Balkan). ↑ Kysten mod Sorthavet har større bugter ved Varna og Burgaz. Fra lavlandet ved Donau rejser landet sig jævnt mod de Ø-V-gående Balkan-bjerge (2375 m). S. f. disse bjerge, der er stejlest mod S, følger et nyt frugtbart lavland, der afvandes til Maritsa og dens biflod Tundzja. Den sydvestl. del af B er opfyldt af Rodopi-bjergene. B har temp. fastlandsclima med vintertemp.omkr. 0° og en varm sommer med lidt over 20°. Den største nedbør falder i forsommeren, og kun i bjergene er der nok til skove (eg, bøg, gran, fyr). I lavlandet vokser græsssteppe. Af befolkningen er 87% bulgarer og 10% tyrker. - *Mont*: I lev = 100 stotinki. *Mål og vægt*: Meter-systemet. - *Erhverv*. 4/5 af befolkningen lever af landbrug, men metoderne er primitive, og udbyttet pr. ha er ikke over halvdelen af Danm.s. Af landet er kun 1/3 opdyrket, deraf 1,3 mill. ha med hvede og 0,7 mill. ha med majs. Endv. dyrkes rug, byg, havre, ris, vin, frugt, grøntsager, sukkerroer, solsikke (0,2 mill. ha), soya-bønner o. a. olieplanter, bomuld, tobak m. m. Kvægavlen er en vigtig gren af landbruget, og bjergenes græssenge udnyttes. I 1947 fandtes 529 000 heste, 1711000 stk. hornkvæg, 7982000 får og geder, 1028000 svin (1946) og 6615000 høns. - Fiskeri, skovbrug, minedrift er svagt udviklet; der udvindes dog ca. 4 mill. t sten- og brunkul årlig og lidt jernmalm. - Der findes en beskedent fødevarer-, jern- og tekstilindustri. Industriproduktionen i 1947 var 58% større end i 1937. Der eksporteres landbrugsprod. som tobak, æg, frugt og korn samt uld og kød. Handelsflåden er ubet, og jernbanenettet er tyndt. - *Forfatn.* Efter forfatn., vedtaget 4. 12. 1947, er B folke-republik; lovgivn. nationalforsaml. (sobranje), valgt på 4 år v. alm. valget for 18-årige, vælger regeringen. Jorden tilhører den, der dyrker den; privat erhverv tilladt; ejendomsret til det man erhverver ved arbejde el. opsparring; lov-begrænsning af grundejendoms størrelse. Kirken er skilt fra staten, må ikke misbruges til polit. propaganda. Forbud mod

evne til at omsætte sjælelige oplevelser og refleksioner i natur- og fantasibilleder. En inspireret oversigt over No.s kulturhistor. giver digtcyklen *De Hundrede Ar* (1928). (Portræt sp. 609.)

Bull [bul], Ole Bornemann (1810-80), no. violinvirtuos. Deb. 1832 i Paris. Besøgte fra 1843 ofte USA og tilbragte de sidste 10 år af sit liv her. Af hans kompositioner lever endnu *Sæterjentens Søndag*.

'bulla (lat.), amuletkapsel m. ønsken, i oldtiden alm. bæret af etruskere og romere, i Rom dog mest af børn.

bulle (lat. *bullosa*, egl: knop, kapsel), opr. segl vedhængt et dokument, siden selve dokumentet; anv. mest om pavebreve efter en vis almenlydighed, b. benævnes efter deres begyndelsesord. Bul'larium, bullesamling.

bullenskab, betegn. oftest brugt om betændelse i en finger (panaritium). En bullen finger bør altid lægebehandles, da b. let kan brede sig til seneskeider, knogler el. led og være indledning til en mere udbredt blodforgiftning.

bulletin [byb'tæi?] (fr.), off. meddelelse (f. eks. om vejret, om patients tilstand), bullion [bul'jan], eng.-amer. betegn. for upræget guld- el. sølv-barre.

Bullitt ['bulit], William (f. 1891), USA-diplomat. Deltog i fredskonferencen 1919, sendtes til Sovj. i forgæves forsøg på at opnå kontakt; USAs ambassadør i Sovj. 1933-36, i Frankr. 1936-41; 1941 til Sovj. som Roosevelts særl. udsending. 1944-45 major i 1. fr. armé.

bull-terrier ['bul'tærisr], hundrace. Mellemform mi. bulldog og terrier. Hvid.

Bulltofta, Malmos flyveplads.

bulmeurt (*Hyoscyamus niger*), art af natkskygefam., en meget giftig, klæbrighåret plante med ubehagelig lugt, store gullige kroner med violette årer. Ret alm. på øde pladser, ved strandbredder. I

Bulwer-Lytton ['bulvo 'litjan], Edward (1803-73), eng. forfatter. Skrev med betydelig, men ikke særlig dygtigående fortællekunst en lang rk. romaner i forsk. genrer, dels melodram. forbyrderkskildringer, f. eks. *Falkland* (1827, da. 1851) og *Pelham* (1828, da. 1851), dels hist. romaner i Scotts stil, f. eks. *The Last Days of Pompeii* (1834), *The Last of the Barons* (1843), og endelig realistiske romaner, f. eks. *The Caxtons* (1849, da. 1850 o. fl.).

bumerang, se boomerang.

'buna (cutadien -I- natrium), fællesbetegn. for en række syntetiske gummier fremstillet af butadien. Polymeriseres butadien ved indvirkning af natrium dannes b 85 og b 115. Det er muligt at forene op til fl. tusinde butadien-molekyler til kædeformede makro-molekyler (b 85 og b 115 har således molekylvægtene ca. 85000 og ca. 115000). Ved polymerisation af butadien med styrol el. akryl-styrenitil dannes henholdsvis b S el. b SS og perbutan; b 85 og b 115 anv. nu kun lidt, mens b S, b SS og perbutan har stor bet., idet disse bl. a. har større modstandsdygtighed overfor benzinoлие end naturkautsjuk. b er således ikke kun et erstatningsprodukt for naturkautsjuk, men et råstof, der på trods af sin høje pris kan konkurrere med naturkautsjuk ved mange anv. b og b-lign. stoffer blev allerede for 2. Verdenskrig fremstillet i store mængder i USA, Sovj. og Tyskl.

bunch [ban(t)j] (eng., egl: bundt, knippe), eng. garnmål = 180 000 yards.

Bunche [bantj], Ralph /ohnson (f. 1904), amer. sociolog og embedsmand. Neger; universitetslærer fra 1928, prof. 1937. Fremragende kender af raceproblemer, især afrikanske. Under 2. Verdenskrig konsulent for de Allierede i afr. og fjern-østl. spørgsmål. 1945-47 ledende embedsmand i det amer. udenrigsmin.s afd. for afhængige områder. Dec. 1947 første sek. for FN's Palæstina-kommission. Efterfulgte sept. 1948 Folke Bernadotte som FN's mægler i Palæstina-konflikten; trådte april 1949 tilbage efter at have gennemført våbenstilstand.

Bund deutscher 'Mådel [bunt 'doytfer],

Ivan Bunin.

Jacob Burckhardt.

forsk. BDM (ty: ty. pigers forbund), pige-afd. under Hitler-Jugend. Fra 1936 obligatorisk som øvr. Hitler-Jugend; virkede ved siden af polit. ensretning af kvindel. ungdom for opdragelse til de nazistiske tanker om kvindens virke.

bunden liste, fortegn, over de varer, til hvis indførelse der kræves tilladelse (varetaattest).

bunden næring, erhvervsvirksomhed, hvis udøvelse er betinget af en særlig adkomst, f. eks. af næringsbrev.

bunden opsparing, lavt forrentet tvangsopsparring til staten for indtægter over en vis størrelse (12 000 kr. for forsørgere u. børn) til tilbagebetaling efter 4-5 år. Opråvet s. m. skatterne 1943/44-45/46 som inflationsbekæmpende foranstaltning. Pr. 31/a 1947 indestod 139 mill. kr.

bunden stil, rytmisk forment språk (mods. prosa); i musikken også kaldet streng stil.

bundgarn, langt radgarn, som, støttet til pæle, leder fisken ind i garnfælden (hove-

Ålebundgarn.

det) for enden af raden; anv. t. fangst af sild, makrel og ål. I 1947 5200 b i Danmark.

Bundgaard, Anders (1864-1937), da. billedhugger; hovedværk: *Gefionspringvandet* (1908, Langelinie); *dekorative skulpturer til Kbh.s rådhus* m. m. (111. se Gefionspringvandet).

bundmoræne, den under en gletscher el. indlandsis dannede moræne.

bundne priser, priser, hvis forandring begrænses af priv. virksomheder el. off. indgreb.

bundramme, søv., den underste del af en maskine, et spil o. l.

bundsten, flintsten el. flækkede granitsten af uregelmæssig form, der sættes så tæt som muligt som underste lag i en vejbelægning.

bundstok, tværskibs afstivningselementer i skibshunden.

bundtank, vandtætte tanke i et skibs dobbeltbund til opbevaring af brændselisole el. til vandballast.

bundtiljer (oldn. *pil ja* bræt, planke), løse flager el. ristværk i bunden af en båd.

bungalow [bo'tigafou] (eng. af bengali *bānglā* bengal-), egl. letbygget 1-etages hus i tropener; i Danmark. populær betegn. for hus i 1 etage med fladt el. lavt tag.

'Bunin, Ivan (f. 1870), russ. prosaist og lyriker, Nobelpris 1933; behandlede i sin gennembrudsbog, *Landshyen* (1910), det russ. bondetema ud fra nye kritiske synspunkter. Emigrerede efter revolutionen til Paris, hvor han udsendte fl. novelle-saml. (Portr.)

bunke (*Deschampsia*), slægt af græsfam. med blomster i top. Nknyttet til morbund er bølget b (*D.flexuosa*) med toprenene bølgede; 2 andre arter, der ligesom denne har store tuer, vokser i moser og sumpe.

'Bunke, Erich, ty. nationalsocialist. Jurist, toldembedsmand; 1936 i Gestapo. I Danmark. var B i besættelsens sidste år som kriminalrat chef f. undersøge lses afd. under Hoffmann, fra sept. 1944 på Kbh.s Politigård. B undslap efter kapitulationen.

'bunker (eng.), 1) søv., kulrum i et damp-

skib; 2) sport, på en golfbane forhindring i form af sandgrav; 3) mil., kamphus (af jernbeton) med maskingevæver (og let skyts); dækningsrum mod flyverbomber.

Bunker Hill ['båk'kar 'hil], en 33 m h. bakkekam i Bostons omege i USA, hvor 1775 et af den nordamer. frihedskrigs første slag udkæmpedes.

bunkeåre el. *bunkeår*, svar åre til sejlskib; ros af fl. mand.

'Bunnefjord ['buna:-a] den inderste vig af Oslofjorden.

Bunzen ['bunzan], Christian Årål /osias (1791- 1860), preuss. gesandt i London 1841-54; medarbejdede Danmark. ud fra slesvigholst, synspunkt.

Bunzen, Robert Wilhelm (1811-99), ty. kemiker, gr. s. m. G. Kirchoff spektral-analysen baseret på grundstoffernes karakteristiske spektre og opdagede ved denne to nye grundstoffer rubidium og cesium. Han undersøgte endv. de org. arsenforb. og udviklede s. m. den eng. kemiker H. E. Rococe (1833-1915) foto-kemien.

'Bun'sen-brænder (konstr. af?!. W. Bun'sen), gasbrænder, ved hvilken 30-50% af luften til forbrændingen forlods induges i gasstrømmen, hvorved forbrændingen bliver koncentreret og flammen •varmere (ca. 1600° C).

buntmager (mnty. *bunt* pelsværk), håndværker, der fremstiller pelsvarer.

Bunyan ['bānjān], John (1628-88), eng. rel. forfatter; sluttede sig til baptisterne som lægprædikant og sad derfor 12 år fængsel. B-s hovedværk er den store allegori *The Pilgrim's Progress* (1678; da. *En Pilgrims Vandring* 1915), et typisk stykke protestant, individualisme.

Buonaparte [bvona'parte], i tal.-korsikansk alldæslægt. Napoleon B antog den mere fransklydende form *Bonaparte*.

Buonta'lenti [bvon-], Bernardo (1536-1603), itali. arkitekt, maler, billedhugger, fæstningsingeniør, i Firenze: paladser, tilbygning til *Palazzo Vecchio* (1588).

Buphthalmum [bu'fal-tal-], (gr. bus okse + *ophthalmos* øje), *hot.*, d. s. s. tusindstråle.

bu'ra'n (russ.), i Rusl. og Sibirien betegn. for stærke vinde ledsaget af snefog, b er meget frygtede.

Burano-kniplinger (fra øen Burano i v. Venezia), en nyere efterligning af points de Venise og Alençon-kniplinger.

Burbank ['bsrbārjk], Luther (1849-1926), amer. planteforædler. B var en af de første gartnerne, der drev rationel plante-forædling; mange af de nye sorter fik stor betydning.

'Burckhardt, Jacob (1818-97), schw. kultur- og kunsthistoriker. I sine monografiske ångdomsværker præget af romantikkens hist. opfattelse. Hans mandtoms hovedværker, alle kulturhist. tværnsnit, er *Die Zeit Konstantins des Grossen* (1853), det berømte *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860), hvori skildres tilblivelsen af den moderne individualistiske bevidsthed, og *Griechische Kulturgeschichte 1-4* (1898-1902). En kritik af det 19. århs. fremskridtstro og magtpolitik udførte B i *Weltgeschichtliche Betrachtungen* (1905). (Portr.)

Burdach ['bur:rdaf], Konrad (1859-1936), ty. germanist. B gav med omfattende humanistisk lærdom væsentlige bidrag til ty. sprog-, litt. og åndshist.; dyrkede især Renæssancen: *Vom Mittelalter zur Reformation* (1893 ff.).

bureau [by'ro] (fr. *bure* vadmel, deraf vadm.-el. klædebetrukket bord, skrivebord), kontor.

Bureau des Longitudes [by'ro de 153i'ty'd], et 1795 i Paris oprettet bureau til fremme af astron., særlig dens anv. i navigation og mat. geogr. Udg. bl. a. årlig almanakken *Connaissance des Temps*.

Bureau international des poids et mesures [by'ro æ'tærnasjo'nal de 'pwa e m'z:zy:r] (fr.), det internat. bureau for vægt og mål i Paris, grl. 1875; B opbevarer for de ti meterkonventionen tilsluttede lande de fælles internat. prototypen og foretager sammenligninger ml. disse og de enkelte staters prototypen for meter og kilogram.

bureaukra'ti' [byro-] [bureau -f -krati], egl. kontorherredømme, styre ved embedsmænd. En stærk udvikl. af dette i offentl. el. større priv. virksomheder kan føre til overdrevelse af formelle og traditionelle hensyn; især under enevældig styrelse opstår da let fare for magtmisbrug og korruption.

Bureja [-ræ-], biflod til Amur i Østsibirien; ved B stort kultfelt.

bu'rette [by-] (fr.), et i rumfangsenheder (ml) inddelt glasrør med afløbshane, hvorfra man nøjagtigt kan aflåse vædskerumfang. Anv. især i titreranalysen.

Burgaz [bur'jas], Bulg.s næstvigtigste havneby, ved en dyb bugt fra Sortehavet; 36 000 indb. (1934). Bane til indlandet. Korneksport.

'Burgdorf [-rk-], malerisk schw. by i kanton Bern ved floden Emme; 10 000 indb. (1941). Tekstil- og chokolaeindustri.

'Burgenland [-lânt], østr. forbundsland mod grænsen til Ung.; 3967 km²; 300 000 indb. (1946). Hovedstad: Eisenstadt. Frugtbar bakkeland omkr. Neusiedler See. Befolk. overvejende ty. talende, desuden kroater. - 1920 afstået af Ung. til Østr., idet dog Sopron-området efter afstemm. 1921 blev ung. 1945 besat af Sovj.-tropper.

Burghley [bs'til] el. *Burleigh*, William Cecil (1571) lord (1520-98), eng. statsmand. Statssekretær under Edvard 6., Elisabeths førende rådgiver. Lord High Treasurer 1572. Støttede protestantismen, arb. f. Marie Stuarts henrettelse.

Burgkmair ['burk-], *Hans* (1473-1531), ty. maler og tegner. Virksom i Augsburg. Muligvis elev af Schongauer. Altærtavler og bogillustrationer.

Burgos ['burgos], sp. by, 220 km N f.

Burgos med domkirken.

Madrid; 793 000 indb. Berømt er dens gotiske domkirke (1221-1567). Sæde for Francoregeringen 1936-39.

Burgtheater ['burkte'aitrs], teater i Wien, åbnet 1741. 1888 rejstes det som en pragtbyggn., der i 2. Verdenskrigs sidste måneder ødelagdes af nazisterne, inden russ. erobrede byen. Dets genopbygning påbegyndtes 1947.

Bur'gun'd (fr. *Bourgogne*), 1) burgundernes rige om Worms 413-37 og i Savoyen 437-532; 2) det af grev Boso 879 grl. kongerige i SØ-Frankr. om Aries (= *Arrelat*), som 1032 testamenteledes til Tyskland; 3) det fr. hertugdømme B el. *Bourgogne* (hovedstad: Dijon), som 1032 forleendes til Henrik 1.s broder Robert, hvis efterkommere uddøde 1361, og 1363 forleendes til Johan den Godes søn Filip den Dristige, hvis efterkommere uddøde 1477, hvorefter B tilfaldt den fr. krone. Under Filip den Dristige og hans efterfølgere, Johan den Uforfærdede, 1404-19, Filip den Gode, 1419-67, og Karl den Dristige, 1467-77, var B faktisk uafhængigt og uvidedes med dele af N-Frankr., Nederlandene, Luxembourg og Alsace. De fleste af disse lande tilfaldt 1477 Habsburgerne; 4) frigrevskabet B el. *Franche-Comté* = resterne af Arrelat, som 1678 tilfaldt den fr. krone.

bur'gun'der, germansk stamme, der fra slutn. af 3. årh. truede Roms Rhingrænse; 437 fik de, efter et nederlag til hunnerne, bopæl i Savoyen, som 532 erobrede af frankerne.

bur'gun'der-harpiks (el. *-beg*), gulbrun, uigennemsigtig fyrrharpiks, bestående af kolofonium, terpentinolie og lidt finfordelt (dispergeret) vand, evt. smeltet

sammen med fedtstoffer, såsom palmeolie.

Bur'gun'diske Port, lavning ml. Vogeserne og Jura.

'Burian, Emil frantiSek (f. 1904), 5ech. teaterleder, instruktør og forfatter; venstreorienteret. Grl. 1933 teatret D 34 (D = (Cech) *divadlo* teater; tallet ændres hver sept. til det flg. årstal); det lukkedes af ty. 1940 og B sættes i koncentrationslejr; genåbnet under B-s ledelse 1945. Tidl. var B udpræget eksperimentator, nu tilhænger af socialistisk realisme.

Buridan [byri'da], *Jean* (ca. 1300-ca. 1358), fr. filosof. Mest kendt for drøftelse af viljens frihed. Var klar over ethvert valg afhængighed af de givne forudsætn., men mente dog, at rk. af hensyn til ansvarligheden måtte hævde viljens frihed. Historien om Buridans æsel, der døde af sult ml. 2 ligestore knipper hør, findes ikke i hans skrifter.

Burris Henriksen, søn af Henrik Skadelår. Hertug i Jylland 1162, udmærkede sig på vendetogene, grl. klosteret Tvis 1163, fra 1167 i fængsel på Søborg for forræderi.

bur'ja'ter, mongolidd folk med mongolsk sprog i Sibirien på begge sider af Baikal-søen; buddhistiske nomader og kristne aegerbrugere, stærkt eur. påvirket.

Bur'jæt-Mongoliet, ASSR i RSFSR, Sovj., i Sibiriens, S og O f. Bajkal-søen; 331 400 km²; 542 000 indb. (1939), deraf ca. 50% burjat-mongoler. Hovedstad: Ulan Ude. Korn- og kvægavl er hovederhverv.

Burke [ba:k], *Edmund* (1729-97), eng. politiker og forf. Fremtrædende medl. af whig-partiet i Underhuset. Hovedværk: *Reflections on the Revolution in France* (1790), hvori B lidenskabeligt bekæmper Den Fr. Revolution. Af hans skarpsindige taler er de berømteste forsvaret for de arner, kolonier og anklagerne mod Warren Hastings, Indiens generalguvernør.

Burke [ba:k], *Thomas* (1887-1945), eng. forf. Har navnlig skildret Eastend med kineserbyen Limehouse, bl. a. i *Twinkletoes* (1917, da *Knaekede Liljer* 1923).

'Burkhard [-r], *Willy* (f. 1900), schw. komponist. 1942 lærer i teori og komposition ved konservatoriet i Zurich.

bur'lesk (Hal. *burla* spøg), lavkomisk, grovkornet; b litteratur vil vække latter, især på andres bekostning, f. eks. gnm. grove overdrivelser af legemlige el. sjælelige brøst, uden sky for plumpe og hæslige virkninger; bl. a. anv. af komedieforf. som Aristofanes og Plautus og romanforf. som Scarron og Rabelais.

Burma ['b3:ma], burmes. *Myanmâ Vbama*], republik i V-Bagindien; 678 000 km²; 16 841 000 indb. (1941), deraf ca. 10 mill. burmesere (et indokinesisk folk), endv. karen- og shan-folk samt indere. (Kort se Indien). Største byer: Rangoon (hovedstad) og Mandalay. 85% buddhister. Klimaet er trop. med sommerregn. De høje, N-S-gående bjerge mod O og V er næsten folketomme. Omkr. floderne Chindwin og Irrawaddy er der lavland med stor risavl (70% af det dyrkede areal; 1940: 8,2 mill. t, 1946: 3,9 mill. t), hvorfra halvdelen kan eksporteres (især til Indien). Foruden ris produceres hirse, sesam, jordnød, bomuld, tobak, te og gumm; kun 11% af arealet er opdyrket. Skovbruget leverer bl. a. teak, minedriften olie, tin, bly, sølv, zink og wolfram. - *Forfating*. Efter den 1947 gennemførte forfatn. er B en forbundsrepublik; udøvede magt hos præsident, valgt af unionsforsaml., der består af Deputeretkammer og Nationalretskammer. Regeringen er ansvarlig over for kamrene. Flere ikke-burmesisk-befolkede områder (især Shan-områderne) har stilling som forbundsstater el. privilegier som nationale mindretal. - *Historie*. B var i middelalderen splittet i stridende smålande, hypp. afh. af Kina. Samledes i 18. årh. til enhedsstat, der stødte sammen m. Engl. i Indien. Efter fl. krigse slog Engl. kong Thibaw (1878-85) 1885, og 1886 indlemmedes B i Brit. Indien, men det tog fl. år at dæmpe

modstanden i B-s jungle. Udskiltes 1935 fra Indien og fik 1937 et delvis folkevalgt parlament. Erobrede 1942 af Japan; befolk. støttede ikke Engl. Japanskvenl. reg. under U Ba Maw proklamerede 1943 B-s uafhængighed. Tilbageerobret af brit. tropper 1945. Nationalisterne fik sæde i regeringsrådet, men rejste under general Aung San, leder f. det antifascistiske parti, krav om fuld uafhængighed, hvad Afterle ikke principielt ville afvise. Efter forhd. om dominionstatus besluttede B helt at udtræde af imperiet, hvilket Engl. godkendte ved traktat af 18. 10. 1947. Uafhængigheden trådte i kraft 4. 1. 1948. S. a. rejste kommunister og karener oprør og rådede i beg. af 1949 over størstedelen af B.

Burmavejen, vigtig vej ml. Burma (Lashio) og Kina (via Kun-ming til Chung-king), anlagt 1937-39 for at modvirke Japans blokade af Kina. 1942-45 afbrudt af japanerne (erstattet af Ledovvej).

Burmeister ['burmæi-], *Gabriel* (f. 1886), sv. maler; dekorativt landskabsmaleri, grafik og keramik.

'Burmeister & Wain's Maskin- og Skibsbyggeri, A/S [burmaist3r o'væin], Kbh., grl. 1843 af H. Baumgarten (1806-75), som i 1846 gik i kompagniskab med C. Burmeister (1821-98). I 1862 trak Baumgarten sig tilbage, og i 1865 optoges William Wain (1819-82) i firmaet. Den første stabelfløbning fandt sted i 1854 og B har siden bygget ca. 700 skibe. 1898 sluttedes kontrakt med Rudolf Diesel om udnyttelse af dieselpatenterne. 1904 afleveredes den første stationære dieselmotor, i 1912 det første oceangående dieselmotorskib »Selandia«. Siden 1912 har B og dets licenshavere forsynet 2000 skibe med B & W dieselmotorer. B omfatter 1949 10 forsk. virksomheder. Har bygget verdens største dieselmotor (22 500 HK) for H. C. Ørstedværket. Skibsværkt til Refshaleøen har 6 byggebeddinger og Nordens største svejseshal. Den årlige nybygningskapacitet er ca. 80 000 t. Indtil 2. Verdenskrigs udbrud var 43% af den samlede motorskibstonnage forsynet med motorer fra B og dets licenshavere. B-s støberi er beliggende på Tegholmholmen, maskinfabrikken og administrationen på Christianshavn. Datterselskaber: A/S Høleby Dieselmotor Fabrik, Høleby, A/S Frederikshavn Jernstøberi og Maskinfabrik, Frederikshavn, og A/S Nordisk Dieselauto, der sælger Bur-Wains produkter, er samlefabrik for forsk. udenlandske automobilfabrikker, bl. a. jeepen. I 1932 nedskrevs aktiekapitalen fra 35 mill. kr. til 350 000 kr., medens der tegnedes en præferencekapital på 12 mill. kr. 1. 7. 1949 var stamaktiekapitalen 20,3 mill. kr., præferencekapitalen 13 650 000 kr. B er Danm.s største industrivirksomhed (ca. 7000 arbejdere, ca. 1000 funktionærer); det meste af produktionen eksporteres.

Burne-Jones [ba:n 'djunz], *Edward* (1833-98), eng. maler. Elev af D.G. Rosset ti. Værker: *Bethlehemsstjernen*, *Lykens Hjul*. Glasmalerier og billedtæpper.

Burnett ['ba:næt], *Frances Hodgson* (1849-1924), eng. romanforfatterinde. Bedst kendt er *Lit tie Lord Fauntleroy* (1886, da 1891).

Burnley ['ba:nli], by i N-Engl., V f. Bradford. 84 000 indb. (1947). Tekstilindustri og maskinfabrikker. Kulgruber.

Burnouf [byr'nuf], *Eugène* (1801-52), fr. orientalist t. iranisk tiske og indologiske værker, samt arbejder vedrørende den nordlige buddhisme.

Burns [ba:nz], *John* (1858-1943), brit. arbejderfører. Organiserede dokstrekjen i London 1889. 1892 i Underhuset (Labour, men liberalt orienteret), 1914 handelsmin. (første Labour-medl. af brit. kabinet). Aftag aug. 1914 i protest mod eng. krigsdeltagelse.

Burns [ba:nz], *Robert* (1759-96), skotsk lyriker. Levede som bonde og fik senere et lille embede som tolder på sin hjemegn. Digte: *Poems*, *Chieftly in the Scottish*

Robert Burns.

N. Busch-Jensen.

Dialect (1786) og desuden mange digte og sange (bl. a. den berømte *Auld Lang Syne* og *A Red, Red Rose*) i antologien *Scotts Musical Museum* (1787-1803). B betragtes som Skotlands nationaldigter og en af verdenslitt.s største lyrikere. Han skildrer mest sin hjemegn i enkle landlige situationer og stemninger, og mange af hans smukkeste sange har rod i den rige skotske folkevisetradition. B.s digtning er karakteristisk for den stignende æstetiske naturinteresse, der når sit højdepunkt i den romantiske digtn. omkr. 1800. (Portr.)

'burnus (arab.), hvid, ulden kappe med hætte, anv. af araberne i Afrika.

Burr [bur:ɹ], Aron (1756-1836), nordamer. politiker. Officer, sagfører, fremtrædende præsidentkandidat 1800, odeløse sin karriere ved at dræbe sin modstander Alex. Hamilton i duel 1804.

'Burrau, Carl (1867-1944), da. forsikringsmatematiker. Har skrevet en del astron. afh. og udgivet forsk. mat. tabeller.

burre [Arctium el. 'Lappa], slægt af kurvblomstfam., hvis kurve har svøblende, der er hagekrummede i spidsen, kronerne røde. I jMfcd W*AB*
æ^SjL^fce^
Æmj&fæSb-
Danm. 4 arter, der er

burrerød, roden af Lap-
paofficinalis, indeholder
bl. a. en æterisk olie, der
udvindes og især tidl.
anv. i hårplejen.

Burrough ['barou], Sir
Harold Martin (f. 1888),

eng. admiral. Chef for de lette eng. styrker af Home Fleet, der i efteråret 1941 foretog et vellykket commando-raid mod Vågsvinø. 1942 chef foreskrotstyrken under en af de vanskeligste konvojeringer til Malta. Ledede den allierede landgang i Algier 1942, viceadmiral og højstkommanderende i Gibraltar 1943, fra 1945 søml. højstkommanderende for de allierede ekspeditionsstyrker.

Burrough ['bārou], Steven (1525-84), eng. søfarer; opdagede 1556 Kara Strædet og Vajgati.

Burroughs ['barorz], Edgar Rice (f. 1875), arner, forfatter, bl. a. til Tarzan-romanerne. Debuterede med *Tarzan of the Apes* (1914, da. 1919).

'bursa (mlat: pung), anat., slimsæk.

Bur'sa (urigtigt *Brussa*), by i Tyrkiet nær Marmarahavets S-kyst på en frugtbar slette; 86 000 indb. (1945).

Burschenschaft ['burjanjast] (ty. af *Bursch* dreng, student), betegn. f. ty. studentforeninger stiftet efter den ty. frihedskrig 1813. B-bevegelsen var liberal og national; forfulgt af de ty. reg., især fra 1819; bærende element i ty. national-liberalisme til 1848, hvor B tog del i rejsningerne. Siden alm. studentersammenslutninger, bevarede duelskikke (mensur), særl. uniformer m. m., hyppigt antisemitisk; 1933-34 nazistisk ensrettet.

burschikos [borji'ko's] (ty. *Bursch* dreng, student), uhæmmet, ugenert, flot (på studentermanet).

bur'sititis (lat. *bursa* pung - *ititis*), betændelse i en slimsæk.

Burslem ['baizbm], del af eng. by Stoke on Trent. Lervareindustri.

Burt [bat:ɹ], Cyril (f. 1883), eng. psykolog og pædagog. Værker: *The Young Delinquent* (1925); da. *Ung Lovovertrædere* (1937). *The Subnormal Mind* (1934; da. *Sjælelige Forstyrrelser hos Børn og Unge*

1943). Hovedværk: *The Backward Child* (1939).

Burthogge ['bs:ɹ>ədʒ], Richard (ca. 1628 -ca. 1700), eng. filosof og læge. Hævdede at tingene er modifikationer af en verdenssjel, men at vi kun opfatter subjektive tilsyneladelser af dem. Forløber for Locke og Berkeley.

Burton [bɜ:tn], Sir Richard Francis (1821-90), eng. opdagelsesrejsende, besøgte 1853 Mekka. Kendt for sin oversættelse af 1001 Nat: *The Thousand Nights and a Night* 1-16 (1885-88).

Burton upon Trent ['baitnsɪpən 'trɛnt], eng. by NNØ f. Birmingham, 49 000 indb. (1947). Store bryggerier (Bass, Allsopp m. fl.).

Burwain [bu:'rwaɪn], afd. af Burmeister & Wain. Fremstillet hurtiggående dieselmotorer som lastvogns- og bådmoderator og har oprettet samlefabrik for Studebaker biler. Tillige repr. for forsk. eur. bilfabrikker (Standard (eng.), Skoda (cech.) m. fl.). B-s produkter forhandles af A/S Nordisk Dieselauto.

Bury ['bɜ:ri], eng. by N f. Manchester; 57 000 indb. (1947). Uldindustri (fra 13. årh.); bomuldsindustri; kulgruber.

bus (fork. for automobilomni«s), en til offentlig personbefordring indrettet bil med plads til mere end 7 pers.

Busch [bu:] , Adolf (f. 1891), ty. violinist og komponist, broder til Fritz B. Grl. 1919 sin egen kvartet. Schw. statsborger.

Busch [bu:] , Eduard (f. 1899), da. neurokirurg, første overlæge ved Rigshosp.s neurokir. afd. 1939. Prof. v. Kbh.s Univ. 1948. Vidensk. arb. om hjernekirurgi.

Busch [bu:] , Fritz (f. 1890), ty. dirigent, broder til Adolf B. Ledede 1922-33 operan i Dresden. Efter nazismens magtovertagelse virksom i udlandet. Har gmn. sit arbejde med Statsradiofonien symfoniorkester haft stor bet. for musiklivet i Danm. Argentinsk statsborger.

Busch [bu:] , Moritz (1821-29), ty. forfatter, opr. radikal, senere Bismarcks talsmand. I *Schleswig-holsteinische Briefe* (1856) vendte B sig skarpt mod Danm.

Busch [bu:] , Wilhelm (1832-1908), ty. tegner og maler. Knyttet til »Fliegende Blätter« i München som humoristisk tegner. Hans fornøjeligste fig. er de to uartige drenge *Max* og *Moritz*. Hans tegninger, ledsaget af egne vers, udkom i fl. saml. Har desuden malet genrebilleder.

Busch-Jensen [bu:] , Niels (C 1886), da. jurist. Overretssagfører, fra 1920 sekretær f. Det Da. Sagførersamfund. Under besættelsen i modstandsgruppen »Ringenes ledelse, justitsmin. apr.-nov. 1945, gennemførte straffelovstillægget ang. forræderi og landsskadelig virksomhed. Folketingsmand (soc.dem.) fra 1945, atter justitsmin. fra nov. 1947. (Portr.)

Busck [busk], Arnold (f. 1871), da. forlagsboghandler, fra 1903 eneindehaver af boghandelen A. B. som han grl. 1896 s. m. J. L. Wisbech. Fra 1922 indehaver af Nyt Nordisk Forlag.

'Busene-fundet, offerbrønd fra bronzetiden, indeholdende kvindesmykker og husdyrknogler, fremdraget 1903 ved Busene på SØ-Møn.

bushel [bu:] (fork. bu.), kornmål i Engl. (imperial b) og USA (Winchester b) = henh. 36,37 og 35,24 l.

Bushido [bujido] (jap: ridderens vej), moderne betegn. for den æreskodeks, som var normgivende for jap. adelsmænd i Jap.s feudaltid; forandrede troskab, dødsforagt og fintmærkende æresfølelse.

Bushire [-'ji:ɹ], pers. *Bushehr* [bu:'Jäh:ɹ], havne-by i Iran ved Den Franske Bugt; ca. 20 000 indb. Olieeksport.

business ['biznis] (eng.), forretning; bestilling.

Bu'sirils, ægypt. oldtidsby 1 i østl. Nildelta, hjemsted for Osirisdyrkelsen; 2 nær Memphis, det nuv. Abusir med kongegrave fra 5. dyn.s tid (pyramider).

busk, en plante, der har fl. omtr. lige tykke, træagtige skud, der udgår fra jordoverfladen.

Busk, Jens (1845-1908), da. venstrepolitiker. Gårdmand, folketingsm. 1876-1906 (Ribe), knyttet til Hørup. Udpræget bonderepræsentant, m. realistisk slag-

færdighed, kritiseret af Højre som bondsk. Blev katolik. (Portræt.)

Buskerud ['buskarij], no. fylke, strækker sig fra Oslofjorden mod NV på begge sider af Numedal og Hallingdal; 14 863 km²; 149 000 indb. (1946). Mange store søer: Krøderen, Sperillen og Tyrifjord. Skovbrug, stor industri og en del agerbrug. Købstæder: Drammen (hovedby), Hønefoss og Kongsberg.

bu'sket (fr. *bosquet* trægruppe), del af haveanlæg med prydbuske og evt. enkelte træer.

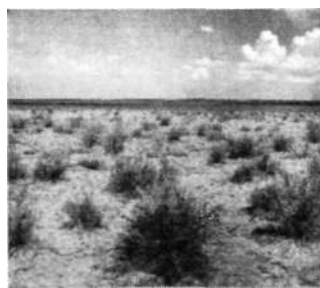
buskgællede (*Lophobranchii*), nålefsk og søheste, der tidl. p. gr. af de buskformede gæller betragtedes som en særlig underorden af benfisk.

buskhoved (*Che'rophus gal'ërita*), slimfisk m. buskformede vedhæng ml. øjnene. Nu og da i Danm.

busk mus, d. s. s. birkemus.

buskmænd (af holl. *boschman* kratmand), afr. folk tilhørende khoisanracen i Kalahari og nordl. Brit. SV-Afr. Middelhøjde 1,52 m, gulbrun, rynket hud, krushår i totter, kvinder ofte med steatopygi. Jægere og samlere; mændene driver jagt med bue og giftpil, snarer og faldgruber; kvinderne opgraver rødder med gravestok og samler larver og insekter. Dragt består af forklæde og slag af skind, blodd er et vindskjul af grene. Tidl. udbredt i S-Afr. indtil Tanganyika-territoriet; dette fremgår bl. a. af forhist. b-malerier på klippevæg i huler og oftest forestillende krige og jagt; tilsvarende forekommer b-relieffer, dyrebilleder indhugget med stenredskaber på klippeflader.

busksteppe, de tørreste egne i stepper.

Busksteppe i New Mexico, USA.

Busoni f'-zo-], *Ferruccio Benvenuto* (i866-1924), ital. komponist og pianist. Virkede ved konservatoriet i Helsinki, Boston, Zürich og Berlin.

busseronne (fr. *bourgeron* lærredsbluse), overklædning, oftest et stort ærmeforklæde.

buste ['bysta] (fr. af lat. *bustum* gravsted (urnens lag var i Etrurien ofte forment som et hoved)), i billedhuggerkunsten en portrætfremstilling, der i alm. omfatter hoved og bryst. Hermer i gr. kunst var en forløber for b. b fik sin egl. udformning i det antikke Rom.

Bu'stelli, *Francesco Antonio* (1723-63), ital.-ty. porcelænsplastiker, i Nymphenburg 1754-63.

'Busto Ar'sizio [-tsio], ital. bydistrikt i Lombardiet 34 km NV f. Milano; 43 000 indb. (1936). Tekstilindustri.

bu'stro'fedon (gr: som okserne vender, udtryk fra pløjning), i epigrafikken betegn. for indskrifter, hvis linier læses skiftevis venstre-højre og højre-venstre.

Bustrup, hovedgård V f. Skive, nu i statens eje.

butadi'e'n, CH₂:CH:CH:CH₂, umættet kulbrinte, som fremstilles af acetylen, jordoiegas el. ætylalkohol, b og derivater deraf har bet. ved fremst. af kunstig gummi (*bund*).

butan (gr.-lat. *butyrum* smør), C₄//₁₀, kulbrinte, luftart, fås som biprodukt ved jordolieoparbejdning, kulhydroering og synt. benzinfremst.; anv. som flaskegas.

Bute [bjut:ɹ], grevskab i SV-Skottl.; 565 km²; 19 000 indb. (1947).

Bute [bjut:ɹ], John Stuart, Earl of (1713-92), eng. statsmand. Georg 3.s skotske

hofmester. Ønskede som kongen personligt styre. Førstemin. 1762-63.

•**Butenandt, Adolph** (f. 1903), ty. kemiker. Undersøgelser over seksualhormonernes konstitution. Nobelpris 1939.

Butjadingen [but'ja:-], ty. marsklandskab ml. Weser og Jade.

butler ['bätte] (eng. af gi. fr. *bouteillier* en der beskæftiger sig med flasker), eng., (hus)hovmester.

Butler ['batte], *Harold* (f. 1883), brit. folkeforbunds pol i tiker. Deltog i fredskonf. 1919. 1920 vicedir. og 1932-38 dir. f. Det Internat. Arbejdsbureau.

Butler ['batte], *Joseph* (1692-1752), anglikansk biskop og apologetisk forf., hvis *Analogy of Religion* (1736) (mod deismen) var af stor bet.

Butler ['batte], *Samuel* (1612-80), eng. digter. Forf. af digtet *Hudibras* (1663-78), en satire over puritanerne.

Butler ['bätte], *Samuel* (1835-1902), eng. forfatter, romaner: *Erewhon* (1872), da. *Det Land E.* (1945), satire over viktoria-tidens eng. samfund og *The Way of All Flesh* (1902), da. *Al Kødets Gang* (1943), ironisk skildring af forældres forhold til deres børn. B-s teori om udviklingens afhængighed af menneskets forstand og vilje, ikke af en blid udvælgelse, påvirkede bl. a. B. Shaw og H. G. Wells.

'**Buto**, ægypt. oldtidsby i det nuv. vestl. Nil-delta.

butt [båt], eng. rummål = 572,79 l (vin) og 490,96 l (øl).

Butte [bju:t], mineby i Montana, USA; 37 000 indb. (1940). Omgivet af store kobberlejer og smelteværker (Anaconda).

butte'lu'r el. *bottelur* (fr. *bouter* drive (for vinden) -j- *lof* vindstille), kort bom på sider af boven i sejskibe. Anv. for strækning af fokken.

'**butterdeig** (ty. *Butter* smør), meget fed, lagvis ullalet hvedemeldejg uden nævemiddel.

butterfly [båt'afai] (eng., egl: sommerfugl), 1) i 20. årh. betegn. for sløfleslip; 2) en anstrengende, men hurtig form for brystsvømning, hvor armene samtidig føres fremad over vandet.

bu'ty'l (gr.-lat. *butyrum* smør), det alifatiske radikal $C_{17}H_{35}$.

bu'ty'lalkohol, *butanol*, C_4H_9OH . Af de fire isomere b er den normale og isob de vigtigste. Sidstnævnte findes i fuselolien.

buty'le'n C_4H_8 , umættet kulbrinte, luftart, fås og anv. som butan.

buty'ra't, salt af smørsyre.

butyro'me'ter (gr.-lat. *butyrum* smør + *-meter*), inddelt glasbeholder, der benyttes ved fedtbestemmelse i mælk. I b opløses mælkenes æggehvide-stoffer v. hj. afsyre el. alkali, og fedtet, der samles ved centrifugering el. henstand, aflæses i procent på b-inddeling.

Buxtebude [buksts'huida], ty. by i N-Niedersachsen; 7000 indb. (1938).

Buxte'hude, *Diderik* (1637-1707), da. komponist, f. i Hålsingborg el. Helsingør. En af sin tids største orgelspillere. 1660-68 organist i Helsingør. 1668 i Lubeck. Begyndte 1673 »Abendmusiken«, hvor han de sidste fem lørdage inden jul opførte kantater o. a. musik, han selv havde skrevet. Hans værker, der langtfra alle er udgivne, omfatter kammermusik, orgelværker, kantater og suiter for cembalo (el. clavicorder).

Buxton [båkstan], eng. kursted SV f. Sheffield; 17 000 indb. (1939). Varme kilder, behageligt klima.

Buys-Bal'lot [boys-], *Christophorus* (1817-1890), holl. meteorolog og fysiker. Hans navn er knyttet til den bariiske vindlof, også kaldt B-s lov.

Buzău [bu'zau], by i Rumænien ved S-foden af De Transsilvanske Alper NØ f. Bucuresti; ca. 40 000 indb. Vigtigt oliefelt.

B W G. fork. f. Birmingham l'ire Gauge. **B-vitaminer**, *B-komplekset*, en gruppe vandopløselige vitaminer, der forekommer i gær, unge planter, korn (kliid), lever. De for mennesket vigtigste er: B₁ = thiamin, anti-beriberifaktoren; mangel fremkaldt beriberi, en nervelidelse. B₂ = riboflavin, laktoflavin; mangel fremkaldt hud- og nervelidelser. Sammen med B hører

nikotinsyreamid, P-P, anti-pellagravitaminet; mangel fremkaldt pellagra, en hudlidelse.

by (beslægtet m. verbet *bo*), bet. opr. bosted. **bybaner**, er i storbyer og deres nærmeste omegn anlagte jernbaner til betjening af den egl. bytrafik og af forstads- og omegns trafikken, b har ofte eget banelegeme el. særl. sporpar, drives normalt elektrisk og er udstyret med moderne aut. signal- og blokanlæg, hvorfor de har en stor kapacitet, i Kbh. f. eks. ca. 20 000 rejsende pr. time i hver retning. Af soc. polit. grunde har b ofte lavere tariffer end de øvrige jernbaner.

bybefolkning, den del af et lands befolkning, der lever i byerne og de bylignende bebyggelser i landdistrikterne. Som følge af erhvervenes industrialisering har b længe udgjort en stigende andel af de fleste landes befolkning. Denne andel var i Danmark i 1860: 23%, i 1901: 44% og i 1945: 65%.

'Byblos (gr.), nu *Djebeil*, fønikisk oldtidsby N f. Beirut. Udgravning (beg. 1921) har påvist kulturel og merkantil forb. med Ægypten fra ca. 4. årtus. f. Kr. og fremdraget de ældste kendte fønikiske indskrifter.

'**Biichner** [-*], *Georg* (1813-37), ty. forfatter, broder til Ludwig B. B-s drama *Dantons 7brf* (1835) og fragmentet *Woyzeck* (1836, udg. 1879) adskilte sig skarpt fra tidens borgerlige livssyn, idet de, også teknisk set, pegede frem mod ekspressionismen.

'**Biichner** [-*], *Ludwig* (1824-99), ty. læge og filosof; broder til Georg B. Hævdede i *Kraft und Stoff* (1855), at virkeligheden består af materie, som på en gang er kraft og stof. Ordet »sjæk« er kun et sammenlav for hjernefunktionerne.

biichsflint [b'uks-] (ty.), jagtdublet med det ene løb glat til haglskydning, det andet riflet.

bydemåde, d. s. s. imperativ.

Bydgoszcz [b'dgojtj], ty. *Bromberg*, by i Polen ved Wisla, NV f. Warszawa; 135 000 indb. (1946). Jernbanecentrum og flodhavn med forb. til Odra (Oder). Handelsby med jern- og tekstilindustri.

Bye [by:], *Aase* (f. 1904), nos. skuespillerinde. Deb. 1923 v. Nationaltheatret i Oslo. Rigt nynaceret og ofte vittigt spil i et vidtspændende repertoire. Gæstespil bl. a. i Kbh.

byfoged, I de da. købstæder var i den tidl. middelalder en kgl. embedsmænd den højeste myndighed. Da udnævnelsesretten overgik til byrådet, indførtes beteg. b. Senere blev det regien, at kongen udnævnte b, og under envevelen var han inddehaver af al øvrighedsmyndighed samt domsmagten i den påg. købstad. Efter genindførelsen af det kommunale selvstyre var han i reglen formand for byrådet. Ved retsreformens adskillelse af retspleje og forvaltning overgik domsmagten til underretsdommeren, forvaltningen til politimesteren.

byfred, den i middelalderen i en købstad herskende fred, der håndhævedes med strenge straffe. Tillige betegn. for det område, inden for hvilket freden gjaldt.

byg ('*Hordeum*), slægt af græsfam. med aksformet blomsterstand og 3 blomstrede småaks med hvert aksled. Den nedre inderavne forsynet med en lang, nr. stak. 16 arter, i Danmark 4 vildtvoksende. Den dyrkede b omfatter mange former, der stammer fra H. vulgare, og kan deles i to grupper: seksradet b (H. vulgare polystichum) med 6 lodrette rækker korn i hvert aks, og toradet b (H. vulgare distichum) med 2 rækker i hvert aks. Seksradet b omfatter formerne sekskantet b el. stjerneb, kantet b og gaffelb. Toradet b deles i nikkende b (hvortil de hyppigst dyrkede sorter hører), opret b, vitfeb og nøgen toradet b, som alle er 3-blomstrede, mens abys-

sinsk b og sort storavnet b er 1-blomstrede. b-s stamform kendes ikke med bestemthed. Dyrkningen går meget langt tilbage, i Skandinavien sandsynligvis den først dyrkede kulturplante. Toradet b har i den nyere tid næsten fortrængt seksradet i Danmark. dyrkes mest toradet, i dele af Jylland træffes dog firkantet b, som også er den kornsort, der dyrkes længst mod N, idet den i No. går op til 70° n. bredde. b indtager i Danmark det største areal bl. kornarterne. Årsagen til den store stigning i b-dyrkningen må søges i jordens stigende kultur og gødningskraft, men hertil kommer et fremragende forædlingsarbejde, - udført af H. Å. B. Vestergaard på Abed planteavlsstation og på Svalov og Weibullsholm i Sverige - der har bevirket fremkomsten af en række nye tidlige, stivstråede og meget yderige b-sorter. De bedste tidlige b-sorter er Abed majab, Svalov frejåb og Abed riegebl. Af sildige sorter anv. Abed archer meget i blanding med havre. Som foder er b fortrinlig til såvel større husdyr som fjerkræ; helst bør dog b anv. i blanding med andre kornarter. 10 kg b = 1 F. E.

Verdensproduktionen af b androg i 1936-38 gnslt. 52 mill. t (1946: ca. 44 mill. t). Størst avl har Sovj. (18% af verdenspr.) - i de nordl. skovegne (seksradet b) og Ukraine (toradet b) - og Kina (14%). 9% falder på USA, hvor b er vigtig i søregionen og Californien. I Indien er b, ligesom i Kina, en vinterafgrøde. Vigtigste producent i Eur. er Tyskl. (7%). Kun i tre lande er b vigtigste kornart: Danmark (1948: 443 600 ha, 145 900 000 l), Marokko og Abessinien. Udbyttet pr. ha er størst i Danmark, Holl. og Belg. (26-30 hkg/ha), mindst i Portugal og Atlaslandene (5 hkg/ha). - 5-6% kommer normalt i verdenshandelen. De vigtigste eksportlande er i regelen Sovj., Polen, Rumænien, Canada og Argentina; - Engl., Belg. og Tyskl. har størst import.

bygbrand, til brandsvamp: nøgen b (*Ustilago nuda*) og dækket b (U. hordei), der begge er alm. i bygaks, som ommandes til et af mikroskopiske sporer bestående stort pulver.

bygd, i No. 1) bebyggelse i landdistrikterne, 2) selve landdistrikterne (i modsætning til byerne).

bygdeborg, delvis af naturen befæstet sted, hvor omegnens befolkning i ufredstider kunne søge sikkerhed.

'**Bygdin**, no. sø. i Jotunheimen; 46 km².

Bygdøyt [bygdøi], halvø ved Oslo. Her ligger B kongsgård, Folkemuseet m. rige saml. af no. bøndekunst, vikingeskibhuset med Oseberg- og Gokstad-skibene, B Søbad m. m.

byge, kortvarig nedbør el. pludselig ind-sættende, kortvarig, stærk vind.

bygelinie kaldes det fænomen, at nedbør el. stærk blæst pludseligt sætter ind samtidig på steder beliggende på en ret el. noget krummet linje, b opstår ved, at en relativt kold luftmasse bevæger sig frem igennem den omgivende varmere luft. Denne presses herved opad, hvorved der opstår nedbør og blæst. Om sommeren er b ofte ledsaget af torden, i de kolde årstider af hagl. b er beslægtet med koldfront-fænomenet (se frontologi).

bygflue ('*Chlorops tæniopus*), 3-4 mm l. gul og sort flue; larven gnaver i unge bygaks. Næste generations larver overvintrer i vintersæd el. kvikkræs. Det vigtigste middel mod b er tidlig såning i bekvem og gødningskraftig jord.

byggeandragende., ansøgning vedlagt tegninger, beskrivelse og beregninger af planlagt byggearbejde, der skal indsendes til og godkendes af de lokale bygge-myndigheder, før det praktiske arbejde må påbegyndes.

Byggefagernes Samvirke, stiftet 1924, omfatter de ca. 15 fagforbund, som har med byggeri at gøre. Formål: at fremme byggeriets og bygningsarbejdernes interesser for at højne fagernes standard.

Byggeforenninger, d. s. s. boligselskaber. **Byggeforskningsinstitut, Statens**, oprettet 1947, sorterer under Min. for Byggeri og Boligvæsen. Formål: at følge,

fremme og samordne tekn., økon. og anden undersøgelses- og forskningsindsats, som kan bidrage til forbedring og billigelse af byggeriet, samt udføre oplysende virksomhed ang. byggeforskningens resultater.

byggegrube, udgravning, hvori fundnings- og evt. også andre arbejder ved opførelsen af et byggeværk foregår, **b** må ofte afstives mod skred el. beskyttes med spunsveg el. fangedæmning mod vand.

byggegrund, det til en bygning hørende jordområde, såvel det, hvorpå bygningen står som det ubebyggede. På **b** hviler i reglen byggeservitutter, som må tages i betragtning før køb af **b**, idet værdien i høj grad afhænger af disse servitutter ligesom af vej- og kloakbidragenes størrelse. - Værdien af **b** afhænger også af b-s bæreevne, idet dårlig **b** kan nødvendiggøre pilotering, altså fordyre bygningen. Særlig god byggegrund er fastlejret, tørt, groft sand og grus.

byggehytte, det skur, hvori stenhuggerarbejdet til middelalderens storkirker udføres, gav navn til visse, rel. prægede sammenslutninger af teoretisk og praktisk højt kvalificerede fagfolk (den eng. betegn. forb: *lodge* harsåledes givet navn til frimurernes loger), **b** var en nødvendig organisation, fordi disse færdige svende ikke kunne tilslutte sig nogen enkelt bys lav el. gilde.

byggelinie, en ved lov el. servitut fastsat linie mod gade el. nabogrund, inden for hvilken byggeri skal holdes.

byggelov, lovbestemmelser vedr. bebyggelse. 1) *Borstadens Kbh.* af 29. 3. 1939, som afløste bygningslov af 1889 og bygn.sreglement af 1930, fastsætter regler for bebyggelse i Kbh.s komm. a) Bebygg.s fordeling dels efter udnyttelsesgraden (størst i den indre by), dels efter kvarterer (boliger, industri o. a.), dels i forh. til gader o. a. bebyggelse, b) Bebygg. af den enkelte grund. De konstruktive bestemmelser er indeholdt i bygn.svedtægten. - 2) *Bygningslov for Frederiksberg Komm.* af 11. 4. 1890 er, bortset fra enkelte punkter, enslydende med Kbh.s ældre byggelov. - 3) Lov af 30. 12. 1858 og 3. jan. 1890 fastsætter regler for bebygg. i *Dann.s købstæder*; omfatter v. lov af 8. 4. 1924 også *Sønderjylland*. Supplerende bestemmelser til **b** findes i de lokalt gældende bygn.svedtægter.

byggelån, midlertidigt banklån til dækning af de løbende udgifter under en bygnings opførelse; tilbagebetales samlet, når prioritering har fundet sted.

byggemøbler, møbelsæt, der består af enkle grundelementer, hvis mål er afpasset således at de kan kombineres på forsk. måde til det ønskede møbel.

Byggenævnet, oprettet 1939 t. vejledn. for håndvelsmn., overtog senere admin. af byggemateriale-tildelingen m. v. Hører fra 1947 under boligmin. under navn af Boligmin.s Materialkontor.

Byggeriets Oplysningscentral i Kbh. samler og ordner alle oplysninger om byggematerialer og byggemetoder og besvarer gratis ethvert spørgsmål herom. Oprettet 1940 af Akad. Arkitektforening i tilslutning til byggeudst.

Byggeri og Boligvæsen, Ministeriet for, oprettet 1947, fortrinvis ved udskillelse af sagsområdet fra indenrigsmin. og arbejdsmin. Omfatter departementet (m. husleje-, materiale-, byplan- og planlægningskontoret) og Statens Bygningsdirektorat. Under **B** hører desuden Boligmin.s Materialkontor samt 4 i 1948 oprettede afd.kontorer (i Århus, Esbjerg, Ålborg og Fredericia).

Bygge-Socie'te'tet for Danmark, en privat organisation, oprettet 1937. Formål: at være samledende organ for byggevesenet til varetægelse af dets interesser og opgaver (vedr. tekn., økon., finansiering m. m.) samt fremføre krav og ønsker over for det off. Udg. tidsskr. »Bygge-Forum«.

byggets bladpletsyge (*Pleospora teres*) viser sig som aflange, brune pletter på de unge bygplanters første løvblad. På ældre planter fremkommer aflange, gul-

lige pletter med brune H-formede tegninger, **b** overføres med kernen, forebygges ved afsvampning.

byggets stribesyge fremkaldes af søksporesvampen *Pleospora graminæ*. Bygbladene får hvidlige striber og flosser på langs. Ondartet, overalt i Danmark forekommende sygdom.

bygherre, den, der foranlediger og bekoster et byggeri.

Bygholm, tidl. hovedgård V f. Horsens, grl. formentlig 1313 af Erik Menved, 1670 hovedgård. 1918 købt af Horsens by. Hovedbyg. opført 1775; fredet i kl. A; indrettet til »B Park Hotel«. Avlsgården 1946 bortforpagtet til Statens Redskabsudvalg.

Bygholm-fundet, offerfund af kobbersager: 4 økseblade, 1 dolkblad og 3 spiralarmringe i lerkar fra jættestuetid; gjort ved **B** nær Horsens 1925.

Bygholmsvejle, siden 1868 delvis udtørret vig N f. Løgstør Bredning.

Bygholm Å, da. vandløb, udspringer NØ f. Vejle, udmunder i Horsens Fjord. Vandkraftanlæg.

byggorn (*horhieolumi*), lille byld udgående fra betændelse i øjehårens talgkirtler.

byggornsbinding, i vævning en lærredsbinding, hvor trådene enkelte steder ikke er bundet om hinanden men ligger fri på overfladen (flotter); herved fås en ru vare med god vandugsningsevne f. eks. til håndklæder. (Byggornsdrejil fremstilles af hør og bomuld).

Byglandsfjord [byglansfjor:], no. sø i Setesdal; 36 km².

bygmål anv. under 2. Verdenskrig til brødfremstilling; 60-70% udmalingsgrad; da der ikke dannes gluten (som ved hvedemel) under dejlægningen, har det kun ringe bageevne, **b** blev også anvendt til jævning; det har ca. 10% større jævningsevne end hvedemel, men en mørkere farve og ejendommelig, bitter smag.

bygmester, egl. arkitekt, nu mest anv. om håndværksmester med bygningsstkn. udd., der virker som hovedentreprenør og selv udfører tegningerne til husene.

bygmesterskole, tekn. dagskole for bygningshåndværkere; uddannelsen strækker sig over 4 gange 5 måneder og afsluttes med eksamen som bygningskonstruktør. **b** findes i Kbh., Århus, Odense, Ålborg, Randers, Horsens, Kolding og Haslev. - **b** giver med visse mindstekrav og efter optagelsesprøve adgang til Kunstakademiet bygningskole.

bygn [by-y:] (af *bye* behandle med hedlud), rensning af garn el. stof af bomuld el. hør med alkaliske lud under opvarmning, oftest i forb. med blegning.

bygningssag *el. bygningsskat*, næst efter hartkornsskatten den vigtigste da. statskat på faste ejend. 1802-1903.

bygningstest, et dokument, der godtgør at et byggearbejde er udført i overensstemmelse med love og vedtægter. **b** skal være udstedt, før bygningen må tages i brug.

Bygningsdirektorat, Statens, oprettet 1943, fra 1947 under boligmin., behandler bl. a. byplan- og byggelovgivn., saneringssspørgsm. og statslån til boligbyggeri samt sager vedr. statens bygninger.

bygningfredning. If. loven om **b** af 1918 kan enhver verdslig bygning, som har kunstnerisk el. hist. bet., underkastes en begrænset fredning; d. v. s. at den ikke må ændres el. nedrives uden tilladelse fra »Det Særlige Bygningsyn«.

bygningshøjde, afstanden fra terræn til overkant af øverste bjælkelag; den tilladte **b** er fastsat i byggeloven.

bygningssingenør, ingeniør med tekn. vidensk. uddannelse fra Danmarks Tekniske Højskole el. tilsv. udenlandsk læreanstalt og med speciale inden for bygningsmeknikken: husbygning, brobygning, jernbanebygning, vejbygning, vandbygning, vandværker, kloakker o.l. Studietid: 4½ år. - Betegn. anv. i daglig tale også om ingeniør i bygningsmeknik (med uddannelse fra teknikum).

bygningssinspektør, embedsmand, der har til opgave at kontrollere byggelovens overholdelse og føre tilsyn med alle byg-

geforetagender inden for et bestemt område. De fleste af statens bygninger sorterer under 6 kgl. b, dog har f. eks. hær, marine og statsbaner eget bygningsvæsen.

bygningsskommission, kommunal bygningsmyndighed, som skal godkende tegninger til et byggearbejde samt det færdige arbejde, inden dette tages i brug.

bygningsskonduktor, den tekniker, der under arkitektens og/el. ingeniørens overopsyn har den daglige kontrol med arbejdet på en byggeplads. Også håndværksmestre benytter konduktører.

bygningsskonstruktører, de bærende og afstivende elementer i en bygning, der må bæres og konstruere af dertil særligt uddannede teknikere (bygningssingeniører).

bygningsskunst el. *arkitektur*, kunsten at udføre tegninger til og lede opførelsen af bygningssværker, **b** adskiller sig afgørende fra de frie kunster derved, at det færdige værk ikke blot skal opfylde æstetiske, men også funktionelle krav, endv. ved sin flersidige afhængighed af ydre vilkår: arten af tilgængelige byggematerialer, den til enhver tid erhvervede viden om tekn. og konstruktive muligheder, byggeterræn, finansiering m. m. *Historie*. Oldtidskulturerne i Orienten er de ældste, hvis **b** er kendt i hovedtræk. I *Ægypt* anv. sten som byggemateriale fra ca. 3000 f. Kr., og b-s udvikling kan nøje følges indtil Nye Riges fald ca. 900 f. Kr. (se: *ægypt. kunst*); hovedværkerne er kongegrave (pyramider, mastabaer) og templer (Theben, Karnak, Luxor). - Ringer er kendskab til **b** i de samtidige *mesopotamiske riger* (Sumer, Babylonien, Assyrien), hvor mindre modstandsdygtige materialer, stamperet ler og sultørdede mursten, var de foretrukne byggematerialer, i 19. årh. har afdækket ruinstæder (Ur, Larsa, Uruk, Nippur, Akkad, Ninive) med templer, paladser og gravpyramider. - De ældste bevarede rester af *eur. b* er ruiner af paladser og borge fra *ægeisk kultur* (kong Minos* palads i Knossos, borge i Mykene og Tiryns) i 2. artus. f. Kr. *Ægypt.* indflydelse spores i denne jøvr. meget selvstændige b. forbilledet for den senere gr. Med gr. **b** indføres former og proportioner som har været normgivende for fl. perioder af senere eur. **b**. Begyndende som kombination af tømmer og stenværk udvikledes **b** i Grækenl.s storhedstid til en kunstnerisk gennemarbejdet stenarkit., hvor bygningen dannede en æstetisk helhed og de enkelte leds form gav prægnant udtryk for deres funktion. Hovedopgaven for gr. **b** er templet, tænkt som gudens bolig; planen er derfor udformet over mandssalen i fyrsteborgen, opstalten varierer i de tre kronol. og geogr. adskilte hovedtyper: dorisk, ionisk og korintisk stil. I de sidste årh. før romernes erobring af Grækenl. dominerede verdsligt byggeri (rådhus, gymnasier, teatre); nye bygningstyper opstod og ny teknik (bl. a. kilestenbuer, trondhælvninger) bragtes i anv. Den gr. tradition danner s. m. den etruskiske (udformning af privathuset) grundlaget for den rom. **b**, hvis bedst kendte arkit.-typer er rigmandsvillaer (atriumhus med indre søjlegård; Pompeji) og monumentalbygn. (Colosseum, Pantheon, Engelsborg, Caracallas term.). Med rom. **b** som væsentligste forudsætning (privathuset og torvebasilikaen) skabtes i *oldkristelig* tid den op i middelalderen dominerende kirke type: basilikaen med 3 el. 5 langskibe, midtskibet afsluttet med en kuppeldækket apsis og adskilt fra sideskibene med søjlerækker el. arkader (S. Paolo i Rom); den anden hovedtype, byzantisk og senere overvejende i russ. ortodoks kirkearkit., er centralkirken med kuppelhvælving (Sofia-kirken). - Under Karl d. St. (omkr. 800) føres kendskabet til rom. murteknik og byggeformer til N- og MI.-Eur. og udformes her til *romansk stil*, fortrinvis praktiseret i kirkebyggeri; forilledet, den oldkristelige basilika, uvidedes med et tværskib ml. midtskib og apsis og ofte (især i Tyskl.) med to svære tårne på V-facaden; konstante og karakteri-

stiske træk er de halvcirkulære buer og hvelvinger, men stilen får iøv. nationale og lokale særformer (baptisterierne i Pisa og Firenze, domkirkerne i Pisa, Avignon, Orange, Speyer, Worms, Roskilde, Viborg, Ribe, Lund, Stavanger). I *gotisk stil*, der finder sit første klare udtryk i klosterkirken St. Denis, Isle-de-France, bevarede i hovedtrækkene den romanske kirkes plan og opstalt uændret, medens proportioner og facader ændredes afgørende; spidsbuen erstattede rundbuen, indførtes i hvelvingssystemet (ribbehvælv), hvorved højden kunne forøges; trykket fordeltes i vertikale led (stræbepiller, -buer), hvorved væggene kunne aflastes og derefter tåle at gennembyrdes af store vinduer (domkirkerne i Noyon, Notre Dame i Paris, Chartres, Amiens, Reims; Bruxelles, Antwerpen, Canterbury, York, Exeter; Strasbourg, Köln, Skt. Knud i Odense, Uppsala). I 15. og 16. årh. udføredes i Ital. (Brunelleschi, Alberti) *renæssancestilen*, der mods. gotikken betonedede de vandrette led, og som i ornamentikken optog talr. klass. detaljer; i kirkebygget foretrak man centralplanen (Peterskirken); værdsligt byggeri dominerede (Palazzo Pitti, P. Medici). Udviklingen mod klass. enkelhed videreføres af Bramante og kulminerede hos Renæssansens arkit.-teoretikere (Vitruvius, Vignola, Palladio), der formulerede strenge krav om klass. søjleudformning og proportionering; en modgående retn., repr. af Michelangelo og Bernini, tilstræbte storlædighed og malerisk helhedsvirkn. og indledte dermed *barokstilen*, Fra Ital. breder renæssancestilen sig i 16. årh. over Eur. og udsættes for nat. omformninger, bliver i Engl. til Elisabeth-stil, som i 17. årh. afløses af J. Jones' og Wrens klass. renæssance (Palladian style), i Frankr. til barok og rokoko, hvilke stiltyper genfindes i Tyskl. (Zwinger, Sanssouci i Potsdam) og i Danm. (Charlottenborg, Amalienborg), hvor dog især holl. renæssance har virket som forbillede. Med *nyklassicismen* i slutn. af 18. og beg. af 19. årh. gribes påny tilbage til antikke forbilleder, rom. og senere især gr. byggesæt; denne retn. er samtidig den sidste med eur. udbredelse. Fra midten af 19. årh. gør nat. betæbræbelse sig overalt gældende og *gi.stilarter* kopieres i flæng. Først med ty. jugendstil fra omkr. 1900 indledes en stræben efter moderne funktionsbestemt b., som kulminerer i le Corbusiers arb. fra 1920'erne, der, under foresøget på at skabe arkit., der udnytter nutidens tekn. muligheder og svarer til industrisamfundets behov, helt bryder med b.-s tradition.

bygningslov, se byggelov.

bygningsmyndighed. Boligmin. (m. h. t. bygnings-brandforhold på landet justitsmin.) er øverste myndighed for alle gældende byggelove. Den udøvende myndighed har i Kbh. magistraten, på Frederiksberg kommunalbestyrelsen, i købstæderne bygningskommisionen, på landet kommunalbestyrelsen, for så vidt der ikke findes en bygningskommission.

bygningsstatik omfatter statik, samt elasticitets- og styrkelære. b. betegner også læren om den praktiske udførelse, beregning og udførelse af bærende konstruktioner (bygninger, broer o. lign.).

Bygningssynn, **Det Særlige**, er oprettet if. lov om bygningsfredning af 12. 3. 1912 og varetager spørgsmål vedr. fredede bygninger. Lederen for Nationalmuseets 2. afd. er selskrevnt medlem.

bygningsømmer, træ i store dimensioner beregnet til byggebrug. Som regel nåletræ, oftest fyr.

bygningsvedtægt for Kbh.s komm. af 18. 12. 1939 indeholder de til suppl. af byggeoven. forskr. og konstruktive bestemmelser. - De fleste *købstæder* har b. der ændrer og suppl. de i byggeov af 1858 efterh. forældede bestemmelser.

bygningsvidenskab omfatter erfaringer, love, regler d. v. s. al praktisk og teoretisk viden om bygningsvæsen, såvel husbygning, som bro-, jernbane-, vej-, vandbygning m. m. - b griber ind i og

benytter sig af mange andre fag, såsom matematik, fysik, kemi, teknologi, statik, form- og farvelære, akustik, belysning, kunsthistorie o. m. a.

bygskalmel (*bygklid* el. *svinemel*) er affald fra bygrønsfremstillingen. b anv. mest som svinefoder.

byg sukker, en amorf, glasklar masse, der fås ved smeltning af alm. rørsukker ved ca. 160°. Med tiden gendannes den krystallinske form. Ved ca. 200° fås karamel. b anv. til bolsjer m. m.

'Bihler, Karl (f. 1879), østr.-amer. psykolog. Udgået fra Würzburg-skolen har B især dyrket tænke- og sprog- samt børnepsyk., gift med psykologen Charlotte B., der ligeledes især dyrker børne- og ungdomspsyk. *Kleinkindertest* (udviklingsprøver, 1944).

byhorn, metal-el. oksehorn, hvormed oldermanden kaldte bønderne til bystævne el. varslende ildebrand.

bylag, d. s. s. ejerlag (ejerlav).

byld, d. s. s. absces.

Bylderup-'Bov' [byb-], da. stationsby (Tinglev-Tønder); 520 indb. (1945).

byldeysge (*stafylomykose*), bakteriesygdom hos vildt, især harer; infektion gnm. rifter og sår, viser sig ved bylder under huden og i indre organer.

by'liner (russ.), folkelige episke heltesange.

'Billow (ty. [-lo:] da. [-bu], *Bernhard* (1815-79), hollstensk diplomat. Da. embedsmand 1839, bidrog til udarbejdelsen af det åbne brev 1846, da. gesandt ved forbundsagen i Frankfurt 1851-62, tog afsked i uvilje mod Ejderpolitikken; 1873-79 preuss. udenrigsmin.

'Billow [-lo:], *Bernhard* von (1849-1929), ty. politiker. Søn af foregående. Medl. af ty. reg. 1897, rigskansler 1900-09. Smidig udenrigspolitik, havde svært v. at hindre Vilh. 2. i at forløbe sig, led nederlag i Marokko-konflikten 1905-06, faldt på forkastet finansreform. Udg. *Denkwardigkeiten* 1-4 (1930-31), meget subjektive memoarer m. bitre angreb på Vilh. 2. (Portræt.)

'Billow [-bu], *Frantz* (1769-1844), da. general. Fra 1791 adjutant hos kronprins Frederik, hvis nære rådgiver B var lige til kongens død 1839. Trofast, men ikke særlig fremragende hjælper for Fred. 6., under krigen 1807-14 ildeset af embedsmænd og befolk. som ledende i det lidet heldige kabinetsstyre.

Bulow, Frederik (1791-1858), da. general. Brigadefører og generalmajor 1848, udmærkede sig ved Bov, Slesvig, Dybbøl, afløste 1849 Krogh som overgeneral, ledede de operationer, der 6. 7. førte til sejren ved Fredericia. Fratrådte s. å. overkommandoen p. gr. af sygdom.

Biilow, *Frits* (f. 1872), da. jurist, forsvarer 1909-10 I. C. Christensen og Sig. Berg v. rigsretten, justitsmin. i min. Bernsten 1910-13. Fremtrædende højesteretsrådgiver.

'Billow [-lo:], *Hans von* (1830-94), ty. pianist og dirigent i Tyskl., Ital. og Amer. 1880-85 hof kapelmester i Meiningen. Ægtede 1857 Franz Liszts datter Cosima, der 1869 forlod ham og ægtede Richard Wagner.

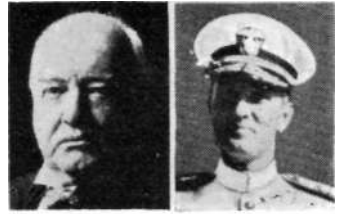
'Bulow [-bu], *Johan* (1751-1828), da. hoffmand, godsejer. Fra 1773 knyttet til kronprins Frederik 6., hvis opdragelse B havde heldig virkning på. Bidrog afgørende til regeringskiftet 1784; hoffmarskal. Modarbejdede reformpolitikkerne, 1793 i uabød; støttede gavmildt kunst og videnskab.

Bulow, *Johan* (1885-1945), da. embedsmand. Jurist, departementschef (socialmin. 1925-26, sundhedsmin. 1926-28), overpresident i Kbh. 1928-45.

'Bulow [-lo:], *Oskar* (1837-1907), ty. retslærd. En af de betydtelegste repræsentanter for den såk. friretlige skole.

bymark, 1) den del af landsbyens jord, som var undergivet jordfællesskabet, 2) den til en købstad hørende jord, som ikke benyttedes til bebyggelse.

Bymuseum, **Københavns**, samling af minder om Kbh.s historie, grl. 1901, åbnet for offentligheden 1926 (ledelse Ch. A. Jensen) i rådhusets tagetage.

Bernh. v. Bülow.

R. E. Byrd.

bynke (*Artemisia*), slægt af kurvblomstfam. Urter el. halvbuske forsynet med grålig el. hvidlig beklædning, til stærk aromatisk duft. De små kurve i en top. 200 arter, i Danm. er 5 vildtvoksende, nemlig grå-, mark- og stellers bynke, samt malurt og strand-malurt.

bynkefugl (*Saxicola rubetra*), brunlig drosselfugl med mørke hvidkantede kinder; på jorden el. i lave buske, træfugl, alm. i Danm.

byplan angiver rammerne for en bys el. bydels udvikling. Grå-b udarbejdes under hensyn til geogr. forhold og erhvervsmuligheder (havneby, mineby, universitets- osv). Mod. b-lægning søger at fordele forretningskvarterer, fabrikskvarterer, boligkvarterer og grønne områder således, at f. eks. generne ved fabriksanlæg ikke føles for stærkt i boligkvarteret, men også således at trafikforholdene ikke bliver for vækkelige. Det anses derfor for ønskeligt, at større byer får fl. industri- og forretningscentre med boligkvarterer og parkarealer i passende nærhed. If. lov af 1938 skal der i Danm. udarbejdes en b for enhver samlet bebyggelse på mere end 1000 indb.

Byplanlaboratorium, **Dansk**, Kbh., selskab til byplanlægningens fremme, grl. 1921, har offentl. studiesaml. og besvarer spørgsmål vederlagsfrit.

'Burckel, *Joseph* (1895-1944), ty. nationalsocialist. Gauleiter i Pfalz, ledede nazistisk afstemningspropaganda i Saar 1935, i Østrig 1938; fra 1940 leder af forlysningspolit. i Lorraine.

byrd (hører til verbet bære), fødsel, slægt.

Byrd [bɜ:d], *Richard Evelyn* (f. 1888), US A-fly ver og polarforsker. Gennemførte de første flyvninger over nordpolen (9. 5. 1926) og sydpolen (29. 11. 1929), fløj 29.-30. 6. 1927 over Atlanterhavet, ledede 1928-30, 1933-35, 1939-41 og 46-47 store antarktiske ekspeditioner, deltog 1939-45 i USA.s luftvåben i Stillehavet. (Portræt.)

Byrd [ba:d], *William* (1543-1623), eng. komponist. Hans værker omfatter messer, motetter og andre kirkelige vokalkværker, madrigaler, kammermusik for strygere og ca. 120 stk. for virginal.

'Byrding, *Holger* (f. 1891), da. operasanger (bas-baryton), deb. 1916 på Det Kgl. Teater. Kgl. kammeranger 1934.

byret, 1) (ældre) den ret, der gælder i en by, 2) d. s. s. Københavns byret.

'Burger, *Gottfried August* (1747-94), ty. forfatter. Forvandlede med digtet *Lenore* (1773) den folkelige ballade til en virkelig kunstballade.

'Birgerbråukeller [-broy-], restaurant i Munchen, 8. 11. 1923 besat af Hitlers stormtropper, udgangspunkt for Hitlers forgæves kupforsøg. Siden centrum for nat.soc. mindefester; 8. 11. 1939 blev Hitler i B udsat for uopklaret attentat.

Birgerliches Gesetzbuch (fork. BGB), den ty. borgerlige lovbog af 18. 8. 1896. Trådte i kraft 1. 1. 1900.

Byrnes [barnz], *James Francis* (f. 1879), USA-polit., sagfører; 1911-25 i Repræsentanternes Hus, 1931-41 senator (S. Carolina), bl. Demokraternes ledende i Sydstatene, kritisk indstillet mod New Deal. Højesteretsdommer 1941-42; chef i administration af økonomisk stabilisering 1942-43, i mobilisering af krigsproduktionen 1943-45. Nøje knyttet til

James Fr. Byrnes. Lord Byron.

Roosevelt som udenrigspolit. rådgiver under 2. Verdenskrig, deltog i Tehrån- og Jaltakonferencerne. USA's udenrigsmin. juni 1945-jan. 1947, gav stærkt udtryk f. USA's vilje til internat. samarb., efth. skarpere vendt mod Sovj., især efter deltagelse i fredskonferencen i Paris juli-okt. 1946. Udg. 1947 erindr. med bitter kritik af Sovj. (*Speaking frankly*; da. *Jeg Siger Sandheden*, 1947). (Portræt.)

Byron ['baيران], *George Gordon*, Lord (1788-1824), eng. digter. Arving til adelig rang og besiddelser. Efter voldsom litt. polemik forlod B England og vendte tilbage med 2 sange af *Childe Harold's Pilgrimage* (1812), der skildrer en ung adelsmands rejser i S-Eur. De blev succes og B fortsatte med en række romantiske, episke digte i tidens smag. Forlod 1815 for bestandig Engl. og opholdt sig i S-Eur. Hans rejseindtryk er nedlagt i *Childe Harold's* (1816) og 4 (1818). *Manfred* (1817) og *Cain* (1821) er moralske og rel. oprørsdigtninge i dram. form. B-s hovedværk er *Don Juan* (1819-24), overs. af Holger Drachmann 1880-1902, et satirisk digt, der udtrykker B-s had til det højere eng. selskab, som havde forskudt ham, og hans lede ved livet i det hele taget. Deltog i den gr. frihedskamp mod tyrkerne og døde året efter i Missolonghi. - B var i sit emnevalg moderne, romantisk, mens hans stil byggede på 18. årh.s tradition (Pope). Bedst er B i storladne skildringer af naturen og af lidenskabelige gemyter. (Portræt.)

Byron, Kap ['bairsn], Austr.s øst-punkt, 153°39' ø. Igd.

byronkrave ['bairon-], hvid halskrave m. åben halsudkæring, opkaldt efter den eng. digter lord Byron. b. kom atter på mode ca. 1914 og anv. af unge mænd til ca. 1930.

byråd, i Danm. købstædernes kommunalbestyrelser. Indf. v. købstadkommunalloven 1837, opr. kaldt borgerrepræsentation. If. købstadkommunalloven 1933 består b af 7-25 valgte medl. og vælger af sin midte sin formand, der benævnes borgmester. Den alm. kommunale vedtægt udfærdiges af b med indenrigsmin.s samtykke. Den udøvende myndighed i kommunens anliggender påhviler borgmesteren el., hvor en sådan findes, magistraten, bestående af borgmesteren og 2-4 rådmænd valgt af b af dets egen midte. Den umiddelbare forvalt. af enkelte grene af de kommunale anliggender kan overdrages stående udvalg af b. Med b-s forvalt. føres et alm. tilsyn af indenrigsmin., hvis tiltrædelse er nødv. bl. a. ved optagelse af lån.

byskat, i Danm. siden ca. 1400 en skat til staten, som påhvilede købstaden som sådan, og som fordeltes af byens egne myndigheder på de enkelte borgere.

•Byskov', /ens (f. 1867), da. seminarieforsker (Gedved fra 1896) og sprogforsker. Undervisningsmin. under Madsen-Mygdal 1926-29, gennemførte Nationalmuseets nyordning og bygn. af Stærkassen.

byskrå, d. s. s. landsby vedtægt.

•byssos, et fint klædningsstof, der ofte omtales af old-gr. forfattere.

•byssus (af *byssos*), trådet sekret, der afsondres af en kirtel bag foden hos visse muslinger, tjener til fastheftning.

bystat, stat, i hvilken alt politisk liv er koncentreret i en by, alm. statsform i oldtiden.

'Bystrom [-strøm], *Johan Niklas* (1783-1848), sv. billedhugger; den betydeligste

nyklassicist efter Sergej; bl. a. *Sovende Juno* (1817, Sthlm.s Slot).

bystævne, i jordfællesskabets tid et møde af en landsbys bønder.

bysvåle (*'Deticon urbica*), svåle med hvid bagry, bygger lukkede reder, koloni-ruger; ret alm. i Danm. Trækfugl.

bysvende, de væbnede mænd, som i ældre tid bistod en købstads øvrighed med oprettholdelsen af ro og orden.

byting, indtil 1919 den siden middelalderen eksisterende domstol i en da. købstad. I Kbh. bortfaldt b dog 1771.

Bytom ['bitDm], ty. *Beuthen*, by i Øvre-schlesien, Polen, NV f. Katowice; 93 000 indb. (1946). Et nærliggende kulfelt, der også indeholder jern- og zinkmalm, mulliggør en stor jern- og metalindustri. Erobrt af sovj. styrker 28. 1. 1945. Polsk fra 1945.

bytownit [baitau'nit] (efter *Bytown*, tidl. navn på Ottawa), plagioklas med 70-90 % anortit, 30-10 % albit.

bytte, *jur.*, aftale, hvorved en løsørestand overdrages til en person dom et vederlag bestående i en anden løsørestand. Ved faste ejendomme betegnes en tilsv. aftale som mægteskifte.

byvåben, heraldisk mærke for en købstad. Da, b er ofte lidet herald., da de er taget fra byens seglmærke. (III. se ved art. om da. købstæder).

Byzans [-san's] (gr. *Byzantion*), gr. koloni ved Bosporus, anlagt ca. 660 f. Kr. af Megara, fra 328 e. Kr. hovedstad i romerriget under navnet Konstantinopel.

byzanti'nisme [-san-], et system, hvor stat og kirke går helt op i hinanden, så at dogmatikken får juridisk bet. og lovgivningen rel. sanktion.

byzan'tinsk [-san-], hvad der vedr. byen Byzans el. det byzantinske rige.

byzantinsk kunst udformedes i 4. årh. i Byzans (Konstantinopel) med hellenistisk og orient. (særlig syrisk, armenisk og persisk) kunst som forudsætninger og bredte sig over store dele af S- og Ø-Eur. Væsentlige impulser indgik senere i den romanske stil og i islamitisk kunst, men sin største indflydelse fik den i de ortodokse lande, hvor den helt op til vore dage har været overvejende. I *arkitekturen* er kuppelbygningen karakteristisk. Den skulpturfattige *billedkunst* udmærker sig i mosaiker og fresker ved en streng monumentalstil, som også præger de mindre helgenbilleder (ikoner), der

særligt kendes på Balkan og i Rusl. Også *kunstindustrien* nåede en høj udvikling med elfenbens-, guldsmede- og emaillearbejder.

byzantinsk litteratur, periode i gr. litt., fra Justinian (527) til det byzant. riges undergang (1453).

byzantinsk musik, den oldkirkelige sang i den ortodokse kirke. Den udviklede sig parallelt med den gregorianske og gennemgik i løbet af århundrederne ret store forandringer.

byzantinske rige el. *østromerske rige* el. *græske kejserdomme*, den selvstændige, østl. del af romerriget 395-1453, opr. omfattende Balkan, Forasien og Ægypten.

Kejsere: Arkadius 395-408, Theodosios 2. -450, Marcianus -457, Leo 1. (og sønnen Leo 2.) -474, Zenon -491, Anastasios 1. -518, Justinus 1. -527, Justinian 1. -565, Justinus 2. -578, Tiberius 2. -582, Maurikios -602, Fokas -610, Heraklios -641, Konstantin 3. -642, Konstantius 2. -668, Konstantin 4. -685, Justinian 2. -695 og 705-11, Leontios 695-98, Tiberius 3. -705, Filippikos 711-13, Anastasios 2. -716, Theodosios 3. -717, Leo 3. -741, Konstantin 5. -775, Leo 4. -780, Konstantin 6. -797, Irene -802, Nikeforos 1. -811, Michael 1. -813, Leo 5. -820, Michael 2. -829, Theofilos -842, Michael 3. -867, Basilios 1. -886, Leo 6. -912, Alexandros -913, Konstantin 7. -959 med Romanos 1. 919-44, Romanos 2. -963, Nikeforos 2. -969, Johannes 1. -976, Basilios 2. -1025, Konstantin 8. -1028, Zoë -1050 med sine ægtefæller, Romanos 3. -1034, Michael 4. -1041, hendes adoptivson Michael 5. 1041 -1042 og sin ægtefælle Konstantin 9. -1054, Theodora -1056, Michael 6. -1057, Isak 1. -1059, Konstantin 10. -1067, Romanos 4. -1071, Michael 7. -1078, Nikeforos 3. -1081, Alexios 1. -1118, Johannes 2. -1143, Manuel 1. -1180, Alexios 2. -1183, Andronikos 1. -1185, Isak 2. -1195 og 1203-04, Alexios 3. 1195-1203, Alexios 4. -1204, Alexios 5. 1204, Balduin 1. -1205, Henrik -1216, Peter af Courtenai -1217, Yolande -1219, Robert af Courtenai 1221-1228, Balduin 2. -1261, Michael 8. -1282, Andronikos 2. -1328 med Michael 9. 1281-1320, Andronikos 3. 1328-1341, Johannes 5. -1376 og 1379-90, Johannes 6. 1341-55, Andronikos 4. 1376-79, Johannes 7. 1390, Manuel 2. -1425, Johannes 8. -1448, Konstantin 11. -1453.

Mens det vestrom. rige hurtigt brød sammen, modstod b. trods tab, indfald af goter og hunner, og under Justinian 1. kunne b. for en tid erobre dele af Vesten (vandalriget i Afr. 533-34, østgoster-

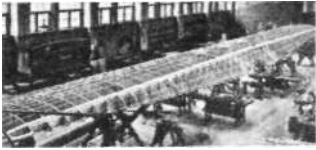
Byzantinsk mosaik fra koret i S. Vitale, Ravenna.

bærefrekvens, frekvensen af en radiosenders bærebølge.

bærelængde el. *bristnings længde*, et mål for papirs el. tekstils styrke.

Bærentzen [-ts-], *Emilus* (1799-1868), da. portrætmaler og litograf.

bæreplan (populært *vinge*), et af hovedelementerne i flyvemaskinen, **b** tilvejebringer på gr. af sit karakteristiske planprofil den nødv. opdrift, når flyvemaskinen af sin(e) propel(ter) trækkes frem gnm. atm. **b** må af belastningshensyn

Bæreplan under konstruktion.

være stærkt, af vægthensyn let. Begge krav opfyldes af den alm. plankonstruktion bestående af planbjælker og planribber med beklædning samt af andre mere spec. konstruktionsformer. Byggemateriale kan være træ, letmetal, stål el. en kombination af de to sidstnævnte materialer. Som beklædning anv. lærred el. tynd letmetalplade. Ved større maskiner anbringes motorerne i motorgondoler på **b**, der tillige i reglen er fundament for en del af understellet. Pladsen i **b**'s indre udnyttes bl. a. til brændstoftankene.

bære sit kors, Mark. 8, 34, udtryk for som Jesu discipel at gå ind i lidelsesfællesskabet med ham.

bærestol el. (fr.) *portehaise*, befordringsmiddel for højststående herrer og damer. Brugt tidligt i Orienten og Kina. Kom over Ægypt. til Rom og fremkommer igen i 14. årh. Den lukkede **b** bruges i Frankr.

bærme, 1) den efter gæring og destillation tilbageværende rest af mæsken ved spiritusfabrikation; anv. som foderstof for kvæg, især fedekvæg, hvorved der af kornb medgår ca. 12 kg pr. foderenhed, af kartoffelb op til 20 kg; - 2) i øl- og vinfabrikation den uklare rest, der bliver tilbage i fadene efter tappning.

bær-mispel (*Ame'lanchier*), løvfældende nordamer. buske med hvide blomster, hørende til kerne frugtfam. 25 arter. Nogle dyrkes i haver.

Bæ'tiske Cordillere [-'ljærts], bjergkæde inden for S-Span.s Middelhavskyst, dannet ved foldning i tertiærtiden. Til **B** hører Sierra Nevada.

bæ'ty'l' (gr. *baitylos*, vistnok afledt af hebr. *bet-el*), et fra de semit. lande stammende, af gr. og rom. overtaget udtryk for hellige sten, hvori en guddom bor.

bæver (*Castor* ³*fiber*), stor gnaver med svømmehud og flad skællet hale. Lever i kolonier ved ferskvand, i huler el. kuppelformede hytter, bygger dæmninger,

lever afbark og kviste. Udbredt i fl. nær over den nordl. halvkugles skovegne. I Eur. nu kun i S-No., ved Elben og i Rhonedeltaet. Skindet anv. til pelsværk, tidl. også hårerne til hatte. Har spillet en stor rolle som pelsdyr i Canada.

bævergejl (ty. *Geiße* testikel), *ca'storeum*, sekret fra kirtler ved tarmåbningen hos bæver. Tidl. med. anv.

bæverhaler, aflange, flade tegl-tags ten, hvis laveste ende er tilspidset.

bæverrotte (*Myo'castor coypus*), opr. sydamer. ret stor gnaver, lever ved ferskvand; føden vandplanter. Leverer pelsværket Nutria, holdes i farme under navnet sumpbæver.

bævreesp (*Populus* ²*tremula*), en art af asp, der har sit navn af, at bladene sættes i bevægelse af den svageste vind p. gr. af den lange, sammentrykte bladstilk. Vokser alm. på heder, i skov og krat.

Blade af bævreesp.

• **Bocher** [-k-], *Tyge W.* (f. 1909), da. botaniker. Lektor i planteanatomi v. Kbh.s Univ. 1946. Programsekr. i Unifo 1946. Rejser i 0- og V-Grønland. Cytologiskeog plantegeografiske arbejder.

• **Bocklin** [-lin] *Arnold* (1827 - 1901), schw.-ty. maler; f. i Basel; længere ophold i I tal. Hans særprægede, fabulerende kunst giver ofte udtryk for en mytisk naturfølelse, idet han befolker

A. Bocklin: Forårshymne.

sine landskaber med antikke, mytol. væsener, der symboliserer naturens skiftende stemninger. Hovedværker: *De Dødes 0*, *Triton* og *Nereide* (1875) og *Selvportræt med Døden* som Violinspiller (1872).

bøddel, den person, som eksekverede livs- og legemsstraffe i ældre tid, bortset fra halshugning, der udførtes af skarpretteren.

bødeforelæg, et af politiet i sager, der ikke vil medføre højere straf end en bøde på ikke over 60 kr. fremsat forslag til lovovertræderen om at undgå retslig forfølgning, ved erlæggelse af den af politiet angivne bøde.

bødestraf, i da. ret 1) dagsbøder, 2) andre pengebøder. Bøder tilfalder i reglen statskassen. Hvis de ikke betales, kan de inddrives v. udpantning. Indgår bøden ikke, skal hver dagsbod afsones med 1 dags hæfte el. fængsel, andre bøder med et bestemt beløb om dagen, der afhænger af bødens størrelse.

bødker (mnty. *bodik* kar), håndværker, der fremstiller tønder, fæde o. l.

Bødcher [bøtskr], *Ludvig* (1793-1874), da. digter. Ophold i Rom 1824-35 bestemmende for hans udsøgte lyrik, der afspejler en passiv skønhedsdyrkers sikre sansning og livsvise resignation. Berømte i hans *Digte*, *Ældre* og *Nyere* (1856) er *Mødet med Bacchus* og *Piazza Barberina*. Hovedandel i oprettelsen af Thorvaldsens Museum. (Portræt).

bøffellæder, al slags tyndt udspaltet læder af bøffel- el. oksehud; spec. anv. til møbelbetræk. Ved ekstra lang kalking indføres fås svampet polerlæder (til metal).

bøfler (*Bubalus*), okser med sparsom behåring, ved grunden trekanjede horn, sumpdyr. Den indiske **b** (*Bubalus bubalis*) er som tamform indført til Ægypten og Sydøsteur. 1 Afr. et par arter, den større *Bubalus caffer* og den mindre *Bubalus nanus*. (111.)

bøg (*Fagus*), slægt af skalfruglfam., træer med spredte blade. Hanblomsterne i hovedformede rakler, 2 hunblomster i hver skål. 7 arter; i Danm. (og i det hele taget i Eur.) kun 1, alm. **b** (*F. silvatica*),

Ludvig Bødcher.

Erik Bøgh.

hvis frugt (bøg) er en skarpt trekantet nød, indesluttet i den blodpiggede skål. Bladene elliptiske, næsten helrandede, fjærstrengede, om foråret håret i randen. Stammen høj og slank, barken lysegrå og glat. Kronen meget tæt, hvad der skyldes dværggrenene, **b** blomstrer sammen med løvspringet, som er de første 8 dage i maj, **b** når en højde af 30 m (enkelte 40 m) med en tykkelse af 2 m, og en alder på omkr. 400 år. **b** indvandrede i jernalderen til Danm. og fortrængte efterhånden næsten egen, som ikke trives under de skyggegivende og skygge-talende **b**. I haver dyrkes hængebøg bio db

I da. *skovbrug* er **b** det mest udbredte løvtræ: 1931 104 000 ha, d. v. s. 30% af det bevoksede areal (Jylland 17, Øerne 54), **b** kræver for god vækst dybgrundet, næringsrig jord, helst mild skorler med rigelig kalk, og er fintmærkende m. h. t. jordfugtighed. Gamle bølgebevoksninger fornyes jævnlig ved selvsåning efter afrivning af nedfaldne blade og jordbearbejdning med harve, evt. plov; den almindeligste kultur måde er plantning af 2 år gi. planter på en afstand af ca. 20 x 125 cm efter jordbearbejdning. Udhugning (tynding) føres ofte første gang i ca. 15 års alder og gentages i beg. med få, senere lidt fl. års mellemrum. Omdriften er oftest 110-150 år. - Veddet benyttes til smørdrift (1938 ca. 100 000 m³ råtræ), sveller og gulvbrædder (70 000 m³), møbler, redskaber m. m. (40 000 m³), træsko (20 000 m³), finer (20 000 m³), diverse gavntre (50 000 m³) samt brænde (600 000 m³).

bøgeloppe (*Or'chestes fagi*), lille, sort, springende snudebille, gnaver huller i bølgeblad. Larverne minerer i disse.

Bøgelund-Jensen, *Thor* (f. 1890), da. tegner og dekorationsmaler. Udgik fra kunstakademiet 1912. Studierejser i udlandet 1910-14. Arrangør af talr. udstillinger f. eks. trafik- og turistudst. i Kbh. 1938, samt af specialafd. på verdensudst. i Bruxelles (1935) og i Paris (1937).

bøgenonne (*Dasy'chira pud'vundd*), sommerflugt, hvis hårde larve med rød hårpensel undertiden optræder i uhyre masser på bøg, som den helt kan afløve.

bøgeperioden, yngste vegetationsperiode i Danm.s alluvium. Bøgen fortrængte i **b** efterhånden egen, **b** omfatter tiden fra jernalderen til nutiden.

bøgespinder, d. s. bøgenonne.

Bøgestrømmen, farvandet ml. Sjøland og Nyord.

Indisk bøffel.

Bøggild [fbøgil], *Mogens* (f. 1901), da. billedhugger; medl. af »Den Frie Udst.«

Mogens Bøggild; Bjørn.

Bl. værkerne: *Slange, der Eder Kanin* (Kunstindustrimus.), *Bjørnebrønden* (Ny-køb. F.).

Bøggild [bøgil], Ove Salthasar (f. 1872), da. mineralog, 1912-42 prof. ved Kbh.s Univ. Har navnlig undersøgt grønll. mineraler.

Bøggild-Andersen [bøgil-], Carl Olaf (f. 1898), da. historiker. 1939 professor v. Århus Univ. Skr. især om 17. årh.s da. hist. (disputats om statsomvæltningen 1660, biografi af Hannibal Sehested).

Bøgh, Erik (1822-99), da. forfatter. Efter urolig ungdom som landsbylærer, skuespiller og tegner skabte han efter August Blanches forbillede den første no. og da. revu enhh. 1848 og 1849. I 50erne store leverancer af sangspil til Casino, bl. a. *Fastelavnsgildet* og *Califen på Eventyr*; 1855-60 artistisk direktør for Casino. 1860-77 red. af »Folkets Avis«, derefter i ledelsen af »Dagens Nyheder«; mange af hans viser lever stadig som repr. for den muntre, fornuftige og lidt ferske kbh. borgerånd, der også prægede hans nu glemte feuilletoner. {Portr. sp. 636}.

bøghjort (*Dorcus parallelepipedes*), 2-3 cm lang bille, larverne i bøgestød og gi. bøgetræer.

Bøgholm, Niels (f. 1873), da. linguist. Prof. i eng. v. Kbh.s Univ. 1919-45.

Bøggild-gård, statsungdomshjem ved Kellarup med plads til 50 drenge i alderen 14-18. Grl. 1830 som et Fellenberg'sk institut.

Bøgsted, hovedgård 0 f. Hjørring, grl. ca. 1500 af en bondeby. Hovedbyg. tildels fra 16. årh., fredet i kl. B.

•Bohme, Jakob (1575-1624), ty. mystiker. En from skomager, læste på egen hånd mystisk-teosofiske skr. og oplevede i henrykkelsestilstande visioner beskr. i B-s hovedværk: *Aurora oder die Morgenröde im Aufgang* (1612). Så verden som Guds legeme og som en udråbelse af 7 »kildelænder«, men himmel og helvede er i os selv.

Bohmen, ty. navn på Cechy, landsdel i Cechoslov. *Historie*. B har navn efter de keltiske bojer, der omkr. Kr. fødsel blev fordrevet af de germanske markomanner, der atter 5-6. årh. afløstes af de slaviske écher, hvis fyrster, *Pfemyslidenre*, reg. B til 1306. I 9. årh. var B del af det stormähriske rige. Borivoj lod sig døbe 873, sønnen Vaclav 1. måtte 929 anerkende Tyskl.s overhøjhed. Boleslav 2. erobrede Mähren og en del af Schlesien. Vratislav 2. blev 1086 anerkendt som konge af kejser Henrik 4. Kongerne af B deltog i de ty. kongevalg som kurfyrster og begunstigede ty. indvandring og kultur. Ottokar 2. (1253-78) var under interregnet i Tyskl. ved at grunde et udstrekket rige ned til N-Ital., men blev bremset af Habsburgerne. Da Pfemyslidenre uddøde, blev fødsel Henrik af Kärnten konge (1307-10), så kejser Henrik 7.s søn Johan (1310-46), konge, begge svigersønner af den 1305 afdøde Vaclav 2. Johan, den første af *Luxemburgerne* (1310-1437), erhvervede Ober-Lausitz, Cheb og Schlesien. Under hans søn Karl 4. (1346-78), der 1347 blev ty. kejser, havde B en glimrende tid; han oprettede 1348 univ. i Praha. Karls søn Vaclav 4. (1378-1419) blev 1400 afsat som ty. konge (Wenzel). Han begunstigede en tid Johan Hus' nationalt antity. og antipavelige

bevægelse. Hans broder Sigismund (1419-37) bekæmpede 1420-36 husitterne under Zizka og Prokop, men måtte 1436 give dem rel.frihed. Efter hans svigersøn Albrecht af Habsburg (1437-39) fulgte en cechisk adelsmand Georg fra Poděbrad, først som rigsforsstander for Ladislaus Posthumus, fra 1458-71 som konge. Under ham og hans efterfølgere (de po. *Jagielloner* Vladislav 2. -1516 og Ludvig -1526) tog den fech. adel ganske magten fra kongen. Efter Ludvig 2.s fald gik magten over til Habsburg. 1618 førte kat. reaktion til rejsning under protest. adels ledelse; bohmerne gjorde Frederik af Pfalz til konge, men blev slået ved Det Hvide Bjerg 1620. Med Ferdinand 2. af Habsburgs enevoldsmagt fulgte kat. ensretning, fortyskning og fordrivelse af Cech. adel og intelligens. I 19. årh. genopstod cech. nationalbevidsthed; fra 1848 og særlig efter 1867 kæmpede écherne for selvstyre, sympatiserede med de Allierede efter 1914 og skabte okt.-dec. 1918 den cechoslov. stat.

Bohmen og Mähren, Protektoratet, ty: B. und Af., cech. *Cechy i Morava* [tjæfi i 'morava], de dele af Cechoslov., der efter Tyskl.s indlemmelse af Sudetland 1938 og adskillelse fra Slovakiet 1939 underordnedes Tyskl. som protektorat indtil 1945; ca. 49 000 km² med (1940) 7,4 mill. indb. B havde egen præsident, egen reg. (der oplandedes m. tyskere), men stod under ty. rigsp. protektor. 1939-41 v. Neurath, Heydrich -1942, Daluege -1943, Frick -1945. (Heydrich og Daluege formelt kun »stedfortrædende«). Den vidtforenede modstandsbevægelse søgtes kuet gnm. masseterror, særlig efter attentat på Heydrich.

boehmeriatrævler [bo'm-], bot., d. s. s. kinagræs.

•Bohmerwald [-valt], Cech. *Cesky Les* el. *Sumava*, bjergkæde på grænsen ml. Bayern og Cechoslov. Består af et plateau gennemskåret af dybe dale; opbygget af granit og gnejs; det højeste punkt er Arber (1458 m). For en væsentlig del bevokset med skov, nederst bøgeskov, længere oppe gran og øverst bjergfyr. De vigtigste erhverv er skovbrug og industri (glas, trævarer m. v.).

Bohmes hammer, laboratorieapparat til komprimering af mørtelprøvelegemer.

Bohmisch-Leipa [bø:mtf 'laipa:], ty. navn på Česká Lipa, Cechoslov.

bohmiske brødre el. *mdriske brødre*, en fløj af husitterne, som på reformations-tiden sluttede sig til luth. el. reformerte s ynsknep ter. Res terne gik siden op i brødermenigheden.

bohmsk krystal, betegn. for klangfuldt, kalirigt glas, opr. fremstillet i Bohmen.

Bohm von Bawerk [bäv-], Eugen (1851-1914), østr. nationaløkon., førende repr. for den østr. skole inden for grænsenytteteorien. 1895-1904 tre gange østr. finansmin., derefter prof. i Wien. Hovedværket *Kapital und Kapitalzins* (1884-88) fremhæver tidsmomentet som afgørende for rentens begrundelse.

•Bohtlingk, Otto (1815-1904), ty.-russ. sanskritist. Hovedværk: *Sanskrit-Wörterbuch* (1853-75).

Bøig (egl. krumning), navn på no. sagnvæsen. I Ibsens »Peer Gynt« er Den Store Bøigen legemliggørelsen af det svage og fejle i mennesket.

bøje, søv., jern-el. trætønde, der forankret holder sig flydende på havets overflade. Anv. til sømærker og fortøjning. (III. se tavle Sømærker).

bøjelighedsprøver, prøver til undersøgelse af metallers sejhed. Man bestemmer, hvor skarp en krumning en prøve-stang kan tale uden at revne på den strakte side.

•bøj'ert (holl.), mindre fartøj af jagtform.
bøjenål, lat. *fibula*, en art sikkerhedsnål el. broche af ^ ^ S S t x.
metal, med el. S ^ ^ S ^ ^ ^ K
uden fjeder- ^ ^ (f ^ \ V
kraft. Alm. i ff (f ^ ?&\$
forhist. fund i \ J) f&MS
Eur. og Orient- \ W W N P s . . . ^
ten. Den ældste b-type kendes fra sen-

mykensk tid (1400-1200 f. Kr.) i Grækenl. og Ital. Brugtes i Danm. allerede i bronzealderen, men fik dog først i jernalderen spiralfjeder.

bøjning, gramm., d. s. s. fleksion.
bøjning af en konstruktionsdel, f. eks. en

bjælke el. plade, er resultatet af en på-virkning vinkelret på bære-retningen.

bøjning, lysets, lysstrålers afvigelse fra den retlinede udbredelse, som kan iagttages, når lys rammer små skærme el. passerer snævre åbninger, b er først iagttaget omkr. 1650 af d. ital. fys. Grimaldi (1618-63) og forklaret 1818 af Fresnel (som en følge af lysets bølgenatur. P. gr. af B vil der i skyggen bag ved små skærme kunne iagttages lys, der er bøjet om hjørner, og som danner afvekslende

mørke og lyse striber dannet ved interferens. Afgørende for b er forholdet ml. lysets bølglængde og størrelsen af de skærme el. åbninger, hvor b finder sted. Jo mindre skærme el. åbninger, desto mere fremtrædende bliver b. b sætter en grænse for optiske instrumenters opløsningsevne. For en kikert vil objektivindfatningen virke som bøjningsåbning, så at billedet af et punkt, f. eks. en stjerne, vil blive en lille plet omgivet af mørke og lyse ringe. Derved sættes en grænse for, hvor tæt to punkter må være ved hinanden for at kunne skelnes i kikertens. Kikkertens opløsningsevne er proportional med objektivdiametren. b udnnyttes i gitteret til måling af lysets bølglængde.

Bøkf jorden [bøk-k-], sydl. arm af Varangerfjord, N-Norge.

bølgebevægelse er en bevægelsesform, hvorved der overføres energi fra et sted til et andet gnm. et stof, uden at stoffets smådele derved udfører andet end små udsving omkr. deres -normale stilling. Ved bølger på en vandoverflade udfører de enkelte vanddele cirkelbevægelser i lodret plan med samme omløbsretning og hastighed, men de forskellige vanddele er ikke samtidig i samme fase, d. v. s. på samme punkt af deres bane. På de ste-

der, hvor vanddelene er i det højeste punkt af cirkelbanen, har man en bølge-top, medens de steder, hvor vanddelene er i det laveste punkt, danner bølgedalen. Medens der ved bølger på en vandoverflade udføres tværsvingninger, kendes også b, hvor stofdelen udfører længdesvingninger frem og tilbage i bølgenes udbredelsesretning, nemlig lydølger i luft, i vædsker og i faste stoffer. Fælles for alle b er, at de kan danne interferens, og at de kan bøje om hjørner. Bølgers udbredelsesforhold forklares ved Huygens* princip, efter hvilket ethvert punkt i en bølge virker som udgangspunkt for nye bølger, hvorved også bølgers bøjning om hjørner kan forklares.

bølgeblik, blik, der ved valnsning el. presning er gjort bøjet, hvorved stivhed og bæreevne øges.

bølgebryder, 1) dæmning til dækning af en havn el. red mod bølger, b bygges ofte som en havnemole; men er mods. denne i alm. uden forbindelse med land og tjener ikke til anlæg for skibe el. til færdsel; 2) kantslået plade på et fartøjs fordek.

bølgeflade kaldes ved en bølgebevægelse en flade, hvis punkter er i samme bevægelsestilstand (fase). Udgår bølgerne fra et punkt, bliver b kugleflader.

bølgefælde, afstemt kredsløb med radiomodtager for udelukkelse af forstyrrende station.

bølgeleder, leder for radiosvingninger med meget stor frekvens. Anv. ved radar-anlæg. Kan have form af et metalrør, der evt. er fyldt med et isolationsmateriale. Energien overføres som radiobølger i rørets indre.

bølglængde, afstanden ml. to punkter af en bølge, der er i samme fase, f. eks. ved vandbølger afstanden ml. to på hinanden flg. bølgetoppe. Produktet af bølglængde og svingningstal (frekvens) giver bølgerens udbredelseshastighed. - For en radiostation er b i m lig med 3×10^8 divideret med frekvensen, b over 1000 m kaldes lange bølger, 100-1000 m mellemlange, 10-100 m korte, 1-10 m ultrakorte og under 1m mikrobølger.

bølglængdefordeling, den nye er fastlagt på grundlag af bølgebåndskonferencen i Atlantic City 1947, som efterfulgtes af konferencen i Kbh. 1948. Her blev stationsafstanden fastlagt til 9 kHz, således at der bliver 15 LB-kanaler og 121 MB-kanaler. Dette antal er ikke tilstrækkeligt, men man har ordnet det således, at de stationer, der må arbejde på samme frekvens, ligger i hver sin kant af det eur. område, hvorved man undgår, at de generer hinanden som lokalstationer betragtet. Efter planen bliver der 248 stationer i alt. MB-området er udvidet fra ca. 1500 kHz til ca. 1600 kHz, men de eksisterende modtagere kan dog ikke udnytte denne udvidelse endnu. Danm.s MB-sender er flyttet op i frekvens, mens Kalundborg er kommet ind i det eksklusive bånd, så at effekten om ønsket kan sættes op til 150 kW. For Danm. betyder planen, at dobbeltprogrammet får et legalt grundlag. Se iøvrigt Statsradiofonien.

bølgemekanik, en mat. behandlingsform af atomernes mekanik, hvorefter enhver materiel partikel tilskrives bølgeegenskaber (de Broglie-bølger). b er udviklet af E. Schrödinger, der kunne beregne energien i atomernes stationære tilstande i overensstemmelse med Bohrs atomteori. b fører til samme resultater som kvantemekanikken, men er mat. bekvemmere.

bølgemåler benyttes til bestemmelse af en radiostations bølglængde. Består som regel af en svingningskreds med en fast spole og variabel kondensator samt en indikator, der angiver resonans i kredsen.

bølgepap, karton el. papir, sammenklebet med 1 el. 2 lag papir, som er presset i bølger ml. varme rillede valser. Udviser stor styrke i forh. til vægten og anv. til emballage.

bølgeplader, plader, hvis tværnsnit er bølget for at forøge stivheden. Fremstilles af jernblik el. asbestciment og bruges til tagdækning.

bølgeskærm, mur el. væg op langs ydersiden af en mole til at give læ mod storm og bølgesprøjt.

bølgeslagsmærker, system af lave bølgeformede forhøjninger, der dannes i sand på lavt vand ved bølgerens virkning.

bølle (*Vaccinium*), slægt af bøllefam. Halvbuske el. buske med krukke- el. klokkeformet krone. 100 arter; i Danm. 3: tyttebær, blåbær og mos-bølle.

bølle, ondssindet voldsmand; rå ubehøvet person; udtrykket dannet 1885, da en flok læredrenge foretog søndagsture til Bøllemosen (»Bølleforsen.«), hvor de yppede klammeri osv.

Bølleblomsten, udstillingssammenslutn. af da. bildende kunstnere; stiftet 1942 af elever af P. Rostrup Bøyesen.

Bømlafjorden, ydre del af Hardangerfjorden.

Bømlø, no. ø i munden af Hardangerfjorden; 171 km²; 5386 indb.

bøn, virksom henviselse til Gud el. guder. I primitiv-antik. rel. er b lig med kultisk handling + rituelle ord og virksom i sig selv. Der kan kun bedes af slægten, kultgruppen, i fællesskab og kun om, hvad der angår den som helhed. I de individualistiske frelses-rel. er b den enkelte ønske over for en personlig guddom, der skal høre b, før den virker. Her findes b desuden som andagtsøvelse bevirkende en sjælelig samling, ofte fordybet gnm. mystisk oplevelse.

bøndergods, det til en landejendom hørende fæstegods.

'bønha' (nty. *bonhase*, egl: lofthare, øgenavn til katten, anv. om ikke lavsmæssige håndværkere, der arbejdede i smug på lofts kamre, hvor oldermanden lod dem jage), person, der uberettiget driver andres lovlig næringsvej; fusker.

bønne (*Phaseolus*), slægt af ærteblomstfam. slyngende (venstre om) el. nedliggende urter med trefingrede blade. Blomster i klase, bælgene lang. 150 arter, deriblandt den dyrkede haveb (Ph. vulgaris), som måske er hjemmehørende i S-Amer. Frøene næringsholdige, indeholder legumin (æggehvdstof) og stivelse. Forsk. sorter (stangb, krybb). Pralø (Ph. multiflorus), også fra S-Amer., er prydpante.

bønnebiller, d. s. s. frøbiller.

bønnebog, andagtsbog, væsentl. bestående af bønner.

'Bønnelycke [løka], f.m. (f. 1893), da. forfatter. Med digtsaml. *Ildog Ungdom* (1917), *Asfaltens Sange* (prosa) (1918), *Buer og Stål* (1919) o. m. a. og med romaner som *Spartanerne* (1919) m. fl. centralfig. i vor såkaldte ekspresionisme. Romanen *Ny Ungdom* (1925) betegner en rel.-moralisk omstilling, siden yderligere markeret i digtsaml. *Lovsang til Døden* (1939) og *Krøttussonetter* (1940).

bønneemel, mel af bønner og ærter, indeholder ca. 27% kvælstofholdige stoffer, 2,5% fedtstof og 66% stivelse.

bønnebuslinger (*Sphaerium*), små, brunlige fersk vandmuslinger. En art alm. i Danm.

bønnesyge forårsages af en knopcellesvamp og viser sig ved, at stænglerne får brune striber og bladene brune pletter. b bekæmpes ved sprøjtning med Bordeauxvædske.

bønnevikke, d. s. s. hestebønne.

Bøntien el. *Boiotien* (nygr. *Voioia* [vjotia]), bjergrigt, frugtbart landskab i Mellemgrækenland; ca. 3000 km². Højeste punkt: Parnassos (2459 m). Hovedby: Theben. Nu del af prov. Attiké kai (og) Voioia. - *Historie*. B-s byer (opr. Orchomenos, senere Theben vigtigst) dannede i oldtiden et forbund, styret af et råd og 11 boiotarcher, støttede Xerxes i perserkrigene, Sparta i den peloponnesiske krig, tog ledelsen i Grækenland under Epaminondas 371-62 f. Kr. B-s polit. rolle var udspillet efter ørøret mod Alexander 335 f. Kr.

børr (beslægtet m. *bære*), søv., gunstig vindretning for sejladsen, medvind.

børr, d. s. s. livmoder. — b er af forsk. former hos de forsk. husdyr, men er dog hos dem alle formet som et legeme, der fortal er delt i 2 horn.

Børge, da. mandnavn, udviklet af formen Birger, Byrger.

Børglum, herregård i Vendsyssel. Nævnes 1086 som kongsgård, bispesæde (Vendelbo stift) og præmons tratenserkløs ter fra omkr. 1139 til Reformationen, efter hvilken B atter blev kongegods. Fra 1669 i privateje. Kirkefløjen gotisk, m. rester af katedral fra 12. årh., de tre øvrige

Børglum kloster.

fløje sengotiske, moderniserede. Areal 375 ha.

•Borje, *Gideon* (f. 1891), sv. maler; udtalt kolorist; figurbill. og landskaber.

'Borjeson, *Johan* (1835-1910), sv. billedhugger; *rytterskib af Karl 10. Gustaf* (1896, Malmö), *Svømmeren* (Langelnie).

Børkop, da. stationsby, 11 km NV f. Fredericia; 747 indb. (1945).

bør krængning, vet., indkrængning af børvegens i børen lysning; ved fremskreden indkrængning viser sig en fremtrængning af børen gnm. kønsåbningen med slimhindefladen vendende uad. b ses navnlig hos køer, hopper og søer. Behandlingen bør indledes snarest.

børn, jur. De vigtigste retsregler om b findes i lov nr. 131 af 7. 5. 1937 om b uden for ægteskab og lov nr. 132 af samme dag om ægteb, i myndighedsloven af 30. 6. 1922, adoptionsloven af 26. 3. 1933 og forsorgsloven (bkg. af 31. 8. 1946).

Ægteb er b af foreldre, som på avlings-tiden levede i el. senere har indgået ægteskab med hinanden, selv om ægteskabet inden barnets fødsel er ophævet ved død el. skilsmisse, el. omstøds. - b udenfor ægteskab har samme retlige stilling i forhold til deres foreldre som ægteb, medmindre lovgivningen udtrykkelig fastsætter andet. Arveret efter faderen og hans slægt tilkommer dog kun det uden for ægteskab fødte barn, når faderskabet er fastslået ved faderens anerkendelse el. ved en faderskabssag. Finder retten det ikke godtgjort, af en bestemt person er barnets fader, men har han haft samleje med moderen inden for avlingstiden, uden at der foreligger omstændigheder, som udelukker, at han kan være fader, bliver han kun dømt til at betale underholdsbidrag. - *Adoptivh* træder ved adoption i alt væsentligt i ægteb-s sted i forhold til adoptanten, dog tages der i bevillingen i alm. forbehold m. h. t. dets arveret. - Foreldrenes *oversørgelsespligt* og *foreldremyndigheden* varer til barnets 18. år el. indgåelse af ægteskab. Adgangen til at råde over barnets formue tilkommer barnets værge, der ved ægtebørn er faderen, ved b uden for ægteskab i alm. moderen, ved adoptivbørn adoptanten (adoptivfaderen). Det tilkommer ligeledes værgen på barnets vegne at træffe aftale, hvorved barnet pådrager sig en forpligtelse; i visse tilf. skal værgen dog have samtykke hertil af pupillautoriteterne. - b under 15 år straffes ikke, men kan indruges under børneværnet, b er erstatningspligtige efter samme regler som voksne, men ansvaret kan lempes, hvis de er under 15 år.

Børn, da. månedsblad, udg. siden 1937. Indeholder stof vedr. børns opvækst og opdragelse. Oplag 1948: 32 000.

'Borne, *Ludwig*, egl. *Lob Baruch* (1786-1837), ty. forfatter, jøde. En betydelig journalistisk begavelse, bekendt på reaktionen i Tyskl., *Briefe aus Paris* (1832-34). Også B-s teater- og litt.kritik er stærkt polit. farvet.

børnearbejde, arbejde udført af personer under en vis lavalder, alm. 14 år el. overgrænsen f. den skolepligtige alder. De gæld. regler for b i Danm. findes i lov nr. 145 af 18. 4. 1925, i h. t. hvilken bl. a. børn under 14 år ikke må anv. til arb. i erhvervsvirksomheder, bortset fra landbrug, skovbrug og søfart; unge mennesker under 18 år må ikke anv. til arbejde i transportvirksomheder og de fleste håndværks- og industrivirksomheder i tiden ml. kl. 18 og kl. 6. Forvisse fag gives særl. regler i loven. De nævnte unge må ikke beskæftiges et større antal timer end, sædvanemæssigt, voksne arbejdere i samme fag (fagområde). De har krav på et samlet ugentl. fridag, som bortset fra visse fag kun undtages ved så fald på andre dage end folkekirkens søn- og helligdage, - b er i Danm. nu væsentl. udbredt i landbruget, især i Jylland, og som budtjeneste.

børneatrofi', tilstand hos spædbørn, der dels kan skyldes underernæring, dels en fødselsessygdom. Børnene er stærkt afmagrede. Vævsspændingen er nedsat.

børnebegrænsning, bevidst bestræbelser på i ægteskabet at begrænse børneavlen, spec. v. hj. af antikonceptionelle midler.

børnebiblioteker, selvstændige statsunderstøttede bibl. for børn, i regelen anbragt i skoler, i større byer dog ofte med hovedbibl. i det stedlige folkebibl. Som oftest virker lærerne som bibliotekarer, ved de store b findes bibliotekarer spec. uddannede til dette arbejde. 1947 fandtes i Danm. 226 b med ca. 100 000 lånere og 19 mill. udlån. På steder, hvor der ikke findes selvstændige b har folkebibl. en særlig afd. for børn.

børnebidrag ydes 1) *efter forsorgsloven* a) som forskudsvis udbetaling til den, hvem barnets pleje påhviler, af de bidrag, der er pålagt faderen (evt. moderen) til barn uden for ægteskab el. (v. separation el. skilsmisse) barn i ægteskab. Ikke refunderede bidrag betragtes som kommunehjælp med fattedehjælps virk. for den bidragspligtige, og tvangsarbejde kan anv. b udbetales højst med et normalbidrag og er betinget af den; berettigedes indtægt. 1946-47 var der 51 000 bidragspligtige, udgift 20.5 mill. kr., refusion 8.3 mill. kr.; b) efter indkomstprøvn. til børn af enker og enkemand og foreldreløse børn. 1945-46 var der 18 900 understøttede børn, udg. 5.6 mill. kr.; 2) i en række lande, til alle forsørgere, *børnerente*, f. eks. No. 180 kr. årl. t. hv. barn ud over det første, Sv. 260 kr. årl. t. hv. barn. Indførelse under overvejelse i Danm. (1949).

børnebøger, litt. af underholdende, tit også belærende art, afpasset efter børns fættevne på forsk. alderstrin, sævd. illustreret. Den tyt. skole- og forlagsmand J. H. Campes bearbejdede for børn af Defoes »Robinson Crusoe« (1779) var inspireret af Rousseau, og andre tyt. filantropister bidrog samtidig til grundlæggelsen af børnelitt. Fra ca. 1840 bliver de orig. b hyppigere; berømt er Frankfurt-lægen Heinrich Hoffmanns »Der Struwwelpeter« (»Den Store Bastian«). Bl. da b. Børnebosforf. nævnes Kaalund, Leopold Budde (1836-1902) og J. Krohn. Senere produktion af b ofte præget af industrialisering.

børnedomstole, domstole, der påkender forbrødelser, begået af børn og ganske unge personer. Spiller bet. rolle i USA.

børnedødelighed, den dødelighed, småbørn, navnlig spædbørn, er underkastet, spec. sandsynligheden for at en nyfødt dør inden 1 år. Den var tidl. betydelig større end nu. b er navnlig stor i den første tid efter fødslen og større for drenge end for piger.

	drenge	piger
Danm. 1943....	51	38
No. 1943....	40	30
Sv. 1943....	33	25
Engl. 1940....	63	48
Ungarn 1938....	144	118
USA 1942....	45	36

børneforsikring, livsforsikr., hvor risikoen er knyttet til et barns liv (derimod ikke »konfirmationsforsikr.« o. 1. knyttet til forsørgerens liv). For at hindre økon. interesse i et barns død (englemageri) begræns den da. livsforsikr.löv af 1922 adgang til at tegne b til udbetaling ved dødsfald for den forsikredes fyldte 8. år.

børnefradrag, fradrag i den skattepligtige indkomst, gradueret efter antallet af de børn under 15 år, den pågæld. har forsørgerpligt overfor.

børnehævspsykolog, psykolog, der skal tage sig af børnehavers vanskelige børn. I. gang i Danm. 1947.

børnehaver, institutioner for børn ml. 2-3 og 7 år. Under psyk.-pædagog. uddannede lærerinders tilsyn opdrages børnene gnm. leg og produktivt arbejde (tegn., modellering, papirklip o. l.). Frøbel skabte den første b 1840. Maria Montessori formydede b bl. a. ved at betone barnets spontane aktivitet. Den første b i Danm. blev grl. 1871. 1948 fandtes over 300, hvoraf ca. halvdelen i Kbh. De fleste

b er anerkendte (støttede) af stat og kommune og sorterer under Socialmin. med overinspektionen for børneforsorgen som tilsyn. Der er i Danm. 6 seminarier til udd. af børnehøvelærereinder, det ældste fra 1905.

børnehjem, opdragelseshjem f. børn under 14 år, som ikke kan anbringes i plejehjem. Kan være spec. sinkehjem, søkkehjem el. spædbørnehjem. Børn i undervisningspligtig alder modtager al. undervisn. 1946 fandtes i Danm. 172 b m. 4473 pladser. b står i Danm. under tilsyn af overinspektionen for børneforsorgen. Det første b oprettedes af Feltenberg på Hofvyl i kanton Bern 1810; forbillede for de første b i Danm. (Karinestvej 1828, Bøglidgård 1830, Holstensteminde 1833).

børnehj j alpsdag, fælles årl. indsamlingsdag for børnelantropisk arbejde. I. b i Kbh. 1904.

børnehospital, spec. indrettet hosp. til behandl. af børn. For at hindre smittespredning indrettes b med særlige isolations- og observationsstuer, mange 2-3-sengsstuer, særlige spædbørnsafsnit. Første b i Eur. opr. i Paris 1802. I Kbh. åbnedes 1850 b i Rigensgade (12 senge), der 1879 afløstes af Dronning Louises B. Kbh.s komm. har senere oprettet komm. hosp. (bl. a. på Fuglebakken 1917) og hosp.afd. for børn.

børnehuset, optagelseshjem (oprettet 1662) på Chr.havn til optagelse af foreldreløse og fattige, omstrejfende og vandrede børn i Kbh. Maternen var dels sociale, dels forretningsmæssige, idet børnene beskæftigedes m. fabrication af klæde til staten. For at øge produktionen anbragtes forbrøydere og prostituerede i stort antal i b. I slutn. af 18. årh. ændredes navnet til *tugt-, rasp- og forbedringshuset*, og b ophørte dermed at eksistere.

børnelammelse (*poliomyelitis acuta*), infektionssygdom, forårsaget af et ultravibelt virus, b angriber fortrinsvis rygmargens grå substans, hvorved enkelte muskler el. hele grupper af muskler kan lammes. Sygdommen optræder ofte uden lammelser med nakkestivhed som væsentligste symptom, men allerhyppigst i en udviklet form kun karakteriseret ved lette angreb af slimhinderne. Diagnosen kan da kun stilles ved epidemiologisk sammenhæng. Lammelserne kan svinde fuldstændig el. delvis i løbet af kortere el. længere tid. Fremgang kan ses i 2-3 år efter sygdommens begyndelse. I nogle tilf. efterlades svære lammelser, og i enkelte tilf. kan lammelse af åndedrætsmusklerne medføre døden kort efter sygdommens begyndelse. Smittevejen er kun delvis kendt. Man regner med, at tarkanalen er den hyppigste infektionsvej. Specifik behandling findes endnu ikke. I det første stadium behandles b med sengeleje, senere med massage, varme, optræning, elektr. behandling (myotoner) og ortopædiske indgreb og bandager.

børnelammels esdagen, velgørenhedsdag, der, siden 1945, årlig afholdes medio okt. til fordel for Landsforeningen til Bekæmpelse af Børnelammelse og dens Følger. Landsforeningen stiftet 1945. 1948: 60 123 medl.

børnelovgivning, den lovgivn. som omhandler anv. af *børnearbejde*.

børnemel, præparater til ernæring af børn, især spædbørn; fremstilles af forsk. melsorter, der deksitrineres, d. v. s. delvis omdannes til dekstrin og sukker. Der til sættes oftest salte og vitaminer.

børnemælk, rå uforyndet mælk fra særligt kontrollerede besætninger.

børnenævnet varetager i Kbh.s komm. børneværnets opgaver m. h. t. børns fjernelse fra deres hjem. b har 56 medl. og ledes af et forretningsudvalg på 8 medl.

børneobservation, Usystematisk iagttagelse af større grupper børns adfærd i forsk. situationer for videnskabeligt at fastslå de typiske, normale træk på de forsk. udviklingsstrin (Gesell: *Infancy and Human Growth* (1937); menneskets barndom og vækst); 2) iagttagelse af børnmød opførselsvanskeligheder for at finde årsagerne og anvise egnede behandlings-

steder og -måder (observationsklasser, observationshjem).

børneorm (*Oxyuris vermicularis*), snylende rundorm; hunnen 9-12 mm lang, hannen 3-5 mm. b er alm. både hos børn og voksne. Æggene overføres gnm. munden. Parringen angives at foregå i tyndtarmen. Hunnerne søger ned i den nederste del af tarmen efter ægmodningen. Ved sengeavrens indvirkning søger orme ud, og ved deres passage gnm. tarmåbningen fremkalder de irritation. Børn kommer da let til at overføre æg til munden. Behandles med forsk. ormekure.

børneplejestationer har til formål at fremme den rationelle barnepleje og diegvingen. De første stationer i Danm. åbnedes 1908 og var indrettede af De Sam virkende Menighedspleje for (1948) leder 37 b.

børnepulver, sødt smagende afføringsmiddel for spædbørn, indeholder rabarberrod og brændt magnesia.

børnerente, løbende ydelse fra det offentl. til familier med børn, som led i socialpolitik, f. eks. i Sv. Findes ikke i Danm.

børnerim el. *børnevers* bruges især som betegn. for den kærne af sådanne små poesier, som er blevet kendt over hele den germ. verden; versformen sævd. den trefødede trokæ, hvis taktfaste monotoni tiltrækker børn («Ride, ride ranke«).

Børnesagens Fællesråd, dannet 1903 til fremme af samarb. ml. forsk. foreninger inden for børnesagen. Forhandler Julestjernen.

børnesprog studeres som en særlig afd. af sprog., spec. med henblik på børns tilegnelse af sproget, der kan kaste lys over den alm. sprogudvikling.

børnesygdomme, alle de i barnealderen optrædende sygdomme. Læren om b er en særlig gren af lægevidenskaben (paediatri). I daglig tale forstås man ved udtrykket: de alm. b kun de epidemiske: mæslinger, difteritis, skarlagensfeber, kighoste, røde hunde, færesyge og skoldkopper. (Hertil farvetavle).

børnesår, d. s. s. impetigo.

Børnetandpleje, Dansk Forening for, stiftet 1910, har til formål at fremme omsorgen for tandernes pleje hos den opvoksende slægt ved at virke for oprettelsen af skoletandpleje samt for indførelse af belæring om tandplejens bet.

børnetillæg, 1) tilskud i enh. til social-lovgivn; 2) løntillæg (således det midt. b til da. tjenestemandslønninger under 2. Verdenskrig), beregnet i forh. til det antal børn, den påg. er forsørger for.

børneværn. Reglerne herom indeholdes i lovbevækn. nr. 475 af 31. 8. 1946 (forsorgsloven). Det *offentl. b* omfatter tilsyn med børn, forebyggende foranstaltninger samt opdragelse og forsørgelse af børn uden for deres hjem. Det udøves i Kbh. af magistraten, uden for Kbh. af b-udvalg, nedsat i hver kommune efter kommunalbestyrelsens nærmere best. Tilsynet med børn omfatter 1) børn under 14 år, som for betaling er anbragt i familie- el. dagpleje, 2) børn uden for ægteskab indtil deres 7. år, 3) børn under 18 år, som lever sammen med forældre, der vedvarende opbærer kommune- el. fattedehjælp og 4) børn, til hvis underhold der udbetales bidrag af det offentl. Efter udvalgets best. kan, efter forudg. undersøgelse, også andre grupper af børn inddrages under tilsynet. Tilsynet kan udøves af særl. tilsynsførende, der beskikkes som sådanne og ikke kan vægre sig ved at påtage sig hvervet, el. af særlig anerkendte foreninger for børneforsørg. - *Det forebyggende b* kan vedtages af udvalget i tilf., hvor der ville være hjemmel til at fjerne barnet fra hjemmet, el. hvor hensynet til barnets velfærd iøv. kræver det. Det kan bestå i 1) tildeling af advarsel til barnet, dets forældre el. a. opdragere, 2) beskikelse af tilsynsværge, 3) meddelelse af pålæg m. h. t. barnets pleje, opdragelse, oplæring og arbejde. - *Fjernelse fra hjemmet* skal ske, når hensynet til barnets velfærd kræver det og de omtalte forebyggende foranstaltninger ikke skønnes til-

strækkelige, såfremt barnet har en særlig vanskelig karakter el. har udvist meget slet opførsel, og dets opdragelse ikke kan magte dets opdragelse, el. hvis barnet findes at have været udsat for vanrøgt el. fordærvelse p. gr. af opdragernes forhold, el. såfremt det mishandles el. behandles således, at dets sjælelige el. legeml. sundhed el. udvikl. udsættes for alvorlig fare, el. det p. gr. af legemlige el. sjælelige mangler (åndssvaghed, epilepsi, blindhed, døvhed osv.) trænger til særlig omsorg, der ikke kan iværksættes i hjemmet. Anbringelse af disse børn finder sted under hensyn til, hvorfor de er fjernet fra hjemmet, efter omstændigheder, altså i en egnet institution for særlig omsorg, i plejehjem (under 14 år), i lære (over 14 år), i fredsheim (over 14 år, men ikke en åndelig el. legemlig udvikling, som ikke står mål med det normale), ungdomshjem (over 14 år og særl. vanskelig karakter el. særlig slet opførsel). - Landsnævnet for Børneforsorg er ankeinstans i forhold til b. O. ver inspektøren for Børneforsorgen har det alm. overtillsyn med gennemførelsen af b-foranstaltningerne.

børns vækst er et vigtigt udtryk for hele organismens udvikling; nedenstående tabel (efter prof. Monrad) viser gennemsnitslængde og vægtfølgelsen for barnet i det første leveår for hver måned, derefter for hvert år indtil 15 års alderen. I de første 5 levemånedes fordobles fødselsvægten; efter 12 måneder er den i reglen omtrent tredoblet.

Alder	Længde	Vægt
Ved fødslen	51 cm	3 500 gr
- slutn. af 1 md.	55 cm	4 000 gr
2 -	59 -	4 800 -
3 -	62 -	5 500 -
4 -	64 -	6 100 -
5 -	66 -	6 700 -
6 -	67 -	7 200 gr
7 -	68 -	7 600 -
8 -	69 -	8 000 -
9 -	70 -	8 400 -
10 -	71 -	8 700 -
11 -	72 -	9 000 -
12 -	73 -	9 300 -
Ved slutn. af 2 år		
3 -	83 cm	12 kg
4 -	92 -	14 -
5 -	99 -	16 -
6 -	106 -	18 -
7 -	112 -	20 -
8 -	117 -	22 -
9 -	122 -	24 -
10 -	127 -	26 -
11 -	132 -	29 -
12 -	137 -	32 -
13 -	142 -	35 -
14 -	147 -	39 -
15 -	153 -	43 -
	159 -	48 -

Børresen, Hakon (f. 1876), da. komponist. Elev af Joh. Svendsen. Deb. 1901 med symfoni i c. Desuden orkestermusik, sange, violinkoncert, operaer *Den Kongelige Gæst* (1919), og *Kaddara* (1921), balletten *Tycho Brahes Drøm* (1924), m. v.

Børresen, Hans Peter (1825-1901), da. missionær. Som håndværker i Berlin kom han efter en rel. vækelse i kontakt med den gossnerske mission og sendtes 1864 til Indien; beg. 1867 en mission i Santalistan.

Borringe-kloster, sv. herregård NØ f. Trelleborg; til Reformationskloster, fra 1745 i slægten Beck-Friis's eje. Hovedb. fra slutn. af 18. årh.

børs (efter holl. mægler *van der Burse*, foran hvis hus købmandene forsamledes), 1) stedet for sammenkomster af købmænd, vekselrere o. a. handlende til afslutn. af forretninger, 2) forsamlingen som sådan. I modsætn. til markeder er den handlede vare kun til stede i form af prøver, hvorfor b-handel kun omfatter stabelvarer (masseartikler) som korn, sukker, kaffe osv. (i vareb.) samt (i fodsdb.) alm. aner. værdipapirer som aktier i større selskaber og obligationer. Man skelner ml. kasse- og termisforretninger på b. b-spekulationens mål er

ikke selve købet el. salget, men opnåelsen af en gevinst gnm. den fremtidige prisudvikling, baisse el. hausse, b-forretningernes samfundsmæssige bet. er, at de i normale tider udjævner priserne. - De første b opstod i 16. årh. i Belgien, Holland og Engl. I de vesteure. lande er vare- og fondsb. adskilt i modsætn. til Tyskl., Østr. og Skand. b i *Kbh.* opført 1619-40, er en fondsb., hvor der dog tillige daglig foregår smørnotering. Den solgtes 1857 af staten til Grosserer-Societetet, som stadig ejer og bestyrer den. Kun noteringsberettigede vekselrere, som skal opfylde forsk. krav, kan deltage i den ordinære not.; i den mere uoff. efterbørs kan alle vekselrere deltage.

børseffekter el. *børsapirer*, værdipapirer, der noteres og omsættes på børsen.

børsen, se Københavns Børs.

Børsen, da. dagblad, organ for børs- og finansvæsen, handel, skibsfart og industri, grl. 1896 som ugeblad. 1899 dagblad og off. organ for Grosserer-Societets komité. 1916 overgik til et aktieselskab, hvori en række erhvervsinteresser er repr. Oplag 1947: 14 000, søndage 13 000.

'bø'r-slyngning, *vet.*, lejefforandring af den drægtige bør om længeaksen, hvorved der fremkommer en snoing af skeden el. i sjældne tilf. på børlegemet. Da fødslen umuliggøres ved b. må der foretages en udretning af denne.

børste, *elekt.*, kulstykter på elekt. maskines kollektor (tidl. flettede kobberbørster, deraf navnet), der danner den elekt. forbindelse til maskinens rotor.

børsteaftryk, i *bogtryk* aftryk hvor papiret anbringes over en indvalset plade, v. hj. af en børste bankes papiret ned mod trykfladen. Metoden anv. især af kunstnere, som ikke har en trykpresse, for at få aftryk af f. eks. et træsnit, linoleumssnit el. lign.

børsteforskydning, den forskydning, som det ved stigende belastning p. gr. af ankerreaktionen er nødvendigt at give børsterne på en jævnstrømsmaskine, for at den skal gå gnistfri. I moderne maskiner er b. overflødiggjort ved brugen af vendepoler.

børsteorme (*Chaeto*oda*), ledorme forsynet med kitingbørster; deles i 2 grupper: *potycheerter*, næsten alle havdyr, med store børsteunder på lemmeagtige

Havbørsteorm.

vedhæng, og *oligocheerter*, mest land- og ferskvandsdyr med små børsteunder direkte på huden. Til oligocheerterne, der er tvekønnede, hører regnormene.

børster, svinets stive og elastiske hår, især kam-b fra nakke og ryg, anv. t. fremstilling af pensler og børster.

børstevin (*Cen'tetidae*), insektæderfam.; ret store, beklædt med mere el. mindre stive børster. Frugtbarreste pattedyr, indtil 21 uger ad gangen. Kun på Madagascar; nærbeslægtet er den vestaff. odderspidmus.

'Bø'rup, *Marinus* (f. 1891), da. forfatter. Friske og fine digtsaml. med forklærlighed for fynske motiver, bl. a. *Folford* (1916) og *Nakjælen* (1919); en versificeret biografi af *Nicolaus Steno* (1938), *Ny Dansk Verslære* (1933) og mange overs.

Børup el. *Borup, Morten* (ca. 1450-1526), da. skolemand. Rektor i Århus, hvor han som 27-årig bondebrødre kom i skole. Sin tids mest ansete skolemand.

bøsning (*bosse* forsynede en hulhed m. udforing), udskiftelig, ofte cylindrisk foring i maskiner.

bøsse, populær betegn. for håndvåben, jagtgevær m. m.

bøssemager, mil. håndværker af underofficers- el. officiantgrad, der holder ad delingens våben i tjenstdygtig stand.

bøssepenge, almisse, som indtil 1775 blev indsamlet af skoledisciple, der sang for folks døre.

bøttemejeri, mejerisystem, efter hvilket mælken fiodafsætning foregik under henstand i flade træbøtter. Indført i Danm. af holstenerne.

bøttepapir, håndgjort papir. Den flydende papirmasse holdes fra en bøtte (med røreværk) over i en arkform med udspændt trædet i ramme, hvorefter de enkelte ark, der har en karakteristisk flosset rand, tørres og limes. Under forningens kan man give papiret varierende tykkelse og derved frembringe vandmærker. Anv. til fint brevpapir, til værdipapir o. l. Før papirmaskinens opfindelse var alt papir b. (III. se papir).

'Böttger, Joh. Friedrich (1682-1719), ty. alkyvist. Ved at syse med guldmageri fandt B. kaolinet, lavede 1709 et rødt stentøj og 1713 det rigtige hvide porcelæn; blev direktør for fabrikken i Meissen.

Bøtø Nor, delvis udtørret sø på S-Falster, 2 m. u. h., beskyttet mod Østersøen af et dybe. Nuv. vandareal: 3,7 km², udtørringen beg. 1861.

Bøvning, Adam (f. 1869), da. entomolog. Siden 1913 ansat i Washington. Arbejder over biller.

Bøvning-Petersen, /ens Orten (1864-1937), da. populærvid. forf., bl. a. medforf. til *Vor Klodes Dyr*.

Book [bøk], Martin *Fredrik* (f. 1883), sv. litt. historiker. Har i talrige monografier, kritikker og essays med styrken i den psyk. analyse og elegante stil behandlet litt. efter 1800, især sv. og ty. Endv. forf. af rejsebrev, romaner og noveller.

båd el. *bartøj*, mindre transportmiddel til søs. Ordene b. og fartøj anv. af søfolk ofte om store skibe. Robåde er åbne b. og kaldes: pram, jolle, halvbad, redningsbåd, gig, slup, travaille og barkasse.

bådebord el. *klædningsplanke*, planke i sider og bund af fartøjer.

bådedæk, dækket, hvorpå redningsbådene er anbragt.

bådgrav, grav fra oldtiden, hvor den døde hviler i sin båd, omgivet af andet gravudstyr. Især kendt fra y. jernalder i Sv. og No.

bådshage, træstage med hage og spids i ene ende.

bådsklammer, klodser el. stativer, der bærer redningsbåde.

bådsmand, i koffardiskibe matrosenes forarbejder, i orlogsmarinen en gi. underofficer schange.

bådsmandspibe, lille sølv- el. messingpibe, anv. t. fløjtesignaler i krigsskibe.

bådsmandsstol, kort bræt, der hænger i reb. b. tjener som sæde under arbejde i riggen el. uden på skibssiden.

båddøkkulturen, den sv. lokalform af enkeltgravskulturen, hvis ledetype er en båddformet stridsøkse.

'Båge', da. ø i Lille-Bælt, NV f. Assens; 6 km², 149 indb. (1945).

båke, sømærke rejst på fast grund.

båkelanding, blindlanding, der udføres v. hj. af radiobåke, forsignalet og hovedsignalet på luftnaven samt bækemotager i flyvemaskinen. Under anflyvningen skal maskinen holde sig i den af radiobåken udsendte ledestråte, der angiver både flyveretning og glidevinkel. Forsignal og hovedsignal angiver afstanden til landingsbanen.

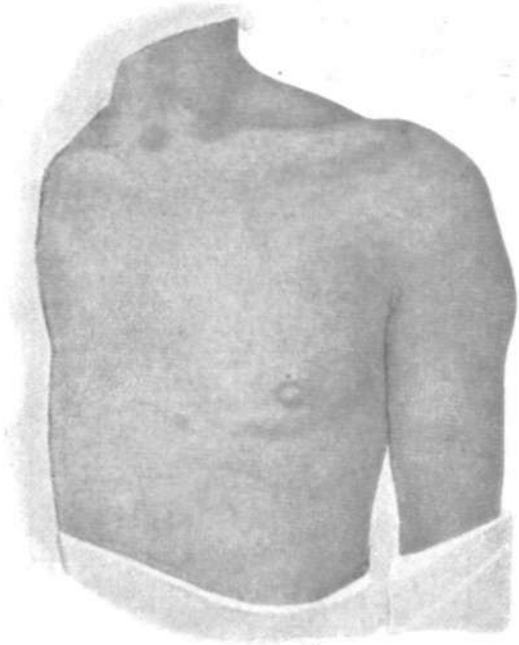
Båls Revier [re'vir] (opkaldt efter London-købmanden *Richard Ball*, der 1612 bekostede ekspedition til B.), gi. navn for Godthåbsfjorden, Vestgrønland.

Bålstraf, levende opbringelse som straf navnlig for kætter og trolddom. I Danm. først formelt afskaffet ved straffeloven af 1866¹.

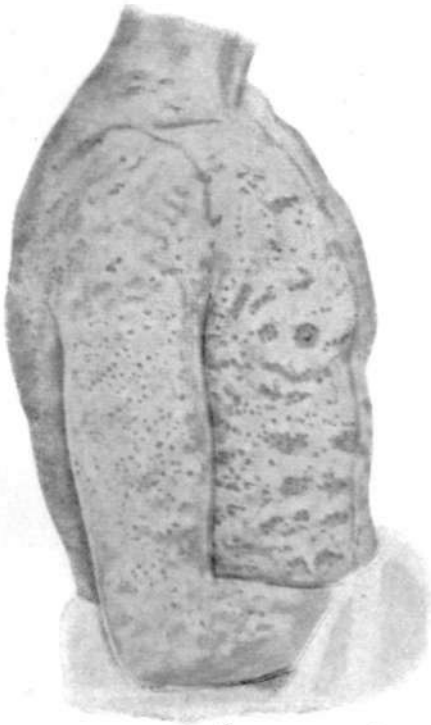
bånd, 1) smalt stof indtil ca. 25 cm br.; de smalleste kaldes *båndler*. Fremstilles enten ved vævning, der giver stærke b. med bestemt bredde, el. ved fletning, som giver mere smidige b. der bliver smallere, når de strækkes; 2) *arkit*, smalle, vandrette, dekorative murremspring; *bygningstekn.*, visse tømmerstykker i tagværk og bindingsværk, f. eks. hane-b, skrå-b, kryds-b; 3) *mus.*, smalle metalister der går på tværs af gribebrættest af visse strenginstrumenter (guitar, lut, mandolin), og som tjener til at fiksure fork. af strengene under spillet; 4) *skovbrug*, mindre (ca. 12-15 cm diam., 1 m fra rod), uafkortede granstammer til bygningstræ o. a.

1.

2.

3.

4.

i. Belægning i mundhulen ved difteri.
(storprykket udslet).

2. Skarlagensfeber (finprykket udslet).

3. Mæslinger

4. Skoldkopper.

bånd-a'canthus, ornament, bestående af flettede bånd med klokkeblomster og

acanthusløv, fra Louis-Quatorze-stilen.
båndfilter, elektr. filter, der kun tillader gennemgang af vekselstrømme med frekvenser inden for et bestemt område. Anv. i radiomodtagere.

båndfisk (*Trachyporidae*), langstrakte, meterlange, båndformede fisk, sølvskinnende med røde finner, oceaniske. To arter, vågmæren og sildekongen, i nordl. Atlanterhav.

båndgræs, varietet af den på enge alm. græsart rørgæs, b. der udmærker sig ved sine hvidstribede blade, anv. som prydpilante.

båndhage, bødker værk tøj, hvorved de yders te tøndebånd trækkes ned o ver tøndene.

båndjern, tyndt fladjern valset af blødt stål.

båndkeramik, lerkar fra Ml.-Eur.s sten-

alder prydet med ornamenter i slyngede el. vinklede bånd.

båndkniv, bødkerværktøj; kniv med om-bøjet håndtag i begge ender.

båndkæde, endeløs, flad kæde, sammensat af metalrådshager.

båndkæppe, unge skud af hassel el. pil, der anv. som bånd på tønder, smørdritler o. l.

båndlæggelse, jur., en ordning, hvorved en persons ejendele unddrages hans rådighed og fra at tjene til fyldestgørelse for hans kreditorer, idet han kun er berettiget til at oppebære renten el. indtægten af dem. Særlig hyppigt forekommer **b** af arv i overformynderiet. Hvor det drejer sig om den pågældendes tvangsarv, kræves der kongelig konfirmation af b. **b** er forsk. fra de ordninger, hvorved man tillægger en person rentenydelser af en kapital, som skal tilhøre en anden, idet den, hvis kapital er båndlagt, er ejer af den og f. eks. kan råde over den ved testamente.

båndmål el. *målebånd*, med inddelinger forsynet bånd af lærred el. båndstål, ofte opviklet i en kapsel.

båndoptagelse, lydregistrering v. hj. af magnetofon. Anv. fortrinnsvis i radiofonien.

båndpil, de pilearter, der leverer båndkæppe.

båndsav, maskinsav m. endeløs, båndformet kling.

båndslang, ornament, dannet af to sammenlyngede bånd, kendt fra oldtiden. Ved år 1600 alm. i da. snedkerarbejder.

båndspektrum, spektrum af lys, udsendt af luftformede kem. forbindelser (molekyl-

spektrum); **b** adskiller sig fra linespektret ved at bestå af adskilte lysende bånd, der dog ved undersøgelse med stærkt spredende spektralapparater viser sig at bestå af talrige tætliggende linier, der rykker tættere og tættere sammen henimod båndets ene kant (se fig.). **b** udsendes ved svingninger af atomerne i molekylet, ved rotation af hele molekylet og ved elektronspring ml. stationære tilstande, **b** kan også iagttages som absorptionspektre.

båndspredning, indretning ved radiomodtager for letelse af indstilling på kortbølgeområderne.

båndstål, tyndt fladjern af kulrigt stål.

bære, 1) sygebære t. transport af syge og sårede (ambulance); 2) ligbære el. kiste.

bæreprove, fra ca. 12.-17. årh. anv. bevismiddel, der bestod i, at den for et drab sigtede skulle lægge sin hånd på liget, af hvis sår der da antoges at ville flyde blod, hvis han var skyldig. Omtales i *Dann.* i 16. og 17. årh.

Båring 'Vi'g, bugt på Fyn, Sv.f. Bogense.

Båstad ['båsta], sv. køping. Bædedest ved Laholmsbukten; 2200 indb. (1946). Internationale golf- og tennisturneringer.

Bååth [bå:rt], *Albert Ulrik* (1853-1912), sv. lyriker. Indleder med *Dikter* (1879), en saml. naturalist. landskabsbilleder, den rige skånske hjemstavnspoesi.

C

C, c. 3. bogstav i det lat. alfabet. Romerne udtalte c som k. I de nyeur. sprog har c forsk. lydverdier; i da. har c lydverdien s foran e, i, y, æ og ø og lydverdien k i alle øvrige tilfælde.

c. et af Johan Hus opfundet tegn for [tʃ]. Anv. i eechisk og litauisk.

c (c med cédille) betegner i fr. og portug. [s], i tyrk. og albansk [tʃ].

c betegner i polsk mouilleret t [tʃ].

C, autom.-kendingsmærke for Holbæk amt.

C som rom. taltegn bet. centum (100).

C (lat. *carbo* kul), kern. tegn for kulstof.

C, fys., fork. f. Celsius-grader og for coulomb, samt for enheden curie.

c, mus., grundtonen i den diatoniske C-dur skala. C-dur har ingen fortegn, c-mol har 3 P'er.

c, fork. f. centime, cent m. m.

Ca, kem. tegn for kalcium.

ca., fork. for cirka.

cab [káb] (eng., af fr. *cabriolet*), tohjulet droske; droskebil (taxicab).

caballero [kaβa'ljæro] (sp., af *caballo* hest), ridder, kavaler; gentleman; hr.

Caballero [kaβa'ljæro], Francisco Largo (1869-1946), sp. socialdemokrat. Opr. murer. Blev generalsekretær for d. sp. fagl. landsorganisation og 1931 arbejdsminister. Dannede efter borgerkrigen udbrud 1936 folkefrontsregering, i hvilken han tillige var krigsminister. Afgik maj 1937. Flygtede 1939 til Frankr.; under 2. Verdenskrig i ty. koncentrationslejr.

Caba'nel, *Alexandre* (1823-89), fr. maler. Har malede figurbilleder, bl. a. *Venus' Fødsel* (Luxembourg Mus., Paris) og kvindeportrætter.

Cabanis [kaba'ni:s], Pierre Jean Georges (1757-1808), fr. læge og psykolog. Mente, at livet er en sum af bevægelser, og at hjernen frembringer tanken på lign. måde, som maven fordøjer og leveren afsondrer

galde. Hovedv. *Trailé de physique et du moral de Vhomme* (1802).

Cabet [ka'bæ], *Étienne* (1788-1856), fr. kommunist. Grl. 1849 i Nauvoo (USA) en religiøs socialistisk koloni efter de i hans samfundsroman *Voyage en learie* (1842) udviklede principper. Hans diktatoriske styrelse førte til hans fordrivelse. De ikariske kolonier i USA blev ingen succes.

Cabinda [ka'ĩSindá], nordligste del af Angola (portug. V-Afr.), skilt fra hovedområdet ved Belg. Kongos kystland.

Cabo (sp. ['kaPo], portug. ['kaou]) (l. *caput* hoved), forbjerg, kap.

Caboto [ka'boto], eng. *Cabot* ['kåbat], 1) *Giovanni* (eng. *John*) (ca. 1450-98), ital. opdagelsesrejsende i eng. tjeneste, opdagede 1497 Newfoundland, Labrador og Nova Scotia. 2) *Sebastiano* (eng. *Sebastian*) (ca. 1476-1557), berejste 1526-30 La Plata og udgav et verdenskort 1544.

Cabot Strædet ['kåbst], 92 km bredt stræde ml. Newfoundland og Kap Breton Øen; danner indsejling til St. Lawrence.

Cabral [ka'bral], *Pedro Alvares* (ca. 1460-1526), portug. søfarer, opdagede 1500 (på vej til Indien) Brasilien.

cabrio'let (fr.), bil med foranderlig kalleche (se karrosseri). Opr. let, tohjulet espændervogn med kaleche.

cananny [ka:'kåni] (skotsk *call canny* køre forsigtig), forsættelig forhindsk, af arbejdsintensiteten som kampmiddel mod arbejdsgiveren.

Caccini [ka'ttjini], *Giulio* (ca. 1550-1618), ital. komponist, levede i Firenze. Føkkæmper for den monodiske stíl. f. eks. i *Nuove musiche* (1602). Medskaber af operaen.

Cáceres [ka'ææres], sp. by nær grænsen til Portugal; 52 000 indb. (1947). Kork-, læder-, lervare- og tekstilindustri. I omegnen brydes fosfat.

cacholong [kajo'lo^], ugenemsigtig opal (Færoer, Isl.).

cachucha [ka'tfutja], sp. solodans i ³/_i takt til kastagnetakkompaniment.

CaCO₃, kem. formel for kalciumkarbonat.

caddie ['kådi] (eng.), dreng, der bærer en golfspillers køller.

cadeau [ka'do] (fr. gave), opmærksomhed, imødekommenhed.

Cadillac (fr. [kadi'jak], eng. ['kåd(i)låk]), *Antoine de la Mothe-* / o. 1656-1730), fr. kolonistator; grl. byen Detroit i USA. Har givet navn til C-bilen, der fremstilles af General Motors.

Cádiz ['kådiβ], 1) Spaniens sydligste prov. Udvinning af havsalt. 2) Hovedstad i l), 97 000 indb. (1947). Bet. havneby for oversøisk skibsfart samt fæstning og krigshavn. - Grl. omkr. 1100 f. Kr. af fönikerne (*Gades*). 711-1262 maurisk. I 15-18. årh. en af Eur.s vigtigste havnebyer. 1812 vedtoges her en ny sp. forfatn.

'cadmium (gr. *kadmia* betegn. f. zinkmalme), grundstoff, kem. tegn Cd, atomnr. 48, atomvægt 112, v f. 8.6, smp. 320.9°, kp. 767°, valens 2. Blødt hvidt metal, i kem. henseende nær zink. Holder sig godt i luften, c findes i små mængder sammen m. zink, fra hvilket det skilles v. destillation. Anv. som bestanddel af tandplomber, til lavtsmeltdende legeringer og især til elektrolytisk overtrækning af andre metaller (cadmiumering), f. eks. til rustbeskyttelse af stål og som mellemlag ved fornikling.

cadmium-sulfid, CdS, cadmiumgult, anv. til malerfarve, til farvning af vulkaniseret kautsjuk, glas, tekstiler m. m.

'cadmium-wolframa't, CdWO₄, wolframsyre's kadmiumsalt, fluorescerer ved bestraling med røntgen-el. katodestraler.

Cadogan [ka'dågsn], Sir *Alexander* (f. 1884), brit. diplomat. Gesandtposter siden